

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Grigore
URECHE

LETOPISEȚUL
ȚĂRII MOLDOVEI

LITERA

biblioteca școlarului

Grigore
URECHE

LETOPISEȚUL
ȚĂRII MOLDOVEI

INTERNĂȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	2
<i>Tabel cronologic</i>	3
LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI	6
<i>Glosar</i>	171
<i>Referințe critice</i>	178

CZU 8590-3
U 75

CUPRINS

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Textele ediției de față sunt reproduse după:

Grigore Ureche. *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediția a II-a revăzută (ediția I, 1955). Text stabilit, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu. Colecția “Clasicii români”. Editura de stat pentru Literatură și Artă. București, 1958.

Grigore Ureche. *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție de P. P. Panaitescu. Seria “Patrimoniul”. Repere istorico-literare de Mircea Scarlat. Editura Minerva. București, 1987.

Textele, cu excepția particularităților de limbă și stil (de epocă veche, arhaică), respectă în parte și în limita posibilităților normele ortografice în vigoare.

Coperta: *Isai Cârnu*

ISBN 9975-74-055-3

© «LITERA»

TABEL CRONOLOGIC

- cca 1590 Descendent al unei familii boierești atestată la începutul secolului al XV-lea, cronicarul Grigore Ureche este fiul vornicului Nestor Ureche, mare și iscusit boier moldovean considerat pe atunci una din cele mai marcante personalități politice ale Țării Moldovei (purtător de solii la Poartă, mare logofăt și mare vornic).
- 1604 Conform datelor lui Mihail Kogălniceanu folosite în *Notiție biografică a cronicarilor Moldaviei*, în *Letopisețele Moldovei*, “Marele logofăt Nestor Ureche cu soția sa Mitrofana au zidit, în anul 1604, mănăstirea Secul, unde ei și sunt îngropați.”
- 1607 În acest an Nestor Ureche primește indigenatul polon. În ce privește anul și data de naștere ale cronicarului nu s-au păstrat nici un document concret și nici o mărturisire personală care ne-ar indica o dată mai mult sau mai puțin sigură. Ca urmare a acestui fapt, începând cu Mihail Kogălniceanu, primul său biograf, majoritatea cercetătorilor și istoricilor literari s-au abținut să se pronunțe în atare privință. După afirmația cercetătorului literar Dumitru Velicu (Velicu D. *Grigore Ureche*. Colecția “Universitas, Editura “Minerva”, București 1979, p. 64, “locul nașterii”, acesta este, desigur, Moldova, foarte probabil la Goești, în ținutul Cărligăturii (azi sat ținând de comuna Ungheni, județul Iași)”.
- 1607-1616 În urma condițiilor politice din Moldova defavorabile familiei, copilăria și adolescența Grigore Ureche și le petrece în Polonia, unde se refugiase tatăl său și al cărei indigenat îl primise. Aici va trebui să se afle prima parte a vieții. Viitorul cronicar primește lecții la școala Frăției Ortodoxe din Lvov, membrul căreia era tatăl său Nestor-Moldoveanul, cum era numit aici, școală ce-și avea clasele de studii în incinta Bisericii Moldovenești. Tot în Polonia boierul moldovean îl înscrie la colegiul iezuit cu profil umanistic din Lvov.

Acolo studiază “artele liberale”, adică latina cu gramatica, retorica și poetica, pe texte din scriitorii clasici, aritmetica, geometria, astronomia, dialectica, teoria muzicii, teologia, istoria și geografia. Tot aici învăța limbile latină, slavă veche, polonă și elină.

- 1617—1627 Grigore Ureche se întoarce în țară, unde se apucă de administrarea moșiilor, avere moștenită de la tatăl său dimpreună cu imboldurile spre cultură. Timp de zece ani nu-l găsim menționat printre demnitarii țării.
- 1628 Grigore Ureche pășește pe primele trepte ale ierarhiei boierești. Dintr-un document din 1628 aflăm că el era al treilea logofăt, adică șeful cancelariei și secretar al domnului Miron Barnovschi.
- 1631—1633 După o scurtă întrerupere ca “fost logofăt al treilea” Grigore Ureche este ridicat la rangul de mare spătar de către domnul Moise-Vodă Movilă. Ca mare spătar el e membru al Divanului domnesc și ia parte la discutarea și luarea celor mai importante decizii ale acestui organ consultativ al domnitorului. Tot ca spătar el trebuia să poarte la ceremonii spada și buzduganul domnesc — însemne ale domniei.
- 1634—1642 Mare spătar și în timpul domniei lui Alexandru Iliaș, el complotează împotriva domnitorului, alături de Vasile Lupu, ajungând unul din sfetnicii lui principali, care ocupau tronul în 1634, îl va păstra în funcție pe Grigore Ureche până în 1642.
- 1642—1647 Este ridicat la rangul de mare vornic al “Țării de Jos (1642), devenind cel mai influent dregător din Divan. În materie de politică externă Grigore Ureche promova cu hotărâre și cu perseverență ideile polonofililor, care vedeau izbăvirea Moldovei din urgia turcească numai în ambianța țării cu Polonia, a cărei putere era, pentru partizanii ei, chezașia victoriei într-un ulterior război de eliberare. Ia parte activă la viața culturală a Moldovei. În această perioadă de înflorire a culturii naționale, stimulate din plin de către domnitorul Vasile Lupu, Grigore Ureche își redactează cronica, singura sa lucrare cunoscută, rămasă neterminată. “*Letopisețul Țării Moldovei*” (1359-1594) se păstrează în 22 copii manuscrise, cu interpolări datorate lui Simion Dascălul, Misa'il Călugărul și Axinte Uricarul. Cronica lui “marchează începutul istoriografiei în limba română și prilejuiește o primă afirmare a latinității limbii noastre în cuvintele rămase celebre” (Doina Curticăpeanu, *Grigore Ureche în Scriitori români*, București 1978, p. 456): “Măcar că de la Râm ne tragem și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate”.

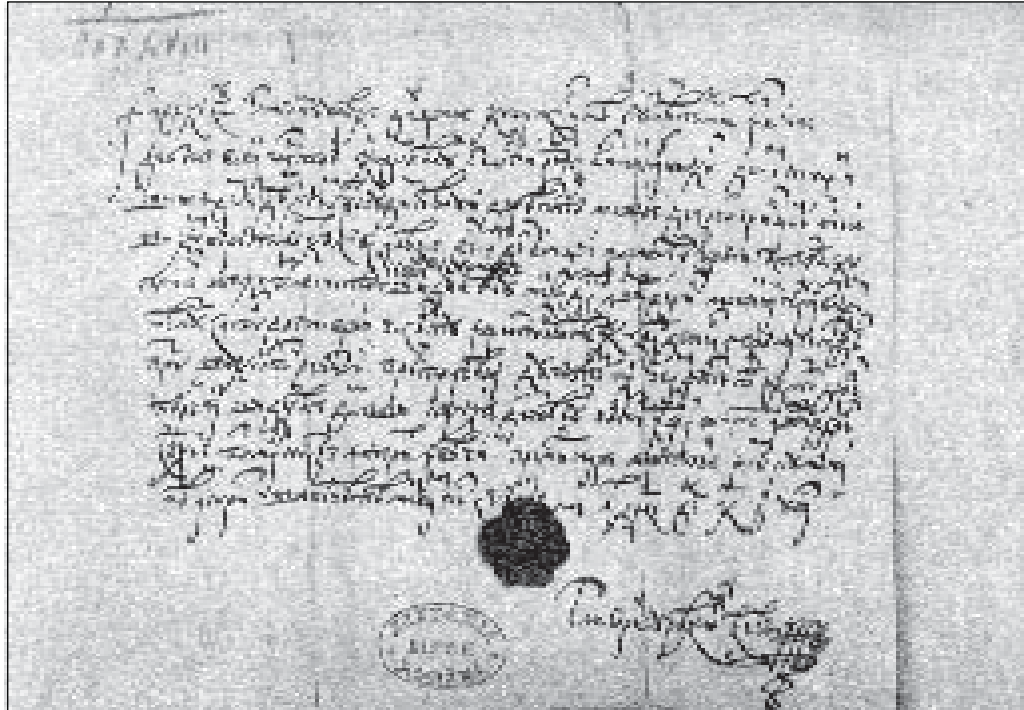
- 1647 La sfârșitul lui aprilie 1647 cronicarul se stinge fulgerător din viață. Locul înmormântării nu este cunoscut. Cea mai probabilă versiune este că a fost înmormântat la Mănăstirea Bistrița, unde “există, în pronaos, o criptă” făcută din porunca lui Nestor Ureche. După actele mănăstirii, în această criptă a fost îngropat cronicarul. “*Letopisețul Țării Moldovei*” ajunge numai până la domnia lui Aron Vodă. Textul original al cronicii nu s-a păstrat. Există numai copii interpolate din deceniile și secolele următoare, fapt ce a dat naștere mai târziu la confuzii în privința stabilirii adevăratului autor. Din această cauză, cronica a mai fost atribuită lui Nestor Ureche, apoi lui Simion Dascălul. Cele mai numeroase, mai argumentate opinii susțin că Grigore Ureche este autorul, iar Simion Dascălul, Misail Călugărul și Axinte Uricarul sunt doar interpolatori succesivi ai textului original.
- 1852 De-a lungul timpului copiile cronicii lui Grigore Ureche s-au înmulțit și în Moldova, și în Țara Românească. Prima ei tipărire, într-o versiune aproximativă, datorată lui Mihail Kogălniceanu, ține de anul 1852.
- 1858 Cronica lui Grigore Ureche și Simion Dascălul în *Istoria Moldo-României*, I, București. (de P. P. Panaitescu)
- 1878 *Chronique de Moldavie...* par Grégore Urechi, ed. Emile Picot, Paris.
- 1911 *Chronique de Gligorie Ureache*, ed. critică de I. N. Popovici, București.
- 1955 Ediția critică a operei lui Grigore Ureche, sub titlul “*Letopisețul Țării Moldovei*”, va vedea lumina tiparului abia peste mai bine de un secol de la prima ei publicare, adică peste 103 ani.
- 1958 Apare ediția a II-a, revăzută, a “*Letopisețului Țării Moldovei*” de Grigore Ureche îngrijită de P. P. Panaitescu.
- 1961 *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron-vodă, 1359–1595*, ed. de C. Giurescu, cu o prefață de I. Bogdan, București.
- 1967 *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. Liviu Onu, București.
Letopisețul Țării Moldovei ed. de Gh. Popp, București.
- 1987 Grigore Ureche. *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție de P. P. Panaitescu, Editura Minerva, București.
- 1990 *Letopisețul Țării Moldovei*. Grigore Ureche. Miron Costin. Ion Neculce. Notă biografică. Activitatea literară. Alcătuire de Tatiana Celac, Editura Hyperion, Chișinău.

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI, DE CÂND S-AU DESCĂLECAT ȚARA ȘI DE CURSUL ANILOR ȘI DE VIAȚA DOMNILOR CAREA SCRIE DE LA DRAGOȘ VODA PÂNĂ LA ARON VODĂ

Mulți scriitorii au nevoie de au scris rîndul și povéstea țărâlor, de au lăsat izvod pã urmă, și bune și réle, să rămâie feciorilor și nepoților, să le fie de învățatură, despre céle réle să să ferească și să să socotească, iar dupre céle bune să urméze și să să învéte și să să îndireptéze. Și pentru acéia, unii de la alți chizmindu și însemnând și pre scurtu scriind, adecã și răposatul Gligorie Uréche¹ ce au fost vornic mare, cu multa nevoință cetind cărțile și izvoadele și ale noastre și cele striine, au aflat cap și începătura moșilor, de unde au izvorât în țară și s-au înmulțit și s-au lățit, ca să nu să înnéce a toate țările anii trecuți și să nu să știe ce s-au lucrat, să sa asémene fierălor și dobitoacelor celor mute și fără minte. Pre acéia urmând și chizmând, măcar că să află și de alții semnate lucrurile țărâi Moldovii, apucatu-s-au și dumnealui de au scris începătura și adaosul, mai apoi și scáderea care să véde că au venit în zilele noastre, după cum au fost întâiu țării și pãmântului nostru Moldovei. Cã cum să tâmplă de sârgu de adaoge povoii apei și iarăș de sârgu scade și să împutinează, așa s-au adaos și Moldova, carea mai apoi de alte țări s-au descălecat, de s-au de sârgu lățit și fără zăbavă au îndireptatu.

Acéstea cercând cu nevoință vornicul Uréche, scrie de zice că “nu numai létopisețul nostru, ce și cărți streine au cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dreptate, că létopisețul nostru cel moldovenescu așa de pre scurt scrie, că nici de viața domnilor, carii au fost toată cârma, nu alége necum lucrurile

¹ Socotim că acest pasaj a fost redat de Simion Dascălul în vorbire indirectă după textul azi pierdut al lui Ureche. Întrucât el reprezintă totuși cuvintele autorului, nu l-am socotit o interpolație, ci un pasaj din cronica lui Ureche.

Autograful lui Grigore Ureche din 20 decembrie 1627

denlăuntru să aleagă și pre scurt scriind și însemnând de la început până la domnia lui Pătru vodă Șchiopul și s-au stinsu, că de acia înainte n-au mai scris nimenea până la Aron vodă. Nici este a să mira, că scriitorii noștri n-au avut de unde strânge cărți, că scriitorii dentăiu n-au aflat scrisori, ca de niște oameni neașăzați și nemérnici, mai mult proști decât să știe carte. Ce și ei ce au scris, mai mult den basne și den povești ce au auzit unul de la altul. Iar scrisorile striinilor mai pe largu și de agiunso scriu, carii au fost fierbinți și râvnitori, nu numai a sale să scrie ce și céle striine să însemnéze. Și de acolo multe luund și lipindu de ale noastre, potrivit vrémea și anii, de au scris acest létopiset, carile de pre în multe locuri de nu să va fi și nemerit, gândescu că cela ce va fi înțeleptu nu va vinui, că de nu poate de multe ori omul să spuie așa pre cale tot pre rându, cela ce véde cu ochii săi și multe zmintéște, de au spune mai mult, au mai puțin, dară lucruri vechi și de demult, de s-au răsufat atâta vréme de ani ? Ci eu, pe cum am aflat, așa am arătat.”

(SIMION DASCĂLUL)¹

După acéia și eu care sunt între cei păcătoși, Simeon Dascal apucatu-m-am și eu pre urma a tuturor a scrie acéste povești, ce într-înse spune cursul anilor și viața domnilor, văzindu și cunoscând că scriitorii cei mai de demult care au fost însemnând acéste lucruri ce au trecut și s-au sfârșit și pre urma lor alții nu vor să se apuce; văzând noi aceasta că să părăsése această însemnare, socotit-am ca să nu lăsăm acest lucrú nesăvârșit și să nu să însemnéze înainte, carele mai nainte de alții au fost început pre rând însemnatu, până la domnia lui Vasilie vodă, ca să nu ne zică cronicarii altora

1 Pasajele culese cu literă mică reprezintă, potrivit tehnicii ediției pe care o reproducem, interpolările stabilite de îngrijitorul textului pe baza criticii interne și a comparării manuscriselor, conținând, indicate deasupra, între paranteze, sau în note de subsol, și numele interpolatorilor (n. red.).

limbi c-am murit și noi cu scriitorii cei dinceput, sau că doară suntem neînvățat. Ci cu ajutoriul lui Dumnezeu, întâi m-am apucat a scrie ce au pizmit și ce au însemnat alții. Pentru acéia, gândindu și socotind de la inimă ca să pociu afla cu adevărat acest lucru, să fie deplin, adunat-am izvoade pre rând de i-am împreunat. Și citind izvoade pre rând, aflat-am și acest izvod, carele l-au scris Uréche vornicul și deaca l-am citit, l-am socotit că este scris adevăr, însă mai mult din cărțile streinilor decât din izvoadele noastre, că numai cât tinde poveștile mai larg și de agiuns și mai deschis, iar semnele sau tocmélele și lucruri câte s-au făcut în țară, nu le arată toate, că poate fi că n-au știut de toate cronicariul cel leșesc să le scrie. Iar létopisețul nostru nu tinde poveștile, ce scrie mai pre scurt, însă le însemneaze toate pre rând. Măcar că vornicul Uréche au scris mai sus că létopisățul cel moldovenesc scrie până la domniia lui Petru vodă Șchiopul și décii s-au stâns, iar eu, adunând izvoade de limba noastră, aflat-am izvod dinceput, cam pre scurtă vréme și toate pre rând însămnând, până la domniia lui Vasilie vodă.

Pentru acéia, deaca am văzut că lipsesc poveștile și cursul anilor din létopisețul cel leșesc, am lipit dintre-ale noastre izvoade, carele am aflat că-s adevăr și am adus poveștile la létopisățul cel leșesc, carea la locul său, carele toate mai nainte să vor arăta, careși la locurile sale și toate pre rând chizmind și însămnând, am izvodit din toate izvoadele într-un loc și am făcut unul disăvârșit, de care lucru cu mare nevoie am silit să nu rămâie nimic nesămnat.

*Prédosloviia descălicării a Țării Moldovei dinceputul ei.
Carea este însemnată de Uréche vornicul din létopisețul
cel latinescu izvodită*

Vor unii Moldovei să-i zică că au chiebat-o Sțitia sau Schithia pre limba slovenească. Ce Sțitia coprinde loc mult, nu numai al nostru, ce închide și Ardealul și Țara Muntenească și câmpii preste Nistru, de coprinde o parte mare și de Țara Leșască. Chiebatu-o-au unii și Flachia, ce scriu létopisețile latinești, pre numele hatmanului râmlenescu ce l-au chemat Flacus, carile au bătut războiu cu sțitii pre acéste locuri și

schimbându-să și schimosindu-să numele, din Flachia i-au zis Vlahiia. Ce noi acésta nume nu-l priimim, nici-l putem da țărâi noastre Moldovei, ci Țării Muntenești, că ei nu vor să dispartă, să facă doao țări, ci scriu că au fostu tot un loc și o țară și noi aflăm că Moldova s-au discălicat mai pe urmă, iar munténii mai dintâi, măcară că s-au tras de la un izvod, munténii întâi, moldovénii mai pre urmă, de păstorii nemerit, că umblându păstorii de la Ardeal, ce să chiiamă Maramoroș, în munți cu dobitoacile, au dat de o hiară ce să chiamă buor și după multă goană ce o au gonit-o prin munți cu dulăi, o au scos la șesul apei Moldovei. Acolea fiindu și hiara obosită, au ucis-o la locul unde să chiamă acum Buorénii, daca s-au discălicat sat. Și hierul țării sau pecetea cap de buor să însemnează. Și cățea cu care au gonit fiara acéia au crăpat, pre carea o au chiebat-o Molda, iară apei de pre numele cățelii Moldii, i-au zis Molda, sau cumu-i zic unii, Moldova. Ajjidirea și țării, dipre numele apei i-au pus numele Moldova.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Scriu alte istorii pentru țara noastră a Moldovei, cum au stătut pustie 600 de ai, trecând împărăția slăvitului și putérnicului Traian împărat, carele să cunoscú sémele puterii lui pe unde au tras Troian peste multe țări și preste această țară, trecândr' oștile lui peste câmpi și preste ape. Atâtia ai s-au aflat pustie, pân' în vrémea ce au vrut milostivul Dumnedzău a nu lăsarea acestř pământ făr' de oameni. Ce cu voia sfinții sale, îndemnându-să o samă de ficatori de domni den domniile ce au fost pre acéle vremi la Râm și cu oamenii lor den Maramurăș, viind preste munții ungurești și preste munții țărâi Moldovei, vânându heri sălbatece pân' au ieșit la apa ce-i dzice Moldoa, gonind un dzimbru, carele l-au și dobânditu la un sat ce să chiamă Buorennii, pre aceia apă. Ș-au pus acei ape numele Moldova, pre numele unii țânci ce s-au înecatu într-acea apă, ce o au chemat pre țâncă Molda și pre numele ei să dzice acmu și țărâi Moldova, pân' astădzi. Ieșindu la loc frumos și deșchis, socotindu cu toții că-i loc bun de hrană și plăcându-le tuturor, s-au întorsu înapoi iarăși în Maramurăș ș-au scos oamenii lor toți într-această țară.

Pentru limba noastră moldovenească

Așijderea și limba noastră din multe limbi este adunată și ne este amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prinprejur, măcară că de la Râm ne tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate. Cum spune și la prédosloviia létopisețului celui moldovenescu de toate pre rându: ce fiindu țara mai de apoi ca la o slobozie, de prinprejur venindu și discălicându, din limbile lor s-au amestecat a noastră: de la râmléni, céle ce zicem latină, pâine, ei zic panis, carne, ei zic caro, găină, ei zicu galena, muieria, mulier, fâmeia, femina, părinte pater al nostru, noster, și altile multe din limba latinească că de ne-am socoti pre amăruntul, toate cuvintile le-am înțeleage. Așijderea și de la frânci, noi zicem cal, ei zic caval, de la greci straste, ei zic stafas, de la lési prag, ei zic prog, de la turci, m-am căsătorit, de la sârbi cracatiță și altile multe ca acéstea din toate limbile, carile nu le putem să le însemnăm toate. Și pentru aceasta să cunoaște că cum nu-i discălicată țara de oameni așăzați, așa nici legile, nici tocmeala țării pre obicée bune nu-s legate, ci toată direptatea au lăsat pre acel mai mare, ca să o judece și ce i-au părut lui, ori bine, ori rău, acéia au fost lége, de unde au luat și voie așa mare și vârș. Deci cumu-i voia domnului, le caută să le placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba țării, care obicéi până astăzi trăiește.

De rășipirea țărâi dentâi

Află-să această țară să fie fostu lăcuit și alții într-înșă mai nainte de noi, de unde cetățile țării să cunoscă că-i lucru frâncescu, de au lăcuit oștile Râmului și au iernatu de multe ori, bătându-să uneori cu știtiu sau tătarii, uniori cu Bosna și cu Rumele și la perși trecându. Ce fiindu în calea răotăților și stropsindu oștile, care de multe ori să făcea războaie pré acesta loc, cum încă sémnile arată, carile le vedem multe pretitindirile: movili mari și mici și șanțuri pre Nistru, pre Prut, prin codri, n-au mai putut suferi, ce s-au rășipit și s-au pustiit.

(SIMION DASCĂLUL)

De izvodirea moldovenilor, de unde au venit într-acéste locuri

Scrie létopisețul cel ungurescu că oarecându pre acéste locuri au fostu lăcuind tătarii. Mai plodindu-să și înmulțindu-să și lățindu-să, s-au tinsu de au trecut și preste munte, la Ardeal. Și împingându pe unguri din ocinile sale, n-au mai putut suferi, ce singur Laslău craiul ungurescu, cari-i zic filosof, s-au sculat de s-au dus la Împăratul Râmului, de ș-au cerșut oaste întru ajutoriu împrotiva vrăjmașilor săi. Ce împăratul Râmului alt ajutoriu nu i-au făgăduit, ce i-au dat răspunsu într-acesta chip, de i-au zis: "Eu suntu jurat, cândr am stătut la împărăție, om de sabiia mea și de județul meu să nu moară. Pentru acéia oameni răi s-au făcut în țara mea și câte temnițe am, toate suntu pline de dâșșii și nu mai am ce le face, ci ți-i voi da ție, să faci izbândă cu dâșșii și eu să-mi curățescu țara de dâșșii. Iară în țara mea să nu-i mai aduci, că ți-iu dăruiescu ție." Și de sârgu învăță de-i strânsără pre toți la un loc de pretitinderile și i-au însemnatu pre toți, de i-au arsu împrejurul capului de le-au pârjolit părul ca unor tâlhari, cu un hier arsu, care semnu trăiește și până astăzi în Țara Moldovei și la Maramoroș, de să cevuiescu oamenii prejur cap. Décii Laslău craiu, daca au luat acel ajutoriu tâlhărescu de la Împăratul Râmului, au silit la Țara Ungurească și decii pre cășlegile Născutului, cu toată puterea sa s-au apucat de tătari a-i bate și a-i goni, de i-au trecut munte în ceasta parte pre la Rodna, pre care cale și sémne prin stânci de piatră în doao locuri să află făcute de Laslău craiul. Și așa gonindu-i prin munți, scos-au și pre acești tătari, cari au fostu lăcuitori la Moldova, de i-au trecut apa Sirétiului. Acolea Laslău craiu ce să chiamă leșaște Stanislav, stându în țarmurile apei, au strigatu unguřește: "Sirétem, sirétem", ce să zice rumânește, place-mi, place-mi, sau cum ai zice pre limba noastră: "Așa-mi place, așa". Mai apoi, daca s-au discălicat țară, după cuvântul craiului, ce au zis, sirétem, au pus nume apei Sirétiul. Și după multă goană ce au gonit pre tătari i-au gonit și i-au trecut preste Nistru, la Crâmu, unde și până astăzi trăiescu, de acolo s-au întorsu Laslău crai îndărātu cu mare laudă și biruință. Și sosindu la scaunul său în zioa de lăsatul secului, cerșutu-ș-au blagoslovenie de la vlădicii săi, să-l lase

trei zile să se veselească cu doamnă-sa și cu boierii săi. Și așa l-au blagoslovit, de au lăsat sec marți, cu toată curtea sa, care obiceia să ține la legea lor și până astăzi, de lasă sec marți.

Ce această poveste a lui Laslău crai ce spune că au gonit pre cești tătari nu a-o scos Uréchie vornicul, din létopisățul cel leșesc, ci eu Simeon Dascalul o amu izvodit din létopisățul cel unguresc, care poveste o am socotit pre sémne ce arată, că poate fi adevărată¹.

De discălicatul Maramoroșului

Laslău craiul ungurescu după izbândă cu noroc ce au făcut, de răsipi pre cei tătari și să așeză la scaunul său, sfătuitu-s-au cu boierii săi, ce vor face cu acei tălhari ce-i adusă într-ajutoriu de la împăratul Râmului, cu carii mare izbândă făcuse, de răsipise puterea acelor tătari; că să le dea loc și ocine în țară, nu suferia cei de loc și de moșie, ungurii, văzându-i că sunt niște oameni răi și ucigași, socotindu că de să vor plodi și să vor înmulți, ei să vor întări și cândai să nu li să prilejască vreo price cu dânșii, să nu pață mai rău decât cu tătarii, mai apoi să nu le fie a pierde și crăiia. Ce le-au ales loc pustii și sălbatec, îngrădit cu munți pinprejur, între Țara Leșască și între Țara Ungurească, unde să chiamă acum Maramoroșul. Acolo i-au dus de le-au împărțit hotară și ocine și locuri de sate și târguri și i-au nemișit pre toți, adecă slugi crăiești, unde și până astăzi trăiescu la Maramoroș.

Pentru discălicatul țării al doilea rând

După răsipa țării dintăi, cum spune mai sus că s-au pustiit de nevoia oștilor lui Flac hatmanul râmlenescu (sau cum spune létopisețul cel

¹ Nu numai caracterul ei injurios, dar și forma ei legendară, neserioasă (legătura regelui Ungariei cu împăratul romanilor), ar fi trebuit să facă pe dascalul Simion mai prudent, dacă ar fi fost un cronicar cu o cultură cât de elementară în domeniul istoriei. Se știe că această „basnă“ a lui Simion a provocat indignarea cronicarilor și istoricilor moldoveni, Miron și Nicolae Costin și Dimitrie Cantemir (n. red.).

unguresc de Laslău craiul unguuresc, cându au răsipit tătarii dintr-acéste locuri, de au rămas locul pustiu)¹ mai apoi, după multă vréme, cum spune mai sus, cându păstorii din munți ungurești pogorându după vânat au nemerit la apa Moldovei, locuri desfătate cu câmpi deșchiși, cu ape curătoare, cu păduri dése, și îndrăgind locul, au tras pre ai săi de la Maramoroș și pre alții au îndemnat, de au discălicat întâi supt munte, mai apoi adăogându-să și crescându înainte, nu numai apa Moldovei, ce nici Sirétiul nu i-au hotărât, ce s-au întinsu până la Nistru și până la mare. Nici războaie mai făcea ca să-și apere țara și pământul său de cătră știți și gotthi și di cătră alți vecini și limbi ce era pinprejur. Ce avându purtătoriu domnii lor carii rădicasă dentru sine, în Țara Leșască de multe ori au intrat și multă pradă și izbândă au făcut, din câmpi tătarii i-au scos. (Că după multă răsipă ce i-au fost gonit pre tătari oarecând di pre acéste locuri Laslău craiul unguurescu, iarăși au fost început a să tinde la câmpi)².

Așjidirea și munténilor nu numai nevoie și groază le făciia, ce și domniile schimba și pre cine vrea ei, primiiia ; pre ardélieni nu-i lăsa să se odihnească, ci pururea le făcea nevoie și cetăți câteva le luasă și le lipiia cătră Țara Moldovei, carile toate mai înainte la locurile sale să vor arăta. Mai apoi și turcii carii să vedea că ca o negură toată lumea acoperea, războaie, minunate au făcut, de multe ori i-au și biruit, mai apoi de o au și supus supt giugul lor, de multe ori i-au asudat, rocoșindu-se și nu fără multă moarte și pagubă în oameni, până o așaza.

(SIMION DASCĂLUL)

Predoslovie a létopisețului moldovenescu ce într-însa spune că este făcută țara den doao limbi, de rumâni și de ruși, de care lucru să cunoaște că și pân' astăzi este țara giumătate de ruși și giumătate de rumâni

¹⁻² Pasaj adăugat de Simion Dascălul.

Ce această poveste nu să află însămnată de Uréche vornicul, iar eu n-am vrut să las nici această să nu pomenesc, socotind că cum am adus aminte de altele, ca să nu rămâie nici aceasta neînsămnată.

Scrie la létopisețul cel moldovenescu, la predoslovie, de zice că deaca au ucis acei vânători acel buor, întorcându-se înapoi, văzând locuri desfătate, au luat pre câmpi într-o parte și au nemerit la locul unde acum târgul Sucevei. Acolo aminosindu-le fum de foc și fiind locul despre apă, cu pădure mănuntă, au pogorât pre mirodeniia fumului la locul unde este acum mănăstirea Ețcanei. Acolea pre acelaș loc au găsit o priseacă cu stupi și un moșneag bătrân, de prisăcăria stupii, de seminție au fost rus și l-au chiebat Ețco. Pre carele deaca l-au întrebat vânătorii, ce omu-i și den ce țară este, el au spus că este rus den Țara Leșască. Așijderea și pentru loc l-au întrebat, ce loc este acesta și de ce stăpân ascultă ? Ețco au zis: este un loc pustiu și fără stăpân, de-l domnescu fierile și pasările și să tinde locul în gios, pân' în Dunăre, iar în sus pân' în Nistru, de să hotăraște cu Țara Leșască, și este loc foarte bun de hrană. Înțelegând vânătorii acest cuvânt, au sârguit la Maramorăș, de ș-au tras oamenii săi într-această parte și pre alții au îndemnat, de au descălecat întâi supt munte și s-au lățit pre Moldova în gios. Iar Iațco prisecariul, deaca au înțele de descălecare maramorășenilor, îndată s-au dus și el în Țara Leșască, de au dus ruși mulți și i-au descălecat pre apa Sucevei în sus și pre Sirétiu despre Botoșiani. Și așa de sârgu s-au lățit rumăni în gios și rușii în sus.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Și s-au plinit toate locurile într-această țară de oameni, den munte pân' în Nistru și în gios pân' unde dă Dunărea în Vidov și pân' în Cetaatea Albă și Chilia și Renii și Nistrul în sus până mai sus de Cérnauți, unde să împreună cu hotarul Țării Leșești și pre Ceremuș.

(SIMION DASCĂLUL)

Așijderea și târgul Baia scrie că l-au descălecat niște sasi ce au fost olari; așijderea și Suceava scrie că o au descălecat niște cojocari unгурești, ce să chiamă pre limba lor suci, iar Suceava pre limba unğurească să chiamă Cojocărie. Așa într-acesta chip să află să fie fost discălicarea țării Moldovei.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Aflatu-s-au într-această țara și cetăți făcute mai de demultr̃ de ianovedzi: cetaatea în târgul Sucévii și cetaatea la Hotin și Cetatea Albă și Cetaatea Chilii și Cetaatea Neamțului și Cetatea Noaă, Romanul, ce i s-au surpat pământul ș-au cădzut cetaatea.

Dinceputul domniilor vă leatul 6867<1359> ¹

Într-acei păstori ce au nemeritu locul acesta, fost-au și Dragoș, carile au venitu de la Maramoroș, carile să vediia și mai de cinste și mai de folos decâtu toți, pre carile cu toții l-au pus mai mare și purtătoriu lor.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Și dacă l-au pus domnu, luară pildă de pre capul acei hiară năsâlnice, dzimbrul, ce scriem mai sus că l-au vânat și pusăra de au făcut peciate țărăi Moldovei, de trăiește pân într-aceste vremi în mânule cui alege Dumnedzău a hire domnu țărăi, de trăiește pân' astăzi, de să pune pre cărți, ce poroncêste domnul de tocméle și de aședzări lăcuiitorilor și de ascultat cărora vor să facă strâmbătăți între lăcuiitori, iar celora ce nu ascultă, de certare mare...

Și daca au domnitu doi ani, au muritu.

Și-ntr-acea începătură a fost domniia ca o căpitănie².

Pre acesta semnu dintăiași dată ce să arată domniia fără trai, să putea cunoaște că nu va fi așezarea bună între domniia Moldovei, ce cum fu pre scurtu viața domnului dintăi, așa și domnii ce vor fi

¹ Anii trecuți între paranteze unghiulare reprezintă cronologia erei noastre (n. red.).

² Adausul lui Misail Călugărul.

înainte, adésea să vor schimba și între domniia Moldovei multă neașezare va fi.

Pre urma lui Dragoș vodă, au stătut la domnie fiu-său, Sas vodă și au ținut domniia 4 ani și au murit.

După moartea lui Sas vodă, au ținut domniia fiu-său, Lațco vodă 8 ani.

Pre urma lui Lațco vodă au domnit Bogdan vodă 6 ani.

După domniia lui Bogdan vodă au domnit Pătru vodă, ficiorul lui Mușatu, 16 ani.

După dânsul au domnitu frati-său, Roman vodă, trei ani.

(AXINTE URICARIUL)

Samodârjețul, stăpânitoriu țărâi de la plaiuri și până la mare. Și acesta au făcut târgul Romanul pre numele lui, precum mărturiséște la uricul lui, carile să află la mănăstirea Pobrata.

Iară pre urma lui Roman vodă au stătut la domnie Ștefan vodă, carile au avutu doi ficiori, Ștefan și Pătru, și au domnitu 7 ani. Iară ce să va fi lucratu în zilele acestor domni, nu să află scris nimica, câtu au domnitu ei 46 de ani. Cunoaști-se că au fostu neașezați și de curându, de n-au avut cine scrie, nici vecinii, carii nimica n-au lăsatu neînsemnatu, n-au știut de dâșii să scrie.

De însemnarea anilor

Însemnarea anilor a scriitorilor noștri nu să tocméște cu a streinilor, că létopisețul nostru scrie că au fostu vă leatul 6867 <1359>, cându au stătut domn Dragoș vodă, iară létopisețul streinilor scrie că au fost 6867 în zilele acestui Ștefan vodă ce scriem mai sus. Iară ce să va fi trecut înapoi nu să află însemnat de streini, cunoaști-să că cum nu să află de scriitorii noștri însemnat viața domnilor și lucrurile lor, așa și

vă leatul, cândai să nu fie smintitu, iară de au și însemnatu, nu au știut ce au scris. Iar létopisețul leșescu putem cunoaște că poate fi mai adevăratu, că fiindu oameni așezați mai de demultu și cronicarii lor neavându alte trebi, ce numai vă leatul păziia și niște lucruri mari ca acéstea păziia și socotia, să nu rămâie ceva neînsemnat, pentru ca să nu le zică vecinii lor di prinprejur că au fostu adormiți sau neînvățați și nestrăbătuți cu istoria. Pentru acéia și pre acesta lucru putem cunoaște că ei cum au înțeleș de descălicarea țărâi noastre și de lucrurile domnilor îndată s-au apucat de au însemnatu toate pre rându și ale noastre și ale lor, pentru acéia ei scriu că au fostu vă leatul la domnia lui Ștefan vodă, 6867 < 1359 >.

Domniia feciorilor lui Ștefan vodă

Acest ce scriem mai sus, Ștefan vodă, au avut doi ficioni, cum s-au pomenit mai sus, pre Ștefan și pe Pătru, carii după moartea tătâne-său, pricindu-să pentru domnie, au fugitu Ștefan, fratele cel mai mare, la Cazimir craiul leșescu, poftindu ajutoriu împotriva frăține-sau, lui Pătru și să i să plăce cu toată țara. Iară Pătru cu ajutoriul ungurescu au apucatu țara.

Vrându Cazimir crai ca să dobândească țara și să fie pe voia lui Ștefan vodă, i-au datu oaste, de au intrat în țară, în zioa dintăi a lui iulie. Și întâi îi mergea cu norocu, iară mai apoi i-au amăgit ai noștri, de i-au băgat la codru, fiindu copacii întinați pre lângă drum, i-au surpatu asupra lor, unde câți n-au pieritu de copaci i-au prinsu vii, pre carii mai apoi i-au răscumpăratu craiul Cazimir. Fost-au într-acești robi oameni mari: Zbigniev și Tecinschii ficionul voievodului de Cracău, trei steaguri a trei voievozi, a Cracăului, a Sandomirului și a Liovului și noao steaguri boierești.

Létopisețul nostru de ficionii lui Ștefan vodă ce pomenim mai sus, nimica nu scrie, ci scrie că după domniia lui Ștefan vodă, au domnit Iuga vodă 2 ani, după dânsul Alixandru vodă, carele să va pomeni mai

gios. Iară noi n-am lăsat să nu-i însemnăm, nici de ficiorii lui Ștefan vodă, căci că poate să fie adevărat, că nu părtenește cronicarul Bielschi a lor săi, ce scrie poticala ce au petrecut Ștefan vodă cu ajutoriul lor, de au pierit cu toți.

După aceștia au domnit Iuga vodă 2 ani și l-au luat la sine Mircea vodă, domnul muntenescă. Iar ce să va fi lucrat într-acei doi ani a domniei lui nu să știe.

(AXINTE URICARIUL)

Făr cât numai ce însemnează la un létopiseț ce este izvodit de Dubău logofătul de pre létopisețul lui...¹ de zice că el au trimis întâi la arhiepiscopul de Ohrida și au luat blagoslovenie, de au pus mitropolit.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

*Domniia Iugăi vodă, carele mai întréce cu toate
pre domnii cei trecuți mai denainte*

Trimis-au la patrierșie de Ahrida ș-au luat mai întâiu blagoslovenie ș-au pus mitropolit pre Theoctist ș-au descălecat orașe pren țară, tot pre la locuri bune și Ie-au ales sate și le-au făcut ocoale prenpregiur și-au început a dărui ocine pren țară a voinici ce făcea vitejii la oști. Ș-au domnit 2 ai și l-au luat Mircea vodă, domnul muntenescă la sine.

Domniia lui Alexandru vodă cel Bătrân și Bun

Létopisețul nostru cest moldovenesc scrie că au fost cursul anilor 6907 <1399> aprilie 25, când au stătut domnu Alexandru vodă; iar létopisețul cel leșesc scrie că au fost vă leatul 6921 <1413>

¹ Loc alb în manuscris.

(AXINTE URICARIUL)

Dar au greșit, căci să află un uric al lui Alixandru vodă la mănăstire la Barnovschii și scrie din vă leat 6906<1398>.

Acest Alixandru vodă multe lucruri bune au făcut în țară și au făcut 2 mănăstiri mari în Moldova, Bistrița și Moldovița, în doi ani a domniei sale.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Făcut-au 2 sfinte mănăstiri mari în Moldova, Bistrița și Moldovița și li-au îndzăstrat cu multe sate cu vecini și cu băleștie și cu veșminte scumpe înlontru și cu odoare.

Și deaca se vădzu luminat în cinstea domnii, în 2 ai a domnii lui, fiindră mai întreg și mai cu minte decât cei trecuți înaintea domnii lui și multu trăgând și rîvnindră spre folosul sufletului său, adus-au cu mare cheltuiala sa, den țară păgână, sfintele moștii a marelui mucenic Ioan Novii și li-au pus într-a sa svântă cetaate, ce este în orașul Sucévii, cu mare cinste și pohvală, de a ferirea domnii sale și paza scaunului său. Ce veri cerca la cărțile beserecii viața lui, carele miercurea și gioi în săptămâna rusaliilor îl slăvește toată țara noastră în Suceava, unde dzac moștiile la mitropolie.

Și cu darul ce avea de înțelepciunea de la milostivul Dumnedzău, căutându și vădzindu cinstea lumii, cum să cade a să purta în podoabele împăraților ș-a crailor ș-a domnilor, socotit-au și la această țară, măcar ș n-au fost mai căutat alții, ce au fost mai înainte domni, întâie dată au trimis la patrierșii de la răsărit de au luat blagoslovenie ș-au făcut mitropolit și i-au dat scaun o sfântă mănăstire mare, mitropolie în orașul Sucévii, lângă polata domnească, cu multe sate și ocine dându-i, să fie de slujbă acei svinte mănăstiri, mitropolii, și câteva ținuturi în eparhiia ce i s-au dat, făcându-l epitrop legii.

Mai făcut-au ș-al doilea episcop, după mitropolit, la svânta mănăstire ce este

în oraș în Roman și i-au dat eparhiia o parte de ținuturi de suptu munte den gios.

Mai făcut-au ș-al treilea episcop la o svântă mare mănăstire, la Rădăuți și eparhiia i-au dat Țara de Sus, despre Țara Leșască, ținuturile céle de sus.

Și daca au aședzat vlădicii, le-au făcut cinste mare, că le-au pus scaunele, de șed denadreața domnului, înaintea tuturor svétnicilor, aproape de scaunul domnesc.

Tocmit-au și boieri mari în svat, de chevernisala țării ș-a pământului Moldovii:

Logofăt mare, giudecătoriu și alesătoriu de ocine, ispravnic pre o frunte de oameni de țară, ce sunt curténi și giudecătoriu tuturor, cine-s cu strămbătăți în țară și luător de samă tuturor, ispravnic celor ce sunt la curtea domnească.

Vornic mare în Țara de Gios, giudecătoriu tuturor den țară, cine au strămbătăți și globnic de morți de om și de șugubini ce să fac la partea lui și vornic Bârladului.

Vornicul cel mare de Țara de Sus, giudecătoriu tuturor den țară, cine au strămbătăți și globnic de morți de om și de șugubini ce să fac la partea lui și vornic Dorohoiului.

Pârcălabul de Hotin la acea margine despre Țara Leșască și Căzăcească, giudecătoriu tuturor la acel ținut.

Hatman și pârcălab de Suceava și ispravnic pe toate oștile țării.

Postelnic mare, dvorbitoriu înaintea domnului și pârcălab de Iași și tâlmaciu a limbi striine.

Spătariu mare și staroste de Cernăuți și cu obicéiu îmbrăcat la dzile mari cu haină scumpă domnească și dvorbitoriu cu arme domnești încinsu la spatele domnului într-acéle dzile.

Paharnic mare și pârcălab la Cotnariu și ispravnic viilor domnești de la Cotnariu și de la Hârlău și cu obicéiu să dreagă domnului la dzile mari cu păhar la masă.

Visternic mare, ispravnic pre socotéle ce să fac, să să ia den țară și grijind și dând léfe slujitorilor și purtătoriu de grijă a toată cheltuiala curții și a oaspeți ce vin în țară și toate catastijile țării pre mâna lui.

Stolnicul cel mare cu obicéiu la dzile mari și la veselii domnești, îmbrăcat

în haine domnești și viind înaintea bucatelor domnești, le tocmște pre masă înaintea domnului cu tpsiile și dvorbitoriu într-acéle dzile.

Comis mare, ispravnic pre povodnici și pre toți cai domnești și împodobind povodnicii în podoabe domnești și mărgătoriu înaintea povodnicilor ș-a domnului.

Medelnicériu mare, cu obicéiu îmbrăcăt în haină domnească, dvorbitoriu la masa domnului la dzile mari și taie fripturile ce să aduc în masă.

Clucer mare, ispravnic pre beciurile domnești, pre unt și pre miere și pre colacii, adecă pocloanele, ce vin de la orașă la Născut lui Hristos.

Sulger mare, ispravnic pre toate obroacele ce să dau la cuhnele domnești și la slujitorii curții, de carne și la ospeți ce vin în țară.

Jicniceriu mare, ispravnic pre toate obroacele de pâne ce să dau la curtea domnului și la slujitorii curții și la oaspeți ce vin în țară.

Vameș mare ce țâne scălile țărâi pentru vămășie; duc dulceți și cofeturi la masă domnului la dzile mari și ispravnic pre neguțători.

Șetrar mare pre corturile domnești și-n oști și-ntr-alte căli și purtătoriu de grijă tunurilor.

Ușer mare, purtătoriu de grijă tuturor solilor și tălmaci striinilor la giudeț.

Armaș mare, ispravnic și purtătoriu de grijă pentru toți ceia ce fac rău și cad la închisoarea țărâi, la temniță și pedepsitoriu acelora tuturor și cei giudecați de moarte dați în mâna lui, să-i omoare.

Aga, ispravnic pre dărăbani și pre târgu, pre Iași, giudeț.

Logofăt al doilea, hotărâtoriu de ocine în toată țara.

Postelnic al doilea, în toată vrémea dvorbitoriu înaintea domnului și ficior de boieriu ales.

Logofăt al treilea, cărtulari, scriitoriu bun, dvorbitoriu totdeauna lângă domnu, credincios la toate tainele domnului și cărți ori den țară, ori de la priietini de unde ar veni, toate în mâna lui mărgu și cu învățătura domnului de la dânsul iese răspunsurile și pecétea țărâi în mâna lui. Și orice giudețe și îndreptări să facă oamenilor, fără pecétea domnului nu poate hi carie-i în mâna logofătului al treilea, credincios în toate la domnu.

Postelnici den al doilea, înainte câți va domnul să facă, deprindzindu-să la aceia cinste, iese și la altă cinste mai mare.

Spătariu al doilea și al treilea; al doilea zvorește cândră nu zvorește cel

mare, și el îmbrăcat, cu spata încinsu și cu buzduganul amână la spatele domnului. Iar spătariul al treilea zvorêște peste toată vrêmea.

Păharnicul al doilea, după dvorba păharnicului celui mare, dvorêște la masă și derege păhar cu băutură la domnu.

Păharnicul al treilea, iar cândr nu derêge al doilea, derêge și el la masa domnului.

Așjidiria și mitropoliia de la Suceava și episcopia de la Rădăuți și mănăstirea Neamțului și alte mănăstiri.

Așjidiria întâiaș dată au trimis de au luat blagoslovenie de la patriarșii răsăritului și au făcut mitropolit, de l-au așezat la scaun, la mitropolie în Suceava, numai anume nu scrie ce mitropolit au fost.

(AXINTE URICARIUL)

Însă la un létopiseț a lui Dubău logofătul înseamnează cum să fie trimis întâi Iuga vodă, carile s-au poménit mai sus, la arhiepiscopul de Ohrida, de au luat blagoslovenie și au pus mitropolit pe Theoctist, dară nu arată nici o dovadă, ci veri citi mai-nainte, la altu Alixandru vodă, de unde au luat blagoslovenie Theoctist mitropolitul.

Iar la leatul 6923 <1415> au trimis de au adus cu multă chieltuială și moaștile sfântului mucenic Ioan Novii de la Cetatea Albă, de la păgâni și le-au așezat în târgu, în Suceava, la mitropolie, cu mare cinste și cu litie, pentru paza și ferința scaunului domniei sale, carile să prăznuiêște miercuri, joi, în săptămâna rusaliilor, care ver ceti la cărțile biséricii mai pre largu pentru mucenia lui.

Cându s-au făcut săbor al optulea

În zilele acestui domnu fu săbor mare în Florenția, în Țara Italiei, adunare mare de părinți, ca să poată împreuna bisérica răsăritului și cu apusului, pentru multă neîngăduință și price, pentru capetile legii,

la care săbor însuși patriarhul Ioasaf de Țarigrad și cu împăratul Ioan Paleolog, cu mulți mitropoliți și episcopi au fostu. Și de țara noastră încă au fostu trimis pre Grigorie Țamblac. Iar de la apus, singur papa Hristofor cu gardinalii și din multe locuri arhiepiscopi și adunare mare de părinți, la leatul 6940<1432>.

(AXINTE URICARIUL)

Iară la hronograf grecescu scrie că au fostu papa Evghenie și de la Moldova au fostu Ioasaf și vă leatul 6947 <1439>, cândr s-au obârșit săborul. Și așa vom putea crede cum scriu grecii, că ei cum au fostu acolea și cum au văzut, așa au însemnatu.

Unde pre urmă bun nimica nu s-au ales, că în loc de împreunare, mai mare vrajbă și zarvă și dispărțire s-au făcut, măcară că împăratul Paleolog, de nevoia turcilor ce-i venise la grumazi, că rămăsese numai cu numele împăratu, iară afară coprinsese turcii tot, pristănise la toate capetile legii, pre voia papii, numai să-i dea ajutoriu împotriva vrăjmașului său, ce-i și făgăduisă. Iară alții tocmala lor ce să făcusă, le-au părut că-i strâmbătate și asupreală bisericii răsăritului, că toate le lăsase pre voia lor, iară ei nimica din câte au vrut ai noștri nu au priimit. Ci atâta zavistie lucrul au ațitat, că în loc de împreunare, nici să auză de numele papii și a bisericii apusului, socotind-o în loc de călcătoare de lege. Scriu că începătoriu și ațitătoriu acestui lucru să fie fostu Marco episcopul de Efes, carile ca un dascal și cum zicu unii, pentru pizma grecească, cunoscându că împresoară pre ai noștri, de n-au priimitu, ci au datu veste pretitinderile ca să nu priimească niminea acel săbor, măcară că alții toți au fostu pristănitu și au fostu și priimit. Ce și acelora le da vină că au dat mâzdă. De care lucru, de era mai-nainte de acel săbor ceva neîngăduință într-aceste biserică, era și nădêjde că să vor tocmi și vor veni la împreunare, iară după săbor, atâta oțărătură stătu într-amândoao bisericile, de nu să pot vedea cu dragoste, ce una

pre alta hulêște și defaimă și una pre alta va să pogoare și să o calce. Răsăritul este începător, apusul va să să înalțe și așa una alțiia nu va să dea cale, cum răsăritul cu apusul n-ar fi fostu logodna lui Hristos. Ci de acestea destulu-i, ci la ale noastre să ne întoarcem.

Pentru pacea așăzată ce au făcut Alexandru vodă cu craiul leșesc

Alexandru vodă făcu priiteșug mare cu lêsii și legătură tare, ca fie la ce treabă unul pre altul să ajutorească. Nici zmințeală au fostu, că întâi au poftitu craiul pre Alixandru vodă ca să-i trimită ajutoriu împotriva crizacilor la prusi, nici s-au amăgit cu priiteșugul, că au trimis ajutoriu călăreți moldovéni, carii au făcut mare izbândă. Că bătându-să cu crizacii, întâi au dat dos a fugi, de i-au înșirat, gonindu-i spre o pădure și aciaș pedestrindu-să, au săgetatu-le cai, de le-au căutat a da dosul némții. Și aciași ai noștri s-au încălăratu și mare moarte au făcut într-înșii. De care lucru, daca s-au întorsu ai noștri acasă, mare mulțămită au avut Alexandru vodă de la craiul.

Avându decii craiul leșescu a face oaste asupra lui Jicmontu craiul ungurescu, pus-au zălog la Alixandru vodă, Sneatinul și Colomăia și toată Pocutia și au luat 1 000 de ruble de argint. Și într-aceiași an au murit Alixandru vodă, după ce au domnitu 32 de ani și 8 luni. Și banii au rămas la lêsii.

Domniia lui Iliiaș vodă și a lui Ștefan vodă, ficiorii lui Alixandru vodă celui Bătrân

După moartea lui Alixandru Vodă celui Bun au stătut la domnie fiu-său cel mai mare, Iliiaș vodă, carile au priimitu și pre frati-său, pre Ștefan vodă la domnie. Și legându priiteșug cu lêsii, le-au întorsu Pocutia cu toate târgurile și le-au iertat și banii. Décii au intratu vrajba între frați, că Iliiaș vodă vrându să omoare pre frate-său, pe Ștefan vodă, deci Ștefan vodă au fugitu la munténi.

De războaiele acestor 2 frați

Scrive létopisețul nostru cestu moldovenescu, că dacă au fugit Ștefan vodă la munténi de nevoia frăține-său, de acolo luundu ajutoriu de oaste, au venitu spre țară, unde i-au ieșit înainte frate-său, Iliăș vodă, la locul ce să chiamă Lolonii. Și dându războiu, birui Ștefan vodă pe frate-său pe Iliăș vodă și-l goni din țară și apucă Ștefan vodă scaunul.

Al doilea război

Décii nu după multă vréme, de iznoavă au venit Iliășu vodă cu oaste asupra frăține-său, lui Ștefan vodă, în anii 6942 <1434>, unde i-au ieșit Ștefan vodă înainte, la Dărmănești, februarie într-o zi, luni în săptămâna albă, și dându război vitejaște, iarăși birui Ștefan vodă.

Al treilea războiu

După acéia de iznoavă, nu după multă vréme, s-au mai ispitit Iliăș vodă al treilea rându, de au mai intrat în țară cu oaste leșască, unde i-au ieșitu nainte Ștefan vodă la Podraga și lovindu-să oștile de față, iară pierdu Iliășu vodă războiul.

Al patrulea războiu

De noroc era Ștefan vodă cu frati-său Iliăș, că bine nu să curăția de dânsul, atuncia și sosiia, care au venit de iznoavă asupra lui Ștefan vodă cu oaste în anii 6943 <1435> avgust 4 zile și s-au lovit cu Ștefan vodă al patrulea rându, la Chiperești, într-o vineri. Ci norocul său cel rău iarăși nu i-au slujitu, că iarăși pierdu Iliășu vodă războiul, cum să zice și la scrisoare: "Unde nu va Dumnezeu, nu poate omul".

Al cincilea războiu

Iliiașu vodă știindu-să căzut jos, nu pierdu nădejdea, ci de iznoavă strânsă oaste și au intrat în țară la anii (6945 <1437> și s-au lovit al cincilea rând cu Ștefan vodă, într-o joi, martie 8 zile. Ce nimica n-au folosit, că norocul lui cel prostu iarăși îl lăsă la zmințeală, de pierdu războiul, de i-au căutat iarăși a să întoarce înapoi la Țara Leșască.

De împăcarea fraților

După acéia, curândă vreme, scrie că s-au împăcatu Ștefan vodă cu frati-său Iliiașu și s-au împărțit cu țara, cum va spune mai jos. Și domnindu împreună șapte ani, mai apoi lui Iliiașu vodă i-au scos ochii. Iară letopisețul cel leșesc de aceste războaie a ficiorilor lui Alixandru vodă nimica nu scrie, ci scrie că daca au venitu Ștefan vodă cu ajutoriul muntenescu și au împinsu pre Iliiașu vodă din țară, s-au dus Iliiașu la craiul leșescu, după ce au domnitu Iliiaș vodă doi ani și 9 luni. Iară noi n-am vrut să lăsăm să nu poménim de războaiele acestor doi frați, căci că poate fi adevăratu, de vreme ce au fost având atâta vrajbă întru dânșii. Iară létopisețul cel leșesc scrie că daca au gonit Ștefan vodă pre Iliiașu vodă din țară, s-au dus Iliiaș la craiul leșescu, la Vladislav Iaghello și au pohtitu ajutoriu, să-l aducă la domnie și să i să plăce cu toată țara. Ci fără zăbavă de la frati-său, Ștefan vodă, au venitu soli cu daruri, poftindu-l de pace și l-au aflatu la Lănciți, făgăduindu să fie plecatu și el lui crai. Pentru care lucru, măcară că Iliiașu vodă au fostu ținnd o sor' a crăiasii, a Zofiei, și-i era craiul mai priietinu, fiindu-i cumnatu, ci sfatul cunoscându pre Ștefan vodă că este mai de folos țării, poftiră pe craiul să-l lase în pace și să-l jure, să le fie lor cu credință. Iară lui Iliiașu să-i dea hrană și să aibă socotință, că văzându Ștefan vodă că-i la cinste, să să teamă și să le ție jurământul. Ci lui Iliiaș nu-i sosisia pita craiului, ci gândi iară de domnie și au vrut să intre iară în țară. Ci l-au prinsu Ian Ciola și l-au datu la pază la cetatea Sirațului și

de ajunsu i-au datu hrană, și lui și doamnii lui, cu toată casa. Iară Ștefan vodă în Suceava au jurat lui crai înaintea solilor. Mai apoi ca să arate slujbă, au răsipitu o seamă de tătari, carii au fostu intrat la Podoliia să prade și la Brațlav și o samă vii i-au prinsu și i-au trimis lui crai, la Sfidriial¹. După acéia, cum s-au pomenitu mai sus, s-au împăcatu Iliășu cu frate-său, Ștefan vodă și s-au împărțitu cu țara: Cetatea Albă și Chilia și Țara de Jos s-au venitu lui Ștefan vodă, iară lui Iliășu vodă: Suceava și Hotinul cu Țara de Sus, zicându că după acéia au fostu legătură cu craiul leșescu și mai mare și daruri în toți ai au fostu trimițându Iliășu, iară craiul i-au fostu datu Haliciul, ca să-și ție avérea.

De niște tătari ce au prădat țara în doao rânduri

Scrie létopisețul nostru că în anii 6947<1438> noiembrie 28, intrat-au în țară oaste tătărăscă, de au prădatu și au arsu până la Botășani și au arsu și târgul Botășanii. Așjidirea la anul după această pradă, la leatul 6948<1439> dichemvrii 12 zile, iarăși au intrat tătarii în Țara de Jos, de au prădat și au arsu Vasluiul și Bârladul. Iară létopisețul leșesc de acești tătari ce scrie mai sus că au prădatu țara, nimica nu însemnează.

De orbirea lui Iliiaș vodă

Domnindu țara Iliiașu vodă împreună cu frati-său, Ștefan vodă, apoi cându au fostu în anii 6952 <1444> mai, înaintea rusaliilor, află vréme Ștefan vodă ca să să curățească de frati-său Iliiașu și să ție toată țara însuși; l-au prinsu și i-au scos ochii, după ce au domnitu țara amândoi șapte ani. Și décii au domnitu singur Ștefan vodă nu multă vréme, numai 5 ani.

¹ Aci Ureche a înțeleș greșit izvorul: Bielski spune că Ilie vodă a luat Brațlavul de la Svidrigaillo.

Domniia lui Roman vodă, ficiorul lui Iliăș vodă

Roman vodă, ficiorul lui Iliăș vodă, neputându răbda atâta nedumnezeire a unchi-său, s-au vorovitu cu o samă din curtea domnească și au prinsu pre unchi-său, pre Ștefan vodă, și i-au tăiatu capul și s-au apucatu Roman de domnie, leatul 6956 <1448>

Décii Roman vodă neputându să-și îngăduiască cu văru-său, cu Pătru, ficiorul lui Ștefan vodă, pentru domnie, că cerca Roman să omoară pe Pătru, de i-au căutat a fugi lui Pătru vodă la unguri.

De domniia lui Pătru vodă

Acestu Pătru vodă daca au pribegitu în Țara Ungurească de nevoia văru-său, lui Roman vodă, la leatul 6957 <1449>, n-au făcut zăbavă multă, ci au datu cetatea Chilia ungarilor și curândă vrême ajutoritu de Ian Huniad țiitoriu Țării Ungurești, au venitu cu oaste și au împinsu pe Roman vodă din țară, după ce au domnitu Roman un an. Și s-au apucatu Pătru Vodă de domnie.

De moartea lui Roman vodă

Iară Roman vodă fiindu seminție dispre mumă craiului leșescu lui Cazimir, au năzuitu la dânsul și făcând jalbă, au sfătuitu craiul să-i tocmască, au cu tărie să-l puie la domnie, mai apoi au socotitu că de-i vor și împăca cu Pătru vodă, să domnească țara împriună, cândai mai apoi vreunul de dâșii să nu pață mai rău de cum au pățitu Iliășu vodă cu frati-său Ștefan vodă, ci au ales sfatu să-l puie cu tărie la domnie. Și au scos craiul șleahta ruscă și de la Premișlia, de la Liov, de la Belzu, de la Helmu și de la Podolia și mătușa lui Roman încă mersése acolo, căriia i-au datu craiul Colomiia să ție și au purces craiul cu oastea de au venitu până la Liov. Ci mai apoi, daca au oblicitu că Roman au muritu otrăvit de

Pătru vodă, văru-său, s-au lăsatu de acel gându și au trimis la Pătru vodă soli, să-i facă jurământu și să-i dea pre Mihal, ficiorul lui Jicmontu, carile fugise de la craiul, întâi la cneazul Mazoviei, apoi la prusi și la Șlonsca, mai apoi prin Țara Ungurească au venitu în Moldova.

La acestea au răspunsu Pătru vodă solilor că jurământul să facă este gata, iară pre Mihal să-l dea nu i să cade, pre acela ce au năzuitu la dânsul, ca să nu-și piarză credința, iară din țară îl va goni. Și după acéia s-au dus Mihal la tătari și multă pagubă au făcut lésilor. Acestu Pătru vodă, după ce au datu cetatea Chilia ungurilor, au domnitu și el numai un an și au muritu.

De un Ștefan vodă și de Ciubăr vodă

Scrie létopisețul cel leșesc că după moartea lui Petru vodă au domnit un Ștefan un an și au murit. După acestu Ștefan vodă au domnitu Ciubăr. Iar letopisețul cel moldovenescu de acest Ștefan vodă nimica nu scrie, făr câtu spune că după moartea lui Pătru vodă au domnitu Ciubăr vodă doao luni.

Domniia lui Alexandru vodă tij ficior lui Iliiaș vodă, vă leat 6956 <1448>¹ De domniia lui Bogdan vodă și de viața lui, ce războaie au făcut cu tată-său, cu Alixandru vodă, vă leatul 6962 <1454> avgust 22

Domnind Alixandru vodă țara, venit-au cu oaste fiiu-său, Bogdan vodă. Însă așa zic că n-au fostu Bogdan vodă ficior cu cununie, ci copil lui Alixandru vodă.

Și s-au lovit cu tată-său, Alixandru vodă, la Tămășani, aproape de târgul Romanului, avgust 22 dni. Și după multă nevoieță birui

¹ Lacună în toate manuscrisele cronicii.

Bogdan vodă pe tată-său, pre Alixandru-vodă, și multă moarte s-au făcut în oastea lui Alixandru vodă. Și într-acei războiu au pieritu oameni de frunte, Onciul logofătul și Costea Andronic și alții mulți, după ce au domnitu Alixandru vodă 4 ani.

(AXINTE URICARIUL)

Află-se scris la un létopiseț sârbesc de Azarie călugărul precum în zilele acestui domnu, Alixandru vodă, s-au hirotonit preaosfințitul mitropolitul chir Theoctist de Nicodim din Țara Sirbască, prin zilele bun credinciosului cneazul Gheorghie dispot.

Cronicariul leșesc

Așa scrie și cronicariul lor, de zice că Bogdan vodă au venitu cu oaste asupra lui Alixandru vodă, cum s-au pomenitu mai sus și l-au gonitu în Țara Leșască, după ce au domnit patru ani.

Décii Alixandru vodă, daca au fugitu în Țara Leșască cu doamnă-sa și cu coconii săi, au poftitu de la craiul ajutoriu și au trimis craiul pré Sinenschii cu Țara Rusască și au împinsu pre Bogdan vodă și au apucatu Hotinul și Neamțul și Suceava și au așezat pre Alixandru vodă la scaun. Iară Bogdan vodă, fără zăbavă, adunându oameni de pretitinderile, au scos pre Alixandru vodă din scaun și iar au apucat Bogdan vodă scaunul. Iară Alixandru vodă au năzuitu iară spre léși și au făcut jalbă de iznoavă pre Bogdan vodă.

Iară craiul au făcut sfat, ce va face cu această țară mișcătoare și neașăzată. Sfătuia unii, de zicea să scoată domnii și să puie județiile sale și să o împartă, să o facă ținuturi. Iară alții era împrotivă, de zicea că mai bine este a să apăra de turci de după părțile altuia decâtu de după al său. Și așa aléseră pre Odrivoz și pre Conetpolschii cu oaste, pentru pofta a o samă de moldovéni, să ducă pre Alixandru vodă la scaun, carile au scos voievozia rusască și au avut și de moldovéni

gloate mari. Și dacă au intratu în Moldova cu trei oști: moldovenii cu domnu său Alixandru vodă, cu un polcu de podolėni era Buceașchii, iară pre altă oaste Conetpolschi, care oaste au trecut Nistrul la Hotin supt cetate, că era cetatea pre mâna oamenilor lui Alixandru vodă. Iară Bogdan vodă au fostu atuncea la Lipoveți.

Léșii, dacă au înțeleș de dânsul, au vrut să treacă Prutul, ca să-i dea război, ci Bogdan vodă n-au vrut să le dea război, socotindu să-i bage la strimtori și zăbovindu-i, să-i flămânzească. Așa i-au purtatu din loc în loc până la apa Bârladului, iară el ținea pădurile. Și trimitea cu înșelăciune soli, cumu-i este voia să să plăce lui crai și să facă pace, făgăduindu-i șapte mii de galbeni să-i dea pre anu și încă și alte daruri multe făgăduia, numai craiul să-l apere de turci. Crezându léșii acela cuvântu, au lăsat să fie pre îngăduința lui și s-au întorsu pre acasă. Iară Bogdan vodă să ascuția, ca să-i poată undeva vâna, ci simțindu acéstea oamenii lui Alixandru vodă, le-au spus să nu să încrează, ci să să păzească. Ce léșii fiindu de înșălăciune coprinși, nu băga în samă, până n-au fugitu un diiac al lui Bogdan vodă la oastea leșască, de le-au spus. Atuncea boierii lui Alexandru vodă sfătuia ca să încunjure pădurea și să hălăduiască de meștersugul lui Bogdan vodă; că în pădure supuseșe oaste. Ci léșii fiindu dârji, n-au vrut să asculte, ci au intratu să treacă pădurea și au trimis înainte carăle cu pârcălabul de Hotin și cu dânsul toți moldovenii și podolėnii.

Războiul lui Bogdan vodă cu léșii

Deci cându au fostu în mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan vodă la carăle léșilor. Ci apărându-să léșii, de-abia au scăpatu cu multă pagubă și pierire. Décii, vrându să intre și céialaltă oaste leșască, atuncea s-au ivitu toată oastea lui Bogdan vodă cu multe steaguri și buciume, fără călărime, multă pedestrime. Acéstea văzându léșii, s-au tocmitu de războiu și au băgatu în mijloc pe Alixandru vodă. Și s-au tâmplatu acestu războiu, a șasea zi după pacea ce făcusă, la

Crasna. Și s-au bătut mai înainte de apusul soarelui până ce au înoptat, pierindu de îmbe părțile, până au năvălit și gloatele de pedestri, carii au făcut mare moarte în leși, tăindu cu coasile vinile cailor. Unde hatmanii leșești vrându să îmbărbăteze pre ai săi, ș-au pus și ei capetile, ales Piotru Odrivozu și Nicolae Porava și Buciașchii. Și biruia Bogdan vodă, de n-ar fi datu ajutoriu moldovenii lui Alixandru vodă, carii trecusă pădurea cu podolénii, pre carii trimisese cu carăle. Și aceia s-au învârtejitu la războiu, de au datu inimă celor pieitori și au împinsu pre oastea lui Bogdan vodă, de au început a fugi și au umplut pădurile. Și așa cu vitejiia iară a moldovenilor au întorsu izbânda la leși, cei ce pierdusă războiul. Mulți aleși au pierit întru acel războiu: Nesvoiovschii, Biasovschii, Davidovschii și alții mulți ca aceștia.

Deci Alixandru vodă cunoscându că nu să va putea așeza la scaun, că pre vrăjmașul său, pre Bogdan vodă, măcară că înfrânsese cu acea dată, iară nici o pagubă nu-i făcusă, că Bogdan vodă și cu oamenii săi cumuș era învățați a ținea pădurile, măcară că să rășchirasă din război prin păduri, de iznoavă s-au strânsu și s-au tăbărātu, socotindu să nu piarză nădejdea, ci di iznoavă să lovească pre leși, că-i știa că suntu slăbiți de tot ajutoriul.

Înțelegându aceste leșii dimpreună cu Alixandru vodă și văzându-să slăbiți de totu ajutoriul, măcară că înfrânsese cu deodată pre Bogdan vodă, ci al doilea rându nu era nădejde, că nimica lui Bogdan vodă nu-i stricasă, că din oastea lui puțini pierisă, iară de la leși mai cu totul pierisă, văzându că nu le slujaște norocul, nu s-au apucatu de scaun, nici au așteptatu al doilea rându războiul, temându-să să nu-i lovască Bogdan vodă făr de veste cu oaste tocmită și cândai să nu pață mai rău decâtu întâi, să piiae și câți au mai rămas, bulucindu-să dimpreună cu Alixandru vodă, cu toții s-au tras degrabu spre Țara Leșască. Iară Bogdan vodă văzându-să curățitu de vrăjmașii săi, s-au așezatu la scaun.

Ci de aceste războaie ale lui Alixandru vodă cu ale lui Bogdan vodă la une létopisețe de ale noastre nimica nu scrie, că pre Bogdan vodă îl scrie ficior lui Alexandru vodă și au rămas pre urma lui la domnie.

Iară întru unele izvoade de ale noastre scrie de războaiele lor, ca și cronicariul leșescu, însă mai pre scurtu. Pentru acéia oare cum au fostu, că tot să tocmescu că izbânda au fostu a lui Bogdan vodă, că au rămas la domnie și au domnitu doi ani.

(AXINTE URICARIUL)

Scrie la un létopisețu vechiu sârbăscu de Azarie călugărul izvodit, precum în zilele acestui Bogdan vodă s-au început a da dajde turcilor și pentru acéia ne-au numit bogdani până astăzi. Acestŕ Bogdan vodă este tată lui Ștefan vodă cel Bun.

Domniia lui Pătru vodă, pre carile l-au poreclit Aron

Vă leatul 6963 <1454>, după doi ani a domniei lui Bogdan vodă, scrie létopisețul cel moldovenescu c-au venitu fără de véste Pătru vodă ce l-au poreclitu Aron și au aflatu pre Bogdan vodă la satul Răusénii, din jos de târgul Sucévii și l-au lovit, vineri în răvârsatul zorilor, octomvrie 16. Și acolo i-au tăiatu capul lui Bogdan vodă. Décii au stătut la domnie Aron vodă.

Războiul lui Alexandru vodă cu al lui Pătru vodă la Movile

În domniia lui Pătru vodă Aron, scrie létopisețul cel moldovenescu că în anii 6963 <1455>, în luna lui mai, au venit Alexandru vodă, tatăl lui Bogdan vodă, cu oaste asupra lui Pătru vodă Aron și ș-au datu războiu la Movile. Ci norocul cel prostu al lui Alixandru vodă nici aicea nu-l lăsă să izbândească, că dându războiu vitejaște dispre amândoa pârțile, birui Pătru vodă pre Alixandru vodă. Văzându Alixandru vodă că pierdu războiul, fugi la Citatea Albă și acolo s-au săvârșit. Iară Pătru vodă Aron au domnit doi ani.

De cest războiu a lui Pătru vodă cu a lui Alixandru vodă cronicariul cel leșescu nimic nu arată.

Acestu Pătru vodă au izvodit întâi și au început a da dajdea turcilor.

(AXINTE URICARIUL)

Iară alții zicu că de la Bogdan vodă s-au început, precum s-au pomenitu mai sus, la domniia lui.

*Domniia lui Ștefan vodă, ce-i zic cel Bun, ficiorul lui Bogdan vodă și de multe războaie minunate ce au făcut. Cându s-au domnitu, fost-au cursul anilor 6965
<1457> aprilie 12, joi*

Acest domn, Ștefan vodă, după doi ani a domnii lui Pătru vodă Aron, rădicatu-s-au de la Țara Muntenească cu multă mulțime de oaste muntenească și din țară adunați și au intrat în țară. Și silind spre scaunul Sucévi, i-au ieșitu înainte Pătru vodă Aron pe Sirétiu, la Doljăști, la tină, și s-au lovit în ziua de joi mari, aprilie 12, și înfrânse Ștefan vodă pe Aron. Ci Aron vodă nu să lăsă cu atâta, ci de iznoavă s-au bulucitu și al doilea rându; să lovi la Orbic și iară birui Ștefan vodă. Și-l prinse pe Pătru vodă Aron și-i tăie capul, de-și răsplăti moartea tătâne-său, lui Bogdan vodă.

Cându s-au strânsu țara la Direptate

Deciia Ștefan vodă strâns-au boierii țării și mari și mici și altă curte mărunță dimpreună cu mitropolitul Theoctistu și cu mulți călugări, la locul ce să chiamă Direptatea și i-au intrebatu pre toți: este-le cu voie tuturor să le fie domnu ? Ei cu toții au strigat într-un glas: “În mulți ani de la Dumnezeu sa domnești”. Și decii cu toții l-au rădicatu domnu și l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitul Theoctistu. Și de acolea luo Ștefan vodă steagul țării Moldovei și să duse la scaunul Sucévi.

Décii Ștefan vodă gătindu-să de mai mari lucruri să facă, nu cerca să așaze țara, ci de războiu să gătiia, că au împărțitu oștii sale steaguri și au pus hotnogi și căpitani, carile toate cu noroc i-au venit.

Cându au prădatu Ștefan vodă Țara Săcuiască

Scrie létopiseșul cel moldovenescu că fiindu Ștefan vodă om războinic și de-a pururea trăgându-l inima spre vărsare de sânge, nu peste vréme multă, ce în al cincilea an, să sculă den domniia sa, în anii 6969 <1461> rădicându-să cu toată putérea sa și s-au dus la Ardeal, de au prădatu Țara Săcuiască. Nici au avut cine să-i iasă împotrivă, ce după multă pradă ce au făcut, cu pace s-au întorsu napoi, fără de nici o zminteață. Ci de această povéste cronicariul cel leșesc nimica nu scrie și încă și alte sémne multe suntu și nu însemnează nimica de însile. Iară létopiseșul nostru, măcară că scrie cam pre scurt, însă le însemnează toate. În al șaselea an a domnii lui Ștefan vodă, în anii 6970 <1462> iulie 22, loviră pre Ștefan vodă cu o pușcă în gleznă la cetatea Chiliei.

Iară în al șaptelea an a domnii sale, în anii 6971 <1463>, iulie 5, luatu-s-au doamnă de mare rudă, pre Evdochiia de la Chiev, sora lui Simeon împăratul. Iară cronicariul cel leșescu scrie că au fostu Evdochiia fată lui Simeon împăratul, iară nu soră.

Cându au luat Ștefan vodă Chilia și Cetatea Alba de la păgâni

Vă leatul 6973 <1465> meseța ghenarie 23, adunându Ștefan vodă multa oaste de țară, vrându să răscumpere cetățile carile le luase păgânii de la alți domni, pogorât-au cu toată putérea sa spre cetatea Chiliei. Și sosindu la cetate miercuri spre joi, la miazănoapte, au încunjurat cetatea. Însă joi nu s-au apucat de harțu, iară vineri dins-de-dimineată au început a bate cetatea și așa toată zioa s-au hărțuit până în seară. Iară sâmbătă să închinară cei din cetate și intră Ștefan vodă în cetatea Chiliei. Și acolo petrecându trei zile veselindu-să,

lăudându pre Dumnezeu, împlânzia oamenii în cetate. Décia și la Cetatea Albă au tras și multă năvală făcându, dobândi și Cetatea Albă. Și așa amânduoa cetățile cu multă moarte și pierire de ai săi le dobândi, carile întărindu-le cu bucate și cu slujitori, au lăsat pre Isaiia și pre Buhtea pârcălabi, ca să le grijască, iară el s-au întorsu la scaunul său la Suceava.

Iară în al zécilea an a domnii sale, în anii 6974 <1466> iulie 10, au început a zidi mănăstirea Putna, spre slava lui Dumnezeu și a Preacuratii Maicii Fecioarii Mariei.

Războiul ce au făcut Ștefan vodă cu Mateiaș crai ungurescu la Bae

Mateiașu, craiul ungurescu, bizuindu-să puterii sale și meșterșugului său cu carile pre mulți din vecinii săi i-au surpat și i-au supus, carile de multe ori războaie făcea cu turcii și cu noroc izbândia, neavându nici o pricină direaptă asupra lui Ștefan vodă, ci numai ca să-l supuie, să fie suptu ascultarea lui, ca să-i fie cuvântul deplin, de care lucru de multe ori să lăuda Mateiași crai, că câte izbânde face Ștefan vodă, cu puterea lui le face și de suptu ascultarea lui face izbândă și vrându de ce să făliia să arate cum este adevăratu, au trimis sol ca să i să închine Ștefan vodă, ce Ștefan vodă n-au priimitu. Mai apoi văzându Matéiașu craiul volniciia lui Ștefan vodă că nu o poate supune, strângându multă oaste a sa și luundu ajutoriu și de la alții, au purces în anii 6975 <1466> și au tras spre Moldova. Și zicea că cu cale mérge, ca să ducă la scaun la Moldova pe Pătru vodă. Și trecându muntele, au trecut la Trotuș, noiembrie 19. De acolo luund drumul, au sosit la Roman, noiembrie 29 și acolo s-au odihnitu până a șaptea zi, prădând și jecuind. Iar a opta zi, dichemvrie 7, au arsu târgul Romanului și décii au luat drumul spre Suceava, prădându și arzând și siliia la scaunul Sucévii. Mai apoi, socotind ca să nu rămâie vreun unghiu nepipăit de dânsul, au

lăsat drumul Sucévi, unde-l aștepta Ștefan vodă, și la Bae ș-au întorsu calea și au sosit la Bae, luni, dichemvrie 14 zile și acolea, cum nu vrea avea nici o grijă de nici o parte, lăsându-ș oastea fără de nici o grijă, nici pază, ci la băuturi și la prăzi. Unde avându Ștefan vodă știre și prinzându limbă, marți noaptea, dichemvrie 15, au aprinsu târgul asupra lor, cându ei era fără de nici o grijă. Și fiindu și béți și negățiți de război, i-au lovitu Ștefan vodă cu oaste tocmită în răvărsatul zorilor, de multă moarte și pierire au făcut într-înșii. Că ei nefiind tocmiți de război, nimica de arme nu s-au apucatu, ci de fugă, nici urma să ia carii scăpa, că fiind noaptea, de nu știia încăt vor méрге, în toate părțile rătăciia, de-i vâna țărani în zăvoaie, prin munți, unde vreo 12.000 pieriți s-au aflatu. Mai apoi și însuși craiul, rănit de săgeată foarte rău, de-abiia au hălăduitu pre poteci, de au ieșitu la Ardeal.

Așa norocéște Dumnezeu pre cei mândri și falnici, ca să ș arate lucrurile omenești câtu sunt de fragede și neadevărate, că Dumnezeu nu în mulți, ce în puțini arată putérea sa, ca niminea să nu nădăjduiască în putérea sa, ce întru Dumnezeu să-i fie nădejdea, nici fără cale războiu să facă, căroro li-i Dumnezeu împotrivă.

Pre acéia vreme având Ștefan vodă priiteșug cu leșii, au trimis din dobânda sa și craiului leșescu, pen solii săi.

Iară Mateiașu crai, daca au scăpatu, de iznoavă gătisă oaste, ca să vie asupra lui Ștefan vodă, ce viindu-i alte greutăți dispre Țara Ceșască, s-au întors la ceși cu oastea sa.

Într-acéia și craiul leșescu oblicindu că va să margă Mateiașu craiul asupra lui Ștefan vodă, au trimis soli, zicându că-i va da ajutoriu, de-i va trebui, împotriva lui Mateiașu, și i-ar fi datu, de nu s-ar fi părăsitu Mateiașu crai de acel gându. Pre acéia vréme, noiembrie în 25, s-au pristăvitu Evdochia, doamna lui Ștefan vodă.

De prădarea săcuilor

Scrie létopisețul cestu moldovenescu că într-acelaș an, după războiul lui Ștefan vodă ce făcuse la Bae cu Mateiașu craiul, s-au rădicatu Ștefan vodă cu toată puterea sa, vrându să-și răscumpere strâmbătatea sa ce-i făcuse unгурii, cându venise la Bae, s-au dus și el la Ardeal, de multă pradă și robie și ardere au făcut în Țara Săcuiască, neavându cine-i sta împotrivă și cu pace s-au întorsu, fără nici o zmintală.

Ci de această poveste ce spune că au prădat Ștefan vodă Țara Săcuiască, cronicariul cel leșescu nimica nu scrie.

Cându s-au împăcatu Ștefan vodă cu Matiașu crai ungu-rescu

Décii, după puțină vréme, au încetatu vrajba între craiul ungurescu și între Ștefan vodă, că văzându ei că vrăjmașul lor și a toată creștinătatea, turcul, le stă în spate și volniciei tuturor întinde mrejiile sale, ca să-i coprinză și arătându-să priietinu cu multe cuvinte de înșălăciune și cătră unul și cătră altul, ca să-i poată zădări cap de price și să înceapă zarvă, gândindu-să că într-acéle amestecături i să vor închina lui, pentru să le dea ajutoriu și mai apoi îi va pleca și suptu jugul său, văzându această înșălăciune, Mateiașu craiul și cu Ștefan vodă s-au împăcatu și s-au așezatu. Și încă după pace așezată și legătură tare ce făcuse amândoi, au dăruitu Mateiașu craiul pre Ștefan vodă cu doao cetăți mari la Ardeal, anume Balta și Ciceul.

De niște tătari ce au intrat în țară să prade

Vă leato 6978<1470> rădicatu-s-au multă mulțime de oaste tătărăscă și au intratu în țară, să prade, căroro prinzându-le de veste Ștefan vodă, le-au ieșitu înainte. Și la o dumbravă ce să chiamă la

Lipinți, aproape de Nistru, i-au lovit Ștefan vodă cu oastea sa, avgust 20, și dându războiu vitejaște, i-au răsipit și multă moarte și pierire au făcut într-înșii și mulți au prinsu în robie și le luu tot pleanul. De care lucru cunoscând Ștefan vodă că ajutoriul nu de aiurea i-au fost, ci numai de la Dumnezeu și de la Preacurata Maica sa, cu mare laudă și izbândă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

Când au sfințit Ștefan vodă mănăstirea Putna

Deaca se întoarse Ștefan vodă de la acel război cu noroc ce izbândi pre acei tătari, spre lauda acéia, mulțămind lui Dumnezeu, au sfințit mănăstirea Putna, carea era zidită de dânsul, septevrie 3 zile, într lauda a Preacuratei Ficioarii Mariei, Maicii Domnului nostru Iisus Hristos. La care sfințenie multă adunare de călugări au fostu: Theoctistu mitropolitul și Tarasie episcopul dimpreună cu Iosif arhimandritul și igumenul Putnii, zicu că au fostu la liturghie arhiepiscopi și episcopi și preoți și diiaconi 64 la jirtăvnic.

Cându a intrat zavistiia intre Ștefan vodă și intre Radul vodă și de arderea Brăilii

Vă léato 6978 <1470>, într-acéia vréme intră zavistiia intre Ștefan vodă și intre Radul vodă, domnul muntenesc, pre obicéiul firei omeneshi de ce are, de acéia poftéște mai mult, de nu-i ajunse lui Ștefan vodă ale sale să le ție și să le sprijinească, ci de lăcomie, ce nu era al lui, încă vrea să coprinză. Strâns-au țara și slujitorii săi și au intratu în Țara Muntenescă, de au prădatu marginea, februarie 27 dni și au arsu Brăila în săptămâna albă, marți.

De tăierea capetilor a niște boieri, 6979 <1471> ghenuarie 16 zile.

Tăie Ștefan vodă pre Isaiia vornicul și pre Negrilă păharnicul și pre Alexa stolnicul în târgul Vasluiului.

Războiul de la Soci, cându s-au bătut Ștefan vodă cu Radul vodă domnul muntenescu, 6979 <1471> martie 7 dni

Radul vodă, văzându atâta pradă în țara sa, ce-i făcuse Ștefan vodă, nu vru să lase să nu cêrce strâmbătatea sa. Ce pururea se întâmplă, cela ce va să-și întoarcă bătaia, de doao ori îl bat, că strângându oastea sa și vecinească, au venitu asupra lui Ștefan vodă. Iară el ca un leu gata spre vânatu, de sârgu s-au pornit și la Soci le-au ieșit înainte și dându războiu vitejaște, martie 7 zile, nu mai puțin de vitejiia moldovenilor, carii era gata au să moară, au să izbândească, decât de meșterșugul lui Ștefan vodă, Radul vodă pierdu războiul cu multă pagubă de ai săi, că pre toți i-au tăiatu și toate steagurile Radului vodă le-au luat și pre mulți viteji i-au prinsu vii și pre toți i-au tăiatu, numai ce au lăsatu vii 2 boieri de acei mari, pre Stan logofătul și pre Mircea comisul.

De un cutremur

Într-acelaș an, avgustu 29, fu cutremur mare de pământu peste toată țara, în vrémea ce au șezutu domnul la masă, la prânzu.

Vă leato 6980 <1472> au adus Ștefan vodă pre Mariia din Mangop, de o au luat luiș doamnă.

Al doilea războiu al lui Ștefan vodă cu al Radului vodă la Izvorul Apei, leatul 6981 <1472> noiembrie 8

Ștefan vodă, fiindu aprinsă inima lui de lucrurile vitejești, îi părea că un an ce n-au avut treabă de războiu, că are multă scădere, socotindu că și inimile voinicilor în războaie trăindu să ascut și truda și osteneala cu carea să diprinsése este a doao vitejie, strânsă de iznoavă oaste și luo pre Basarabă Laiotă, ca să-l ducă la Țara Muntenească, să-l puie domnu.

Iani socotește că suptu un copaciu bun câți să adăpostesc, sau câtă laudă își adaoage nu numai purtătoriul ce și țara, cându năvăliia la dânsul și la țară și domnii cei streini, să-i ducă la domnie și cu ajutoriul lor era cu nădêjde că vor izbândi.

Și intrându Ștefan vodă în Țara Muntenească, să gătiia de războiul Radului vodă. Ci văzându Radul vodă că nu-i va putea sta împotriva, în 18 ale lui noiembrie au dat dosul cu oastea sa și s-au dus la scaunul său, la Dâmboviță.

Aicea să socotim

Că iată că létopisețul cel leșesc nu spune că s-au bătut trei zile războiul, déciia să fie dat dosul Radul vodă, ci spune că daca au văzut că nu le va putea sta împotriva lui Ștefan vodă, au fugitu la cetate. Iară létopisețul nostru scrie că daca au sosit Ștefan vodă la margine, noiembrie 8 zile, au împărțitu steagurile oștii sale pre Milcov. Și décii s-au împreunatu cu Radul vodă, joi într-aceastași lună, 18 zile, la locul ce să chiamă Cursul Apei. Și dându războiul vitejaște de îmbe părțile, s-au bătut acolo până în sară, așijderea și vineri și sâmbătă toată zioa până în sară. Iară noaptea spre duminică au lăsatu Radul vodă toate ale sale în tabără și au fugitu cu toată oastea sa la scaunul său, la Dâmboviță. Iară Ștefan vodă s-au pornitu după dânsul cu toată oastea sa. Și într-această lună 23 au încunjurat Cetatea Dâmbovița și într-acéia noapte au fugit Radul vodă din cetate, lăsă pre doamnă-sa Mariia și pre fiica sa Voichița și tot ce au avut și s-au dus la turci. Iară Ștefan vodă, miercuri 24 ale aceștii luni au dobânditu Cetatea Dâmbovița și au intratu într-înșu și au luat pre doamna Radului vodă și pre fiică-sa Voichița și o au luat-o luiși doamnă și toată avuția lui și toate veșmintele lui céle scumpe și visteriile și toate steagurile lui. Și acolo s-au veselit trei zile și décii s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, dându laudă lui Dumnezeu. Iară pre Basarabă vodă l-au lăsatu domnu în Țara Muntenească și au domnit o lună.

Iară Radul vodă au năzuitu la turci, ca să-și poată scoate ajutoriu de la împăratul turcilor și să-și răscumpere domniia cu puterea lui.

Iară Ștefan vodă, daca au sosit la scaunul său, la Suceava, au trimis la craiul leșesc sol, vestindu-i de războiul cu noroc ce au făcut împotriva Radului vodă, fălindu-să că și cetatea și scaunul

Ruinele cetății Suceava

Dâmbovița cu toată avuția i-au luat dimpreună și doamna și fiică-sa. Și au trimis și la craiul din dobânda sa, nu pentru că doară iau fostu datoriu să-i trimiță, cum zic unii că au fostu supus lésilor, ci pentru să-l aibă prieten la nevoie și la treabă ca acéia, de-i va veni asupră, cum s-au și tâmplatu că atuncea i-au venitu véste cum Radul vodă au intratu în Țara Muntenească cu oastea turcească. Și aciași au trimis șl alți soli, de au poftitu oaste într-ajutor împotriva Radului vodă.

Războiul Radului vodă cu al lui Basarab vodă

Radul vodă daca au luat ajutoriu de la turci, au intrat în Țara Muntenească cu 15.000 de turci, fără alți lefecii ce adunase și au datu războiu lui Basarab vodă, joi, dichevrie 23 și l-au răzbitu pre însul și pre toată oastea lui. Carile văzându-să împresuratu de vrăjmașii săi, au năzuitu iarăși la Moldova, la stăpânul său, Ștefan vodă.

Iară turcii s-au pornitu pre urma lui Basarabă vodă și au venitu până la Bârlad, de au stătut ca un zidu, vineri dechemvrie 24. Și așa au slobozitu năvrapii săi, de au prădatu toată țara. Și decii s-au întorsu pri în Țara Muntenească și s-au dus înapoi.

Iară craiul leșescu au trimis pre Dombec caștelanul de Belz și pre Sohodolschii ca să-i poată împăca, măcară până la o vréme, cu Radul vodă, ci s-au trăgănatu vrémea până într-altu an. Și au învățatu craiul, de va tribui oaste de grabu, să rădici Buciașchi toată șleahta Podoliei, să margă întru ajutoriu lui Ștefan vodă.

Cându au luat Ștefan vodă cetatea Teleajănul și cându s-au bătut cu Țăpăluș și cu ungurii, mai apoi și cu Basarabă, leat 6982 <1473> octomvrie 1

Au luat Ștefan vodă cetatea Teleajănului și au tăiatu capetile pârcălabilor și muierile lor le-au robitu și mulți țigani au luat și cetatea au ars-o.

Într-acéiași lună, în 5 zile, fu războiu în Țara Muntenească cu

ungurii și cu Țăpăluși și cu ajutoriul lui Dumnezeu au biruit Ștefan vodă și au bătut pre unguri, Într-acéiași lună, în 20 de zile, au răzbitu și pre Băsărabă.

Războiul lui Ștefan vodă cându s-au bătut la Podul Înaltu cu turcii, 6983 <1475>

Într-acéia vréme, Mehmet împăratul turcescu armândr 120.000 de oastea sa și oastea tătarască și muntenească, să margă cu Radul vodă, au trimis asupra lui Ștefan vodă. Iară Ștefan vodă avându oastea sa, 40.000 și 2.000 de lēși ce-i venise într-ajutoriu cu Buciașchii de la craiul Cazimir și 5.000 de unguri, ce-i dobândise de la Mateiașu craiul ungurescu, le-au ieșit înaintea turcilor din sus de Vasluiu, la Podul Înalt, pre carii i-au biruit Ștefan vodă, nu așa cu vitejia, cum cu meșterșugul. Că întâi au fostu învățatu de au pârjolit u iarba pretitindinea, de au slăbitu caii turcilor cei gingași. Décii ajutorindu putérea cea dumnezeiască, cum să vrea tocmi voia lui Dumnezeu cu a oamenilor, așa i-au coprinsu pre turci negura, de nu să vedea unul cu altul. Și Ștefan vodă tocmisă puțini oameni preste lunca Bârladului, ca să-i amăgească cu buciune și cu trâmbițe, dându semnu de războiu, atuncea oastea turcească întorcându-să la glasul buciunelor și împiedicându-i și apa și lunca și negura acopierindu-lu-i, tăindu lunca și sfărământu, ca să treacă la glasul bucinilor.

Iară dindărăt Ștefan vodă cu oastea tocmită i-au lovit u gioi, ghenarie 10 dzile, unde nici era loc de a-și tocmirea oastea, nici de a să îndrepta, ci așa ei în de sine tăindu-să, mulți pieiră, mulți prinși de pedestrime au fost. Ce și pre aceia, pre toți i-au tăiatu, unde apoi mâgle de cei morți au strânsu și mulți pași și sangeaxți au pierit. Și pre ficiorul lui Isac pașa, după ce l-au prinsu viu, l-au slobozit. Și pușcile le-au dobânditu și steaguri mai mult de o sută au luat.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Dacă i-au bătut pre turci, ei de la Podul Înalt³ au luat pen păduri ș-au ieșit unde purcede apa Smilii în ținutul Tutovii. Acolo în légea lor au dat laudă lui Dumnedzău că au scăpat ș-au ieșit la lume. Iar Ștefan vodă pornitu-s-au după dânșii cu ai săi moldoveni și cu 2.000 de oaste leșască, ce i-au fost⁴ într-ajutoriu și i-au gonit pre turci pân' i-au trecut Seretiul la Ionășăști, unde să pomenéște și astădzi Vadul Turcilor.

Și acolo, deasupra Seretiului, la movila cea mare a Tecuciului, odihnind 3 dzile, i-au venit véste de la starostii de Crăciuna, ce-i dzic acmu Putna, cum Radul vodă vine cu oști asupra lui Ștefan vodă, fără veste. Și întristându-să, Ștefan vodă, cu cine avea, cu ai săi, au răpedzit la ostași, de-i strângea de sârg⁵. Într-aceia au sosit și Șendrea hatmanul, cumnatul lui Ștefan vodă, cu o samă de oști ce au fost rămas înapoi; îndată și Coste păharnicul cu altă samă de oaste ce au fost gonit pre turci, de i-au fost trecut Seretiul, au sosit. Și având⁶ bucurie Ștefan vodă de ai săi, cum să aflară pegiur dânșul la loc de grije, îndată repedzi pe Șendre hatmanul înaintea oștii muntenești cu puținei slujitori, ca-n chip de strajă. Și dând pe oastea muntenească, mulți pre puțini, fură biruiți de oastea Radului vodă și acolo pierit-au și Șendrea hatmanul, mai gios de Râmnic, unde s-au pomenit multă vréme Movila Șendrii. Și l-au dus, de l-au îngropat în sat în Dolhăști, lângă tată-său.

Înțelegându Ștefan vodă cum că adevărat Radul vodă domnul muntenesc⁷ și cu oastea sa îi vine asupra, ghenarie 13 au trecut Seretiul și mai sus de Râmnic le-au fost⁸ războiul. Și dând războiul vitejește despre amândoaă părțile, multă pagubă s-au făcut și cu vrérea lui Dumnedzău fu izbânda la Ștefan vodă, că pierdură munténii războiul. Dat-au Ștefan vodă oștii sale voie să prade în trei dzile, cât vor putea, în Țara Românească și prădând⁹, adus-au multă dobândă ostașii.

Și zăbăvind¹⁰ Ștefan vodă acolo, pân' a să strânge oștile toate, aducând și pre mulți den boierii Țării Românești și alte capete, oameni de frunte, acolo au pus pre ai săi boieri și oameni de cinste, de au vorovit ș-au tocmit, de au despărțit den Milcovul cel Mare o parte de părau, ce vine pre lângă Odobești și trece de dă într-apa Putnii. Și pân' astădzi este hotarul țarâi Moldovei și a

Țării Românești acel părau ce să desparte den Milcovul cel Mare. Iar mainte au fost având țărâle amândouă pricină, că Țara Românească vrea să fie hotarul său pân' într-apa Trotușului, iar moldovenii nu-i lăsa, pân' au vrut Dumnedzău de s-au tocmit așa. Și-au luat Ștefan vodă cetaatea Crăciuna cu țănut cu tot, ce să chiamă țănutul Putnii și l-au lipit de Moldova și-au pus pârcălabii săi, pre Vâlcea și pre Ivan.

Și într-acéia laudă și bucurie au ziditu bisérica în târgu în Vasluiu, dându laudă lui Dumnezeu de biruință ce a făcut. Și décii s-au întorsu la scaunul său, la Suceava, cu mare pohvală și biruință, de la însuși Dumnezeu de sus, ieșindu-i înainte mitropolitul și cu toți preoții, aducându sfânta Evanghelie și cinstita cruce în mâinile sale, ca înaintea unui împăratu și biruitoriu de limbi păgâne, de l-au blagoslovitu. Atuncea mare bucurie au fostu tuturor domnilor și crailor de prinprejur de biruință ce au făcut Ștefan vodă.

(MISAIL CÂLUGĂRUL)

Întorsul lui Ștefan vodă cu oștile

Mărgândr Ștefan vodă cu oștile pre apa Bârladului în sus, atuncea plăcându-i locul între Bârlad și între apa Vasluiului și într-aceia laudă și bucurie de izbândă cu năroc ce au biruit pre turci și pre munténi, au început a zidi bisérica sveti Ioan Predioice, în târgf în Vasluiu, dând laudă lui Dumnedzău de biruință ce au făcut, și pre urmă case domnești, cum să cunoscr și pân' într-acéște vremi. Și odihnindr Ștefan vodă acolo cu oștile sale și râvnindr cu nevoință a să zidi bisérecă și alte lucruri ce arată că au făcut mai pre urmă.

Mai apoi întorcându-să ajutoriul craiului leșescu acasă cu multă dobândă, au trimis Ștefan vodă de i-au dus 36 de steaguri, arătându vitejia ce au făcut și i-au mulțămitu de ajutoriu.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Într-acéia vreme odihnindř Ştefan vodă la Vaslui, i-au venit olăcari de sârgř de la Soroca, cum Lobodă ři Nalivaico hatmanii căzăceşti au intratř în țară ři pradă. Décii Ştefan vodă neputând suferi pre nepriieteni a-i lăsarea să strice țara, ce îndată cu ai săi, cu câți era, i-au căutat a mérge, unde s-au ři tâmpinat cu acea oaste căzăcească pe Răutu, la Grumădzești. Fiindř cazacii în pradă răřchirați ři lovindu-i noaptea fără véste, fură biruiți cazacii. Atuncia ři Lobodă hatmanul căzăcescř fu prinsu de oastea lui Ştefan vodă.

Și gonindu-i spre Nistru, Nalivaico hatmanul ři cu o samă de cazaci au dat să treacă Nistrul ři mulți s-au înecat ři un polcovnic al său vestit, Jora, acolo s-au înecat ři alți mulți. Și astădzi este de pomenit acel loc de-i dzic Vadul Jorăi.

De acolo s-au întorsu Ştefan vodă ř-au descălecat târgul Iașii ři în lauda lui Dumnedzău au început a zidi besérecă marelui mucenic ři ciudotvoreț Necolai.

Și decii s-au întorsu la scaunul său, la Suceavă, cu mare pohvală ři biruință de la sângur Dumnedzău de sus, ieșindu-i înainte mitropolitul cu toți preuții, aducândř Svânta Evanghelie ři cinstita cruce în mânele sale, ca înaintea unui împărat ři biruitor de limbi păgâne, de l-au blagoslovit. Atuncea mare bucurie au fostř tuturor domnilor ři crailor de prenpregiuru de biruință ce au făcut Ştefan vodă. Și daca s-au aședzat la scaunul său, la Suceavă, în lauda lui Dumnedzău au început a zidi o înfrumusătată mănăstire, sveti Dimitrie, ce este înaintea curții domnești.

Și s-au încununat cu doamna Voichița, fata Radului vodă. Iar pre maică-sa cu mare cinste o au trimis la domnu său, la Radul vodă, în Țara Românească.

Războiul lui Ştefan vodă, cându s-au bătut cu Mehmet beg împăratul turcescu ři cu munténii la Valea Albă

Vă leato 6984 <1476>, văzându împăratul Mehmet beg câtă pagubă au avut în oastea sa de la Ştefan vodă, gândi însuș cu capul său să margă, să stropșască Țara Moldovei ři să-și ia cetățile înapoi, Chilia ři Cetatea Albă, carile fusésă mai nainte pre mâna lor.

Acolo Ștefan vodă multu au nevoitu să nu-l lase să treacă Dunărea, ci n-au putut, că tătarii de o parte, turcii de altă parte, cu oastea fără număr ce venise, ci au dat cale turcilor și s-au apucat de tătari și pre lesne bătându-i, i-au gonitu până la Nistru. Vrea da războiu și turcilor, ci văzându atâta tărie cu împăratul și mulțime de oaste, cu pedestrime și cu puști și încă-l sfătuia boierii ca să dea la loc strâmtu, ca de nu vor birui, să apere și să n-aibă zmineală.

Deci Ștefan vodă văzându așa, s-au întorsu, de s-au dat spre munți, unde ș-au ales loc de războiu la strâmtoare, la Valea Albă, unde să chiiamă acuma Războienii, di pre acel războiu ce au avut moldovenii cu împăratul turcescu. Și pedestrindu-să oastea, ca să nu nădăduiască în fugă, ci întru arme și au datu războiu, iulie 26. Și multă vreme trăindu războiul neales de îmbe părțile osteniți și turcii tot adăogându-să cu oaste proaspătă și moldovenii obosiți și neviindu-le ajutoriu de nici o parte, au picat, nu fiește cum, ci până la moarte să apăra, nici biruiți dintru arme, ci stroșșiți de mulțimea turcească, au rămas dobânda la turci. Și atâta de ai noștri au pierit, cât au înălbit poiana de trupurile de a celor pieriți, până au fostu războiul. Și mulți din boierii cei mari au picatu și vitėjii cei buni au pieritu și fu scârbă mare a toată țara și tuturor domnilor și crailor di prinprejur, daca auziră că au căzut moldovenii suptu mâna păgânilor.

Într-acel războiu au căzut Ștefan vodă de pre cal jos, și Dumnezeu l-au feritu, și nu s-au vătămat. Iară turcii s-au întorsu spre Suceava și au arsu târgul. Și decii s-au întorsu înapoi prădându și arzându țara. Mai apoi, după ieșirea nepriietinilor și a vrăjmașilor din țară, daca au strânsu Ștefan vodă trupurile morților, movilă de cei morți au făcutu și pre urmă ș-au ziditu deasupra oasilor o biserică, unde trăiește și astăzi întru pomenirea sufletelor.

Scrie létopisețul nostru că după poticala lui Ștefan vodă, ce au pierdut războiul, de sârgu au strânsu oastea ce au putut degrabă și s-au dus după turci și i-au ajunsu trecându Dunărea, la vreme de mas și lovindu-i fără veste, i-au spieriat de au căutat a fugi, lăsându pleanul

și tot ce au prădatu. Iară Ștefan vodă le-au apucatu pleanul tot și s-au întorsu înapoi cu izbânda.

Scrie la létopisețul nostru că la acest războiu ce au fost la Valea Albă, au fostu și Basarabă vodă cu munténii, venit întru ajutoriul împăratului turcescu, pre carile toți domnii de prinprejur îl cuvânta de rău, zicându că n-au fostu într-ajutor crucii și creștinătății, ce păgânilor și dușmanilor.

Iară la létopisețul cel leșesc, de izbânda lui Ștefan vodă, ce au scos pleanul și prada la Dunăre de la turci și de Basarabă vodă cu munténii, nimica nu scrie. Și încă și alte sémne multe nimica nu le însemnează, carile nice unile n-am vrut să le lăsăm, ci toate care la locul său le-am tocmit.

Răspunsul altor sémne

Vă leato 6985 <1476> noiembrie, pristăvitu-s-au Theoctist mitropolitul de Suceava, carile au ținut scaunul 25 de ani și au stătut altul, Gheorghie mitropolitul. Într-aceiaș an, dichembrie 19, pristăvitu-s-au doamna Maria ce era de la Mangop.

Vă leato 6987 <1479> iunie 22 au început Ștefan vodă a zidi cetatea Chilieii și o au sfârșit-o într-aceiaș an, iulie 16.

Într-aceiași an și într-aceiaș lună, iulie 25, pristăvitu-s-au Bogdan vodă, ficiorul lui Ștefan vodă.

Într-aceiaș an, avgust 18, pristăvitu-s-au Cneajna.

Vă leato 6988 <1480> pristăvitu-s-au Pătru vodă, ficiorul lui Ștefan vodă.

Războiul de la Râmnic, când s-au bătut Ștefan vodă cu Țăpăluși vodă, vă leatul 6989 <1481>, iulie 8

Fu războiu în Țara Muntenească, de s-au bătut Țăpăluși vodă cu Ștefan vodă la Râmnicu și au biruitu Ștefan vodă cu mila lui Dumnezeu și cu ruga Preacistii și a tuturor sfinților și cu ajutoriul sfântului și a

marelui mucenic al lui Hristos Procopie, fură biruiți munténii și mulțime de înși fără număr au pierit și toate steagurile lor au luat și mulți boieri au picat. Și pre Țepăluși vodă încă l-au prinsu viu și i-au tăiatu capul. Și de la Ștefan vodă încă a picat om de frunte Șandrea hatmanul și l-au adus de l-au îngropat în Dolhești, lângă tată-său. Iară Ștefan vodă au pus munténilor domnu pre Vladul vodă Călugărul, carile mai apoi au făcut vicleșug asupra lui Ștefan vodă, pentru căci dedeasă ajutoriu turcilor, cându au mersu de au luat cetățile și au prădat țara. Iată Ștefan vodă, după războiu cu noroc ce au făcut, cu mare pohfală și laudă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

Zic să fie arătat lui Ștefan vodă sfântul mucenicu Procopie, umblându deasupra războiului călare și într-armatu ca un viteazu, fiindu într-ajutoriu lui Ștefan vodă și dându vâlhvă oștii lui. Ci este de a-l și créderea acestu cuvântu, că dacă s-au întorsu Ștefan vodă cu toată oastea sa, cu mare pohfală, ca un biruitoriu, la scaunul său, la Suceava, au zidit biserică pre numele sfântului mucenicu Procopie, la satu la Badeuți, unde trăiește și până astăzi.

De Țăpăluși vodă nu scriu toți într-un chip, unii zic că au prinsu Ștefan vodă pre Radul vodă, carile au fostu ațițătoriu cel mare asupra creștinilor și i-au fost ajutorat și brașovenii. Tăindu pre turci și luundu Țara Muntenească, au lăsatu pre Țăpăluși în locul său. Ci oricum au fostu, că tot să tocmescu că au fostu izbânda lui Ștefan vodă.

Minunatu lucru: după poticală dintăi și după pierzarea oștii dintăi, cela ce nu avea voinici de oaste, ci strângea păstorii din munți și argații, de-i într-arma, acmu iară să rădica deasupra biruitorilor dintăi, dacă au pierdut țara, acmu domni altora le da și țara lăția.

Vă leato 6990 <1482> martie 10 au luat Ștefan vodă citatea Crăciuna cu tot ținutul ce sa chiamă țânutul Putnii și l-au lipit de Moldova și au pus pârălabii săi, pre Vâlcea și pre Ivan.

Vă leato 6991 <1483> au început Ștefan vodă a zidi cetatea de la târgul Romanului, ce să chiimă Smeredova.

Vă leato 6992 <1484> Ștefan vodă într-o noapte au prădatu și au arsu toată Țara Muntenească.

Când au luat Baiazit împăratul turcescu Chilia și Cetatea Albă, leat 6992 <1484>

Baiazit împăratul turcescu cu mare oaste au intrat în țară și au bătut Chilia și Cetatea Albă, însă nu singur cu puterea sa, ce și Vladul vodă Călugărul, domnul muntenesc, cu munténii, încă au mers într-ajutoriu împăratului, cum s-au poménitu mai sus că au făcut vicleșug asupra stăpânului său, lui Ștefan vodă, de au datu ajutoriu turcilor. Și miercuri, în patrusprăzece zile iulie, au luat cetatea Chilia, în zilele lui Ivașco și Maxim pârčălabii.

Așjidirea într-acelaș an, miercuri, avgust 5 zile, au luat și Cetatea Albă, în zilile lui Gherman și Ion pârčălabii. Și ar fi vrut apuca și alte cetăți, că Ștefan vodă la gol n-au îndrăznitu să iasă, ci numai la strimtori nevoia de le făcea zmințeală. Ci și turcii văzându ajutoriu ce venise de la Țara Leșască lui Ștefan vodă, sau însuși craiul, cum scriu unii, că au tras de la rusi și de la Litva țara toată, de să strânsese oamenii de treabă mai mulți de 20.000 de oameni și trecându Nistrul craiul cu dânșii suptu Haliciu, au venitu la Colomiia, de ș-au pus tabăra, 6993 <1484> septevrie 1.

Acolea au venit și Ștefan vodă, de s-au împreunat cu craiul, și toate ce au avut mai de treabă au vorovitu. Mai apoi l-au și ospătat pe Ștefan vodă și 3.000 de oameni i-au dat, cu carii s-au întorsu Ștefan vodă la Moldova. Împreunându decii oastea cea streină cu a sa, pre multe locuri au smintit pre turci, de le-au căutat a ieși din țară. Așa Ștefan vodă au curățitu vrăjmașii din țară. Iar cetățile carile le-au luat turcii, Chilia și Cetatea Albă, n-au putut să le dobândească, că ei mai nainte de ce au ieșitu, le-au grijitu cu oameni, cu puști și cu bucate de ajunsu și au rămas pre mâna turcilor, până în zioa de astăzi.

Ce până a să sfătui Ștefan vodă cu craiul leșesc, unde să adunasă la Colomiia, iar din jos venise Hroiote cu turcii până la Suceava și au arsu târgul, septevrie 19, luni și marți. Și decia s-au întorsu înapoi, prădându și arzându țara.

Și după acéia, octovrie 19, s-au pristăvit Ioasaf arhimandritul carile au fostu întâi igumen în mănăstirea Putnei.

Războiul cându s-au bătut Ștefan vodă cu Malcociu și cu turcii la Catlabuga

Mai apoi, într-aceiași an, Ștefan vodă, daca au scos vrăjmașii săi din țară și daca au răcitu vrémea și caii turcilor au slăbitu, au lovit pre Malcociu la Catlabuga, noiembrie 16, de au topit toată oastea turcească.

Într-aceasta bucurie, daca s-au întorsu Ștefan vodă, au zidit bisérica pre numele sfântului Nicolae în târgul Iașiloru.

Războiul când s-au bătut Ștefan vodă cu Hroiote pre Sirét la Schiiei, 6994 <1486> martie 6

Într-acesta an venit-au Hroiote cu oaste de la ungar asupra lui Ștefan vodă, căruia i-au ieșitu Ștefan vodă înainte cu oaste pre Sirétu la Șchéi și dându războiu vitejaște despre amândoa părțile, într-o luni, martie 6 zile, pierdu Hroiote războiul și oastea, mai apoi și capul, însă cu mare primejdie lui Ștefan vodă, că s-au pornit cu calul jos, puțin de n-au încăput în mâinile vrăjmașului său. Mai apoi Hroiote fiindu prins vie de Ștefan vodă, i-au tăiatu capul.

Vă leato 6995 <1487>, într-acestu an au discălicatu Ștefan vodă târgul Hârlăul, de au ziditu și bisérica cea domnească de piatră și curțile acele domnești cu ziduri cu tot, carile stau și astăzi.

Vă leato 6998 <1490>, au murit Mateiașu craiul ungurescu, carile mare nume de vitejie au lăsatu pre urmă, că nu numai cu némții și cu vecinii săi războiu cu noroc făcea, ce și cu turcii multe trebi au avut și de multe ori i-au biruit, iară pre urma lui au stătut crai Vladislav.

Într-acesta an au murit și Ioan, fecior împăratului de Mosc, nepot lui Ștefan vodă.

(AXINTE URICARIUL)

Vă leato 6999 <1491>. Într-acesta an să știi cetitoriule că au zidit Ștefan vodă bisérica lui sfeti Nicolae din târgul Iașii; de nu crezi, caută la vă leatul ce scrie deasupra ușii biséricii, iară nu cum scrie înapoi.

Vă leatul 7003 <1495> Ștefan vodă au zidit sfânta episcopie în târgu în Huși, hramul sfinților apostoli Petru și Pavel, și curți domnești, carile suntu surpate, numai beciurile stau până astăzi.

Vă leato 7004 <1496> iulie 25 dni cetvertoc, răposat-au Alixandru vodă, ficiorul lui Ștefan vodă și l-au îngropatu în mănăstirea Bistriții, lângă strămoșul său, Alexandru vodă.

Războiul lui Ștefan vodă, când au bătut pre Albrehtu craiul leșescu la Codrul Cozminului, leat 7005 <1497>

Albert craiul leșescu fiindu ales de țară craiu pre urma lui Cazimir, tătâne-său, ce ținusă cu Ștefan vodă priiteșugul, iară Albertu craiul uitându priiteșugul tătâne-său ce avea cu Ștefan Vodă și nu făcea oaste împotriva păgânilor, carii în toate părțile fulgera și tuna cu trăsnetul armelor sale, vărsând sânșgile creștinilor și stropsindu volnicia tuturora, înmulțindu légea lui Moamet cea spurcată, ci gândi ca să-și arate vitejiia asupra Moldovei, socotindu că pre lesne o va supune, știindu că de multe ori să ajutoriia Moldova de la craii leșăști, ca de la niște vecini de aproape, spre toți vrăjmașii. Și strângându craiul oastea, au scos cuvântu cum va să margă la turci, să ia și să dezbată Cetatea Albă și Chilia, care cetăți luase de la Ștefan vodă Baiazitu împăratul turcescu. Și încă adăogiia, de spieriia pre ai săi, cum turcii amestecați cu moldovenii vor să treacă la Podolia și le-au datu știre ca toți să încalice și să să împreune cu dânsul la Liov. Și au trimis soli la Ștefan vodă, de i-au datu știre să să gătească să margă cu dânsul, să bată Chilia și Cetatea Albă și să-i găteaze steție de hrană de oaste. De care lucru au părut bine lui Ștefan vodă și cu bucurie mare au priimit pre soli, căci au făcut oaste împotriva vrăjmașului său. Numai ce au zis că va veni acolo la loc cu oastea sa, supt Chilia.

Cunoscându sfétnicii lui crai, ales episcopii, gândul că va să facă oaste împotriva lui Ștefan Vodă, multu i-au adus aminte să nu facă asupra dreptății, să nu să întoarcă mâniia lui Dumnezeu spre el. Ci el

gândul său nu l-au lăsat, ci încă au fostu zicând: „Voao vă este lucrul biserică să păziți, iară nu de războaie să grijiti, că gândul meu voi nu-l știți, numai eu singur. Că de ași pricépe că haina dipre mine știe gândul meu, în foc o aș băga-o”. Deci mulți din boierii leșăști socotia că face într-adinsu ca să piarză oastea toată, cum au ieșit mai apoi la dânsul și zicătoarea : “În zilile lui Olbriht, șleahța au pierit”.

Într-acéia Ștefan Vodă prinzându véste de la unguri, cum Olbrihtu va să vie asupra lui cu oaste, că nici ungurii nu era bucuroși ca să cază domniia Moldovei pre mâna leșilor, măcară că Laslău crai ungurescu (ce să chiamă leșăște Vladislav) era frate lui Olbrihtu craiului leșescu (ce să chiamă unгурește Albertu). Înțelegându aceasta Ștefan vodă trimis-au la craiul leșescu cu solie pre credincoșii săi, pre Tăutul logofătul și pre Isac vistiearnicul, ca să poată dintr-însul cunoaște ceva, ce-i este voia să facă. Ci nimica nu au cunoscut, că craiul cumu-și umbla cu înșălăciune, ascunzându cuvântul, pre soli cu bucurie i-au priimitu și darurile ce-i trimisése Ștefan Vodă cu mare mulțamită și cu dragoste le-au priimitu și le-au luat și solilor iarăși acéla răspunsu le-au dat : cum este mărgătoriu la turci. Mai apoi și solii săi de iznoavă i-au trimis la Ștefan Vodă, ca să întărească cuvântul, iar el au întorsu oastea spre Pocutiia. Înțelegându Ștefan Vodă cum craiul să apropie cu oaste spre Pocutiia și să trage spre margine, de iznoavă au poftorit solii, de au trimis înaintea craiului pre Tăutul logofătul și pre Isac vistiearnicul cu multe daruri și l-au timpinatu de céia parte de Nistru și i-au închinatu darurile. Și iarăși cu dragoste le-au luat. Și décii au trecut apa Nistrului pré la Mihălcéni, în ceasta parte, cu toată oastea sa și au venitu la Coțmani. Acolea ș-au discopierit toată vicleniia și faptele sale céle ascunse, că au prinsu pre Tăutul logofătul și pre Isac vistiearnicul, de i-au fericatu în obezi și i-au trimis de i-au închis tocma la Liov.

Înțelegându acéstea Ștefan Vodă den iscoadile ce pururea trimitea, să știe încătro méрге craiul cu oastea leșască, cum crai l-au viclenitu și vine asupra lui și au trecut și Nistrul cu 80.000 de oaste pre scrisoare,

fără altă adunare, de sânge au trimis în toate părțile în țară, să să strângă la târgul Romanului. Iară Albertu au șazutu șapte zile la Coțmani. Ce pân' a să strânge oastea lui Ștefan vodă și până a veni ajutoriul, că și Laslău craiul ungurescu, fratele lui Albertu, încă i-au trimis 12.000 de oameni de oaste și cu dâșii pre Birtoc voievodul Ardealului, ce era cuscu lui Ștefan vodă, și de la Radul vodă încă i-au venitu ajutoriu oaste muntenească, ci până a să strânge oastea toată launloc, Albert crai au purces cu oastea de la Coțmani și au lovit la Șipinți. Văzându Ștefan vodă că-l împresoară vrăjmașii săi, au tocmitu strajă și o au trimis-o împotriva léșilor, ca să ție vadul Prutului, la târgu la Cernăuți. Iară Ștefan vodă în 27 de zile a lui avgust, duminică, au ieșitu din Suceava spre târgul Romanului și cu toată oastea sa. Și într-acéia zi îi aduseră lui de la strajă 6 léși și așa pe trei léși i-au trimis la împăratul turcescu, iară pre aceialalți au zis de i-au spânzurat. Décii craiul leșescu au venitu cu toată putérea sa la cetatea Sucévii, duminică, septemvrie 24 de zile. Iară în 26, marți, de cătră sară, au început a bate cetatea și au bătut pregiur dânsa trei săptămâni și zioa și noaptea și nimica n-au folositu, nădăjduindu că să va închina țara, pentru ce li să supărase cu Ștefan vodă pentru atâta războaie fără odihnă și fără măsură ce făcea, de să bătea cu toți. Ci socotiia țara că de nu li-i îndemână cu al său, mai multă neîngăduință le va fi cu streinii și încă văzându atâta pradă și răsipă ci făciia oastea leșască, de umbra prin păduri, de afla prăzi și jafuri, siliia cu toți di să strângia la târgu la Roman, unde era beleagul.

Așa țara strângându-să, iară din cetate cât putiia să apăra și ce răsipiia léșii zioa cu pușcile, noaptea astupa gaurile și le întâriia, de le era munca lor înzadar, iară pre afară, unde afla léși rășchirați dreptu hrana, îi lega și îi tăia, de nu era volnici nici într-o parte să iasă. Mai multu strica loru-și decâtu celor închiși, că în toate zile li să adăogia lipsa flămânziciunii. Décii fiind léșii coprinși de atâta nevoie, începură a grăi rău de craiul său, întâi cu taină, iară mai apoi în gura mare îl vinuia c-au venit fără cale, de i-au adus ca să-i piarză pre toți și socotiia

toate semnile câte să făcuse réle, că au fostu lor de arătare ca să fie conceniia lor. Că întâi în țara lor, într-un pârau de nemica, i s-au înneccatu craiului un pohodnic și cându au ieșitu din Liovu, boii carii purta ierbăria de vântu mare s-au răsipitu, de nu-i putiia să-i strângă. Așijderea un țăran nebunise de cap, au fostu strigându în gura mare: “Duceți-vă spre pierirea voastră, că nu veți mai veni”. Și pre un șleahlici l-au dătunatu suptu cortu și doisprăzéce cai ai lui, mai apoi și pre un preot al lor, slujind liturghie, au scăpatu cuminicătura lor jos. Și alte semnle réle s-au arătatu, de-i prorociia toți că va fi sfârșitul lor rău și amar, cum s-au și tâmplatu. Că văzându craiul atâta cuvinte réle de dânsul de la oastea sa, să temu ca să nu-l părăsască și să fugă, să cază în mânule vrăjmașilor săi, să ajunsă cu solii frăține-său, lui Vladislav craiul ungurescu, ca să-i împace, că sosisă și ajutoriul ungurescu la Ștefan vodă. Și așa Bârtoc voievodul Ardealului, carile venisă cu ajutoriul ungurescu la Ștefan vodă, au trimis solii săi la Albertu craiul, ca să-i spuie că va veni însuși pentru pace. Și pre Ștefan vodă cu multe cuvinte l-au rugatu să facă pace cu craiul leșescu. Și așa au intratu la mijlocul lor și s-au dus la craiul leșescu de i-au împăcatu într-acesta chip: craiul leșescu să să întoarcă pre urmă pre unde au și venit, să nu mai strice țara pre alt loc. Și décii pre Birtoc voievodul Ardealului bine i-au dăruiitu Ștefan vodă cu mari daruri și décii s-au dus acasă-și.

Cându s-au întorsu craiul înapoi

Într-acéia Albrihtu, craiul leșescu, fiindu de inimă rea bolnavu, au datu semnu de întorsu înapoi, de care semnu era toți bucuroși să-l auză, să să întoarcă de la atâta flămânziciune la casile lor. Și în 19 zile ale lui octomvrie, joi, s-au întorsu craiul de la Suceava și s-au apucatu de cale. Ci nu s-au întorsu pre calea pre unde venise, ci pre altă cale, pre unde era țara întreagă, spre Codrul Cozminului.

Simțindu décii Ștefan vodă că craiul n-au luat urma pre unde venise, ci spre codru, îndată au trimis după dânsul de l-au pohtitu să nu ia pre

acéia cale, spre codru, ci pre urmă, pre unde venise, că făcându într-alt chip, văzându țara paguba -----ce să va face de oastea leșască, nu vor răbda, ci vor vrea să-și apere ale sale, de unde toate să vor ațița de iznoavă spre vreun lucru rău, carile va strica și pacea. Ci craiul mai bucuros fusese să meargă di dereptul, să iasă în țara sa și n-au băgatu în samă, ci ș-au păzitu calea spre Codrul Cozminului. De care lucru fiindu înhiebântatu Ștefan vodă de războiu, socotindu că are vrème de a-și răscumpărarea strâmbătatea sa dispre cela ce nu numai pacea cea véche o au călcat-o, care avusese domnii Moldovei cu craii leșăști, ce și jurământul și și pacea ce legase atuncea de curându, așezându-să să să întoarcă pe urmă pre unde și venise, décii îl ațița ajutoriul ce-i venise di pretindirile și oastea sa toată gata strânsă și odihnită, văzându dobânda di pre cei flămânzi și slăbiți, au trimis înainte ca să apuce calea la Codrul Cozminului, să săciuiască pădurea, să o înțineaze, ca să o poată porni asupra oștii, daca vor intra în pădure. Iară el cu toată oastea au intrat după dânșii și cu doao mii de turci. Și a patra zi i-au ajunsu în pădure, joi, octomvrie în 26 de zile, luundu ajutoriu pre Dumnezeu și cu ruga Precistii și a sfântulu marelui mucenic Dimitrie și lovindu-i de toate părțile și oborându copacii cei înținați asupra lor, multă oaste leșască au pieritu, unii de oșténi, alții de țărani, că le coprinsese ca cu o mreață calea, alții de copacii cei înținați. Așa pierzându pușcile, lăsându steagurile care toate le-au adunatu Ștefan vodă și ei cine cum au putut, în toate părțile s-au rășchiratu prin păduri, de au scăpat puțini afară. Și însuși craiul cu puțini rămăsese, strângându-să s-au adunatu într-un ocol la sat la Cozminu. Și de acolo bulucindu-să au tras spre Cernăuți. Iară oastea lui Ștefan vodă cu dânșii mergându împreună, să bătiia și să tăia. Ci și acei puțini ce ieșisă din codru n-ar fi scăpatu, de nu s-ar fi încurcatu ai noștri în carăle crăiești și în carăle altor boieri, de le-au datu vrème de au ieșit.

Și acolea veni véste lui Ștefan vodă că vine și altă oaste leșască, într-ajutoriu craiului. Atuncea au chiebatu pre Boldur vornicul și i-au datu lui oaste de ajunsu și au trecut Prutul împotriva acei oști, sâmbătă

sara. Și duminică dimineața, octovrie 29 zile, le-au dat războiu și pre toți i-au răsipit îndată și i-au topitu cu ajutoriul lui Dumnezeu și cu norocul lui Ștefan vodă și mare moarte și tăiere s-au făcut atuncea în oastea leșască, la locul ce să chiiamă Lănțeștii satul. Și nimica n-au știut craiul de venirea acei oști, nici de pierirea lor.

Și într-acéiaș duminică, trecându craiul Prutul la Cernăuți, iarăși fu lovit de oastea lui Ștefan vodă, de i-au răsipit și i-au tăiatu, de-abia au scăpat însuși craiul cu puțină oaste de a sa. Décii trecând craiul spre țara sa, pre multe locuri i-au lovit ai noștri, ales pre craiul, că mazurii întorcându-să să dea războiu și să apere pre craiul și pre cei scăpați dintru acel pojar, au datu asupra lui Boldur vornicul cel mare, pre carile îl trimisese Ștefan vodă împotriva acei oști leșăști ce venia într-ajutoriu craiului și mare moarte au făcut într-înșii. Și la sat la Șipinți puțini au scăpatu din oastea de era strânsă pre lângă craiul. Décii craiul cu multă nevoie strecurându-să, au tras la Sneatin și de acolo au slobozit oastea pre acasă de câtă rămăsese, iară el s-au dus la Liovu.

Nacazanie silnim, adecă certarea celor putérnici

Dumnezeu cel dreptu, cela ce ceartă nedreptatea și înalță dreptatea, cu câtă certare pedepsése pre ceia ce calcă jurământul. Că acesta Olbrihtu nu spre păgâni, ci spre creștini vrea să facă războiul, nu da ajutoriu celuia ce nu avea odihnă de turci, ci vrea să slăbască pre cela ce să lupta cu vrăjmașii creștinilor, pre carile trebuia cu toții să-l ajutorească. Ci Dumnezeu la atâta lipsă și nevoie îl adusese pre cela ce mergea cu atâta hvală să stropșască țara și să o supuie, care întâi nici taina sa nu vrea să spuie nimăruia, ci scosese cuvântu că merge să ia Chilia și Cetatea Albă și încă adăogea de zicea că de ar ști haina sa dipre dânsul gândul lui, o ar arunca în foc. Apoi nici ai săi nu-l băga în samă, ci era în zavistiia celor de casă și de batjocura tuturor și în toate chipurile îl hulii, așa și cinstea din zi în zi micșorându-să, de inimă rea, puțin de n-au murit.

De capetile céle de frunte ale léşilor ce s-au aflat pieriţi

Aflatu-s-au la acestu războiu din capete: doi fraţi Tăncenschii şi Miculai voievodul Ruschii pieriţi şi Gabriil din Moraviţa şi Herbor, aşijderea doi fraţi Grotovi, Huminschii şi Murdileu şi alţi mulţi, cine poate să-i pomenească pre toţi. Alţii au căzut la legătură, cumu-i Tuncischii, Zbigneu potcomori Cracăului, Pruhniţchi, Targoveţschii şi alţii mulţi. Pre unii ai noştri i-au fostu spânzurându câte doi de păr, că au fostu umblând pre acele vremi păroşi ca şi némţii şi alte batjocuri multe le-au fostu făcându, de să pomenéşte şi astăzi răotatea lor ce au fostu păţindu.

Iară Ştefan vodă, după izbândă cu noroc ce au fost făcut la acest războiu, s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, cu mare pohfală şi laudă, ca un biruitoriu şi au ziditu bisérica pre numele sfântului mucenicu Dimitrie, în târgu în Suceava, care trăieşte şi până astăzi. Zic unii să să fie arătat lui Ştefan vodă la acest războiu sfântul mucenicu Dimitrie, călare şi într-armatu ca un viteazu, fiindu-i întru ajutoriu şi dând vâlvă oştii lui ci este de a şi créderea, de vréme ce au zidit biserică.

Dupre acéia au datu cuvântu Ştefan vodă a toată oastea, să să strângă la Hârlău, în zioa lui sfeti Nicolae. Şi așa s-au adunatu cu toţii la Hârlău într-acéia zi şi acolo Ştefan vodă au făcut ospăţ mare tuturor boierilor şi tuturor vitéjilor săi şi cu daruri scumpe i-au dăruit pre ei. Şi decii i-au slobozitu cine şi pre la casa sa, dându-le cuvântu ca toţi să dea laudă lui Dumnezeu, pentru ce că toate puterile suntu de la Dumnezeu.

Cându au prădat Malcociu Țara Leșască 7006 <1498>

Malcociu au intratu în Țara Leșască cu mulțime de turci și n-au avut cine să-i stea împotrivă, ci multă pradă de oameni au făcut și dobândă de dobitoace au făcut și au luat, și au ajunsu mai sus de Liov,

25 de popriști; s-au întorsu înapoi prădându țara și arzându. Să vedea că după acest război fără noroc, ce făcusa lésii cu Ștefan vodă, va fi pierirea lor.

*Cându au prădat Ștefan vodă Țara Leșască
7006<1498> iunie 22 zile*

Într-aceiași an, Ștefan vodă vrându să-și întoarcă dispre lési strâmbătatea sa, strânsă țara și au intratu la Podoliia și la ruși, trecut-au și de Liov la Cantug orașului, la apa Visloca, toate satile arzându și prădându. Ars-au orașul Premișlia, Radumnea, Prevorsca, Lanțut și cetatea Tereabul și multă bunătate dintr-înșa au luatu și mulți joimiri au scos, ci pre toți i-au tăiatu și alții mai mulți au arsu în cetate. Și cetatea Buceaciul multă nevoie au pățitu și Podhaețul au arsu. Și mulți oameni, bărbați, muieri, copii, au scos în robie, mai mult de 100.000, mulți de aceia au așezatu Ștefan vodă în țara sa, deși până astăzi trăiește limba ruscă în Moldova, ales pre unde i-au discălicatu, că mai a treia parte grăiescu ruséște. Iar Ștefan vodă prădându și arzându țara, s-au întorsu înapoi cu mare dobândă, fără de nici o zmințeală, au trecut Nistrul în ceasta parte la Halici și au prădatu și de aceasta parte. Și décii au venitu la scaunul său, la Suceava, cu mare bucurie și cu biruință.

Vă leato 7008 <1500> martie 11, cându au venitu oastea leșască de iznoavă în țară să prade, văzându stricăciunea ce le-au făcut Ștefan vodă

Albrihtu craiul leșescu, văzându atâta pradă și stricăciune ce i-au făcut Ștefan vodă în țara lui, nu vru să lase, ci de iznoavă strânsă oaste și intră în țară și începu a prăda și a strica țara până la târgu la Botășani. Ștefan vodă, daca prinse de veste, își strânse de sârgu oștile și cu cine avea cu ai săi, i-au ieșitu înainte acei oști leșești și i-au dat război la

târgu la Botășani. Și cu vrerea lui Dumnezeu pierdură lésii războiul și fu izbânda lui Ștefan vodă și multă oaste leșască au pierit și pe mulți i-au prinsu în robie și multe cazne le făcîia moldovenii lésilor.

Că au pus Ștefan vodă de au arat cu lésii pe o culme de deal la Botășani și au simănatu ghindă și s-au făcut dumbravă mare, de este până astăzi copaci mari.

Ci de această povéste nimica nu scrie cronicariul leșescu, iară la létopiseșul nostru acest moldovenescu scrie de acestu războiul al lui Ștefan vodă ce au avut cu lésii la Botășani, precum s-au poménit mai sus.

Într-acestaș an, martie, s-au pristăvit Despina doamna Radului vodă, ce era robită de Ștefan vodă, cându luasă Cetatea Dâmbovița, și cu cinste o au îngropat în mănăstirea Putna.

Cându s-au împăcat Ștefan vodă cu craiul leșescu

Vă leato 7009 <1501>, Ștefan vodă, lăsându inima cea nepriete-nească, întorcându-să cătră datoriia creștinească, s-au împăcat cu craiul leșescu și mare legătură au făcut, nu că doară s-au temut de putérea lor, care să ispiti să și război făcusă și cu turcii, de atâta ori i-au și biruit și cu alți megiiși de prinprejur avându sfadă, niciodată nu s-au plecat, ci pentru să cunoască toată creștinătatea că n-au fostu dispre dânsul începătura, că n-au rădicat el armele asupra craiului, ci craiul fără cale și fără de știre au venitu asupra lui, unde și acolo s-au întorsu cu rușine, mai apoi ca să arate că mai mult poate să strice el craiului decâtu craiul lui Ștefan vodă, au intratu de i-au arsu târgurile și i-au robît podanii, nici au avut cine să-i stea împotrivă, ci cu mare dobândă s-au întorsu în Țara Moldovei, că venirea craiului dobândă au adus lui Ștefan vodă, că s-au umplut toți de jafuri leșăști, de acolo au venitu Ștefan vodă și cu toți plini s-au întorsu la casile sale. Așjidirea acum la pace pre lesne stătu, ca să să cunoască că fie la ce îl vor cerca, că-i gata și la pace și la răzmirițe. Décii pace au legat într-acesta chip, ca să-i fie

într-ajutoriu împotriva fiecărui vrăjmașu, iară pribégii de îmbe părțile să nu să priimească. Iară de s-ari tâmpla vreunui domnu al Moldovei să iasă de nevoia turcilor în Țara Leșască, să-l priimească și în tot chipul să puie nevoință, ca să-l așaze la domnie, iară domnii Moldovei pururea să aibă urechi deschise dispre turcu, să dea știre craiului de gândurile lor. Iară judecata acelor cu strâmbătăți de la margine să să facă dispre amândoao părțile.

*De un Pătru vodă, ce i-au tăiat capul craiul leșăscu vă leato
7009 <1501 >*

Într-acelaș an trimis-au Ștefan vodă solii săi la craiul leșescu, la săim, poftindu pre tocmala și legătura ce au avut, să dea pre Pătru vodă, feciorul lui Iliășu vodă, că simțise că pre mulți din boierii leșești îi întorsese spre sine și-i îndemna să facă oaste asupra lui Ștefan vodă și să ia domniia de la dânsul și să făgăduia că să plăce țara toată, să fie suptu ascultarea lor. De care lucru multu sfătuiră în săim, că mulți era lui Pătru vodă apărători. Mai apoi socotiră să nu cumva să zădărască pre Ștefan vodă, să le fie a strica pacea, pentru ce că și ei să gătiia să facă oaste, să margă la prusi. Ci i-au tăiat capul lui Pătru vodă, înaintea solilor, la târgu la Cihov.

Acestu Pătru vodă, precum s-au pomenit mai sus că l-au gonitu Ștefan vodă din țară la Țara Ungurească și i-au luat domniia, iar el au îndemnat pre Mateiașu, craiul ungurescu, de au mersu cu oaste asupra lui Ștefan vodă, ca să-l puie la domnie, unde apoi l-au bătut Ștefan vodă la Bae, cum s-au pomenit mai sus și toată oastea i-au topitu, numai Mateiași cu puțini au scăpatu. Décii daca au muritu Matiașu craiul ungurescu, pierdu Pătru vodă nădejdea de a să mai ajutori de la craii ungurești. Văzându decii și vrajba ce intrase între lési și intre moldovéni, gândindu-să că întru acéle amestecături că va putea să-și facă și el loc la Moldova și să dobândească țara, au lăsatu ungurii și au fugitu de acolo, trecându în Țara Leșască, unde și moarte

i s-au întâmplatu, cum și mai sus s-au pomenitu, că i-au tăiat capul craiul leșescu.

De moartea acestui Pătru vodă nu scriu toți într-un chip, că létopiseșul cel moldovenescu scrie că daca au venitu Ștefan vodă cu oastea muntenească, s-au lovit cu Pătru vodă la Doljăști pre Sirétiu și al doilea rându la Orbic și tot au izbânditu Ștefan vodă și au prinsu pre Pătru vodă și i-au tăiatu capul.

Iară cronicariul cel leșesc scrie că daca au biruit Ștefan vodă pre Pătru vodă, au scăpatu Pătru vodă la unguri și décii toate pre rându, precum scrie mai sus.

Ci oricum au fostu, tot să tocmescu că izbânda tot au fostu la Ștefan vodă, iară lui Pătru vodă tot să află că i-au tăiat capul.

De moartea lui Olbrihtu, craiul leșăscu, 7009<1501>

Într-acestași an și Olbrihtu, craiul leșescu, gătindu-să cu mare oaste ca să margă asupra prusilor, ce n-au săvârșitu și au muritu. Iară pre urma lui, făcut-au țara sfat pre obicéiul lor și au rădicat pre Alixandru, fratile lui Olbrihtu, la crăie, cu carile pacea ce făcusă Ștefan vodă cu frati-său, Olbrihtu, de nu-l va vrea fi apucat moartea, cum să va arăta mai jos, multă răsipă țărâlor să vrea fi făcut.

Vă leato 7010<1502>, pristăvitu-s-au Paisie arhimandritul și egumenul mănăstirii Putnei.

Într-aceleaș an curându după Paisie, avgust 4 zile, s-au pristăvitu și Athanasie Bolsun, amândoi lăudați de viață bună și curată, carii în viața lor nimica n-au lipsitu ce li s-au căzut păstoriei lor, ca să nu facă.

Cându au luat Ștefan vodă Pocutiia de la leași

Ștefan vodă fiindu gata de războiu ca un leu ce nu-l poate împlânzi niminea și el odihna altora îi păriia că-i este cu pagubă, au intratu în Țara Leșască cu oaste și au prădatu Pocutiia și o au și luat-o. Și zicea

că acel olatu l-au luat léșii de la moldovéni fără cale. Într-acéia craiul, după ce au făcut sfatu pentru Pocutiia ce o luase Ștefan vodă, au strânsu oaste pre bani și au trimis-o de au intratu în țară și au făcut multă pagubă și atâta s-au fostu supăratu ai lor noștri, până s-au rugatu cu toții lui Ștefan vodă, de au ieșitu de la Pocutiia, însă mai mult de boală ce au avutu, adecă podagrie, și cetățile ce le luase le-au întorsu.

*De moartea lui Ștefan vodă celui Bun, vă leato 7012
<1504>*

Nu multă vréme, daca s-au întorsu Ștefan vodă de la Pocutiia la scaunul său, la Suceava, fiindu bolnav și slabu de ani, ca un om ce era într-atâtea războaie și osteneală și neodihnă, în 47 de ani în toate părțile să bătea cu toții și după multe războaie cu noroc ce au făcut, cu mare laudă au muritu, marți, iulie 2 zile.

Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, mânios și de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospéte omorâea fără județu. Amintrilea era om intreg la fire, neléneșu, și lucrul său îl știa a-l acopieri și unde nu gândii ai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vârâia, ca văzându-l ai săi, să nu să îndărăpteze și pentru acéia raru război de nu biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădédjea, că știindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui și ficiorul său, Bogdan vodă, urma lui luasă, de lucruri vitejești, cum să tâmplă din pom bun, roadă bună iese.

Iară pre Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire în Putna care, era zidită de dânsul. Atâta jale era, de plângea toți ca după un părinte al său, că cunoștia toți că s-au scăpatu de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui, până astăzi îi zicu sveti Ștefan vodă, nu pentru sufletu, ce este în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fostu om cu păcate, ci pentru lucrurile lui céle vitejești, carile niminea din domni, nici mai nainte, nici după acéia l-au ajunsu.

Fost-au mai nainte de moartea lui Ștefan vodă într-aceiași anu iarnă grea și geroasă, câtu n-au fostu așa nici odinioară, și decii preste vară au fostu ploii gréle și povoaie de ape și multă înecare de apă s-au făcut.

Au domnitu Ștefan vodă 47 de ani și 2 luni și trei săptămâni și au făcut 44 de mănăstiri și însuși țitiuri preste toată țara.

Iară cându au fost aproape de sfârșitul său, chiebat-au vlădicii și toți sfétnicii săi, boierii cei mari și alți toți câți s-au prilejitu, arătându-le cum nu vor putea ținea țara, cum o au ținut-o el, ci socotindu din toți mai putérnicu pre turcu și mai înțeleptu, au datu învățătură să să închine turcilor. Și decii au stătut la domnie fiiu-său, Bogdan vodă cel Grozav și Orbu.

Povestea și tocmala altor țări, ce suntu pinprejur, cum nu să cade să nu poménim, fiindu-ne vecini de aproape. Întăi, cumu-i Țara Leșască

Țara Leșască, sau cumu-i zicu pre limba lor Polscă Zemlea, adecă țara câmpului îi zicu, pentru loc tinsu i-au pus nume așa, ci nu pentru că doară este câmpie multă, că fără câmpii Dașovului, câmpu slobod și pustiiu în Țara Leșască nu să află, pentru mulțimea de oameni, ce suntu sate pretutinderile și târguri, ci numai pentru că-i locu tinsu. Pentru acéia îi zicu Țara Leșască, pentru că mai de demultu o au fostu chieamând-o așa dipre numele lui Leh, fiiului lui Elisei, nepotul lui Iavan, carile întăi acela au lăcuiu pre acélea locuri.

Țara Leșască este țară mare dispre miazănoapte, de să chieamă Borsiia și Pomeria, iară dispre răsăritu Litva și Țara Mazoviei, dispre amiazăzi Rusiia, ce să hotărăște dispre unguni cu Munții Ungurești, iară dispre apus Lusitaniia și Slijii și Moraviia, toate acéstea cnézii, daca le-au supus craii lesești suptu ascultarea sa, adecă Mazoviia, Rusia, Prusiia, Litva, au făcut tot un trup, din mădulări multe, tot o țară și o judecată au.

Și némișii carei le zicu șleahță, nu așa de crai ascultă, cum de lége, carele, le-au făcut ei, de să judecă la scaunile cetăților, cineși la ținutul

Ștefan cel Mare

Acuarelă după “Evangheliarul de la Homor” de E. Bucevski

său. De acolo, cine nu va să-și ție de lége, volnicu-i fieștecine să-și îndelunge légea la alt scaun mai mare, alése în doao locuri, la Liublin vara și la Petricov iarna, unde zic acelor legi tribunal. Acolo, de va avea și de crai ceva asupreală, fără nici o frică are voie să-l tragă la judecată, unde procuratorii vor răspunde pentru crai și de va avea strâmbătate, afla-va județu și direptate. Nici pre un sleahțici nu-l va putea lega cineva, nici craiul singur, până nu-l va birui cu légea. Aceia nu dau bir nimăru, nu ascultă de altul, nici în oaste este datoriu să meargă, fără numai de bunăvoie, numai cându va încălica craiul și cu voia tuturora și cu plată.

Și cându le va veni vreo nevoie de undeva, acéia este datorii lui crai, ca să dea știre la ținuturi, să să strângă la zi, care le va arăta. Și dacă să vor stränge și vor sfătui de lucrul ce le vor da știre, ei vor alége soli și vor trimite la săimu, unde să vor împreuna cu toți solii ținuturilor, de vor sfătui de toate nevoile, ei deosebi și craiul cu sfatul său deosebi. Ce vor isprăvi peste zi, sara să vor împreuna cu sféncicii ce le zicu sinatori și ce vor așeza până a să săvârși săimul, că stă săimul șase săptămâni, de alta nu vor sfătui, numai de ce va fi pricea întru dânșii, până la săvârșitu. Iară în zioa cea de apoi, de multe ori să tâmplă de nu vor putea lesne să tocmească zuoa, toată zioa, uneori adaogă și noaptea, mai apoi pun și aleg dintre dânșii carii vor fi cu sfat mai mare și ce le va părea lor, pre acéia stă.

La oaste nu mergu ei singuri, ci cându tribuiește oaste, ei slobod la săim bir, de iau de pre vecinii lor, cu cât potu să-și rădice treaba mare ca acéia. Numai atuncea cându vor vedea că tribuiește, și însuși craiul va mérge, însă numai până la margini, să-și apere țara, iară denafară nu suntu datori.

Léșii suntu oameni războinici, oameni învățați de carte, că pentru învățatura și a cărții și a vitejii nu li-i préget, nici de trudă, nici de chieluială, ce încunjură țările de învăță, ca să deprinză tineréțile truda și la bătrânețe înțelepciunea, de care au nevoie mai mare.

Léșii n-au nevoie să strângă avuție, că avuția și strânsura o dau

și o răsipescu, lefecii mulți țin, după câtu le este puterea și mai mulți. Nu este la dânșii rușine a fi datoriu, că nici unul, nici cei de frunte, nu este să nu fie datoriu și la jidovi ocinele le zălojăscu și odoarale lor zălojăscu la niguțători și le orânduiescu altora și mulți și de totu le pierdu, hrânindu gloate după sine, că pre cel ce strânge îl numescu jidov. Stăpânilor cui slujăscu, suntu cu credință și pentru numele lui și pentru cinstea, capul își pune. Pentru ruda sa și pentru seminția, câtu de departe, stau cu dânsul până la moarte.

Au obiceiau leșii, nu ca grecii, după sfadă și după price, daca-i vor împăca, nu va ținiia pizmă, ci la nevoia lui ca dreptu un frate să va pune.

Craii nu ceia ce-s moșnéni crăiescu, ci pre carile îl aleg ei. Nici altă voie mai mare are, fără numai ce suntu boierii pre mâna lui, cui va vrea să le dea, le va da. Nici acéle date nu poate să le ia, fără numai de viclenie spre țară, de-i va lua întâi capul cu județu, până nu va muri. Pentru acéia pogorându putérea și luundu din mâna crailor, n-au voie să facă cui va vrea înaljosul și să poată ațița după pofta sa răotăți țărâi, ci pentru frâu să țin fâlcile lor, că ari face multe răotăți. Și pentru acéia rădicându ei intre sine răotățile sale, din puțin au crescut țara mare și să potu apăra de toți vrăjmașii săi. Și de la alții ce au luat, n-au datu, de la némți Prusiia, de la Moscu nu puțină țară au dobânditu: Severia și Cernihovul și alte ținuturi.

Turcii carii pre la alte țări au izbânditu și au luat cetăți, iară la leși, de câte ori s-au ispitit, cu rușine s-au întorsu. Și la toate lucrurile suntu gata și cu putérea și cu gura gata suntu să să apere și Dumnezeu îi apără până acum, de poate zice fieștecine că suntu ca o fecioară neatinsă și nesilită. Numai tătarii îi cară în toate zilile de grumazi, că umblă la dânșii ca la sită.

Au leșii 2 arhiepiscopi și 11 episcopi și 3 episcopi la cneadzia Litvei, 4 la livoni, fără mitropolitul de Chiev și alți episcopi ce-s pre ruși, de légea grecească, 16 voievozii de scaune în Țara Leșască, 5 la Litva, 3 la prusi și alții cineși pre la scaunile sale și 61 de caștaleani, iarăși boierii de scaun, iară starostii suntu mai multe.

Țara Leșască are ape mari: Visla care trece pe la Cracău și să pogoară pre la Varșav și la Torunea și la Gdansca dă în Marea Albă și șăici umblă multe pre dânsa. este și San apă mare, care dă în Visla, iară dispre Moscu Niprul, iară apă mare.

*De Împărăția Tătărăscă și de obicéiul lor și cât loc coprinde
Țara Tătărăscă*

Aicea nu multu vom poméni de tătari, carei să află că suntu limbă bătrână și din ceput vitéji și până astăzi vedem că s-au ținut tot în ce au apucatu. Tartariia sau cumu-i zicu unii Țara Tătărăscă, este împărăție mare, că nu numai ceasta ce este la Crâm, ce în toate părțile să lățește și cu putere mare, de coprinde loc multu, o parte mare de Evropa și Sarmatiia toată de la Asia cu Șitiia sau Sireca, ce-i zic acum Cataio. Numele ș-au luat țara de la apa ce-i zic Tartar, care cură într-acelea părți ce-i zic Magog. Iară lăcuiitorii își zicu Mongul. Stă această țară spre miazănoapte. Dispre răsăritu au împărăția cea puternică a Hinneai, dispre amiazăzuo India cu apa Ganghes, ce-i zice cartea noastră Fison și apa Oxus, iară dispre apus Marea Caspium și Țara Leșască, de acolo să apropie de Moscu și dispre apus cu Marea de Ghiață. Văzduhul aceștii țări este neastâmpăratu, că vara acéle tunete de groaznice suntu, cât de frică mulți mor din oameni și suntu călduri mari și aciași frigu și omeți mari și acéle vânturi suntu de mari, câtu de multe ori să tâmplă de oprescu pre om călătoriu cu calul și-l surpă jos, copacii din rădăcină oboară și multe pagube fac. Iară niciodată nu ploao, vara foarte puțin și când ploao de-abii jilăvește pământul.

Rodéște acéia țară grâu, orezu și de altă pâine, mătase să face, imbir, scoarță dulce, piper, raventu, zahar, mușcatinu, smoală, pre alocurea și aur și argintu scotu, iară vin pre puține locuri să face, că la țara Cataiia nu să face. Află-să și stinci négre de piatră de facu foc cu dânsa, deaca o sapă și arde în loc de lémne pentru lipsa lémnelor; de toate dobitoacile să află multe.

Află-să scris în cărțile tătarilor că împăratul lor hrănește 10.000 de iepe albe, numai de mulsu lapte și ține 20.000 de vânători, că zicu că fără de samă să află pasări multe.

Împăratu întâiu au pus de féliul lor pre unul ce l-au chiematu Hanul, ca să fie judecata pre dânsul și acéstu nume Han s-au chiematu în toți hani dipre numele acestuia, câți au urmatu pre urma lui, cum și la Eghipet Faraon, apoi Potolomeiu, la Râm Chesar. Și din sămânța lui Hanu, toți sultanii s-au tras și au lățitu împărăția aceasta de la Țara Sinarilor până la Ochiianu, până la marea ce-i zicu Caspium. Pre urma lui au stătut loc hanu, carile au născut pre Zain hanu al treilea, împăratu ce-l porecescu unii Batti, acesta au prădatu Rusiia, Țara Leșască, Slijii, Moraviia, Țara Ungurească. Al patrulea hanu, ficiorul lui Bati, Temir Cutlu, carele îi zicu Tamerlanu și să află acesta la istorie scris pentru vrăjmășia carile toată Asiia au prădatu, de au arsu până la Eghipetu. Acesta au biruitu pre Baiazit împăratul turcescu și l-au prinsu viu și în cătuși de aur l-au băgat și l-au băgat în cușcă, de l-au purtat prin toată Asia. Al cincilea din Temir Cutlu, fiu-său cel mai mare Temir țaru au stătut împăratu, carile zicu că au pieritu la prusi în războiu, bătându-să cu crijicii. Al șaselea, fiu-său Mahmetu țar, al șaptelea Ahmetu țariu, acesta au născutu pre Șahmetu, al optulea împăratu. Iar la țara Cataiului întâi au împărățitu Tinhis, al doilea Cui, al treilea Barhim, al patrulea Alam, al cincilea Mongu, al șaselea Cublai.

Tătarii suntu oameni războinici, suferitori la toate nevoile, nu grijăscu de avuție, ci de izbândă și de foame rabdă cu săptămâna. Și unde va să facă oaste de grabu și nu-i locu dreptu hrana să să zăbovască și de o săptămână mănâncă, ca să fie sătul, să nu flămâzască. Războiul nu este așa tare câtu-i de groaznicu, pentru năvala și gâlceava și de ar răbda multu cum li-i năvala, niminea nu le-ar sta înainte; ce din năvală mare, pre lesne dau dosul și din fugă rășchirându-să, de multe ori poftorescu războiul și cumu-i năvala cu groază a o sprijeni, așa și goana cu primejdie a-i goni, că din fugă să întorcu și izbândescu

și așa lucrul ce vor să facă de grabu să apucă, că unde-i auzi numele, acolo îl și vezi.

Aceștea nu lăcuiescu în case, fără numai în orașu mare, în carile de multe féliuri de oameni lăcuiescu, nișuțatorescu, agonisescu și în câmpii după pășune cu dobitoacile umblă. În loc de case poartă cotigi, ales în Țara Tătărăscă cea pustie. Că Tartariia în multe să împarte, că țara cea mică, carea stă cătră Evropa, între Nipru și între Don să închide și într-însa Crâmul este, unde le zicem la Piericopu. Iară Tartariia cea pustie în care multe oarde sunt, întâi Zagatar, ce este Șțitia, între Emmaum și Cataio, cu crâiia Tangut și alte multe oarde de coprinde cumu-i Zavolha, Cazanul, nohăii, tumăanii, shibénii, hiianii, cosahiiianii, astinhaveanii, chirhesarii, baschirdarii, molgomozorii, și altile multe sunt, carile n-am vrut să le mai scriem. Ce Zavolha și Cazanul, Vasilie cneazul Moscului le-au lipitu de împărăția lui iar nohăii sunt dincolo de Volga împrejurul mării ce-i zic Caspium și apa Iaiș și alte locuri ce-s lăcuiitori mulți și pre multe locuri sunt și bogați, de nu să țin cu prada, ca aceștia ce-i vedem noi, ce cu agonisită. Și ape multe să află și bălți nu numai păsoase și cu agonisită, ci într-unile să află atâta mărgăritariu de multu, de nu este nici de un prețu. Ci de acéstea a tătarilor destul am poménitu, ci iarăși de altile să arătăm, că multe am avea a scrie de dânșii, că de multe ori am pățit și nevoie de cătră dânșii și nu numai noi, ce toate țările câte-s pinprejurul lor, mai apoi să nu ne arătăm istorici de lucrurile altor țări.

*De împărăția turcilor și de începutul lor și de adaosul lor,
în ce chip s-au început și s-au înmulțitu și s-au lățitu la
atâta mărire și cinste și tărie*

Aicea de vom scrie și vom poméni de începătura și adaosul turcilor și de împărăția lor, nu vom greși, că să véde că-i fără cale ca să nu poménim și să nu scriem, că suptu mâna lor și suptu jugul lor suntem serbi.

Acestu féliu de oameni ce le zicem noi turci, carii întâi din tâlhari și din oameni puțini atâta s-au lățitu și s-au înmulțitu, că doao părți de pământ coprindu, adecă Asia și Africa, s-au tinsu de au apucatu o parte mare și din a treia, din Evropa, de suntu de Dumnezeu lăsați certarea creștinilor și groază tuturor vecinilor de prinprejur.

Numile acesta ce zicem noi turcu, să înțelége om ce este cu viață sălbatică, iară jidovii ei îi chiamă togarma, iară ei își zicu busurmani, adecă tăiați împrejur sau buni credincioși, că turci să-i chéme nu suferé, că-i de ocară la dânșii acesta nume, că pre limba jidovască să înțelége nemernicu (némernicu sau prădătoriu). Alții își zicu otomani sau osmanidu, dipre numele împăratului lor cel dintăi, care l-au chieamtu Otoman. Iară începătura împărății lor într-acesta chipu să află să fie:

Otoman împăratul lor cel dintăi au “fostu tătaru, slujitoriu al hanului celui mare, om îndrăznețu și mai mare de trup decât alții. Acesta de nevoie au ieșit din Țara Tătărăscă și au început întâi la Cappadochia a ținea drumul, avându cu sine numai 50 de oameni. Și s-au adaos după acéia unul câte unul, până s-au înglotitu unii din oameni răi adunați, alții și de nevoie, să hălăduiască de moarte, alții în nădėje de dobândă. Și așa, după adaos ce făciia, întâi pre ascunsu, iară daca s-au înmulțitu, în vedére să apuca de pradă și jefuia. Și décii cu toții s-au pornitu de au luat Capadochiia, Pontul, Bitiniia, Pamfilia, Țilițiia, țări mari. Și acéstea s-au lucratu în anul de la zidirea lumii 6808 <1300>. Pre urma acestuia au luat împărățiia fiu-său Orhan și iar și acesta cu același meșterșug s-au apucatu ca și tată-său, numai tărie și avére mai multă au avutu, din zi în zi adăogându-să și lățindu împărățiia. Că crescându vrajba între creștini, au luat Misia, Licaoniia, Frighia, Caria și Nițeia bătutu-o-au și au dobândit-o. Și au lățitu împărățiia până la Helespont. Că pre acéia vréme intrasă vrajba între Paleolog și între Cantacuzino, carii erau capetile Țarigradului și socoti neprietenul crucii ca să să arate unii părți cu prietenie și să-l chieame întru ajutoriu, ce s-au și tâmplat, că au trecut cu oaste la Evropa și au deșchis calea și altora pre urmă la Evropa, să facă multă nevoie. Acesta,

aproape de săvârșitul său, au făcut război cu tătarii și au căzut în războiul acel fără norocu și au împărățitu 31 de ani.

Pre urma lui au stătu împăratu fiu-său, Amurat, om meșter și ascunsu la inimă, carile n-au fostu mai jos de câtu alții la vitejie, de a rădbarea nevoile de învățatura vitejii. Acésta acopierindu gândul său ce vrea să facă, văzându cum s-au pomenitu mai sus vrajba între greci și slăbiți de războaie ce făciia între ei, năimindu cu leafă vase de la Ghenua și după ce au dobânditu Helespontul, au trecut la Trațiia în anii 6871 <1363> și Calipoli la Crâmu au apucatu, ci apoi și o parte de mai mare a Trații au luat. După acéia au supus Misiia, Bosna, Rumele, mai apoi, daca au dobânditu scaunul Odriiului, de bulgari, de sirbi s-au apucat. Mai apoi au pieritu de o slugă a lui Lazar dispotu ce au fost mai nainte de la inimă iubit lui și l-au fostu prinsu în război. Și i-au rămas pre urma lui doi ficiori, Suliman și Baezitu. Ci Baiazitu omorându pe frate-său, au apucatu împărăția. Și décii s-au apucatu de toată împărăția. Era om bărbatu, de minte ascuțitu și pohtoriu de lucruri mari și îndrăznețu la fie ce să apuca, la trude răbdătoriu, vrémea cunoștița și lucrul cum va purta și stătătoriu la ce să apuca, ca să umple. Décii daca au dobânditu Trația toată, ș-au întorsu inima spre Țarigradu. Și întâi au socotitu să să apuce de Tesaliia, Machidoniia, Foțida și de Atica și Misiia, ce le zicem acum sârbii și ilirii, ce-i chiemăm Bosna, și tribalii, ce-i poreclim bulgarii. O parte din célea au luatu și au ucis și domnul Bulgariei. Mai apoi au încunjuratu în 8 ani Țarigradul și auzindu că vine oastea ungurească și franțozască, pre carii împăratul creștinescu i-au adus și i-au chiebatu întru ajutoriul, temându-să de atâta oaste, au părăsitu Țarigradul de a-l batera și au sârguitu, de au ieșitu înaintea acei oști la Nicopolea. Și dându războiu, au biruitu Baiazitu și mulți domni și hatmani ai franțozilor au pierit. De care lucru cu norocu semețindu-să Baiazitu, iară s-au vârtejitu la Țarigrad și doi ani stându-i asupră, de i-au flămânzitu. Și era acei închiși pierți, de n-ar fi venitu Tamerlanu hatmanul tătărăscu cu mulțime de oaste, de au stropsitu toată Asia și cu foc o au pârjolit, orașile au prădatu. Décii de frica lui di sârgu s-au vârtejit și la Galația și Bitiniia de războiu s-au gătitu

și bătându-să păn' au înoptatu, birui Tamerlan hatmanul tătarăsc și Baiazit fu biruit pentru mulțimea tătarălor, ci nu era deopotrivă. Și l-au prinsu viu și ferecându-l în cătuși de aur și în cușcă băgându-l, l-au trecut în Asia. Ce la Asia l-au slobozitu și el de rușine curându au murit, după ce au împărățit 13 ani și 6 luni.

Rămas-au fii de dânsul, Calepiin, Moisi, Mahmet și Mustafa. Ce Calepin de sârgu au murit, iară fiu-său Orhan de unchi-său Moisi fu omorâtu și Moisi de frati-său Mahmet. Acesta Mahmet, Țara Muntenescă și Machidonii au supus și țenchiul sau hotarul turcescu până la Marea Ionicum l-au mutat și scaunul ș-au pus la Udriiu. Și după ce au ținut împărăția 17 ani, au muritu.

Décii al doilea Amurat căzu la împărăție, acésta cu ajutoriul ce avea de la Ghenuva, trecându la Trația, au bătut pre unchi-său Mustafa, și Thesalonica au fărâmat, carile era orașu bătrân, tare și plin de avuție și pre acele vremi Veneția o ținea. Décii au supus Chiprul, Epirul, Etolie. Cunoscându decia că de va putea să lege prieteșug cu Gheorghie dispotul, domnul sârbilor, că lucrurile lui să vor întări și a creștinilor vor slăbi, cu toată nevoița au silit și au luat fata lui, să-i fie împărăteasă. Décii și cu puterea socru-său și cu a sa s-au apucat de Beligrad și bătrânu cetatea au pierit 7.000 de turci.

După moartea acestuia, stătu împărat al doilea Mehmet, carile au încunjuratu Țarigradul cu multă mulțime de oaste și l-au luat în anii 6961 <1453>, în luna lui mai, în treizeci și una de zile. În al doilea an după aceia s-au dus la Beligrad și mulțime de ai săi acolo pierindu și el încă rănit, l-au părăsit. Décia bulgarii au luat și Dalmația și Rastia au dobânditu, decia Trapezontul l-au dobândit și Mitelina cu alte ostroave au luat. Apucat-au și Evbeia și Chefea, ce o ținea ghenuvezii. Și au împărățit 32 de ani.

Décia Baiazit al doilea luundu împărăția, războiu cu venețienii făcu și le-au luat Naupactul, Methona, Dirahia și toată Dalmația au prădatu și au murit otrăvit. Acesta Baiazit au luat Chilia și Cetatea Albă de la Ștefan vodă cel Bun.

Décii Sélim, fiu-său, căzu la împărăție ; acesta au luat Alcarul orașu tare la Eghipetu și după ce au omorât pre soltanul, Alexandriia toată cu Eghipetul le-au dogânditu și le-au lipit de împărăția lor și Damascul l-au luat.

Pre urma lui, fiu-sau Suliman, fiindu împărăția, luat-au Beligradul, apărătura nu numai a Țării Ungurești, ci a toată Creștinătatea, déciia, Rodosul au biruit și Strigoniia și Buda și alte orașă ale Țării Ungurești. Încunjurat-au și Beciul, mai apoi au pieritu la Zighet, împărățindu 47 de ani. Urmat-au al doilea Selim, carile au legat pacea cu némții și au luat vinețienilor Chiprul și déciia Tunetul și Gouleta au apucat. Și décii au muritu în anii 6983 <1475>.

Pre urma lui, Amurat au împărățit și după dânsul al treilea Mahmet, carile au omorātu 18 frați și au luat împărăția. Iară alți împărați carii au urmatu de aceea înainte, lăsăm de a-i mai scie, ca să nu ne arătăm istorici de lucruri turcești, decâtu ale noastre. Ce puțin încă de putere și de obiceiul lor, în ce chip țin împărăția, avem a scie.

Obicéiu au turcii, în al patrulea an să ia a zecea din copii, parte bărbătească, ca să să adaogă pururea slujba împărăției. Și la vrémea acéia trimit oameni împărătești la greci, la sârbi, carii suntu pre hotarul împărătescu creștini, alegând Țara Moldovei și Țara Muntenescă că în locul acela ce dau ei copii, noi suntem datori să fim gata de oaste în toată vrémea, cându va veni cuvântul împăratului și de bani a le darea pururea. Iară oamenii cei împărătești umblă din sat în sat, déciia cumu-i satul, așa le aruncă și copii să dea după putere și cum să pot tocni cu dânsii și cu bani încă să împacă. Mulți să află și de bună voie de mergu, ca să iasă din șerbiie și mulți din turci netăiați (și nu spun că suntu turci, că nu i-ar priimi), ce-i dau în locul creștinilor că trag nădéjde că dintru-unii ca aceiia ies la cinste mare, ca să dobândească boierie. Pre carii apoi pre unii îi duc la Țarigrad, pre alții la Odriiu și pre la alte scale de-i dau de-i hrănescu, pre unii la Brusii, pre alții la caraimani, de să învață la țarină, acestora le zic agemoglani (sau iamoglani), adecă nevinovați, coconi.

Iară daca cresc de șapte ani, déciia cei mai iscusiți îi bagă la saraiul împărătescu, până la 500. Acolo șed până de 20 de ani. Unii învață carte, alții la lucruri vitejéști, dintr-aceștia aleg, fără ce-s de treaba saraiului, de-i pun ienicéri, carii să află pururea pre lângă curtea împăratului, până la 12 mii. Din ienicéri să aleg mai de frunte spahiioglani, până la 3.000, carii mergu dinadireapta împăratului și fieștecarile dentr-înșii cu câte patru sau cu câte cinci slugi slujăscu. Déciia din stânga 3.000 de silihtari, de iară slujăscu în patru sau în cinci cai, după aceștia 5.000 de olofani așjidirea dinadireapta împăratului și alte 5.000 din stânga, carii sunt aleși din inicéri sau din creștini jurați, carii cu credință slujbă au arătat begler-beiului sau pașii. După aceștia cei de apoi mergu carii să chiiamă caripiți, ce să chiiamă mai săraci, carii din toată Țara Turcească nu numai turci, ce și creștini strănși, de au venit de bună voie să slujască împăratului pentru leafa. Iar înaintea împăratului 200 sau și mai mulți mergu, ce să chiiamă mutaferachi, carii pentru slujba lor cea aleasă i-au scos la cinste și iau leafă mare, altul și un taler de zi, alții și mai puțin, cumu-i omul și cumu-i slujba. După aceștia mergu treizeci de cauzilieri, carii deșchid calea împăratului și oprescu năvala de la împăratul și iau articéle, céle ce-s de jalbe la împărăție. După aceștia mai aproape mergu solății, carii poartă arcile pre umăr cu cămăși albe până jos, de să vădu de suptu haine și în scoffii, până câte 200 de oaste. Și denainte și denapoi sunt și paici până la 100, aceștia toți nu lipsescu de lângă curtea împăratului. Iară fără aceștia și alții mulți de oaste, de mergu fără leafă, cercând să poată arăta slujbă, ca să dobândească pită. Iară la țările împărăției și la margine are împăratul altă oaste de a scoaterea împotriva fieștecarui vrăjmașu al său, că la margine, unde se hotărăscu cu creștinii, au până în 10 mii de ienicéri, răsipiți pre la sate, di să hrănescu cu plugul și cu nișătorii, carii nici de un pașă nu ascultă, fără numai de cuvântul împăratului, cându vor ieși la oaste. Suntu din copii de a zécea, până la 10.000 împraștiați pre la târguri, de suntu de umplerea locuri, de

vor pieri dintr-aceștiia undeva la războiu. Este și altă curte, ce se chiiamă spahii, carii suntu suptu begler-bei. Aceștiia au cinste mare, au sate de la împărăție în loc de leafă și de aceștiia nu suntu puțini, că tot locul, cât ține împărăția, plinu este de dânșii.

Are împăratul între alți sfétnici mai aleși trei sau patru, ce le zicu veziri azemi, carii toate trebile împărății poartă și de pace și de oaste și de pășii și de domnii a le schimba și a le da, la mâna lor. Unul dintr-înșii este mai mare, pre carile stă toată credința împăratului, adecă veziriul, iară lui de i se va tâmpla a mérge la oaste, că mai multă grijă este veziriului de oaste decât de alte trebi, el pune în locul său neméstnic, carileș acéia putere ține ce au ținut și el. Ci de Împărăția Turcească destul am povestit, ci iarăși de altile să povestim și să arătăm înainte.

Pentru Țara Ungurească de jos și Ardealul de sus vom să arătăm, fiindu-ne vecini de aproape și cum au avut și ei crăie mare ca și leșii

Aicea nu vom lăsa și de Ardeal sau Țara Ungurească, cumu-i zicu unii, ca să nu atingem și să nu pomenim de începutul lor și de obiceiul lor, fiindu-ne vecini de aproape și de multe ori năzuia domnii țării Moldovei, de să acioa și să ajutoria de la dânșii.

Ardealul sau Țara de jos Ungurească să chiamă Țara peste Munte, carea coprinde o parte de Dația și piste munte. Direptu acéia-i zicu Țara peste Munte, căci este încunjurată de toate părțile cu munți și cu păduri, cum ar fi îngrădită. Zicu-i și țara de 7 orașă, din limba nemțască, iară lăcuitorii țării își zicu ardéleni, carii să hotărâscu cu ungurimea dispre apus, sau cumu-i zicu unii Panonia. Iară dispre miiazănoapte să hotărâscu cu Țara Leșască, dispre amiazăzi cu Țara Muntenească, dispre răsăritu cu Moldova. Țara Ardealului nu este numai o țară însăși, ci Ardealul să chiamă mijlocul țării, care multe coprinde în toate părțile, în carea stă și scaunul crăiei. Iară pre la marginea ei suntu alte țări mai mici, carile toate de dinsa să țin și suptu ascultarea ei suntu : întâi cumu-i Maramoroșul, dispre Țara Leșască și Țara Săcuiaască dispre

Moldova și Țara Oltului dispre Țara Muntenească și Țara Bârsei, Țara Hațagului, Țara Aoașului și suntu și altle horde multe, carile toate ascultă de Crăiia Ungurească și să țină de Ardeal.

În țara Ardealului nu lăcuiescu numai unguri, ce și sasi peste samă de mulți și români peste tot locul, de mai multu-i țara lățită de români decâtu de unguri. Iară în Țara Ungurească de jos, unde să chiiamă Unguriia cea Mare (sau cumu-i zicu unii pre limba nemțască Panoniia), acolo numai unguri trăiescu, iară de să află și români pre alocurea, încă lége ungurească țin.

Ungurii nu țin tot o lége, ce în patru sau în cinci legi suntu împărechiați, că unora le zic calvini, altora lotori, altora calandoș, ce să chiiamă pre limba lor lége direaptă, alții-i chiiamă verăș ianoș, carii credu în Ioan Botezătoriu, iară de Hristos nimica nu să atingu, alții chiiamă sombotași, carii credu légea jidovască, alții-i chiiamă papistași, carii cred până în jumătate légea grécească, de aceștia se află la Ardeal, iară la Unguriia cea Mare foarte prea puțini. Aceștia au și icoane în biserică și cruci pre biserică, încă și pre la casile lor să află cruci. Aceștia nici la o treabă a bisericii nu poftescu pre aceialți unguri, nici-i iubescu. Mai bucuroși să margă la bisérica românească decâtu la capiștea acelor alți unguri.

Rumânii, câți să află lăcuiitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroșu, de la un loc suntu cu moldovenii și toți de la Râm să trag.

Ieste țara Ardealului plină de toată hrana câtă trebuiește vieții omenești, că pâine peste samă rodéște multă, de niminea nu o cumpără, ci tuturora prisoséște, vin pretutinderea, nimarui nu lipséște, miere multă și bună, de care facu mied, așa de bun, cât să potrivește marmaziului.

Țara Ungurească mai denainte vréme era foarte mare, de coprindia o parte mare și din Țara Turcească, că scaunul crăiei nu era la Beligradul cestu nou, unde este acum, ci era la Buda, care o țin acum turcii. Că daca au luat turcii Belgradul cel mare, carele era apărătura nu numai

a Țării Ungurești, ci a toată creștinătatea dispre apus, au dobânditu déciia și Buda, carele era scaunul Crăiei Ungurești. Décii ș-au mutat scaunul la Beligradul cestu nou, di pre Ardeal, ci de-a pururea fără odihnă, avându războiu némții cu turcii și fiindu și ungurii întru ajutoriu asupra turcilor și avându némții priiteșug cu ungurii și mergându asupra turcilor piste dâșii trecea, turcii suindu-să la némți, prin țara lor făcea cale. Ci ungurii văzându atâta stropșitură și nevoie țării, una dispre turci, alta dispre némți, neavându odihnă de oști gréle, li s-au supăratu și s-au sfătuitu cu toții, de s-au închinatu turcilor și au luat de la dâșii domnu, ca și în țările noastre. Iară némții daca au văzut că soțiile i-au viclenitu și s-au închinatu la vrăjmașii lor, au luat de la unguri jumătate de Țara Ungurească de sus și o țin până astăzi.

Așa Țara Ungurească crăie mare ce era, dintr-un trup in multe mădulări s-au întorsu, o parte turcii țin, cu scaunul crăiei cu Buda, némții altă parte, Ardealul de-i cu stăpănu, încă este suptu robiiia turcească.

Ungurii suntu oameni iscoditori și necredincioși, vicléni, priiteșugul nu-l țin la loc de nevoie. Prin țara Ardealului nu poate omul pre lesne să treacă fără cărți crăiești. Și taina așa o țin de bine, că nici de la țărani cuvântu dreptu nu vei afla. Judecata sa foarte pe dreptate o judecă și de nu-ți iubești légea într-un loc, volnicu ești să-ți tragi légea la alt scaun, unde vei iubi. Încă și dispre crai, de ver fi avându ceva asupreală și nedireptate, ai voie să-ți întreb și cu craiul, unde să adună toți domni la scaunul țării, de să sfātuiescu di trebile țării și de vei avea strâmbătate, afla-vei dreptate. Nici craiul are voie să piarză pre vreun némișu, fără numai de-l va dovedi de viclenie.

*De domniia lui Bogdan vodă cel Orbu si Grozav, feciorul
lui Ștefan vodă celui Bun, vă leato 7012 <1504> iulie*

După moartea lui Ștefan vodă, cu voia tuturor lăcuitorilor țării au stătut domnu fiu-său Bogdan vodă, puțin dispărțitu de firea tătâne-său, că de n-au ajunsu anii, iară lucruri mari apucase.

Bogdan vodă dăca stătu la domnie, gândi să-ș întărească lucrurile întâi cu vecinii și să-ș arate nume bun. Pe învățatura tătâne-său, a lui Ștefan vodă, trimis-au la împărăția turcilor pre Tăutul logofătul cel mare, cu slujitori, pedestrime, dărbani, de au dus birul, zéce povoară de bani și s-au închinatu cu toată țara la sultan Suleimanu împăratul turcescu. Iară împărăția de bucurie mare cu dragoste i-au priimit și au dăruit toți banii Tăutului logofătului celui mare și i-au adus în țară și au ziditu pre acei bani o sfântă biserică în satu în Bălinești, ce este la ținutul Sucévii și trăiește până astăzi.

Într-acéiași vréme trimis-au solii săi și la craiul leșescu, între alte trebi ca să poftească și pre sora lui crai, pre Elisaftha și să-i întoarcă Tismenița și Ceșibis, carile oprise tată-său și nu le întorsése. Ci bătrâna, mama lui crai, n-au vrut acésta lucru să-l facă, căci nu era de légea papei. Ci solilor pentru ce le-au întorsu acéle târguri, le-au mulțămitu, iară de logodnă au îndelungat într-altă dată.

Cându au prădat Bogdan vodă Pocutiia

După soliiia dintăi ce au fost trimis Bogdan vodă la craiul leșescu pentru soru-sa, n-au pierdut nădejdea, că oblicindu că muma fétii și a lui au muritu, de iznoavă au poftoritu soliiia, gândindu-să că după moartea bătrânii nu va avea cine să stea împotrivă. Ce craiul încă i-au îndelungatu până altă dată, că vediiia că soru-sa nu vrea să meargă după dânsul, că au fostu Bogdan vodă grozav la față și orbu de un ochiu. Pentru acéia văzându Bogdan vodă că cu bine nu folosi nimica, gândi rușinea sa să-și răscumpere cu sânge nevinovat și lăsându inima cea priitenească, de arme să apuca și strânsă țara toată și au intratu în Țara Leșască, de au luat Pocutiia și au lăsatu oamenii săi în Pocutiia, iară el prădându s-au învârtejit înapoi.

Cându au prădatu léșii Țara Moldovii

Văzându léșii paguba ce le făcusă Bogdan vodă, nu suferiră, ci de grabu strânsără oaste pre bani și pre oamenii lui Bogdan vodă ce-i

lăsase să apere Pocutii, îi împinseră înapoi. Și întru acel război au pieritu doi frați, ficiori de boieri leșăști, ficiorii lui Strus. Și decii au intratu oastea leșască în Țara Moldovei, de au făcut multă pagubă și pierire și au prădatu până la Botășani, prinzându pre o samă de boieri de frunte de țară. Și pré toți, în mâniia acelor doi frați, i-au dat în Cameniță de i-au tăiat.¹

A treia solie, cându au trimis Bogdan vodă la craiul leșăscu.

După aceia a treia oară, de iznoavă au mai ispitit Bogdanu vodă de au trimis solii săi într-acesta chip, doară putea cumva să-i dea craiul pre soru-sa. Ci craiu au făgăduitu într-acesta chip, că să ție légea lor și să fie plecatu craiilor leșești. Ci curundu vréme murindu, Jicomtu craiul pre urmă n-au umplut făgăduința.

Cându au prădat Radul vodă domnul muntenescu Putna

Pre acéia vréme Radul vodă domnul muntenescu, neavându nici o pricină asupra lui Bogdan vodă, sculatu-s-au cu toată putérea sa și cu Roman Pribeagul, de au intratu în țară și au prădatu și au arsu ținutul Putnii și pe de céia parte de Sirétiu, de multă pradă și pierire au făcut. Și decii s-au întorsu înapoi fără de nici o zmințeală.

Cându au mersu Bogdan vodă la Țara Muntenească asupra Radului vodă

Vă leatul 7015 <1506> octomvrie 28, văzându Bogdan vodă câta pagubă i-au făcut Radul vodă în țara sa, nu suferi, ce gândi strâmbătatea sa ca să o răscumpere mai cu asupră, una pentru

¹ Aci Ureche n-a înțeles izvorul său: Bielski spune că boierii au fost tăiați de Kameniecki (hatman), nu la Camenița.

scârba și paguba ce-i făcuse Radul vodă, alta și pentru vitejiia ce avea, că socotindu ca să nu piiae numele cel vitejăscu al tătâne-său, ca să nu zică megiașii că au muritu și el cu tată-său, sculatu-s-au cu toată putérea sa și au tras într-ajutoriu și pre săcui și s-au dus spre Țara Muntenească și au intratu la locul ce să chiiamă Rătezații, la Movila Căiatii, de céia parte de Râmnicu, octovrie 28. Și au șazut cu oastea de céia parte de Râmnic 10 zile, de au prădatu și au arsu de la Milcov până la Râmnic și în jos pre de amândoao părțile până la Sirétiu. Și acolo de la Radul vodă l-au timpinat sol, un călugăr anume Maximian, ficiorul lui Dispotu împăratul grecescu și s-au rugat lui Bogdan vodă ca să facă pace cu Radul vodă, pentru că suntu creștini și o seminție. Déciia Bogdan vodă, văzându atâta rugăminte de la acel călugăr, au făcut pace pentru voia lui și au trimis cu dânsul solul său la Radul vodă. Și acolo Radul vodă cu boierii săi au jurat pre Sfânta Evanghelie, cum ca să ție pacea neclătită în véci. Și hotarul pre unde au fostu cel bătrânu au lăsat și să întoarcă Radul vodă toată prada și arderea, câtă făcuse în Țara Moldovei, la ținutul Putnii. Și așa, s-au întorsu Bogdan vodă cu pace înapoi.

Létopisețul cel leșescu de acéste doao povești, ce au mersu Radul vodă cu Romanu Pribagul de au prădat ținutul Putnii și cum au mersu Bogdan vodă în Țara Românească asupra Radului vodă, nimica nu însemnează, nice să află scris.

De moartea Radului vodă și de moartea lui David mitropolitul și de domniia Mihniei vodă

Vă leato 7016 <1508> după Paște, murit-au Radul vodă, domnul muntenescu și pre urma lui au stătut la domnie Mihnea vodă, carile au tăiatu boierii. După acéia, în anii 7017 <1509> aprilie 1, pristăvitu-s-au David mitropolitul.

Cându au prădat Bogdan vodă Țara Leșască, ajungând până la Liov

Vă leatul 7017 <1509>, iunie 10, după multe solii ce trimisése Bogdan vodă la craiul leșescu pentru soru-sa Elisafra, pre carea de multe ori o cerșusă și nu-i o didease, văzându că nimica nu poate folosi, socoti că are vréme ca să-și răscumpere rușinea sa dispre craiul leșescu cu sânge nevinovatu și de iznoavă au început a strânge oaste. Ci văzându craiul ungurescu vrajba ce intrase între dânșii și simțindu că Bogdan vodă de iznoavă face oaste asupra léșilor, au trimis sol pre Ștefan Telețchi, ca să-i poată împăca. Ci nimica n-au folositu, că Bogdan vodă gătindu-să și armându-să, au pripit cu oaste de au trecut apa Nistrului, vineri, iunie 29 dni și au intrat la ruși, la Podoliia. Și sâmbătă au sosit la Cameniță și décii au slobozit oastea să prade țara, dându-le vină că n-au lége pentru strâmbătățile ce fac, alta că va să-și răscumpere Pocutiia, a treia și pentru sora lui craiul, Elisafra, ce i-o giurasă Alixandru craiul. Deci arzându și prădându țara, au tras la Liovu, de au bătut târgul, de puțin nu l-au luat. Și singur Bogdan vodă cu capul său au lovit cu sulita în poarta Liovului, care lucru și astăzi să cunoaște semnul. Și nici léșii nu tăgăduiescu de aceasta, ci încă ei mai tare mărturisescu că au fost adevărat așa. Și au prădatu împrejur pretitindirile, și au arsu Rohatinul oraș mare și vestit și multă avuție și bunătate dintr-înșu au luat. Luat-au din Rohatinu și clopotul cel mare ce este la mitropolie în Suceava și mulți oameni și boieri au robit și domnii lor încă i-au prinsu și cu mare izbândă s-au întorsu înapoi la scaunul-său, la Suceava, fără de nice o zmin-teală și robilor ce-i adusése din Țara Leșască le-au împărțitu hotară în țara sa. Și décii ș-au luat doamnă din țară și au făcut pre Ștefan vodă cel Tânăru.

Cându au prădat Țara Moldovii, 7017<1509> iulie 15

După izbândă cu noroc ce făcusă Bogdan vodă în Țara Leșască, iată-i veni de la Dumnezeu osânda asupra, cum grăiește și prorocul David, psalm 7: „Lac săpă și-l scurmă și căzu în groapa care au făcut”, așa petrecu Bogdan vodă, că nu era încă bine ieșit din Țara Leșască, iată

craiul strângându oaste degrab, au silit să apuce pre Bogdan vodă încă în țara sa și nu au putut de o boală ce avea. Ci au trimis pre hatmanul său, pre Camenișchii voievodul de Cracău. Ci până a sosi hatmanul, iară Bogdan vodă au trecut Nistrul în ceasta parte și s-au așezat la scaun și au slobozit oștile pre acasă, neavând nici o știre de oastea leșască. Iară Camenișchii hatmanul văzându că nu au apucatu pre Bogdan vodă la margine, au intrat fără veste în țară, de au prădatu Cernăuții, Dorohoiul, Botășanii, Ștefăneștii, neavându cine să-i oprească, că Bogdan vodă, neavându nădejde de una ca aceasta, au lăsatu oastea pre acasă. Iară lésii au prădat cum le-au fostu voia. Și încă un Vasco oarecarile de ai noștri, avându mânie pre alt Vasco ce i-au fostu luat muierea, s-au închinat la lési, de i-au purtat pretitindirile, știindu că n-are cine le sta împotrivă, de au arsu și au prădatu și pre vrăjmașul său curvariul încă l-au prinsu de l-au întâpat, iară craiul lui Vasco pentru acea slujbă i-au dat Hotniță, un sat ce este suptu Iaroslavu, până la moartea lui. Și daca s-au întorsu oastea leșască înapoi, trimis-au craiul leșăscu Jicmontu la Vladislav craiul ungurescu, ca să nevoiască să facă pace cu Bogdan vodă, știindu că Bogdan vodă va vrea să-și întoarcă mai cu asupra dipre dinșii. Cum s-au și tâmplatu, că lésii încă bine nu ieșisă din țară, Bogdan vodă cu oastea ce putusă o seamă, de strânsése degrabu, au ajunsu pre oastea leșască la trecătoare Nistrului și dându războiu despre amândoa pârțile, multă moarte s-au făcut și pre o samă de boieri vii nevătămați i-au prinsu, intrându nesocotiți de oastea leșască, adecă logofătul și un homélnicu, căroru nu le putem afla numile, fără numai al Cărstii, Petrica șafariul, Robrostâmpu. Mai apoi s-au dus lésii întregi cătră craiul său și acieș începură a umbla să facă pace și au legat pacea într-acesta chip, ca dispre amândoa pârțile să întoarcă pagubile, nici să mai fie zarva întru dânșii.

Cându au prădat Beti Ghirei sultan cu tătarii Țara Moldovii, leatul 7018 <1510>

Beti Ghirei sultan, ficiorul hanului, nepotul împăratului, fără veste cu multă mulțime de tătari pe trei locuri au intrat în țară, de au prădat de la Orheiu până la Dorohoiu și pre Prut în sus, de multă pradă și

robire de oameni au făcut și plean de dobitoace au luat; mai apoi sultanul fiindu săgetat foarte rău, au murit.

Va leato 7019 <1511 > februarie

Miercuri în săptămâna albă au murit Maria doamna lui Ștefan vodă, fata Radului vodă, muma lui Bogdan vodă și cu cinste au o îngropat-o în mănăstire în Putna. Într-acelaș an au murit și Tăutul logofătul.

(AXINTE URICARIUL)

Carile și mănăstirea Trestiaană au făcut, la vă leat 7004, <1496>, precum este scris numele lui pre clopot.

Cându au prădat Mendi Ghirei hanul cu tătarii Litva și Beti Ghirei ficiorul hanului au prădat Moldova

Vă leato 7021 <1513> avgustu 22 de zile, pre aceasta vreme, Mendi Ghirei hanul au prădat Litva, până la Vilna, de multă pagubă au făcut și mulți robi au luat.

Așjidirea pre acéiași vreme, Bet Ghirei ficiorul hanului au intratu la Moldova, de au prădat țara până la Iași și au arsu târgul și ținutul Cârlegăturii și au ajunsu și până la Dorohoiu și până la Ștefănești. Iară alții au prădat în jos la Lăpușna și la Chighéciu și de sârgu vrându să iasă cu robii, în Nistru multe suflete au înecatu și robi și și de ai sei. Iară asupra lor trimiseasă Bogdan vodă pre Corpaciu hatmanul său, de i-au lovit cu o mie de oameni și nesocotit dându războiu vitejaște, au căzut de ai noștri șapte sute, iară trei sute au scăpat. Iară tătarii cu pagubă mai multă de apă decâtu de oaste au avut, s-au întorsu la Piericop. Iară Bogdan vodă îngrozindu-să de acea pagubă, au trimis la craiul leșăscu soli, de au poftitu ajutor împotriva tătarilor, de vor vrea să vie de iznoavă, ca să să apere, alta pentru ca să-i sloboază solii, să treacă la Moscu și de toate i-au făcut craiul pre voie.

Așijdirea de niște tătari ce au mai prădat de iznoavă Țara Moldovei

Nu multă vreme trecându, ci într-același an, de iznoavă au mai intratu tătarii cu oaste mare în țară și făcându multă pagubă și pradă. Și făcându cale, întorcându-să înapoi, Bogdan vodă i-au lovit cu oaste proaspătă și au scos tot pleanul de la dânșii.

Cându au venit Trifăilă cu oaste ungurească asupra lui Bogdan vodă

Vă leato 7022 <1514> februarie 26, în al zécile an al domnii lui Bogdan vodă, fără veste au intratu în țară un Trifăilă, ce să făcîia ficioru de domnu, venindu din Țara Ungurească cu ungurii și iarna, cându era toți oșténii pre la casile lor. Ci simțîndu ai noștri, s-au strânsu degrabă din câți s-au putut și i-au datu războiu la pod, din jos de Vasluiu, februarie 27. Și înfrângându-l ai noștri, i-au topitu toată oastea lui și el au pierit, că prinzându-l viu, i-au tăiat capul.

Iară la leatul 7024 <1516> martie 10, au murit Laslău craiul ungurescu.

Vă leato 7025 <1516> noiembrie 8, semnu mare s-au arătat pre ceru, că au strălucit dispre miiazănoapte ca un chip de om, de au stătut multă vreme și iară s-au ascunsu în văzduh.

Așijdirea, curundu după același semnu, într-acéiaș lună, au fostu cutremur mare de pământu, într-o luni.

De moartea lui Bogdan vodă cel Grozavu

Bogdan vodă cel Grozavu, ficioru lui Ștefan vodă cel Bun, s-au pristăvitu în anii 7025 <1517>, aprilie în zile 18, în ceasul cel dintăi al noptii, în târgu în Huși, nu cu puțină laudă pentru lucrurile céle vitejești ce făcîia, că nu în beții, nici în ospéte petrecea, ci ca un strejar în toate părțile priveghiia, ca să nu să știrbească țara ce-i rămăsese de

la tată-său. Și domnindu 12 ani și 9 luni și 3 săptămâni, multe lucruri bune au făcut. Și decii cu mare cinste l-am îngropat în mănăstire în Putna. Iară ce va fi lucrat înlăuntru sau în țară la noi, dispre partea judeților și a direptății, nu aflăm, ci cunoaștem că unde nu-s pravile, din voia domnilor multe strâmbătăți să faac.

De domniia lui Ștefan vodă cel Tânăr, ficiorul lui Bogdan vodă, nepotul lui Ștefan vodă cel Bun, 7025 <1517> aprilie

Dupre moartea lui Bogdan vodă, pre urma lui, fiu-său, Ștefan vodă, ce-i zic cel Tânăr, s-au așezat la domnie.

(AXINTE URICARIUL)

Cum scrie la un létopisețu sârbescu c-au fostu de 9 ani, cându s-au așezat la domnie.

Și fu miruit de mitropolitul Theoctist în târgul Sucéviu.

Cându au intrat în țară Albu sultanu cu tătarii și l-au bătut Ștefan vodă, leatul 7026 <1518> avgust 8

În al doilea anu a domniei lui Ștefan vodă, în luna lui avgustu, 8 zile, rădicatu-s-au Albu sultan cu tătarii de la Piericop, cu multă oaste tătărăscă și au trecut Nistrul, fără veste și au tras cătră Prut, de au ajunsu la locul ce să chiamă Șerbanca. Și decii s-au apucat a prăda țara. Ci norocul cel bun al lui Ștefan vodă, s-au prilejitu cu oaste gata în gura Goroviei și au dat veste și țărâi, de sânge să să strângă. Și dacă s-au bulucitu, suindu pre Prut în sus, au trimis Ștefan vodă pre Petrea Cărăbățu vornicul și cu toți giosénii să treacă Prutul. Și daca au luat învătătură și au trecut Prutul, luundu ajutoriu den Dumnezeu, luni dimineața, în răvârsatul zorilor, i-au lovit fără veste, cându ei nici o grijă nu avea și cu norocul lui Ștefan vodă i-au răzbit și mulți din tătari au pieritu, mulți în Prut

s-au înecat și s-au fostu înglotindu în Ciuhru. Și pre mulți i-au prinsu vii, așjidirea și pre doi mârzaci mari, anume: Tamizu și Bicazu. Și câți au rămas, i-au gonitu priste câmpi, tăindu-i și săgetându-i, până la Nistru. Acolo fiindu obosiți caii de fugă multă, intrându în Nistru s-au înecat, numai sultanul cu puțini au scăpat, însă și el rănit rău în cap, de s-au întors cu multă pagubă și pierire și rușine. Încă și aceia câți au scăpat, fără arme și fără cai au scăpat.

Iară Ștefan vodă s-au întorsu cu mare laudă și au dat învățatură tuturor boierilor să strângă la Hârlău, la zioa sfântului mucenic Dimitrie și acolo daca s-au adunat, ospéțe și bucurie mare au fostu, și pre toți vitéjii cei buni i-au dărui Ștefan vodă. Și décii ș-au luat luiș doamnă.

De moartea lui Basarabă vodă domnul muntenescu

Vă leato 7030 <1521> septevrie 15 zile pristăvitu-s-au Basarabă vodă, domnul muntenescu și au apucatu în locul lui să domnească un turcu, pre nume Mahmetu, ce să trăgea din seminția lui. Ci pentru légea lui cea întunecată să oscârbiră oamenii de dânsul și mulți dintru dânșii să cerca să apuce domniia, ales pribégii carii era de păziia de multă vréme una ca aceasta. Și intre multe amestecături, au așezatu la domnie pre Radu vodă.

Vă leato 7031 <1523> martie în 20 de zile, pribegit-au Șarpepostélnicul, de frica lui Ștefan vodă, în Țara Leșască.

Cându au pierit Arbure hatmanul cu ficiorii lui

Într-acest an, în luna lui aprilie, în cetatea Hârlăului, Ștefan vodă au tăiat pre Arburie hatmanul, pe carile zic să-l fie aflat în viclenie, iară lucrul adevărat nu să știe. Numai atâta putem cunoaște că norocul fie unde are zavistie, ales un om ca acela, ce au crescut Ștefan vodă pre palmile lui, avându atâta credință și în tineréțile lui Ștefan vodă toată țara otcârmuia, unde mulți vrăjmași i s-au aflatu, cu multe cuvinte

réle l-au îmbucac în urechile domnu-său. Ci pururea tinerii să pleacă și cred cuvintele céle réle (a puhlibuitorilor). Și acea plată au luat de la dânsul, în loc de dulceață amar, pentru nevoița lui cea mare, că nici judecatu, nici dovedit au pierit. De care lucru mulți înspăimântați din lăcuiorii țării au început a gândi cum vor lua și ei plată ca și Arburie, că nu multă vréme după acéia, într-același an, au tăiat și pe ficiorii lui Arburie, pre Toader și pre Nichita.

*Cându s-au rădicatu boierii Moldovei asupra domnu-său,
Ștefan vodă cel Tânăr, 7032 <1523> septevrie 7 zile*

Văzându boierii și lăcuiorii țării Moldovei moartea lui Arburie hatmanul, mai apoi și a ficiorilor lui, știind ce bine au avut Ștefan vodă de la dânsii și mai apoi cu ce plată le-au plătit, cu toții s-au întristat de vrăjmășia lui Ștefan vodă, socotind că și ei vor lua acea plată, care au luat și Arbure, cu toții s-au rădicat asupra lui, septevrie șapte zile. Ci nimica nu au folosit, că celui fricos și înspăimat, știindu-și moartea de-a pururea înaintea ochilor, nici un loc de odihnă nu-i, nici inima de război. Și văzându că lui Ștefan vodă i-au venit țara întru ajutoriu, s-au răsipitu printr-alte țări, lăsându-și ocinele și moșiile. Iară pre Costea pârcălabul și pre Ivanco logofătul și pre Sima vistiernicul și pre alții pre mulți, i-au prinsu vii și le-au tăiat capetile în târgu în Roman.

De o oaste turcească

Întru același an, întorcându-să o samă de oaste turcească de la Țara Leșască, din pradă, pre apa Prutului, la Tarasăuți, le-au ieșit Ștefan vodă înainte și din 4 mii de oameni, puțini au hălăduit la locurile sale.

*Pentru legătura păcilor ce au tocmit Ștefan vodă cu craiul
cel leșescu*

Pre acéia vréme Jicmontu craiul leșescu au trimis la Ștefan vodă soli, poftindu ca să poată avea niguțătorii lor cale deșchisă la turci și

Bogdan voievod (cel orb), 1504–1517, Ștefan voievod (Ștefăniță)
1517–1527 și Petru (Rareș) 1527–1538.

După fresca de la biserica Sf. Nicolaie din Dorohoi (sec. al XVI - lea).

să fie întru una asupra tătarilor. Iară Ștefan vodă așijdirea au trimis solii săi, ca să-i întărească priiteșugul și să trimiță la margine, să facă légea celor cu strâmbătăți și să-i sloboază solii săi, să treacă la Moscu. Ci de a facerea légea marginii, au făgăduit, iară la Moscu să treacă solii prin țara lui, nu au suferit, nici au lăsat, pentru neașezarea ce avea cu Moscul.

Cându au prădat Ștefan vodă cel Tânăr, Țara Muntenească, până la Târgșor, 7034 <1526> februarie 5 dni

Semețindu-să Ștefan vodă pentru vâlhva ce-i mergea cu noroc la războaie, strâns-au țara și cu mare urgie au intrat în Țara Muntenească asupra Radului vodă, februarie în cinci zile, și au prădat țara până la Târgșoru și nicăirea nu i-au cutezatu a-i sta împotrivă Radul vodă, ci cu pace au nevoitu de i-au potolit semeția și deciaa s-au întorsu Ștefan vodă înapoi, fără de nici o zmințea.

Vă leato 7035 <1526> septevrie 20 zile, pristăvitu-s-au Pătru vodă, ficiorul lui Bogdan vodă, fratile lui Ștefan vodă cel Tânăr.

De moartea lui Ștefan vodă cel Tânăr, 7035 <1527> ghenarie 14

Așijdirea într-acestaș an, ghenuarie patrusprăzece zile, pristăvitu-s-au Ștefan vodă cel Tânăr, ficiorul lui Bogdan vodă, în citatea Hotinului și cu cinste l-au îngropat în mănăstirea în Putna, carea este zidită de moșu-său, Ștefan vodă cel Bun, și au domnit 9 ani și 9 luni.

Scrie la un létopiseț moldovenescu de zice că pre acesta Ștefan vodă l-au otrăvit doamnă sa.

Acestu Ștefan vodă întru tot simăna cu firea moșu-său, lui Ștefan vodă cel Bun, că la războaie îi mergea cu noroc, că tot izbândiia și lucrul său îl știa purta, măcară că era tânăr de zile, amintrilea era om mânios și pre lesne vărsa sânge.

De domniia lui Pătru vodă Rareș, ficiorul lui Ștefan vodă cel Bun, vă leatul 7035 <1527> ghenuarie 20

După moartea lui Ștefan vodă cel Tânăr, strânsu-s-au boierii și țara de s-au sfătuit pre cine vor alége să puie domnu, că pre obicéiul țării nu să cădiia altuia domniia, fără carile nu vrea fi sămânță de domnu. Și iscodindu unul de la altul, aflatu-s-au unul de au mărturisit că au înțeles din rostul mitropolitului, carile s-au fostu săvârșit mai nainte de Ștefan vodă și fiindu Ștefan vodă bolnav la Hotin, au lăsat cuvântu, ca de să va săvârși el, să nu puie pre altul la domnie, ci pre Pătru Măjariul, ce l-au poreclit Rareș, dipre numele muierii ce au fostu după alt bărbat, târgoveț din Hârlău, de l-au chiebat Rareș. Așa pre Pătru aflându-l și adevărindu-l că este de osul lui Ștefan vodă, cu toții l-au rădicatu domnu, ghenuarie 20. Carile apucându-să de domnie, niminea de nădėjede nu s-au scăpatu, că pace și odihnă era tuturora și ca un păstoriu bun ci străjuiește turma sa, așa în toate părțile străjuia și priveghiia și nevoia ca să lățască ce au apucat. Că nimica după ce au dobândit domniia n-au zăbovit, ci de războaie s-au apucat și la toate îi mergiia cu noroc.

Cându au prădat Pătru vodă întâi Țara Săcuiască, vă leatul 7036 <1528>

Pătru vodă Rareș în al doilea an al domniei sale, rădicat-au oaste mare asupra săcuilor, la Țara Ungurească și au împărțitu oastea în doao polcuri, și pre doao poteci și-au trecut oastea. Și deaca au intrat la dâșșii, în toate părțile i-au spartu și i-au răsipitu și orașile le-au jăfuit și pe toți i-au supus și i-au plecat lui și cu pace s-au vârtejit înapoi, la scaunul său, la Suceava.

Pre acéle vremi Pătru vodă au urzit mănăstirea Pobrata și o au zidit-o până în jumătate.

Al doilea războiu ce au făcut Pătru vodă cu săcuii la Țara Ungurească, din sus de Brașov, 7036 <1528> iunie

Într-acestaș an, după ce au prădat Pătru vodă Țara Săcuiască, trimis-au Ianoș craiul unguurescu solii săi la Pătru vodă, de l-au poftit ca să-i fie întru ajutoriu împotriva a o samă de domni ungurești, carii nu vrea ca să i să plăce și-i făgădui orașul Bistrița cu tot ținutul dintru acéia țară și încă și alte făgăduințe mai multe i-au adeverit că-i va da, numai de-i va birui și să-i plăce supt ascultarea lui. Văzându Pătru vodă pofta lui Ianoș craiul, una pentru făgăduința, alta pentru prieteșugul ce avea împreună, îndată au gătit oaste și au trimis pre Grozea vornicul cel mare și pre Barbovschii hatmanul, carii era mai credincioși din boierii săi și au învățat o samă de oaste să treacă pre drumul Brașovului, iară o samă pre drumul Sucévii mai pre sus să intre în Țara Ungurească. Iară unгурii degrabă deșteptându-să ca din somnu, simțind că-i acopere vrăjmașii, degrabu s-au gătit de războiu, că nu așa să-ngrijia de oastea din sus, cum de cea din jos, auzindu că vine asupra lor. Și sculându-să mulți domni din Ardeal și alții carii era gata să moară pentru moșiile sale și multe puști și arme luund cu sine și apropiindu-să din sus de Brașovu oaste de oaste și înhierbântați, ascuțindu unii spre alalți armile și să arăta groaznici vrăjmașilor săi. Și bulucindu-să cineș la ai săi și gătindu-să sacuii de războiu, iară moldovenii ajutoriu știind numai de la Dumnezeu și așa s-au lovit cu dâșșii. Și dând războiu vitejaște, mare moarte s-au făcut dispre amândoaș părțile. Mai apoi, văzându sāraccii dintru atâta pierire că pierdură războiul, lāsându toate armile și și pușcile cu carile avea nădejde să-și amistuiască capetile, au dat dosul a fugi și mulți din domni au picat la apa Bārseii. Și după războiu, multă pradă făcându, s-au întorsu cu izbândă la domnu său, Pătru vodă.

Iară cei din sus ce au intrat pre drumul Sucévii, mai puțină izbândă au făcut, prădându și arzând și cu pace s-au întorsu înapoi. Auzindu Ianoșu craiul ce s-au lucrat, mult s-au bucurat și pre lângă făgăduința dintăi, ce-i făgăduise Bistrița, și alte oraș, i-au mai dat lui Pătru vodă.

Întru acestu an Pătru vodă trimis-au oamenii săi ca să ia acele cetăți ce-i făgăduise, ce bistricénii nu suferiră să ia ei loruș strein mai mare și încă îndemnară și alte cetăți, adecă Brașovul și altele de prinprejur, lepădându-să de Ianoșu craiul.

*Cându au prădat Pătru vodă al treia oară Țara Săcu-
iască*

Văzându Pătru vodă că bistricénii nu-l poftescu pre el, nici vor să priimască județe de la dânsul, încă și de craiul loru lepădându-să, însuși capul său s-au pornit cu toată oastea sa, cu mare urgie asupra lor. Și strângându-i cu nevoi din toate părțile și cu foc îngrozindu-i, iară ei văzându nevoia lor ce le-au venitu asupra lor, s-au închinat și de la dânsul mai mare au priimitu. Mai apoi cu multe daruri fu dăruitu și cu mare dobândă, el și toată oastea lui s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

*Cându au prădatu Pătru vodă Pocutiia în Țara Leșască,
7037 <1529> avgust*

Printr-acéste războaie cu noroc, semețindu-să Pătru vodă, gândi ca să facă războiul și cu lésii. Și pentru pricină, ca să nu zică că este fără cale, trimise soli de pofti ca să-i întoarcă moșia sa, Pocutiia, care o au fostu vândut-o domnilor, moșilor săi. Ce lésii nu socotia că cere cu cale, ci zădăraște loc de price, nici i-au dat ce au poftit, ci s-au întorsu solii fără ispravă. Văzându Pătru vodă că cu rugăminte nu poate scoate moșia sa, gândi cu sabiia să o ia. De care lucru aprinzându-să de mânie inima lui Pătru vodă de războiul, degrabu strângându-ș oastea, au intratu în Țara Leșască, de au prădat Pocutiia și au arsu satele și târgurile: Colomăia, Sneatinul, Tismenița, până la Halici și pretindirea prinprejur au prădatu. Déciia cu mare izbândă s-au întorsu înapoi, fără de nici o zmințeală.

Războiul dintăi ce au făcut Pătru vodă cu lésii la Pocutiia

Într-acéia auzindu-să la craiul această pradă ce au prădat Pătru vodă, au trimis craiul pre hatmanul său, pre Tarnovschii, cu oastea. Într-acéia vréme mare semnu s-au arătat pre ceriu, carile multă vréme au stătut. Și atuncea au trecut lésii Nistrul spre Pocutiia și ca să scoată pre moldovéni, pré carii lăsase Pătru vodă, să ție orașele, să fie de apărare. Și în 12 locuri au avut războiu. Ci văzându ai noștri mulțimea lésilor, au trimis la domnu-său, Pătru vodă, să le vie într-ajutoriu, că au nevoie de oaste leșască. Și fiind supt Obertin oastea leșască, de sârgu au sosit și Pătru vodă cu oastea sa cea proaspătă. Atuncea înțelegându hatmanul Tarnovschie de Pătru vodă, multu au stătut în gânduri, ca să lase tabăra cu puști cu tot și el să fugă. Mai apoi, legându tabără, de rușine s-au apucat de războiu (de care lucru de multe ori unde piierde omul nădéjdea, de frică mai apoi să întoarce în vitejie) și multă vréme bătându-să, cu multă moarte dintru amândoașo părțile, moldovénii mai cu multe rane încruntați, n-au mai putut suferi, ci le-au datu cale și s-au întorsu înapoi.

Al doilea războiu, cându s-au bătut moldovenii cu leșii

Iară Tarnovschii hatmanul leșăscu, după izbândă ce făcu, au lăsatu oastea sa la Pocutiia și el s-au dus la craiul. Temându-să de iznoavă să nu intre moldovénii să prade, au socotitu ei să intre mai nainte să prade. Și așa au intratu o samă de lési ca să prade, den carii puțin au hălăduit, că prinzându-le de veste moldovénii, au datu asupra lor, de i-au tăiatu și i-au răsipit.

Al treilea războiu al moldovenilor cu lésii

Într-acéia Ianoșu craiul ungurescu, văzându acéste amestecături între lési și între moldovéni, umbra la mijlocul lor să-i împace, ce nimica n-au folositu, că nu i-au putut împăca, până nu au mai intrat oastea

leșască să prade, pre carii i-au acopierit oastea moldovenească la Tarasăuți, de nu au scăpat niminia dintre aceia.

Atuncea de iznoavă Ianoșu craiul, umblându la mijlocul lor, i-au împăcatu până în 5 luni, mai apoi au mai îndelungat pacea până s-au umplut anul.

Cându au prădat leșii la Moldova și moldovenii la leși

Îndelungându-să pacea din zi în zi între leși și între moldoveni, nu răbdară oastea leșască ce era la margine lăsată de strajă, ci au intrat în țară la Moldova, de au prădatu și au arsu Cernăuții și alte sate, până la Botășani, neavându moldovenii nici o grijă, fiindu pacea legată.

Văzându moldovenii această călcătură de lege și amăgitură, nu suferiră, ci cu toții să gătiră să intre la Podoliia, să prade. Și ș-au dat cuvântu să-și potcovască caii, că au fostu iarnă goală și ghețoasă. Și daca au intratu, au arsu Cernova și Iaghelnița și s-au apucatu de Ciarnocojiinți.

Al patrulea războiu ce au avut moldovenii cu leșii

Prinzându de veste leșii cum moldovenii au intrat la dânșii să prade, de sârgu s-au gătit de războiu și s-au bulucit și au ieșit înaintea moldovenilor la apa Sirétiului. Și dându războiu vitejaste, așa au strânsu pre leși, cât niminea de arme nu să apuca, ci de fugă, să scape. Și dându în Sirétiu, mulți s-au înecat, mulți tăiați și împușcați, de au pierit mai mulți de 2.000 într-acei războiu, fără robiți și răniți. Pierit-au boieri aleși dintru dânșii: Venglinschii, Pilețchii, iară pe Vlodec l-au prinsu viu, fără alți mulți necunoscuți. Și așa iară fu izbânda la moldoveni.

Cându au venit asupra lui Pătru vodă Suleiman împăratul turcescu cu toată putérea sa și munténii cu domnu său și sultanul cu tătarii dimpreună și Tarnovschii hatmanul cu oastea leșască, vă leato 7046 <1537> septevrie 20

Văzându leșii multă neîngăduință și mare zarvă ce este între domnii Moldovei și între crăiia lor și știindu că Țara Moldovei este suptu mâna

turcului, strânsu-s-au cu toții, de s-au sfătuit să trimiță soli la împărăție cu jalbă, să-și ceară judecată cu Pătru vodă. Și aläseră de trimiseră sol mare pre Cretcovschii caștalianul de Brescu, ca să spuie împăratului că, de nu-l va rădica și din țară și din domnie, îl vor scoate ei cu oaste, că nu mai pot suferi răotățile ce s-au iscat între dânșii. Ci turcul după puțină vreme, înțelegându că lésii să rădică cu tărie mare asupra lui Pătru vodă și temându-să ca să nu ia țara, să aibă mai multă gâlceavă și pagubă apoi cu dânșii decât cu Pătru vodă, de oaste au învățatu să să grijască și la tătari au trimis ca pre o vreme să între în Țara Moldovei, așjidirea și la munténi, să să găteaze de oaste. Zic că și din țară au mersu jalbă pentru dânsul pre taină la împărăție, de care lucru împăratul mai vârtos socoti să-l scoață, ca să nu să lipască lăcuiitorii la alte părți și să închine țara.

Și toate acéste pre o vreme s-au tâmplatu cându Tarnovschi hatmanul leșescu, cu mare oaste trecusă Nistrul la Hotin și cetatea începusă a bate în anii 7074 <1539>, așteptându și pre Avgust craiul, carile au venit până la Liov, nu cu puțină putere. Tătarii de altă parte umpluse țara, de robii și ardea, turcii trecea Dunărea, mai dântru înlăuntru boierii și țara cunoscându la ce vine lucrul, să sfătua și unul de la altul cerea sfat, ce vor face, ca să poată hălădui de atâta nevoi ce s-au ațâțatu pen țări, de s-au strânsu o grămadă de răotăți și răsipă asupra țărilor.

Acéstea toate daca i-au venit la urechile lui Pătru vodă și mai vârtos Hărea chielariul i-au spus cum că și țara să vorovéște să-l părăsească, multă scârbă intră la inima lui, că încătro vrea întoarce oastea mai naintea, nu putea cunoaște, că lésii venise cu tărie, puterea turcului mare, mulțimea și iuțimea tătarălor neoprită, ce și dinlăuntru slabi și plin de vicleșug. Ce din toate ș-au ales cu ai său de au sfătuitu ca să ajungă la Ianoșu craiul ungurescu, să-i împace și să întoarcă oastea asupra tătarilor, ca de-i va birui, pre turcu pre lesne îl va împăca. Ci sfatul, măcară câtu-i de bun, un lucru ce este din voia lui Dumnezeu nu să poate schimba. Măcară că Avgustu craiu leșescu l-au împăcat

Ianoșu craiul și fu slobod dintr-acolo, iară oastea tătărască și puterea împărăției turcești ca un puhoiu degrabu ce vine acopieritu-l-au, de i-au căutat a lăsa tot și s-au dat spre munți, părăsindu de toată slujba ce avea.

Cându au pribegit Pătru vodă de multe nevoi în Țara Ungurească

Văzându Pătru vodă că-l împresoară vrăjmașii săi de toate părțile și ai săi l-au părăsit toți, lăsat-au scaunul și s-au dat spre munți, unde cunoscându că nici Țara Ungurească. Și așa aflându-ș calea deschisă pin acolo nu să va putea amisti, au gânditu să treacă la târgu, prin Piatră, au trecut pre lângă mănăstirea Bistrița și să lăsă ca să poată ceva odihni, deasupra mănăstirii în munte, văzu unde ca un roiu di pretinderile încunjurară mănăstirea, ca să-l poată prinde. El cunoscându acéstea, au încălicat de sârgu pre cal și singur au fugit să hălăduiască, în 18 zile ale lui septevrie. Și intrându în munte, într-adâncu, fără drum, fără povață, au dat la strimtori ca acélea de nu era nici de cal, nici de pedestru, ci i-au căutat a lăsa calul. Și așa 6 zile învăluindu-să prin munte, flămându și trudit, au nemerit la un râu ce cura spre săcui. Și mergându pre pârâu în jos, au datu priste niște pascari, carii daca i-au luat sama, cu dragoste l-au priimit. Iară Pătru vodă înfricoșindu-să de dâșii, s-au spieriatu. Iară ei cu jurământu s-au jurat înaintea lui, cumu-i vor fi cu direptate și nimica să nu să teamă. Iară el le-au dat lor 70 de galbeni și daca au văzut ei galbenii, cu bucurie l-au priimit și l-au dus la otacul lor, de l-au ospătat cu pâine și cu pște friptu, ospătu pascărescu, de ce au avut și ei. Și daca au înserat, l-au îmbrăcat cu haine proaste de a lor și cu comănac în cap și decii l-au scos la Ardeal. Și fiindu oastea ungurească tocmită de strajă, la margine, i-au intrebatu pre dâșii: „Ce oameni sunteți. ?” Ei au zis: „Suntem pascari”. Și așa au trecut prin straja ungurească și niminea nu l-au cunoscut.

Décii pascarii l-au dus la casa unui boierin ungurescu, carile au

fostu avându priiteșug mare cu Pătru vodă, ci pre domnu nu l-au aflatu acasă, numai pre jupâneasa lui și pre taină i-au spus ei de Pătru vodă. Înțelegându de Pătru vodă, cu dragoste l-au priimit la casa sa și i-au făcut ospățu. Și un voinic oarecarele, ce fusese aprod la Pătru vodă, prilejindu-să întru acel sat, fiindu scăpatu și el dintru acele răotăți, îi spuseră lui de pascării ceia ce venise din munte. Și știindu el că Pătru vodă este în munți intrat și nimica de dânsul nu să știe și cugetându întru inima sa ca doară va putea și ceva de domnu său, au mersu la pascări, ca să poată înțelége ceva, pre un cuvântu dintru dânsii. Și daca i-au văzut, îndată au cunoscut pre domnu-său, Pătru vodă, și au căzut de i-au sărutat picioarele. Văzându Pătru vodă pre credincioasă sluga sa, multu s-au bucurat și s-au mângâiatu și multe cuvinte de taină au lăsat cătră dânsul. Și îmblânzindu-i-să inima, au adormit puținel. Nici zăbavă multă n-au făcut, că până a odihni Pătru vodă, iară acea jupâneasă au gătit leagăn cu cai și 12 voinici într-armați. Și daca l-au deșteptat, au șazut în leagăn, numai cu aprodul și au mersu pre locuri fără drum, până au sosit la casa altui boierin ungurescu, ce și acela era priieten lui Pătru vodă, carile daca l-au văzut, cu dragoste l-au priimitu și l-au ospățatu. Și îndată i-au gătitu leagănu cu 6 cai, că loc de a să zăbovi nu era, că dindărātu dupre urmă prinsese de veste oastea de la straja ungurească, cum Pătru vodă au trecut pintre dânsii și nu l-au cunoscut. Și decii s-au pornitu după dânsul, a-l cerca, ca să-l poată ajunge undeva. Ci Dumnezeu, cela ce-i otcârmuitoriu tuturor celora ce i să roagă cu credință, au acopieritu pe Pătru vodă și i-au datu cale deschisă. Și mergându cu nevointă, au sosit la Ciceu și sâmbătă în răsărita soarelui, septevrie 28 de zile, au intratu Pătru vodă în cetatea Ciceului și au închis porțile. Iară aceia ce-l goniia dindărātu, văzându că au hălăduit Pătru vodă denaintea lor, s-au întorsu înapoi. Acolo multă plângere și tânguire era de doamnă-sa Elena și de fii săi, de Iliiașu și de Ștefan și de fiică-sa, Roxanda și de alți căsași, pentru multă scârbă și nevoie ce le venise asupră, știindu din câtă mărire au căzut la atâta pedeapsă. Decii Pătru vodă au intrat în biserică, de s-au închinat, mulțămindu lui Dumnezeu că l-au izbăvitu din mânule vrăjmașilor săi.

Iară Suleiman împăratul turcescu cu oștile sale în urma lui Pătru vodă, la Moldova, multă pradă și scădere făcându țărâi și călcându țara, au ajunsu până la Suceava.

De domniia lui Ștefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă, 7047 <1538>, septembrie

Prădându și stropșindu Țara Moldovei, împăratul Suleiman și fiindu țara bejenită spre munți, strânsu-s-au vlădicii și boierii țărâi, la sat la Badeuți, de s-au sfătuit cu toții, ce vor face de acea nevoie ce le venise asupră. Mai apoi din toate ș-au ales sfat ca să trimiță sol la împăratul, cu mare rugămintă și plângere, să-i ierte. Și așa au ales dintru dânșii pre Trifan Ciolpan, de l-au trimis sol în Suceava, la împăratul, de să rugară de pace și-și cerură domnu. De care lucru văzându împăratul rugămintea lor, s-au milostivit și i-au iertat și au trimis la dânșii cu Ciolpanu pre un ceauș mare cu credință, de i-au chiebatu pre toți la împăratul în Suceava. Carii cu mare frică au mersu și au căzut la picioarele împăratului, pre carii i-au iertat împăratul și cu dragoste i-au priimitu, ca pre niște robi ai săi. Mai apoi le-au pus domnu pre Ștefan vodă, ficiorul lui Alixandru vodă și el s-au întorsu înapoi cu multă dobândă dimpreună cu toată oastea sa. Décii Ștefan vodă cu vlădicii și cu toți boierii au petrecut pe împăratul până la Dunăre și acolo au întorsu împăratul tot pleanul și robii, câți s-au aflatu de față și birul încă le-au iertatu. Și decii au trecut Dunărea, iară Ștefan vodă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

De multe nevoi ce au petrecut Pătru vodă la Ardeal de unguri în cetatea Ciceului, după ce au scăpat și s-au închis acolo

Petrecându Pătru vodă Rareșu la Ardeal, în cetatea Ciceului, multe pedepse și nevoi îi venia asupră-i de la neprietenii săi, că nu numai de la cei streini, ce și de la ai săi avea pedepse, de la carii miluise și-i boierise la binile lui, de la care nu vrea avea nădêjde să petreacă nevoie.

Că întâi Simeon pârcaľabul, carele îl pusese Pătru vodă mai denainte vrēme tocmitoriu și socotitoriu și judecatoriu cetății aceiia, dimpreună și cu vlădica Anastasie, gândind la inima lor rău asupra domnului său, Pătru vodă, s-au sfătuit dimpreună, ca să prinză pe Pătru vodă și să-l ucigă și capul lui să-l trimiță la Ștefan vodă, pe carile îl lăsase sultan Suleiman împăratul la scaunul Moldovei, gândindu și cugetându întru inimile sale că vor dobândi cinste de la Ștefan vodă. Ci Dumnezeu cel dreptu, carile știe inimile tuturor, știut-au și acesta sfat (de care lucru niminea fără voia lui Dumnezeu nimica nu poate face), că prinzându de vēste Pătru vodă și înțelegându acesta sfatu, că vor să-l ucigă, silit-au cu meștersug, de i-au scos din cetate și i-au gonit Pătru vodă pentru aceasta.

De noroc era Pătru vodă de a pățirea nevoi dispre vrăjmașii săi, că bine de una nu să curățiia, alta sosiia. Că scăpându de vrăjmașii săi de la Moldova, preste straja ungurească déderă și de acolo strecurându-să pre taină și intrându în cetatea Ciceului, spre vrăjmașii săi nemeri, bine de aceștea nu să mântui, iată sosi fără vēste de la Ianoșu craiul ungurescu oaste, care au încunjuratu cetatea de toate părțile. Văzându Pătru vodă vicleșugul lor și nevoia ce i-au venitu asupră, s-au închinatu lor și au dat cetatea ungurilor. Carii daca au dobânditu cetatea pre mâna lor, multă pacoste și pedeapsă făciia lui Pătru vodă, că ce era al lui le ținiia toate ei și nu era volnicu cu nimica, ales de Maelatu, domnul Ardealului, multă nevoie avea de dânsul.

Cându au trimis Pătru vodă din Ciceu carte pre ascunsu la Suleiman împăratul turcesc, cu rugăminte să-l ierte, 7048 <1540>

Petrecându Pătru vodă în cetatea Ciceului un an și 6 luni, cu multe nevoi și pedepse de la unguri și nu mai putu suferi răotățile și nevoile ce petrecea la dânsii, au socotit să să dezbată de suptu mâna ungurilor și s-au sfătuitu cu doamnă-sa ca să trimită carte cu mare jalbă și plângere la Suleimanu împăratul turcescu, ca să i să facă milă, să-l ierte, plecându-și capul suptu sabiia împăratului și să trimiță cărți la Ianoșu craiul

ungurescu, ca să-l sloboază din țară, să margă la împărăție, să slujască porții împăratului. Și știindu cartea sârbască Elena, doamnă-sa, au scris la împăratul cu mare jalobă și plângere, poftindu ca să să milostivască, să-i ierte. Și o au pecetluit-o și o au dat-o la Pătru vodă, iar Pătru vodă o au slobozit-o pre o zebrea din cetate de sus și au căzut jos, dinafară, lângă zidul cetății. Și décii au chiebatu pre o slugă a sa credincioasă, ce era sârbu și i-au arătat cartea și i-au zis în taină să o ia și să o ducă la mâna împăratului. El luundu învățătură, s-au dus și au luat cartea și o au dus-o în Țarigrad și o au tins-o la mâna împăratului. Ci împăratul cetindu cartea și văzându atâta jalbă și plângere a lui Pătru vodă (sau cum zic unii, pentru lăcomiia turcească, că turcul bucurosu-i pe fieștecarele să-l priimască, numai să i să plăce, și să-i dea bani), s-au milostivit împăratul și l-au iertat și cu bucurie l-au priimit, văzându că i să pleacă. Și de sârgu au învățatu să scrie cartea la Ianoșu craiul unguurescu, ca să sloboadă pre Pătru vodă, să margă la împărăție. Și au trimis sol de olac la Ianoșu craiul unguurescu, ca să facă pre cuvântul împăratului, ci craiul n-au băgat în samă, nici l-au slobozitu. Ducându olăcariul această solie la împărăție, de iznoavă, până în 6 ori au mai trimis împăratul la craiul, poftind să lase pre Pătru vodă să margă la împărăție. Ci ungerii nici într-un chip n-au vrut să-l lase, dându-i vină că fiind scaunul la Moldova, multă asupreală au avut de cătră însul. Și încă adăogea, de-l făcea notceagoșu, zicându că are moșii și ocine cu dânșii împreună. Mai apoi, a șaptea oară au trimis împăratul soli cu hochimuri la craiul, aducându-i aminte și de unile și de altile și de-abia l-au slobozit pre zisa împăratului, ca să fie deplinu. Décii au trimis împăratul hochim la Pătru vodă, ca să margă cu-ncredințare, să nu să teamă.

Cându au purces Pătru vodă din Ciceu la împărăție la Țarigrad vă leatul 7048 <1540> ghenarie

Văzându Pătru vodă atâta adeverință de la împăratul, fu bucuros foarte și inima i să veseli, cunoscându că cum să rădică o negură

întunecată și să răsipéște, așa și el să curăți de scârba ce-i zăcea la inimă. Și décii să găti de cale și au ieșit din Ciceu, în luna lui ghenuarie, într-o duminică, lăsându-și doamna și coconii și au purces spre Țarigrad, acolo era multă jălanie și plângere la împărțitul lor. Décii Pătru vodă, dacă au trecut Dunărea, au mulțămitu Domnului că l-au izbăvit den mâinile ungurilor. Și décii s-au dus la Țarigrad, de ș-au plecat capul suptu talpele împăratului. Pre carile cu mare bucurie l-au priimitu împăratul Suleimanu.

Cându au omorât pre Ștefan vodă boierii țării, Găneștii cu Arbureștii, în târgu în Suceava

Ștefan vodă domnind la Moldova, nu puțină grijă au avut, știindu pre vrăjmașul său, pre Pătru vodă viu, carile avusése mai di demult avuțiia sa scoasă la Ciceu și doamna cu coconii la Țara Ungurească, cum s-au pomenit mai sus. Mai apoi oblicind că și dacă au mersu la împăratul, este la cinste mare, acéstea toate îi era ca o ghiață la inimă lui Ștefan vodă. Mai apoi în zilele acestui Ștefan vodă, fost-au foamete mare și în Țara Moldovei și la unguri, că au venit lăcuste multe, de au mâncat toată roada, pentru acéia l-au poreclit de i-au zis Lăcustă vodă.

Mai apoi urându-l curtea toată, s-au vorovit o samă de boieri din curtea lui, anume: Găneștii și Arbureștii și la așternutul lui, unde odihniia, l-au omorât în cetatea Sucévii. Începătoriu și ațâțătoriu acestui lucru au fostu Mihul hatmanul și Trotușanul logofătul, de s-au vorovitu într-o sară, ca niște lupi gata spre vânat, ca să înéce oaia cea nezlobivă, adecă pre Ștefan vodă și dându învățătură slugilor sale, ca toți să să într-armeaze și dându-le și jurământu, ca să le fie cu direptate, s-au pornitu cu toți. Și într-un foișor, sus în cetate, unde odihniia la așternutul lui, au răsipit ușa și neștiind Ștefan vodă nimica de aceasta, s-au sculat, fiind numai cu cămeașa, iară ei cu toții, ca niște lei sălbatici au năvălit asupra-i și multe rane făcându-i, l-au omorātu și l-au scos afară. Aceasta plată au luat Ștefan vodă de la acei ce-i miluise. Mai apoi

de la Dumnezeu curându, peste puțină vreme, le-au venit și lor osânda asupra, de au luat și ei plată pentru moartea lui Ștefan vodă. Acestu Ștefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă vodă au domnit doi ani și trei luni.

De domniia lui Alexandru vodă Cornea

Acei lei sălbatici și lupi încruntați, anume Mihul hatmanul și Troțușanul logofătul, dimpreună și cu alții carii era, de le pristăniia lor, daca omorâra pre Ștefan vodă, cu toții au rădicat domnu pre Alixandru vodă, ce-i ziciia Cornea, carile fusease atuncea portariu la cetatea Sucévii, iară mai denainte vreme fusese slugă la Mihul hatmanul. Și daca l-au rădicatu domnu, i-au pus numele Alexandru vodă.

Într-acéia vreme, sultan Suleiman împăratul turcescu, gătindu-să să margă la Odriiu, au purces cu toată putérea sa și daca au sosit la Odriiu, înțelegându împăratul de atâta amestecături ce să făcuse în Țara Moldovei și nu să putea așeza țara, știind pre Pătru vodă că este în socotința la împărăție, atuncea socotind împăratul ce va face, ca să poată așeza țara, iată avu vreme și Pătru vodă, de-și cerșu la împăratul domnia la moșii sa, la Moldova, care i-o făgăduisă împăratul mai denainte vreme, încă când venise Pătru vodă la Țarigrad din Țara Ungurească. Și de aceasta pre voie i-au fostu, că îndată i-au dat steag și domnia la Moldova și au trimis pre credinciosul său, pre Imbrea aga cu ienicéri și cu multă oaste turcească, ca să ducă pre Pătru vodă la scaun.

Și luundu ajutoriu de la Dumnezeu, în zioa de bogoiavlenie, ghenuarie 6, au purces Pătru vodă pre Dristor și de acolo s-au sculat și au trecut Dunărea și au sosit la Brăila. Acolo tocmindu-și oastea ca să margă asupra lui Alexandru vodă Cornea, iată boierii țărâi Moldovei prinseră de veste cum domniia este dată lui Pătru vodă și au venitu la Brăila. Înțelegându de aceasta, cu toții au părăsitu pre Alixandru vodă și l-au lăsat în Cetatea Noao dimpreună cu Mihul hatmanul și cu Troțușanul logofătul și cu Pătrașco și Crasneșu și Cozma și ei cu toții s-au dus la Brăila, de s-au închinatu la domnu său, Pătru vodă și s-au

rugat să-i ierte de greșala lor. Văzându Pătru vodă atâta rugăminte de la țară, i-au iertatu pre toți și cu dragoste i-au priimitu și le-au grăit lor : „Fiți în pace și iertați de greșalile voastre, câte mii-ați făcut oarecând”. Iară ei cu toții strigară: „În mulți ani să domnești, cu pace”, și iarăși ziseră: „Bine ai venit la scaunul tău domnul nostru cel dintâi”.

Și multă bucurie și veselie era tuturora, că toți îl iubii ca pre un părinte al său și era bucuroși toți de venirea lui, căci că li să supărase de amestecăturile ce să ațâtasă în țară și de răotatea acelor lei cumpliți și fără suflet.

De moartea lui Alexandru vodă Cornea

Pătru vodă, dacă ș-au tocmitu oastea bine la Brăila, au purces dimpreună cu toți boierii săi. Și daca au sosit la Galați, s-au tăbărât la țăr murile apei. Iară Alixandru vodă prinzându de veste, s-au gătit degrabă cu oastea, de câtă avea și au ieșit înaintea lui Pătru vodă la Galați. Ci nimica nu au folosit, că părăsindu-l ai săi toți, au căzut în mâ nule vrăjmașului său, lui Pătru vodă și de sârgu au învățat Pătru vodă de i-au tăiat capul, dimpreună cu Pătrașco, carile să ținea de dânsul, într-o miercuri, în luna lui februarie. Acest Alexandru vodă au domnit numai 2 luni și 3 săptămâni.

Când s-au așezat Pătru vodă de a doao domnie la scaunul său, 7049 <1541> februarie 19 zile

Pătru vodă, daca au tăiatu capul lui Alixandru vodă la Galați, cu toată puterea sa s-au pornit spre scaunul său, spre Suceava. Ce cându au sosit la Bârlad, acolo mare ospătu și cinste i-au făcut credinciosul și cinstit boierinul său, Huru vornicul. De acolo purcezându, au venit la târgul Romanului și de acolo cu multă bucurie năzuindu, au intrat în Suceava, februarie noaosprăzece zile, luni după sfeti Theodor, în a doao săptămână în postul cel mare, dimpreună cu Imbrea aga și au șzut în scaun.

Cându au pierit Mihul hatmanul și Troțușanul logofătul și Crasneș și Cozma

Pătru vodă, daca au sosit la Suceava și s-au așezat la scaunul său, acolo au aflatu în viclenie și pe Mihul hatmanul și pre Troțușanul logofătul și pre Crasneș și pre Cozma, de carii multă pedeapsă și nevoie avusese Pătru vodă în domniia dintăi, pre carii, cându au pribegitu Pătru Vodă din țară, i-au fostu închis în cetatea Romanului, avându prepus de viclenie, cum s-au și arătatu mai apoi adevărat că au fost vicleni. Și décii îndată au învățat de i-au prinsu și cu gréle munci i-au muncitu, mai apoi le-au tăiat și capetile.

Învățătură și certare

Iani socotește cum plătește Dumnezeu celora ce fac rău, aceștia fiindu lei sălbateci și lupi încruntați multe supărări au făcut lui Pătru vodă în domniia dintăi. Mai apoi stâmpărându-și mâniia inimilor sale asupra lui Ștefan vodă, neavându nici o vină, cu rea moarte l-au omorât, cum s-au poménit mai sus la domniia lui Ștefan vodă. Iată dară după fapta lor cea rea, curândă vréme le trimisă Dumnezeu osândă asupra, de luară și ei plată cu sabiia, ca și Ștefan vodă.

Și într-acéiași zi, Pătru vodă au pus pe Petre, ficiorul lui Vartic, hatman și pârcălabu de Suceava.

Când au venit Elena doamna lui Pătru vodă și cu fiii săi din Țara Ungurească

Întru aceștaș anu, daca s-au așezat al doilea rând Pătru vodă la domnie, trimis-au de ș-au adus pre doamnă-sa, pre Elena, și pre fii săi pre Iliiașu și pre Ștefan și pre fiică-sa, Roxanda, de la Ciceu. Și sosindu la Suceava, mai 25 de zile, le-au ieșit Pătru vodă înainte trei mile. Acolo multă bucurie și veselie era la adunarea lor, că pre câtă jale era când să despărțisă de la Ciceu, de să dusése Pătru vodă la Țarigrad, mai multă bucurie și veselie era acum la împreunarea lor.

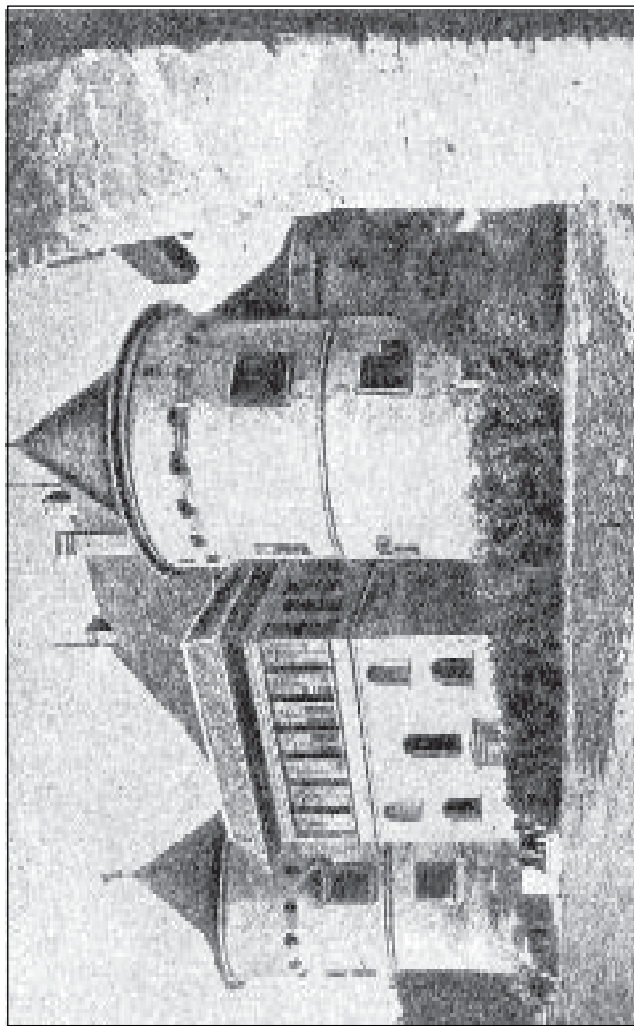
Décii, daca să aşazară cu toţii la scaun, nu uită Pătru vodă datorii sa, cu care mai nainte pre toţi îi îngrădiia, ci ca un păstor bun grijiia de oile sale céle pierite, ca să le afle. Trimisă solii săi la craiul leşescu, de-şi ceriia robii, ceia ce-i luase Tarnovschii hatmanul cu oaste cându venise la Hotin. Ci nimica nu au folositu, că nici cu o ispravă nu s-au întorsu solii săi înapoi.

Iar deacă s-au aşedzat Pătru vodă la domnie, nemica de alta nu-î era grijă, numai cu toată casa sa a petrece în ospeţe şi în dezmiere-dăciuni.

Aceste poveşti ce spun de Pătru vodă Rareş că au lăsat scaunul şi au pribegit preste munţi, la Țara Ungurească şi de multe nevoi ce au petrecut acolo şi cum s-au dus acolo la Țarigrad, mai apoi iarăşi cum au dobândit domniia la moşiia sa, la Moldova, cronicariul leşescu de acéste poveşti foarte pre scurt scrie, că poate fi că nu au ştiut di toate. Iară létopiseţul cestu moldovenescu de ajunsu şi deschis, toate pre rându le însemnează, carile toate, daca le-am luat sama, le-am socotit a fi adevărate şi le-am tocmit careleş la locurile sale.

Cându s-au bătut Pătru vodă cu Maelat voievodul Ardealului, în Țara Ungurească, cu ungurii, 7049 <1541>

Călcând ungurii priiteşugul ce avea cu Pătru vodă, daca s-au aşezat al doilea rând, venit-au hochim împărătescu de la sultan Suleiman la Pătru vodă, ca să margă asupra ungurilor şi să prinză pre Maelat voievodul Ardealului şi i-au trimis într-ajutor pre Cuciuc Bali bei, cu oaste turcească, aşjiderea şi pre Radul vodă cu munténii. Vrându Pătru vodă ca să umple voia stăpănu-său împăratului, în anii 7049 <1541> iunie 8, s-au pornitu cu toată putérea sa, de au trecut pre Oituzu, la Ardeal, dimpreună şi Radul vodă cu munténii şi Chiuciuc bei cu turcii şi mergându cu toţi asupra lui Maelat voievodul Ardealului. Încă n-au ajunsu la Făgăraşi, acolo i-au timpinat şi Maelat, domnul Ardealului,

Ceratea de Baltă

cu oaste unguerească și dându războiul vitejaște dispre amândoa părțile, iulie 20, pierdu Maelat războiul și pre însul încă l-au prinsu viu Pătru vodă și l-au ferecat în obezi și décii l-au trimis Pătru vodă la Suleiman împăratul turcescu. Iar Pătru vodă, prădându țara și arzându și multă pradă făcându, s-au întorsu înapoi, fără de nici o sminteală.

Cându au prădat Pătru vodă a cincea oară Țara Unguerească, 7050 <1541> septevrie în 12 dni

Dupe ce au prinsu Pătru vodă pre Maelat voievodul Ardealului și l-au ferecat în obezi de l-au trimis la împăratul, în al doilea an de iznoavă au venit carte de la împăratul sultan Suleiman, la Pătru vodă, ca să margă să prade de iznoavă Țara Unguerească pentru multe neîngăduințe și amestecături ce să ațâța. Și umplându Pătru vodă zisa împăratului, ca să fie deplin, alta pentru că și el avea scârbă mare spre unguri, pentru multe nevoi ce-i făcuse, încă cându era la Ciceu, de nu-și era volnic cu nimica, mai apoi și priieteșugul ce avea împreună îl călcase, rădicatu-s-au cu toată puterea sa și au trecut la Țara Unguerească de au prădatu și au arsu până la Cetatea de Baltă. Acolo au șazut 6 zile și multă pagubă făcându, s-au întorsu pre la Bistriță, fără de nici o zminteală și trecându muntele au ieșit la Câmpul Lungu și s-au pogorât la Bae și décii cu mare laudă s-au dus la scaunul său, la Suceava.

Cronicariul cel leșescu de această pradă ce au făcut Pătru vodă al cincilea rându la Țara Unguerească, nimica nu scrie, că poate fi că de au mersu Pătru vodă, nici un războiu cu niminea nu au făcut, că nu au fostu niminea ca să-i stea cineva împotrivă, ci au prădatu țara și s-au întorsu, pentru acéia n-au însémnatu cronicariul cel leșescu. Iară létopisetul cestu moldovenescu arată cu adevărat cum au mersu și al cincilea rându Pătru vodă la unguri, de au prădat și au arsu, iară războiu cu niminea nu au făcut. Pentru acéia noi n-am lăsat aicea ca să nu pomenim.

Iară daca să întoarse Pătru vodă de la Țara Ungurească, într-acéia laudă au sfârșit mănăstirea Pobrata, carea era zidită de dânsul și o au sfințit. Așijderea și mănăstirea Râșca au început. Din Dobrovățul încă au săvârșitu, de la Căpriiana mănăstirea au lucrat, încă și alte lucruri bune multe să află făcute de dânsul, cumu-i la mitropoliia de Roman și la mitropoliia de Suceava și la mănăstirea de Bistrița și biserică de piatră în Hârlău și în Bae și încă și alte lucruri bune multe să află în țară de dânsul făcute. Cu adevărat era ficior lui Ștefan vodă celui Bun, că întru tot simăna tătâne-său, că la războaie îi mergea cu noroc; că tot izbândiia, lucruri bune făcea, țara și moșiia sa ca un păstor bun o socotiia, judecată pre dreptate făcea.

Almintrilea de stat era om cuvios și la toate lucrurile îndrăznețu și la cuvântu gata, de-l cunoștea toți că este harnic să domnească țara.

În luna lui mai, în 15 zile, au purces Illiașu vodă, ficiorul lui Pătru vodă, la Țarigrad.

Cându au murit Pătru vodă vleit 7054 <1545>

Pătru vodă fiindu bătrân de zile și căzându în boală grea, au plătitu datoriia sa, ce au fostu dator lumii și s-au săvârșit septemvrie 2, vineri, la miazănoapte și cu cinste l-au îngropat în mănăstire în Pobrată ce este făcută de dânsul, cu multă jale și plângere, ca după un părinte al său, carile n-au fostu mai jos decât alții, ci au lățit hotarul țării, că pre săcui de multe ori i-au arsu și i-au prădat și luundu-le cetățile și orașile supt puterea sa i-au supus. Și atâta groază le didease că la vrémea norocului celui prostu, ce era și pribeag la dânșii și să scăpasă de domnie și după ce să dusése la turci, lăsându-ș doamna sa cu coconii și avuțiia în Ciceu, necum să să bage să-i jefuiască, ce încă i-au păzit și i-au socotit până la venirea sa al doilea rându. Așijdirea și cu lésii de multe ori s-au bătut și Pocutiia încă le-au fostu luat.

Mai apoi, după atâta trudă a sa, creștinéște în țara sa s-au săvârșit, după ce s-au umplut domniei lui cei dintăi și acei de apoi 17 de ani.

*De domniia lui Iliiaș vodă, ficiorul lui Pătru vodă Rareș,
carele mai apoi s-au turcit, 7055 <1546> septevrie*

Pre urma lui Pătru vodă Rareș cu dragoste rădicară boierii cu toată țara pre Iliiașu, fiu-său cel mai mare, la domnie, sâmbătă septevrie 3, că și firea și fața îl lăuda să fie blându, milostivu și așzătoriu, gândindu-să că va sămăna tătâne-său. Ci nădėjea pre toți i-au amăgitu, că dinafară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împutit. Că avându lângă sine sfétnici tineri turci, cu carii zioa petrecea și să dezmierda, iar noaptea cu turcoaie curvind, din obiceiéle creștinéști s-au depărtat. În védere să arăta creștinu, iară noaptea în slobozenie mahmetenească să dideasă. Și atâta să călcasă légea creștinească, cât de-l vrea cruța Dumnezeu mult, pre toți îi vrea duce din lumină la întunéric. Ci Dumnezeu în zilele lui atâta certare lăsase, că și copacii și pomii și viile secase de geruri mari. Și în domniia lui, sâmbătă după Paști, au tăiat capul lui Vartic hatmanul în târgu în Huși și l-au dus de l-au îngropatu în mănăstire, în Pobrata, în anii 7056 <1548> aprilie 7.

Mai apoi intre multe făr'delegi ce făciia Iliiașu vodă, umplându-l satana de învățătura lui, au lăsatu domniia la mâna frăține-său, lui Ștefan vodă și a mâni-sa, în anii 7059 <1551> mai 1 și el s-au dus la împăratul Suleiman, de au priimitu légea lui Moamethu, lepădându-să de Hristos, gândindu-să că va dobândi cinste mare de la împăratul. Ci mai apoi rău s-au înșelatu, că după ce s-au turcitu, apucându-l și îndulcindu-l cu bine, l-au pus pașă la Dârstor, nume puindu-i Mahmet. Nici într-acea boierie ce-i dedeasă împăratul, n-au trăit multă vréme și îndelungată, ce după doi ani, îmbucându-l mulți din neprietenii lui cu multe cuvinte réle cătră împăratul, au căzut la închisoare, că au trimis împăratul de l-au legat și i-au luat toată avuțiia. Și décii l-au trimis peste mare la Brusa, de l-au închis. Mai apoi de inimă rea, peste scurtă vréme au murit și rău ș-au dat sufletul său în mâinile diivolului, în légea turcească. Acest Iliiaș vodă au domnit la Moldova 4 ani și 8 luni și décii s-au turcit, cum am scris mai sus.

De domniia lui Ștefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, fratele lui Iliiașu vodă, 7059 <1551> iunie 15 zile

După ce au părăsit Iliiașu vodă și țara și légea, iară boierii și lăcuiitorii țării să sfătuiră și puseră domnu pre Ștefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, în anii 7059 <1551> iunie 15, gândindu-să că de n-au simănatu lui Pătru vodă cel dintăi, doară va face datorii și obicéiul părinților acesta. De care lucru și el s-au apucatu cu osârdie și spre toți blându și milostivu și nevoitor spre lucruri bune, bisericilor s-au arătat cu dumnezeire mare, ca să poată stinge numele cel rău al frăține-său. Și ca să nu să vază ceva că este răsărit de la pravoslavie, toți eriticii din țara sa vrea, au să-l întoarcă, să fie la o lége, au să iasă din țară. Pre arméni, pre unii din bună voie, cu făgăduințe umplându-i, pre alții cu sila i-au botezatu și i-au întorsu spre pravoslavie, mulți din țară au ieșitu la turci și la léși și printr-alte țări, vrându să-și ție légea sa. Cu aceasta vrându Ștefan vodă să astupe faptele frăține-său, de lucruri ce făciia, cu nevoință siliia. Iară ce cerea pravoslaviia și légea creștinească nu ținea, că mai apoi nu numai lăcomiia și asupreală făciia, ce și curvie nespusa era într-însul, nu răbda de muieri cu bărbați, nu era fecioarele nebatjocurite, nu jupânésile boierilor săi neasuprite. Mai apoi, de-i vrea fi a domni multu, nu vrea putea fi să nu urmeaze frăține-său.

De moartea lui Ștefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, fratele lui Iliiaș vodă, care au pierit la Țuțora, v leato 7060 <1552> septevrie

Petrecându acéste nevoi réle boierii și lăcuiitorii țării dispre domnu său, Ștefan vodă, n-au mai putut suferi fărădelegile și răotățile lui, ce întâi s-au sfătuit cu taină ce vor face, ca să să poată curăți de dânsul. Și sfātuindu-să, aciași aflară sfat ca să ajungă degrabu la boierii cei pribégi, carii era în Țara Leșască ieșiți de multe nevoi. Décii, daca au avut știre și răspunsu de la dânșii, cum ei vor veni fără zăbavă, noaptea

cu toții s-au rădicat la podul de la Țuțora și au tăiatu așile cortului asupra lui Ștefan vodă și cu multe rane pătrunzându-l, au muritu, după ce au domnit doi ani și patru luni.

Certare și învățătură

Mulți vor să zică cum au fostu boierii și capetile ficlêni, de au omorât pre cel mai mare, că pre cel mare Dumnezeu l-au lăsat și județul său cel cerescu pre pământu i-au datu, cum iubéște să vază judecătoria blându în ceriu, așa să să arate blându și el pre pământu acelora ai săi și cum nu suferu Dumnezeu strâmbătatea, așa și el să nu facă altuia. Carele poate să fie om ca acela, să-și vază muierea sa silită și batjocurită și să suferu, carile nu va suspina văzându ficioara sa din sânul său, ce o au cruțat-o, să o ia și să-și răză de dânsa, carile mai apoi slujitoriu și boierinu va priimi să-i ia făméia spre pofta sa cea nestâmpărată și nu-i va gândi rău ? Ci vom putea da vină aceluia ce nu va putea suferi amarul inimii sale, că nu el, ce Dumnezeu îi semețește pre unii ca aceia, umblători și cercetători de păcate ca acela, ci nu ei de la sine, ci Dumnezeu i-au trimis sfârșenie, ca să nu să mai adaogă păcatul. Că cei buni vedem că s-au săvârșitu bine și laudat, iară cei răi rău s-au săvârșitu. (După cuvântul prorocului la Psalom 33, zicându: „Moartea păcătoșilor este cumplită“.)

Domniia lui Joldea vodă, carile au domnit 3 zile, vă leatul 7060 <1551> septeverie

Daca ucisără boierii pre Ștefăniță vodă la Țuțora, cu toții s-au sfătuitu și au rădicatu domnu pre Joldea și i-au datu pre Roxanda să-i fie doamnă fata lui Pătru vodă, sora lui Ștefăniță vodă. Și decia au purces Joldea vodă pre Jijia în sus, să meargă la Suceava, să facă nuntă și au mersu până la Șipote, neștiindu nimica de venirea altui domnu.

Înțelegându acesta boierii carii fiindu pribégi în Țara Leșască ce s-au lucrat la Moldova, degrabu s-au adunatu cu toții de au sfătuit în

pripă și au aflat cum au vréme prin-demână să-și margă la moșii. Și îndată au căzut după Sinévschii voievodul rusescu și hatmanul coruniei, ca să le dea ajutoriu, să vie în țară. Ce voievodul înțelegându-ș cu craiul, nimica nu au zăbovit, ci au strânsu oastea degrabă și au purces spre țară. Ci sfātuindu-să boierii pribégi carii era acolo, ca să nu vie fără cap, au rădicat domnu pre Petrea stolnicul, în Terebulea și i-au pus nume Alexandru vodă, pe carile l-au poreclit Lăpușneanul și l-au ales pribégii dintru sine. Și au intratu în țară cu oaste leșască, pre cuvântul boierilor celor de țară, ce trimisése mai denainte vréme la pribégii în Țara Leșască, că să vie fără zăbavă cu cap, că ei vor sili să să curățească de Ștefan vodă, cum s-au și tâmplatu. Că gătindu-să pribégii cu oaste leșască, să intre în țară, boierii cei de țară aflară vréme să să curățască de Ștefan vodă și tăindu-i ațele cortului la Țuțora, l-au omorât, cum s-au pomenit mai sus.

Décii n-au așteptat pre cuvântul ce trimisése la pribégi, ca să vie cu cap, ci îndată au rădicatu la domnie pre Joldea, cum s-au zis mai sus, și au mersu până la Șipote pre Jijii.

Într-acéia vréme intrându și pribégii cu Alixandru vodă în țară și de sârgu oblicindu că țara au rădicat cap pre Joldea la domnie, carile mergea spre Suceava să facă nuntă cu Roxanda, de sârgu au trimis Alexandru vodă pre Moțoc vornicul cu o samă de oaste înainte, ca să prinză pre Joldea vodă. Și prinzându-i calea la Șipote, neavându el nici o știre de nicăirea, l-au împresurat oastea cea leșască și l-au prinsu viu. Pre carele mai apoi, daca au sosit Alexandru vodă, l-au însemnat la nas și l-au dat la călugărie.

De domniia lui Alexandru vodă Lăpușneanul, cându s-au așezat în scaun la Suceava, vă leato 7060 <1552>

Deaca veni Alixandru vodă Lăpușneanul în țară și însemnă pre Joldea la nas și-l déde la călugărie, décii luo pre Roxanda, fata lui Pătru vodă, să-i fie doamnă iui, care era mai nainte să o ia Joldea. Și

cu dragoste îl priimiră boierii și mergându pre la Hârlău, au tras la Suceava și au șazut în scaun. Décii s-au cununat cu Roxanda și au făcut nuntă.

Într-acelaš an fu omor mare și iarnă grea. Décii daca să așeză Alixandru vodă la domnie, nu grijia de alta, numai de pace în toate părțile și așezarea țării. Iară cu doamna sa, Roxanda, au avut doi ficioni, pe Bogdan și pre Pătru.

De mănăstirea Slatina și de Pângărați

Mai apoi, domnind Alixandru vodă țara, întru lauda lui Dumnezeu au zidit mănăstirea Slatina, cu multă chieltuială și osârdie și o au sfințit-o Grigorie mitropolitul și la sfințenie zic să fie fost preoți cu diiaconi 116. Aceasta s-au lucrat în anul 7066 <1557> și o au sfințit-o octovrie 14. Mai apoi și Pângărațul au făcut, mai mult de frică, decât de bună voie, că de multe ori arătându-i-să în vis sfântul mucenic Dimitrie, de-l îngrozia ca să-i facă biserică pre acel loc, s-au apucat cu toată osârdiia și o au făcut.

Acéste povești ce suntu scrise mai sus, carile spun de Iliășu vodă și de Ștefăniță vodă și de Joldea vodă și de Alixandru vodă, cronicariul cel leșescu tinde povéstea mai deșchis, iară nu aduce aminte de toate sémnile pre rându câte s-au făcut. Iar létopisetul moldovenescu măcară că este scris pre scurt, însă arată toate sémnile pre rându, carile toate le-am tocmit prin povéste, careleș la locurile sale.

Cându s-au așezat la scaun Ștefan craiul ungurescu, ficionul lui Ianoșu craiul

Iară în al patrulea an a domniei lui Alexandru vodă, trimis-au împăratul Suleimanu hochim la Alixandru vodă și la Pătru vodă domnul muntenescu, ca să margă cu oaste în Țara Ungurească, dupe pohta lor, să le puie craiu pre Ștefan, ficionul lui Ianoș craiului, la scaunul cel de moșie al tătâne-său.

Umplând voia domnii și zisa mai marelui său, dusu-l-au și l-au așezat la domnie, sau cumu-i zic ei, la crăie. Și decii să plecară ungerii a da bir turcului. Iară domnii să întoarseră cu toată oastea lor, cineși la locul său, aducându mult jaf și dobândă de la unguri.

Pre acéia vréme fost-au iarnă grea, mare și friguroasă, de au înghietat dobitoace și heri pin păduri.

Vă leato 7066 <1558> ghenarie 1, pristăvitu-s-au Macarie episcopul de Roman, ziditoriul și începătoriul mănăstirii Rișcăi, carile au fost la scaunul Romanului 27 de ani și cu cinste l-au îngropat la mănăstirea sa, la Râșca. Pre locul lui fu sfintit Anastasie, om destoinic a umplea slujba păstoriei sale, carile 14 ani au fostu episcop, mai apoi și la mitropolie au ajunsu.

*De domniia lui Dispot vodă ereticul vă leatul 7069 <1560>
noiembrie 18*

După al noaolea an a domnii lui Alixandru vodă Lăpușneanul, s-au ivit Dispot pre poreclă, iar numele i-au fost Heraclu Vasilicu, ce au fost de nașterea sa din ostrovul Samos, carile fiind italian au fostu știind multe limbi, frâncéște, latinéște, grecéște și nemțéște. Acesta fiind nemerit la Țara Leșască și între slujitori la războiu umblându, avându-și viață între soții, s-au încleștat cu o samă de evangheliți (că el încă n-au fostu pravoslavnic) și s-au făcut ficioru de domnu. Și nu putea aieva să să apuce să vie în țară, căci Alixandru vodă viețuia bine cu léșii și léșii avea legătura tare cu turcii pentru amestecături ca acéstea. Iară Dispot pre ascunsu cu protivnicii săi să gătiia și între cazaci ș-au făcut prieteni. Acéstea înțelegându starostei de la margine, au datu știre la craiul, craiul au trimis cărțile sale pretitinderea, de cap îngrozindu, carile să va băga să treacă piste învățătura lui și pre Dispot să-l oprească la Pomoranu. Ci măcar că deodată au alinat lucrul, iară mai apoi Dispot de iznoavă mai bine s-au gătit, luund într-ajutoriu pre Albrihtu Laschii și au intrat în țară cu némții, cu șvezii și cu șpanioli și cu léși și cu cazaci.

Războiul lui Alixandru vodă Lăpușneanul, cându s-au bătut cu Dispot vodă la Verbie, noiembrie 18, 7069 <1560>

Alixandru vodă, dăca au înțeles un lucru așa degrab', cum Dispot vodă fără veste au intrat în țară, de-l împesură cu oaste streină, neavându de ce să apuca, ca dintr-un somnu deșteptându-să, degrabu și cu puțini negata i-au ieșit înainte la Jijia. Că țara pizmuind lui Alixandru vodă, n-au vrut să saie la oaste. Și întâmpinându-să cu Dispot vodă la Verbie, i-au datu războiu, noiembrie 18 zile, în anii 7069 <1560>. Ci cei puțini di cei mulți și cei negata de cei gata n-au putut suferi, ce au dat dosul. Și Alixandru vodă au fugit în jos.

Învățătură și certare

Zic unii că și acolea să fie fostu războiul cu viclenie, că cela ce piierde, fiește cându nu va să afle vina sa, ci mută la altul, iară acéstea de la Dumnezeu suntu tocmite ca nimica să nu fie stătătoare pre lume, ci toate de răsipă și trecătoare: pre cei de jos îi suie și pre cei suiți îl pogoară, ca să fie de pildă și de învățătură noao, să cunoaștem că nu avem nimica pre lume, fără numai lucruri bune.

Cându s-au dus Alixandru vodă Lăpușneanul la Țarigrad vă leatu 7069 <1560> noiembrie

Alixandru vodă, dăca să bātu cu Dispot și pierdu războiul, fugi în jos spre Iași și de acolo își luo doamna și fugi la Huși. Acolo să grijia să strângă țara și să ia ajutoriu de la turci, să să întoarcă asupra lui Dispot vodă, ci nimica nu au folosit. Că Dispot vodă dăca s-au bătut cu Alixandru vodă la Verbie și l-au răzbit pre Alixandru vodă, nu s-au pornitu după dânsul, ci s-au întorsu spre Suceava și au apucat scaunul și cetatea Sucévii cu toată avérea lui Alixandru vodă. Décii pre slujitorii îi umplu cu bani, pe boieri cu cuvinte dulci îi îmblânziia și să făgăduia

să le facă bine mai mult decât vor pofti ei. Așa umplându pre toți de nădêjde, i s-au închinat Țara de Sus toată și s-au gătit de iznoavă asupra lui Alixandru vodă. Și au pogorât la Iași, apoi la Huși, ca să poată apuca pre Alixandru vodă acolo. Ci Alixandru vodă auzindu și văzând că este golit de tot ajutorul său, s-au pogorât la Chilia și de acolo s-au dus la împărăție, ca de acolo să să ajutorească.

Când au trimis Dispot vodă la împărăție pentru steag

Dispot vodă după goană ce au gonit pre Alixandru vodă până la Huși, s-au întorsu înapoi și au venit până la Iași, unde au poftit vlădicii, pre Grigorie mitropolitul și Anastasie episcopul de Romanul și episcopul Evthimie de Rădăuți și toți boierii țărâi, de i-au cetit molitva de domnie și i-au pus nume Ion vodă Dispot. Décii Dispot vodă au trimis boieri de țară la Țarigrad, la împărăție pentru steag. Și cu bani umplându gurile vrăjmașilor și ș-au așezat domniia și i-au trimis și steag. Iară daca i-au sosit steagul la Iași, décii s-au dus la Suceava, cu mare bucurie. Iară Alixandru vodă, daca s-au dus la împărăție, fu trimis la Iconiia.

Cându s-au așezat Dispot vodă la scaun la Țara Moldovei

Dispot vodă, daca au dobândit domniia și i-au venit steagul de la împărăție și s-au așezat la scaun, blând să arăta și tuturor cuvios și aieva pravoslavnic, iară la taină eretic și avea sfétnici de ai săi, de o lége cu dânsul. Mai apoi ș-au ivit și necredința lui.

Trimis-au după acéia soli la craiul leșesc și la împăratul nemțescu, dându-le știre că s-au așezat la domnie și pre soli bine i-au priimit și au fost bucuroși unuia ca aceluia ce slujăse și la curtea împăratului nemțescu și la corona leșască. Mai apoi puse pre țară greotăți mari, bisericile dezbrăca, arginturile le lua, de făcea bani și altile câte nu au zis țara că va vedea. Făcându acéstea Dispot vodă, iară Laschii carile venise cu dânsul, cunoscându că va veni asupra lor rău, s-au dus înapoi.

(SIMION DASCĂLUL)

*Pentru acest Dispot vodă, de unde s-au ijdărât și în
ce chip s-au scos nume de domnie*

Pentru domniia acestui Dispot vodă létopisețul acest moldovenescu foarte pre scurt scrie, că numai ce arată cum au venit Dispot din Țara Leșască cu oaste leșască streină și s-au lovit cu Alixandru vodă la Verbie și au biruit pre Alixandru vodă și l-au gonit până la Huși și décii s-au întorsu la Iași, unde i-au citit vlădicii molitva de domnie și i-au pus nume Ion vodă. Și arată câți ani au domnit, iară de lucrurile și războaiele ce s-au făcut în zilele lui, nimica nu însemnează, nici arată de ce rudă este.

Iară răposatul Uréche vornicul, vrându să arate această povéste a lui Dispot mai deșchis și mai adevărat, împreunându izvoadile, au cetit la cronicul leșescu, carile este izvodit de cronicariul Bielschii și de acolo aflându mai ales de Dispot, au scos această povéste ce mai sus scrie, că este Dispot de la ostrovul Samos de nașterea sa și cum s-au împrietenit cu Laschii și au venit cu oaste spre Moldova și au gonit pre Alexandru vodă și au apucat scaunul și décii, toate pre rându, cum spune mai sus. Însă mai adevărat nu-l arată de unde s-au ijdărât și cum ș-au scos nume de domnie.

Iară eu Simion Dascalul, vrându cu adevărat ca să pociu dovedi acest lucru mai ales și mai deșchis pentru Dispot vodă, cetindu izvoadile, am cercat și cu la cronicul leșescu și am aflatu izvodul carile este chizmitu mai denainte vréme de Alixandru Gvagnin pre limba latinească și décii dipre acela izvod l-au izvodit Marțin Pașcovschii, din limbă latinească pre limba leșască, de acolo și eu am silit cu nevoință de am izvodit dipre acela izvod, pre limba românească această povéste lui Dispot, de unde s-au ijdărât și în ce chip ș-au scos nume de domnie.

Marțin Pașcovschii

Pentru acesta Dispot vodă, scrie Marțin Pașcovschii, cronicariul leșescu, că oarecându au fost un Dispot oarecarile, lăcuind la Moldova, om de cinst

și de folos foarte, carile întru nimica n-au fostu mai de jos decât cei de frunte, avându și un nepot anume Vasilicu. Acesta Dispot și cu nepotu-său, viind Alixandru vodă la domnie, de frica lui, cu toată avérea lui au pribegit din țară și au tras spre Râm, unde nu multă vréme trecându, au pierit nepotul lui Dispot la un războiu. Și de acolo mutându-să Dispot la alt ostrov, ș-au cumpărat ocine și s-au așezat. Unde nu după multă vréme au murit și Dispot, rămâindu-i toată avuția lui pre mâna slugilor sale. Și fiind unul dintre slugi de rudă grecu, anume Heraclu, carile era de folos și mai de cinste decât toți și mai credincios la Dispot decât toate slugile, fiindu și om istețu la fire și ascuțit la minte, au chiebatu pre toți tovaroșii săi, pre slugile lui Dispot și le zise: “Fraților, iată stăpânul nostru muri și avérea lui toată pre mâinile noastre rămasă. Și iată cumu-i obicéiul la acesta loc, că daca moare omul și nu are ficiori sau altă rudă, iau judecătorii rămășița toată a mortului. Și acmu de vor oblici de moartea lui Dispot, vor veni de vor lua toată avuția stăpânu-nostru și noi vom rămânea cu nimica. Iară de veți vrea ca să mă ascultați pre mine și să faceți precum voiu zice eu, noi fără grijă vom fi dintr-acolo și avuția stăpânului nostru noi o vom pojivăi, numai să priimiți un cuvântu, să mă mărturisiți pre mine că suntu nepot lui Dispot și Dispot au murit și avuția lui pre mâna mea au rămas. Și să mă mărturisiți la judecători, cum nu voiu să vă plătescu simbriile, că ei nu știu că Vasilicu, nepotul lui Dispot, au murit la războiu. Ci văzându ei că mă mărturisiți că suntu nepot lui Dispot și mă pârâți pentru simbrii, vor créde cu adevărat că sunt nepot lui Dispot și nu vor lua avuția stăpânu-nostru, ci-m vor zice să plătescu simbriile. Décii vom împărți toată avuția stăpânului nostru dimpreună și eu voiu lăsa să luați voi tot ce va fi, numai să-mi dați mie catașișile și zăpisile, câte suntu, toate, și ceva bani de cheltuială, cât vă veți îndura, că voao nu vă suntu de nimica acéle hârtii, nici vă suntu nici de o treabă. Și décii ne vom rășchira, carile încătro îl va îndrepta Dumnezeu.”

Deci ei cu toții priimiră acéste cuvinte și i să jurară cum, nu numai înaintea judecătorilor sau cătră alți oameni, ce și pintr-alte țări îl vor mărturisi cum este Vasilicu, nepotul lui Dispot. Așa meșterșuguindu-i într-acestași chip Heraclu cu tovaroșii săi, au împărțitu avuția lui Dispot și el au apucat

catastișile și zăpisiile întru carile au fostu și dirésile cele de domnie a lui Vasilic, nepotului său, al lui Dispot, carile pierise la războiu. Și au luat și din bani oarece, ca să-i fie de cheltuială. Și împreunându-i tovarășii numele său, i-au zis Heraclu Vasilic, nepotul lui Dispot, luundu numele celuia ce pierisă la războiu.

Și decii rășchirându-să toți în toate părțile, Dispot au apucat nume de domnie și au trecut la Țara Nemțască. Căruia daca i-au luat sama chesariul nemțescu, cu dragoste l-au priimitu, daca ș-au arătat dirésile cele de domnie, l-au crezut cu adevărat că este nepot lui Dispot și era la cinste mare. Însă lui nu-i era de cinste, ci socotiia cum ar putiia face cumva să dobândească domniia la moșiiia sa, la Moldova. Carile umblându pentru domnie, au lăsat némții și au trecut la lési și slujindu coroniei leșești și umblându între voinici la războaie, s-au împrietenit cu Albrihtu Laschii voievodul Siraschii, carile daca i-au luat sama, cu toată nevoița au silitu ca să-l ducă la domnie, adevărindu-să Dispot că oricât va cheltui pentru dânsul, li va întoarce mai cu asupră chieluiala. Acestea cuvinte înțelegându-le Laschii, s-au înfărtățit cu dânsul.

Când au otrăvit Alexandru vodă pre Dispot

Înțelegând Laschii și cu Dispot de multe asupreale ce făciia Alixandru vodă boierilor săi, gândiră că pe lesne să vor împrietenii cu o samă de boieri de țară. Și sfātuindu-să amândoi, au lăsat Dispot ca să strângă Laschii oaste, iară el făcându-să om prostu, fiind necunoscut, s-au dus în țara, la Moldova. Că fiindu om cu minte mare, umblându cu taină pre la boieri, pre toți i-au făcut prieteni. Mai apoi umblându cu înțelepciune mare, s-au apropiiatu de au grăit și cu Roxanda, doamna lui Alixandru vodă, care i-au fost soră bună. Roxanda au spus lui Alixandru vodă de dânsul și s-au rugatu să aibă socotință, nici Alixandru vodă i-au frântu voia, ci l-au priimitu. Mai apoi, după multă vréme, prepuindu-ș Alixandru vodă pre Dispot, l-au otrăvit pre ascunsu. Carile daca s-au priceput într-acesta chip otrăvit s-au dat la doftori, de s-au păzit și nimica nu i-au fost. Iar Laschii în Țara Leșască, zălojindu-și multe sate și ocine și luundu bani dupre la alții și strângiia oaste. Iar Dispot daca au ieșit de

la doftor, îndată au fugit în Țara Leșască și s-au dus la priietinul său, la Laschii și i-au povestitu de toate câte petrecuse la Moldova.

*Când au purces Dispot și cu Laschii întăi spre Țara Moldovei
cu oaste*

Laschii voievoda Siraschii, daca au strânsu vreo 4.000 de oameni pre leafă luundu pre Dispot cu sine, au tras spre hranița Moldovei unde sosindu la Nistru și gătindu-să sa intre în țară, au prinsu veste Alixandru vodă, cum Dispot vine cu oaste leșască asupra lui și au sosit la margine. Așa Alixandru vodă degrabu se găteaste cu vreo patru zeci de mii și le-au ieșitu înainte la Nistru, așteptându pre Laschii și pre Dispotu.

*Cându au venit veste la Alexandru vodă, cum că au murit
Dispot*

Înțelegându Albrihtu Laschii și cu Dispot cum Alexandru vodă le-au ieșit înainte la margine cu atâta putere, n-au cutezat să intre în țară, ci s-au întorsu înapoi, cruțându-să pre altă dată și au rășchirat oastea toată pre la sate, lăsându-le cuvântu, cându le va da știre, să fie cu toți gata. Iară pre Dispot l-au închis Laschii într-o taină a sa, unde niminea nu intra acolo, fără numai Laschii și au scos cuvântu la gloate cum Dispot s-au războlit.

Și așa din zi în zi, arătându-să Laschii cu voie rea cătră toți pentru boala lui Dispot și umblându tristu, nu după multă vreme într-una de zile au ieșit Laschii afară la gloate, arătându-să posomorât la față și cu haine négre, arătându-să jalnicu și cu voie rea, mărturisindu cătră toți cum Dispot au murit. Și au învățat să grijască ce trebuie la pogrebanie și au poruncitu de au făcut un sicriu și l-au băgat în taină, unde era Dispot și au pus în sicriiu o piatră mare și au smolit sicriiul bine, cum ar fi om mortu întrânsul, zicându că au smolit pre Dispot într-însul. Și decii aducându preoți mulți cu toate gloatile sale și cu multă jale au făcut îngroparea și au astrucat acel sicriiu.

Decii vrându Laschii ca să crează cu toții că au murit Dispot, au trimis

cuvântu și scrisori în toate părțile, dându știre de moartea lui Dispot. Iară pre ascunsu cum putea vitejaște să gătiia. Și fiindu acolo și iscoadile lui Alixandru vodă și văzându ei cu ochii lor, cum Dispot au murit și l-au îngropat, de sârgu au alergat la Alixandru vodă, ducându-i veste bună, cum Dispot au murit și au văzut cu ochii săi unde l-au îngropat și cum este Laschii jalnic pentru moartea lui Dispot. Crezându Alixandru vodă aceste cuvinte cu adevărat, cum au murit Dispot, cu mare dar au dăruit pre vestitorul acela și bucurându-să că s-au mântuit de vrăjmașul său, au slobozit oștile pre acasă.

Cându au mersu al doilea rându Laschii cu Dispot cu oaste spre Țara Moldovei, asupra lui Alixandru vodă și s-au dat războiu la Verbiia, 7069 <1560> noiembrie 18

Albrihtu Laschii voievoda Siraschii, scoțându cuvântu în toate laturile cum Dispot au murit și înțelegându cum Alixandru vodă oștile sale le-au răschirat, află vrème prin demână ca să lovască fără veste de iznoavă asupra lui Alixandru vodă. Și de sârgu au trimis la porușnici, cum mai curându ca să să strângă oastea toată launloc. Unde dac-au adunat oastea, s-au aflat de toată 12.000 de oameni. Și decii au zis Laschii lui Dispot să să scoale din morți, adecă să iasă de la taină unde era închis. Și de sârgu mergându spre hranița Moldovei, fără veste au trecut Nistrul. Unde înțelegându așa degrabu socotitorii lui Alixandru vodă ce era la margine, de sârgu au alergatu la domnu său, la Alixandru vodă, de i-au dat știre cum Dispot îl împresoară fără veste și au intrat în țară. De care lucru cu adevăratu știind Alixandru vodă că Dispot au murit, n-au crezut, ci au învățat să taie capul aceuia ce au adus această veste, dându-i vină că face spaimă țării, că el știe bine cum Dispot au murit. Însă nesăvârșindu-să olăcarii viind unul după altul și tot o veste spun, cum Dispot soséște, înțelegându aceasta Alixandru vodă, deșteptându-să ca dintr-un somnu, un lucru așa degrabu neavându di ce să apuca, fiind oastea răschirată cineși pre acasă, au apucat pușcile cu vreo 1.500 de oameni, ce au putut strânge degrabu și au ieșit

înaintea lui Dispot, la Jijîia, la sat la Verbie. Și au tocmit pușcile împotriva podului, ca să poată sprijini pre Dispot. Unde făcându năvală mare pedestrașii lui Laschii, au apucat pușcile și le-au întorsu spre oastea lui Alixandru vodă. Unde împresurându pre moldoveni cu focul pușcilor și din sineațe cu gloanțele ce pica ca ploaia, de multe rane n-au mai putut suferi moldovenii, părăsindu pre domnu-său, pre Alixandru vodă, au dat dosul a fugi și au rămas izbânda la leși.

Iară Alixandru vodă, văzându-se golit și părăsit de tot ajutoriul, au fugit în jos spre Huși și de acolo s-au dus la turci. Iar Laschii au tras la Suceava și au așezatu pre Dispot la scaun. Iară el nu după multă vreme s-au dus înapoi, lăsându lui Dispot oaste, jomiri și némti și unguri, ca să-i fie de apărare, dincătro va avea nevoie, iară lui să-i întoarcă toată chieltuiala ce au făcut până l-au așezat la domnie.

Pentru izvodul amânduror cronicarilor leșăști și de tocmeala lor

Pentru acestu Dispot vodă létopisețul cest moldovenescu foarte pre scurtu scrie, iară cronicarii cei leșăști spun mai deșchis și de ajunsu, măcar din ceputul lui Dispot nu spun amândoi într-un chip. Iar mai apoi tot să tocmescu, că cu această dată tot au fostu izbânda la Dispot vodă, că au bătut pre Alixandru vodă și au apucatu scaunul. Unde daca s-au așezat la domnie, multe răotăți făciia priste voia țării, pre carile mai apoi nu l-au putut suferi boierii și țara, văzându de la dânsul atâta pedeapsă și strâmbătate asupra lor, carile de-l vrea cruța Dumnezeu îndelungu la domnie, nu vrea putea fi într-altu chip, ca să nu primenească légea și să nu răsipască țara.

Pentru aceia și eu, văzând că de aicea înainte să tocmesc scrisorile la povéste amânduror cronicarilor, am silit de am împreunat scrisorile lor launloc; cronicarii aleg carele au scris.

Cându s-au sfătuit Laschii ca să scoață pre Dispot vodă din domnie

De această povéste scrie cronicariul Martîn Pașcovschii, cum Albrihtu Laschii voievoda Siraschii, daca au așezat pre Dispot vodă la domnie cu multă

a sa chieltuială, s-au dus înapoi la Țara Leșască lăsându cuvântu lui Dispot vodă ca să-i trimiță tot ce au chieluit pentru dânsul, să-și răscumpere satile și ocinile carile zălojise pentru Dispot. Ci Dispot daca s-au văzut așezat la domnie, nimica de aceasta nu grijiia, ci numai de a prădarea și a face răotăți în țară, cele-și făciia. Așa întrându scârba între dâșșii, înțelegându Laschii de atâtea asupréle și strâmbătăți ce face Țării și lui nu-i plătește chieltuiala gândi ca să-l scoață din domnie. De care lucru daca s-au adunat la seim, la Petricov cu Dumitrașco Vișnovetșchii, carile și acela era om cu putere mare și sfātuindu-să amândoi, au tocmit Laschii ca să-l ducă la domnie și să scoață pre Dispot. De care lucru încredințându-să amândoi, nu după multă vréme s-au rădicat Vișnovetșchii cu oaste căzăcească și au venit la Nistru, așteptându acolo și pre Laschii, ca să margă asupra lui Dispot.

Când s-au sfătuit boierii Țării Moldovei să scoață pre Dispot vodă din domnie

Într-acéia vréme sfātuindu-să boierii țării dimpreună cu episcopii, ce vor face cu acel risipitor de lége, că nu numa că calcă obicéele țării și face și jafuri, ce și légea cu totul rămăse de batjocură. De care lucru cu toții, mai cu denadinsul sfātuindu-să cu Tomșa hatmanul, ca să scoață pre Dispot din domnie și așa jurară pre Tomșa carile era cu inimă mare, ca să fie el începătoriu acestui lucru.

(SIMION DASCĂLUL)

Într-acéia vréme înțelegându boierii cum Dumitrașco Vișnovetșchii au venit la Nistru cu oaste căzăcească și așteaptă pre Laschii, vrându să vie asupra lui Dispot vodă și s-au sfătuit cu toții și au ales ca să trimiță la dânsul, să-l pohtească să vie la domnie și să nu zăbovească, nici să vie cu oaste multe, că pot ei cu țara să-i dea domniia fără oaste, nici să așteapte pre Laschii, zicând că de va veni Laschii, va fi slava lui, iară nu a lui Vișnovetșchii. Văzându acéste cuvinte Vișnovetșchii și adeverița boierilor

de țară, au întrebat sfat de Pisatcenschii porușnicul său, cum va face, aștepta-va și pre Laschii au ba, că boierii cei de țară îl poftesc. Deci Pisatcenschii negândindu-să de vicleșug, văzându atâta adevăr de la boierii țării, i-au zis să nu aștepte pre Laschii, ci să margă la domnie, deaca îl poftesc boierii, să nu fie lauda lui Laschii, ci a lor. Ascultându acesta sfat Vișnovetșchii s-au gătit cu vreo 500 de oameni, ca să vie spre țară.

Cându au prinsu de veste Dispot vodă că vine Vișnovetșchii asupra lui

Scrie Bielschii cronicariul leșesc aceasta poveste:

Tomșa hatmanul vrându să amăgească pre Dispot vodă, să-i rășchire oastea, ca să nu aibă cu ce să sprijini dispre vrăjmașii săi, arătându-să prietin, au spus lui Dispot vodă, cum Vișnovetșchii să gătească și vine asupra lui și au sosit la Nistru și au chiebatu întru ajutoriu și pre tătari și încă adăogea de zicea că tătarii stau gata la margine și vor să intre în țară.

(SIMION DASCĂLUL)

Cându au trimis Dispot vodă la Vișnovetșchii pentru pace

Scrie cronicariul leșescu Marțin Pașcovschii că deaca au înțeleș Dispot vodă de venirea lui Vișnovetșchii, știindu că dispre Laschii, de unde-i era toată nădejdea, are scârbă mare, pentru ce nu-i întorsése chieltuiala, socoti că de acolo nu să va putea ajutori, înțelegându că și Laschii va să fie cu Vișnovetșchii asupra lui, neștiind nimica de vicleșugul boierilor săi, au trimis sol la Dumitrașco Vișnovetșchii pentru pace, giuruindu-i 1.000 de cai și câteva mii de boi, numai să facă pace și să să întoarcă înapoi. De care lucru întrebându Vișnovetșchii sfat de Pisacenschii porușnicul său, de la carile pentru sfatul lui mai apoi i-au venit toată răotatea asupra capului lui, că vrând Vișnovetșchii

să facă pace pre cuvântul lui Dispot și să se întoarcă înapoi, iară Pisacenschiilor tot l-au îndemnat ca să margă, zicându că deaca îl pohtesc boierii și țara, mai bine să fie el stăpân decât altul. Și așa Vișnovețschii ascultându sfatul lui Pisacenschiilor, nu făcu pace cu solii lui Dispot, ci s-au pornitu spre țară, unde mai apoi și capul ș-au pus.

Cându au trimis Dispot vodă să facă pace cu Laschii

Văzându Dispot vodă că dispre Vișnovețschii nimica nu foloséște, au trimis iarăși la prietinel său, la Laschi, cu multă rugămintă, ca să-și întoarcă scârba dinspre dânsul și să nu-l lase la nevoia lui, ci să-i vie întru ajutor, să-l sprijinească dispre vrăjmașii săi și ce va fi pohta și chieltuiala lui, și de întâi și de apoi, toată să i-o întoarcă și încă și alte daruri multe i-au adevărit. Unde văzându Laschii rugămintea lui Dispot, fiindu și Laschii atunci sosit la Nistru, la marginea țării, au chematu pre toți porușnicii săi și au cetit cartea lui Dispot înaintea lor a tuturoră. De care lucru întrebând sfat de dânsii: scoate-va pre Dispot din domnie, au sprijini-l-va dispre vrăjmașii săi ? Înțelegându porușnicii acéstea cuvinte, văzând că și Vișnovețschii nu i-au așteptatu, precum le era tocmeala, ci au intrat în țară, au sfătuit pre Laschii să nu lase pre Dispot la nevoie, de vréme că mai nainte cu ajutoriul lui l-au așezat pre Dispot la domnie, zicându că de va ieși Dispot din domnie și chieltuiala lui Laschii va fi pierită. Iară de va fi Dispot la domnie, tot este cu nădėje că-i să va întoarce chieltuiala. De care lucru luundu Laschii acesta sfat, au purces ca să apere pre Dispot vodă. Unde au venit Laschii la țermurile Sirétiului cu patrușprăzée mii de oameni.

Cându au viclenit Tomșa hatmanul pre domnu-său, Dispot vodă și oastea i-au răsipit

De această povéste scrie Bielschii cronicariul leșescu.¹

Într-acéia vréme înțelegându Tomșa hatmanul cum Vișnovețschii au intrat în țară, află vréme ca să viclenească pre domnu-său, Dispot

¹ Adausul lui Simion Dascăul.

vodă, și mărse de-i spuse de venirea lui Vișnovetșchii, zicându că au chiebat și pre tătari într-ajutoriu și au intratu în țară. Așa spăimântându-l cu acéstea cuvinte, au poftit să-i dea lefecii lui ce avea, că era némți, unguri, leși și oameni streini, ca să iasă cu dânșii împotriva tătarilor, zicându că de va putea opri tătarii, să va întoarce de sârgu înapoi și pre Vișnovetșchii pre lesne va sprijini, că până la acéia vréme să va strânge și țara și pre lesne să vor curăți de vrăjmașii săi. Crezându Dispot acéstea cuvinte, datu-i-au slujitorii săi némții, fără pedestrime, carii i-au oprit lângă sine, pre carii era nedějdea.

(SIMION DASCĂLUL)

Cându au pierit némții lui Dispot

Aicea nu să potrivesc la povéste cronicarii leșești. Cronicariul leșescu Martîn Pașcovschie scrie că s-au rădicat Ianoșu craiul ungurescu într-acéia vréme cu câtăva oaste și apropiindu-să la hranița Ardealului suptu munți, înțelegându de aceasta boierii moldovenești, fiindu viclénii domnului său, avură prileju ca să împuțineze oastea lui Dispot vodă, ca să trimiță oastea dispre hranița ungurescă, să fie de strajă. Și așa au trimis Dispot némții săi, carii era slujitori la dânsul și pre o samă de moldovéni. Și cu dânșii au trimis pre Tomșa hatmanul și pre Moțoc vornicul și alții cu dânșii, carii avându viclenie ascunsă la inima sa asupra domnului său, au învățatu cu taină pre moldoveni, carii noaptea, daca au adormit némții, i-au împresuratu moldovénii și pre toți i-au tăiatu, ne avându ei nici o grijă dispre soțiile sale.

Într-acéia vréme fiindu Dispot vodă închis în cetatea Sucévii de frica lui Vișnovetșchii, că nici Vișnovetșchii nu era departe, de sârgu s-au vârtejit Tomșa cu Moțoc și cu moldovénii și au încunjurat cetatea, că ungerii lui Dispot încă-i plecaser Tomșa spre sine. Iară Dispot vodă numai ce rămăsese cu pedestrași. Și puindu Tomșa strajă pregiur cetate, au ieșit înaintea lui Vișnovetșchii la Sirétiu, cum să va pomeni mai jos.

*Bielschii cronicariul leșescu această poveste ce scrie mai sus pentru moartea acestor némți nu o scrie așa precum o scrie Marțin Pașcovschii, ce scrie într-alt chip, de să tocmește cu létopisețul cestu moldovenescu, cum vei vedea, cetindu înaintea*¹

Tomșa hatmanul, dacă ș-au tocmitu lucrurile sale céle de viclenie dispre domnu-său, Dispot vodă, înțelegându că Vișnovetșchii va să intre în țară, datu-i-au știre de Vișnovetșchii cum vine, zicându că au chemat într-ajutoriu și pre tătari, carii au intratu în țară și au poftitu să-i dea lefecii lui, némții, ca să iasă cu dânșii împotriva tătarilor și apoi să va întoarce împotriva lui Vișnovetșchii. De care lucru ascultându-l Dispot vodă, datu-i-au lefecii săi, némții, pe carii dacă i-au apucat Tomșa la mâna sa, au purces cu oaste în jos și au trecut Prutul pre la Frățileni și tabăra ș-au pus la sat la Săpoteni. Și dacă s-au așezat acolo, la vrème de mas, Tomșa și cu alți împotrivotori ai săi au sfătuit în ce chip vor putea pleca némții, ca să fie întru una cu dânșii asupra lui Dispot. Ce știind că némții unde slujăscu, cu direptate slujăsc domnu-său și nu pre lesne îi vor pleca, ci aflară să trimiță iscoade pre ascunsu, să nu știe némții, să să facă a să duce împotriva tătarilor, mai apoi întorcându-să, să aducă veste bună, cum tătarii s-au întorsu înapoi. Și cându fu a doao zi, făcură veste că s-au întorsu tătarii și pentru bucurie ziseră boierii să să veselească toți și cinstiră pre némți, până îi îmbătară și priste noapte îi uciseră pre toți.

De domniia lui Ștefan vodă Tomșea, 7071 <1563> avgust

Iară a doao zi dimineața, după sfatul ce sfătuisă boierii și uciseră pre acei némți ai lui Dispot vodă, cu toții rădicară domnu pre Tomșa

¹ Numai titlul adaus de Simion Dascălul.

hatmanul și-i puseră nume Ștefan vodă. Décii degrabu purcésiră spre Suceava, ca să încunjure cetatea, până nu prinde de veste Dispot vodă. Și daca sosiră la cetate, avându știre cum sosește și Vișnovetșchii, puse strajă pre lângă cetate și încă de acéstea Dispot vodă nimica nu știia. Tomșa au ieșitu înaintea lui Vișnovetșchii, la podu la Vercicani, pre Sirétiu.

(SIMION DASCĂLUL)

Cronicariul Marțin Pașcovschii

Acolea tocmindu-și Tomșa oastea sa în doao polcuri, vrându să înșale pre cazaci, au pus un polcu de o parte de pod, altu polcu de altă parte de pod, dându-le învățătură într-acesta chip: daca să vor înșira cazacii la pod, atuncea să-i lovască fără veste de doao părți, cum s-au și tâmplatu. Însă mai nainte cu o zi au trimis Tomșa olăcari înaintea lui Vișnovetșchii, dându-i veste cu înșelăciune cum mâine dimineață vor ieși boierii toți înainte-i, de i să vor închina și vor merge cu toții asupra lui Dispot. De care lucru înțelegându Vișnovetșchii această veste, cu mare bucurie au purces a doao zi, așteptându să-i iasă boierii înainte, să i să închine. Unde mai apoi, cu mare înșălăciune s-au înșelat.

Bielschi și Marțin Pașcovschii amândoi cronicarii leșăști scriu¹

Așteptând Tomșa pre Vișnovetșchii cu oaste tocmită la pod, la Vercicani, iată au sosit și Vișnovetșchii cu cazacii săi. Ci Vișno-

¹ Numai acest titlu este adaus de Simion Dascălu, nu și textul care urmează. Acest text nu cuprinde nimic din cronica lui Paszkowski folosită de Simion, care să nu fie și în Bielski. Simion Dascălu, care nu cunoștea pe Bielski, ci știa numai că Ureche îl folosește, a crezut că pasajul care urmează este din acest din urmă cronicar și a constatat că Paszkowski se potrivește cu el, deci nu a mai adăugat nimic. În realitate textul care urmează nu cuprinde numai informații din cronica lui Bielski, ci acestea sunt îmbinate cu știri din *Letopisețul moldovenesc*, ceea ce Simion Dascălu nu a știut. În consecință este evident că acest text aparține lui Ureche.

vețschii nu venia ca la un războiu, ci ca la o domnie deșartă de stăpâni, cu puțini și încă el fiind bolnav de sănătate. Și acopierindu-i negura deodată, Tomșa cu oastea sa cea tocmită fără veste i-au lovit, de i-au spart și i-au răsipit. Și pe mulți i-au prinsu vii, unora le-au tăiat urechile și i-au slobozit, pre alții dimpreună cu domnu său, Dumitrașco Vișnovețschii, i-au trimis la împărăție. Că Vișnovețschii neavând nădêjde de o poticală ca acéia și fiind negata, lovindu-i Tomșa fără veste, pierdu Vișnovețschii războiul și au dat dosul a fugi. Și văzându că nu va scăpa, că era slabu de boală, au intrat într-o căpiță de fân, la un sat la Botășani. Viindu un popă la fân, să-l încarce, l-au aflat ascunsu și l-au dus la Tomșa, de l-au închinatu. Mai apoi, precum s-au pomenitu mai sus, l-au trimis la împărăție dimpreună cu cumnatu-său, Pisatcenschii, de i-au închinat.

De moartea lui Dumitrașco Vișnovețschii

Aducându oamenii Tomșii pe Dumitrașco Vișnovețschii și pre cumnatu-său Pisatcenschii la împărăție, au dat peste oamenii lui Alixandru vodă, carii venia să ia țara cu cărțile împăratului. Că împăratul auzindu de atâtea amestecături ce să fac în țară și să scoală unul preste altul, nu suferi, ci déde domnia iarăși lui Alixandru vodă Lăpușneanul, și scaunul cel dintăi. Așa daca timpinară ducându pre Dumitrașco și pe Pisacenschii la Țarigrad, îi luară din mâinile oamenilor Tomșii și-i trimiseră de i-au închinat de la Alexandru vodă, zicându că țara pohtéște pre dânsul și în nădêjdea lui au făcut slujba împăratului. Iară împăratul pre Vișnovețschii și pré Pisacenschii i-au pus în cărlige dispre Galata și acolo au trăit vii, până a treia zi, cu multe sudălmi și ocări spre Mehmet. Mai apoi turcii, ca într-o proșcă săgita într-înșii, de-i umplea de săgeți și așa s-au sfârșit viața lor.

*Cându au mersu Ștefan vodă Tomșa asupra domnului său,
Dispot vodă*

Ștefan vodă Tomșa, după izbândă cu noroc ce au bătut pre Vișnovetșchii, de iznoavă s-au întorsu spre Suceava. Și strângându țara, au încunjurat cetatea unde era închis Dispot vodă și au apropiat pușcile, de o bătiia. Într-acéia multă gâlceavă și hreamăt să auziia dinlontru, că Dispot prepuind de viclenie pe căpitanul pedestrașilor, anume Dervici Pătru, că s-au ajunsu cu Tomșa și va să-i dea cetatea, au scos sabiia și l-au omorât. Într-acéia slujitorii văzându năpasta și moartea căpitanului lor, mare zarvă făcură și întâi să ispitia să omoară pre Dispot vodă, apoi să sfătuiră că vor zice că nu pentru căpitanul l-au omorât, ce au viclenit pre domnu-său și s-au lăcomit de au luat bani de la Tomșa vodă. Și așa rupseră sfat ca să trimiță să le jure Tomșa să fie ei slobozi, iară ei să-i deșchiză cetatea și să hălăduiască ei și de nume de viclenie să să curățască. Așa luundu adeverință de la Tomșa, au deșchis cetatea.

De moartea lui Dispot vodă eriticul

Dispot vodă, dacă văzu că l-au viclenitu toți boierii și l-au părăsit toți slujitorii și țara s-au rădicat asupra lui și ajutoriu de unde avea nădėje, de la priietinul său, de la Laschii, nu-i vine, așa văzându pierirea lui sosită la capul său, îmbrăcatu domnéște au ieșit afară din cetate, mai sus de Suceava, la Aréni, unde era țara adunată și să închină Tomșii. Iară Tomșa cu multe cuvinte l-au muștrat, aducându-i aminte de multe lucruri fărădelége ce făciia, că nu numai țara pustiește și bisericile dizbrăca, ce și de lége își râdea. Cu acéstea cuvinte muștrându-l Tomșa, l-au lovit cu buzduganul și decii toată oastea s-au lăsat la dânsul, unde acopierindu-l mulțimea, cu multe rane i-au pătrunsu trupul. Și așa au fost sfârșitul lui Dispot vodă, după ce au domnitu trei ani, noiembrie. Decii s-au lăsat în pedestrime, de i-au tăiat și i-au snopit, unora le-au tăiat urechile și nasurile.

(SIMION DASCĂLUL)

*Cându au trimis Ștefan vodă Tomșa la Laschii voievoda Siraschii
să să întoarcă înapoi. Martîn Pașcovschie cronicariul scrie:*

Într-acéia vréme cându au pierit Dispot vodă la Suceava, iată sosise și Albrihtu Laschi voievoda Siraschi la țermurile Sirétiului, carile veniia întru ajutoriu lui Dispot vodă cu 14.000 de oameni, ci nimica nu i-au folosit, că cumu-ș suntu léșii de să gătează princet, până a veni Laschi să apere pre Dispot vodă, iară Tomșa au înșelat pre Dispot vodă, de i-au împărțit oastea și i-au omorât némții și décii au bătut pre Vișnovetschi, mai apoi i-au omorât și pre Dispot. Décii înțelegându Tomșa de venirea lui Laschi, au prinsu pre căpitanul némților celor pedestri, de i-au tăiat nasul și urechile și l-au dezbrăcat de haine și l-au trimis la Laschi, să-i spuie că au pierit Dispot vodă, iar el de va mai veni, cum au pățit Vișnovetschi, așa va păți el și cum au pățit oamenii lui Dispot, așa vor păți oamenii lui, că țara nu este fără cap, cumu-i pare lui. Iar de-i este voia să-i fie oamenii fără nas și fără urechi, cumu-i acel neamțu el să vie. Acéstea toate daca le-au spus neamțul lui Laschi, au întrebat sfat de porușnicii săi, cum va face. Ci porușnicii i-au zis lui că, daca au pierit Dispot vodă, pentru carile mergea ei să-l apere, și chieltuiala lui Laschi au pierit: “N-avem noi ce căuta, să umblăm pe la Suceava, ci să ne întoarcem înapoi”. Însă nu-și putură afla cale curată să să întoarcă, pre urmă pre unde venise să temea de vicleşug, să nu le iasă înainte oamenii Tomșii, să pață mai rău decâtu Vișnovetschii. Pre la Codrul Cozminului să temea să treacă de țărani, înțelegându de dânșii, să nu săciuiască pădurea asupra lor, să pață mai rău decât Albert craiu. Mai apoi ș-au aflatu cale, să să întoarcă pre urmă, pre unde au venit. Socotiră de vor și ieși vrăjmașii lor înainte, să vor apăra din sinéte și să vor sprijini din arme și vor hălădui. Cariu daca s-au întorsu înapoi, pre multe lucruri le făcea țărani năvală cu îmblăcie și cu coase. Ci nimica nu le-au stricat, intregi au hălăduit în țara sa, numai unul dintr-înșii au pierit. Această dobândă au făcut Laschi de la Dispot vodă, pentru mult bine ce-i făcuse și-l așezase la domnie.

Războiul lui Ștefan vodă Tomșa, cându s-au bătut cu Mircea vodă, domnul muntenescu, la Milcov, vă leatul 7072 <1564>

Într-acéia vréme Mircea vodă, domnul muntenescu, înțelegându de atâta amestecături ce să făcea între domnii Moldovei, gândi ca să să ispitească să apuce țara, să fie suptu ascultarea sa, socotindu că pre lesne o va dobândi, pentru împărechiierea ce era între călărași și între pedestrași, alta și pentru supărarea țării ce făcuse Dispot vodă. Gândi că fiindu slăbită de răotăți, nu va avea cine să-i stea împotrivă, alta că și domniia Tomșiei este neașezată, că steag de la împărăție încă nu-i venise. Așa Mircea vodă cu toată oastea sa s-au pornit asupra Tomșii. Ci Tomșa prinzându de veste, de sârgu s-au gătit și i-au ieșit înainte la Milcov și dându războiu, au bătut pre Mircea vodă și decii s-au întorsu la Ieși.

De această povéste ce au bătut Tomșa spre Mircea vodă, cronicariul cel leșesc nu scrie, ce-n létopisețul acestu moldovenescu să află această povéste.

A doa domnie a lui Alixandru vodă Lăpușneanul, carile apoi au tăiat 47 de boieri, 7072 <1564>

Într-acéia vréme înțelegându sultan Suleiman împăratul turcescu de atâta amestecături ce să fac în Țara Moldovei și să scoală unii spre alții, nu suferi, ci déde domniia iarăși lui Alixandru vodă Lăpușneanul. Iară Ștefan vodă, daca omorî pre Dispot vodă la Suceava și bātu pre Mircea vodă la Milcov, să întoarse la Iași și gâtind ca să trimiță boieri și oameni de țară la împăratul, să-i ceai steag, veniră-i olăcarii de-i déde de domniie veste, cum este dată lui Alixandru vodă și el au venit la Brăilă și să gătéște ca să între în țară. Înțelegându dé aceasta, Ștefan Tomșa vodă să sfătui cu boierii săi ce vor face și aflară ca să trimiță să margă la Alixandru vodă oameni

jurați de la țară, să-i spuie că țara nu-l va, nici-l iubescu și de acolo să treacă la împărăție și până nu le va veni răspunsul, să nu-l lase pe Alixandru vodă ca să intre în țară.

Deaca au mersu solii Tomșii și i-au spus, zic să le fie zis Alixandru vodă: „De nu mă vor, eu îi voiu pre ei și de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dânșii și tot voiu mérge, ori cu voie, ori fără voie”. Décii pre soli i-au oprit și au trimis hochimurile împăratului la tătari, de au acopierit țara ca un roiu, prădându și arzându. De altă parte el au intrat cu turcii și cu oastea ce au avut lângă sine. Văzându Tomșa vodă că împotriva acei puteri nu va putea sta, cu sfétnicii săi, cu Moțoc vornicul și Véveriță postélnicul și cu Spanciog spătar, au trecut în Țara Leșască și s-au așezat la Lioy, după ce au domnitu 5 săptămâni.

(AXINTE URICARIUL)

Iară la un létopisetu sârbescu scrie pân' la patru luni că au fostu domniia lui.

După ce s-au așezat Alixandru vodă al doilea rându la scaun și de moartea lui Ștefan vodă Tomșa

Alixandru vodă Lăpușneanul, daca au dobândit scaunul său la Iași și s-au așezat al doilea rând la domnie, scos-au ceaușu împărătescu pre un turc mare, de au trimis cu pâără la craiul leșescu, pohtindu pre viclénii săi, pre Tomșa și pre soțiile lui. Craiul pentru pacea ce avea cu turcul, a doao și pentru multă pâără ce-l pâărăia léșii pentru moartea lui Vișnovetșchi și pentru slutiia a mulți ce făcuse, au trimis pre sluga sa, pre Crasițschii la Lioy, de i-au tăiatu capul Tomșii și lui Moțoc, vornicul și lui Spanciog spătariul și lui Véveriță postélnicul, pre carii i-au îngropat afară din târgu, la mănăstirea lui sfeti Onofrie. Și așa au fost sfârșitul Tomșei.

Cându au omorât Alixandru vodă 47 de boieri

Alexandru vodă dăca s-au curățit de toată grijă denafară și au adus pre doamna să Roxanda și pre fii săi din Țara Muntenescă, au vrut să să curățască și de vrăjmașii săi cei din casă, pre carii prepusese el că pentru viclesugul lor au fost scos din domnie și-au învățatu cu taină într-o zi lefecii săi, pe carii au avut streini, de i-au supus în curte cea domnească, în Iași. Și i-au chiebatu pre obicéiul boierilor la curte, carii fără nici o grijă și de primejdie ca acéia negândindu-să, dăca au intrat în curte, slujitorii, după învățatură ce au avut, închis-au poarta și ca niște lupi într-o turmă fără de nici un păstor, au intrat într-înșii, de-i snopiia și-i junghia, nu numai boierii, ce și slujitorii. Nici alegea pre cei vinovați, ci unul ca altul îi puneau suptu sabie, cădea mulțime, dipre zăbréle săriia afară, de-și frângiia picioarile. Și au pierit atuncea 47 de boieri, fără altă curte, ce nu s-au băgat în samă. Și așa după atâta nedumnezeire, îi păriia că și-au răscumpărat inima.

Nacazanie, adecă învățatură și certare celor mari și puternici

Pre Moldova este acest obicéiu de pier fără de număr, fără de judecată, fără de leac de vină, însăși păraște, însăși umple légea și de acesta noroc Moldova nu scapă, că mai mulți suntu de le este drag a vărsa sânge nevinovat. Apoi zicu și dau vina lăcuiitorilor că suntu viclénii. Dară cui nu este urât a muri, cine n-ar pofti să viețuiască ? Place-le lor viața, alții încă nu o ar lepăda; crezu, mai bine pentru dragostea decât de frică să-i slujască. Iani, de s-ar învăța cei mari de pre niște muște fără minte, cumu-ș țin domniia, cum este albina, că toate-și apără cășcioara și hrana lor cu acile și cu veninul său. Iară domnul lor, ce să chiiamă matca, pre niminea nu vatămă, ci toate de învățatura ei ascultă. Mai bine ar fi pentru blândéte să-l asculte și să-l iubască și cu dragoste să-l slujască, decât de frică și de groază să i se plăce. Că cela ce-i este voia să să teamă atâta norod di un om, trebuiește și el să să teamă de toți, că tot vârsătorii de sânge de frică face să-i ia spaima și să să teamă toți de dânsul, ci ar putea face cu blândéte. Ci de acéstea destulu-i.

Când au răsipit Alexandru vodă cetățile din Țara Moldovei

Alixandru vodă vrându să intre în voia turcilor, precum să făgăduisă înaintea împăratului că va răsipi toate cetățile din Țara Moldovei, numai să-i dea domnia, văzându împăratul atâta amestecături ce să făcea în țară, gândi ca să slăbească țara din temelie, să nu să afle apărături și lăsă cuvântu că cine va răsipi cetățile din Țara Moldovei, aceluia va da domnia. Deci Alixandru vodă făcându pre cuvântul împăratului, umplându toate cetățile de lémne, le-au aprinsu de au arsu și s-au răsipit, numai Hotinul l-au lăsat, ca să-i fie apărătură dispre leași.

Învățătură și certare

De acesta lucru cunoaștem că nici un bine nu au făcut țărâi, că vasul cel fără de fund, măcară câtă apă ai turna într-însul, nu-l mai poți umpléa, așa și turcul, de ce dai mai mult, de acéia îți face mai multă nevoie, că el darul îl scrie obicină, mai apoi de n-ai vrea să-i dai, numai ce-ți caută ca să-i dai.

Vă leato 7073 <1564> septevrie 23, Theofan ucenicul lui Macarie, ce era din tineréte episcop, l-au pus Alixandru vodă mitropolit la Suceava.

7074 <1565> iunie, într-acest an s-au rădicat din Țara Ungurească asupra lui Alixandru vodă un Ștefan pe poreclă Mâzgă cu mulți haiduci de s-au fost făcând os de domnu, strângându și păstori și altă adunătură, au intrat în țară smomindu pe oameni, ca să i se închine și să-l ducă la domnie. Ci Alixandru vodă daca au înțeleș, au trimis împotriva lui slujitorii săi, carii l-au timpinat mai din sus de Cetate Neamțului și dându-i războiu, l-au bătut și oamenii i-au răsipit, iară pe carii i-au prinsu vii, le-au tăiat nasul și urechile, iară el au scăpat prin munți, pedestru.

De moartea lui Suleiman împăratul turcescu, 7075 <1566> septevrie 26

Suleiman împăratul turcescu s-au rădicat cu mulțime de oaste și s-au dus asupra némților în anii 7075, iar de la Hristos 1566 și multă pradă

au făcut. Mai apoi fiind acolo apucat de boală, au murit, după ce au împărățit 44 de ani.

(AXINTE URICARIUL)

Iară la hronograful grecescu scrie că au împărățit 47 de ani și este mai de crezut.

Și după moartea lui au stătut împărat fiu său sultan Selim.

De moartea lui Alixandru vodă Lăpușneanul, 7076 <1568>

Alixandru vodă căzu în boală grea și-și cunoscă moartea și chemă episcopii și boierii și toată curtea, de i-au învățat înaintea morții și le-au arătat moșan pre fiu-său Bogdan vodă, ca să-l puie pre urma lui la domnie. Iar el, dacă au umplut treisprăzece ani i pol a domniei sale, și cei dintâi și cei de apoi, au răposat.

Zic unii că și moartea lui Alixandru vodă au fost cu înșălăciune, că el mai nainte de moartea lui, văzându-să în boală grea ce zăcuse și neavându nădejde de a mai firea viu, au lăsată cuvântă episcopilor și boierilor, de-l vor vedea că este spre moarte, iară ei să-l călugărească. Décii văzându-l ei leșinându și mai multu mort decât viu, după cuvântul lui, l-au călugărit și i-au pus nume de călugărie Pahomie. Mai apoi, dacă s-au trezit și s-au văzut călugăr, zic să fie zis că de să va scula, vă popi și el pre unii. Mai apoi episcopii și boierii înțelegându acestu cuvântu și mai cu denadinsul Roxanda, doamnă-sa, temându-să de un cuvântu ca acesta, carile era de a-l și créderea, știind câtă groază și moarte făcuse mai nainte în boierii săi, temându-să doamnă-sa să nu pață mai rău decâtă alții, l-au otrăvit și au murit. Și cu cinste l-au îngropat în mănăstirea sa, Slatina, ce este de dânsul zidită.

Acestu Alixandru vodă, zic cum că au fost scoțându ochii oamenilor și pre mulți au sluțit în domniia lui.

*De domniia lui Bogdan vodă ficiorul lui Alixandru vodă
Lăpuşéanul, 7076 <1568> mart*

După moartea lui Alixandru vodă, fiind cocon brudiu Bogdan vodă, de 15 ani, cu toții l-au rădicat domn. Lucrurile țării le otcârmuia muma-sa, Roxanda, că era o fămée destoinică, înțeleaptă, cu dumnezeire, milostivă și la toate bunătățile plecată. Și au domnit cu fiu-său dinpreună, doi ani și noao luni și asuprind-o boala, au mersu și ia pe urma moșilor săi, în anii 7078 <1570> noiembrie 12, și s-au îngropat în mănăstirea Slatinii, unde și domnu-său Alixandru vodă.

Cându au clevetit pre Bogdan vodă vrăjmașii săi la împărăție, de l-au mazilit împăratul

Daca muri Roxanda doamna lui Alixandru vodă și rămasă domniia pre fiu-său Bogdan vodă sângur, el cumu-ș era blându și cucernic așa tuturora arăta direptate, de să vedea că nimica nu s-au dipărtat de obiceiul tătâne-său. Nici de carte era prost, la călărie sprinten, cu sulița la halca nu pre lesne vrea avea protivnic, a săgita din arc tare nu putea fi mai bine. Numai ce era mai di treabă domnii lipsiia, că nu cerca bătrânii la sfat, ci de la acei tineri din casă lua învățătură, iubiiia glumile și măscăriile și jocuri copilărești. Mai apoi lipi de sine lési de-i era și de sfat și de a bate halcao cu sulița, răsipind avérea domnească. Deprinzându den zi în zi așa, năpusti trebile țărâi, că pre cât îl iubiiia întâi, pre atâta îl urăsă apoi. Mai pre urmă acéste lucruri cu hulă trăgându-să la urechile vrăjmașilor la împărăție, nu cum era, ci mai pre sus le adăogea. Intrându în urechile svétnicilor împărătești, aflându vréme și ei să-și umple pungile, dat-au știre împăratului. De care lucru mai cu deadinsul daca au înțeles împăratul de niște cuvinte ca acéstea, au socotit să-l scoață și au trimis la Rodos, de au adus pre Ion vodă, carile era de minte ascuțit, de cuvântu gata și să vediiia că-i harnic, nu numai de domnie, ce și altor țări să fie cap mai mare.

De domniia lui Ion vodă, ce-i zic Armeanul, carile mai apoi turcii l-au rupt cu doao cămile, 7078 <1570>

Acest Ion vodă unii zic că au fost ficior de armean, alții zic că au fost ficior unui Ștefan vodă.

(AXINTE URICARIUL)

Așa să află el scris la uricile lui.

(SIMION DASCĂLUL)

Iară Martîn Pașcovschii cronicariul leșescu scrie că au fost acest Ion vodă din Mazoviia, din Țara Leșască.

Iar cu adevărat nu să știe, nici-l arată al cui ficior este. Într-acéia vréme, Selim împăratul, ficiorul lui Suleiman împăratul turcescu, înțelegându de Bogdan vodă că s-au împrietenit cu léșii și va să-și mărite surorile dupre léși și el încă va să ia fată de leah, socoti să nu să cumva lépede dispre dânsul și să să lipască spre acéia parte și să închine țara, mai apoi să nu aibă mai multă gâlceavă cu léșii. Ci mai cu deadinsul socoti să mazilească pre Bogdan vodă și au trimis de au adus pre Ioan vodă de la Rodos și i-au dat domniia la Moldova.

Carile daca au luat steag de la împărăție, au purces spre țară cu oaste turcească. Iar Bogdan vodă, daca au înțeles de venirea lui Ion vodă, îndată au trimis la boieri în Țara Leșască, pre care și-i făcusă prietini, ca să-i trimiță oaste, să nu lase pre vrăjmașul său să intre în țară. Și de nu vrea fi pripit și Ioan vodă cu oastea turcească și tătarască, nu pre lesne s-ar fi așăzat la domnie, că până a veni ajutoriul leșescu, Ioan vodă au căzut cu oaste în țară. Iar Bogdan vodă văzându că-l împresoară vrăjmașul său, i-au dat cale și s-au dus la Hotin.

Iară Ion vodă pre postul cel mare au venit în Iași și au șăzut în scaun în luna lui martie, în anii 7080 <1572>. Și arătându-să groaznic ca să-i ia spaima toți, nu de alta să apuca, ci de cazne groaznice și vărsări de sânge și tăie pre Ionașco Zbiera în zioa de Paște și multe cazne făciia.

Războiul lui Ion vodă cu Bogdan vodă

Ion vodă știind pre Bogdan vodă la Hotin că nu doarme, ci strânge oaste împotriva lui, strâns-au și el țara și oaste turcească încă avea. Iar Bogdan vodă au tras ajutoriu din Țara Lésască, că mulți prieteni avea, că și cumnați își făcusa, că o soră o dideasă după Panevschii, alta o tocmisă după Zborovschii și el încă tocmisă să ia fata lui Tarlo, de nu ar hi schimbatu-să norocul. Și așa daca au dobânditu la vreo 2.000 de léși și Mielitschii hatmanul venise cu capul său, de era oaste pre mâna lui și Sinavschii voievod rusescu și alții, ș-au trimis de au intrat în țară și s-au lăsat spre Prut. De acolo au trimis de au adus pușcile de la Hotin și s-au pogorât la Ștefănești. Acolo au prinsu de veste că și straja lui Ion vodă nu este departe și au trimis o samă de dânșii înainte să vază, carii au dat la Prut spre moldoveni. Ei după învățătură ce au avut, războiul n-au dat, ci au trecut Prutul pre de céia parte și s-au lăsat în jos, de mergea moldovenii de pe ceasta parte de Prut, léșii pe de céia parte. A doao zi și de harțu s-au ispitiit. Ce moldovenii tot s-au dat înapoi spre teméiu, unde era cu turcii launloc strânși. Și apropiindu-să spre Iași, s-au arătat oastea toată a lui Ion vodă și era vréme atuncea joi după Rusalii. Văzându Mielitschii hatmanul atâta mulțime de oaste nainte, să făciia într-o zi a cerca vadul la Prut, să treacă spre oastea lui Ion vodă. Și daca au înserat, s-au întorsu înapoi. A doao zi, daca au dat moldovenii că léșii au dat dos a fugi, s-au lăsat după dânșii a-i goni. Și daca i-au ajunsu, în multe locuri s-au bătut și mulți au pierit de îmbe părțile și din moldoveni și din léși. Iară a-i răsipi nu i-a putut. Mai apoi cu toată nevoința au silit să-i spargă și nu i-au putut, nici la trecătoare, nici la Nistru suptu cetate nimica nu le-au putut strica, că cetatea fiind pre mâna lor, pre dânșii îi rășchira, iară pre sine să apăra. Acolo le venise léșilor într-ajutor Iazlovețschii hatmanul cu 800 de oameni, ci i-au întâmpinat la

Moneda lui Ioan vodă cel Cumplit
N. Iorga, "Portretele domnilor români", vol. 1

trecătoare. Ci văzându că nu le-au slujit norocul, s-au lăsat atuncea ca să să găteaze mai bine pre altă dată. Ci Bogdan vodă, bolnăvind de ochi, de nu gândiia de domnie, ci de nevoia sa, s-au tras la Moscu, unde și moarte i s-au prilejit acolo. Toată domniia lui Bogdan vodă au fost un an și trei luni, fără cât au mai domnit și cu mumă-sa, doamna Roxanda.

(SIMION DASCĂLUL)

Această poveste ce scrie mai sus, că au venit lésii cu oaste asupra lui Ion vodă, scrie mai deșchis și de ajunsu Marțin Pașcovschii cronicarul leșăscu, însă noi n-am vrut să însemnăm aicea, iară cui va tribui să știe mai cu adevărat, acolo sa citească și va afla.

Cându s-au așezat Ion vodă la scaun

Ion vodă, după izbândă cu noroc ce goni pre vrăjmașii săi din țară, să așeză la domnie, carele dintăi la toate era pre voia țărâi, iară mai apoi pre toți i-au covârșit cu vrăjmășia lui și cu morți groaznice ce făcîia. Și vrându să ia agonisita tuturora, nu cu alt meșteșug, ci cu vărsare de sânge și din zi în zi izvodiia féliuri de munci noao. Băgat-au în foc de viu pre vlădica Gheorghie, de au arsu, dându-i vină de sodomie, auzind că are strânsură de avuție. Mitropolitul Theofan n-ar fi ieșit întreg de dânsul, de nu ar fi fugit prin munți de groaza lui. Temnițele pline de călugări. Și îngropă de vii pre Véveriță și pre popa Cozma și pre Molodețu călugărul, iar din boieri și din cei de cinste sabiia lui nu mai știia și cu toate féliurile de morți îi omoriia. Și asta socotiia că niminea n-au fostu mai destoinic decât dânsul. De lége își râdiia, că în postul cel mare s-au însurat și alte călcături de lége multe făcîia.

Cându au venit véste lui Ion vodă că l-au mazilit împăratul și au dat domniia lui Pătru vodă Schiopul și când s-au sfătuit Ion vodă cu țara să rădice asupra turcilor, 7081 <1573>

Într-acéle belituri și morți groaznice fără dumnezeire ce făcîia Ion vodă în domniia sa și nimica nu-și aducea aminte, cum va veni la cea de apoi, iată i-au venit véste că l-au mazilit împăratul și domniia este dată lui Pătru vodă Schiopul. Acestu Pătru vodă era din Țara Munte-nească, ficior Mircii vodă și nepot de soră Mihniei vodă.

Ion vodă, dăca să văzu înstreinat de mila stăpănu-său, împăratului turcescu, gânda ca să ție țara cu sabîia și de sârgu trimisă la cazaci, de i-au poftitu să vie cu leafă într-ajutor.

Și strângându țara, cătră carei să ruga cu multe cuvinte blânde, ca să le poată întoarce inimile spre dânsul și arăta nesațiul turcescu și lăcomiia lor (că a lui nu o vedea), zicându că turcii toate schimburile le fac pentru mîzda, de-i îngreuiază ca să-i sărăcească și să-i slăbească. Și le arăta cum poate de lesne să dipărteaze mîna turcului de pe dînșii, de vor vrea și ei, că pre léși îi are spre sine plecați, cazacii s-au fîgăduit că cât le va da știre, vor veni, la carii au trimis, căroră nu le pot sta înaintea niciodată turcii, ci numai țara îi lipséște, că de să vor pleca și ei să fie într-una, nici oaste nu vor trimite, ci vor face țărâi pre voie. Iară dispre sine, să nu-l știe ca pre un vrăjmașu, ci ca pre un părinte să-l ție, iară de au făcut cuiva și înaljosul, tot pentru turci au făcut, să le între în voie și să-i umple și nu i-au putut sătura. De care lucru, pre cât l-au cunoscut de rău, să-l cunoască mai mult spre folosul lor. Așa Ion vodă umplându pre toți cu nădéjde, cu glas mare strigară că lângă dânsul vor pieri, cum s-au și tâmplat.

Cându s-au gătit Ion vodă cu oaste să iasă înaintea turcilor

Ion vodă, dăca au luat credința țării, să gătiia de războiu și în toată țara trimisă în grab, să iasă toți la oaste. Trimisă și la Henric

craiu leșăscu, pohtindu-l să-i dea oaste într-ajutor, ci de acolo nu s-au folosit. Craiul s-au mântuit cum că cu turcul are legătură țara lor, mai mult de 100 de ani și stă neclătită. Iară cazacii, cumu-și sunt ei gata de a să amestecarea la toate, neintrebându, s-au strânsu 1.200 de oameni și au venit și la Ion vodă. Pre carii văzându-i Ion vodă, nu într-alt chip, ci ca când ar fi văzut îngerul din cer cu veste bună și de izbândă pogorât și cu multe daruri pe capitile, cine era, i-au dăruit.

Cându au bătut straja lui Ion vodă pre straja lui Pătru vodă și a lui Alixandru vodă

Ion vodă daca ș-au strânsu oastea toată și s-au bulucit la un loc toți, iată i-au venit veste cum Pătru vodă și cu Alixandru vodă au intrat în țară cu mulți oameni și de la Țara Ungurească și munténii și turcii. Așa au ales Ion vodă cap dintre cazaci pre Sfirciovschii cu câțiva cazaci și cu o samă de oaste de țară cu Dumbravă vornicul și i-au trimis înainte, de strajă, să vază cu ochii. Și el cu altă oaste au purces după dânșii. Iar Sfirciovschi și cu Dumbravă vornicul cu acea samă de oameni au nemerit 400 de oameni, straja lui Pătru vodă și fără veste i-au încunjurat și i-au prinsu pe toți.

Războiul dintăi, cându au bătut Ion vodă pe Pătru vodă Schiopul

Sfirciovschi și cu Dumbravă vornicul, daca au biruit acea strajă și au prinsu de veste cum Pătru vodă nimica nu știe de oastea lui Ion vodă, îndată au răpezit oameni de țară, să dea știre lui Ion vodă, să sârguiască să-i lovască fără veste, că are vréme, de-i este voia să-i bată. Și i-au dat știre cum este oaste foarte multă. Înțelegându aceasta Ion vodă, cum au putut mai tare au sârguit. Și daca s-au împreunat toți, împărțindu-să în trei polcuri, i-au lovit cându ei dormiia fără grijă. Așa nimini de nimica nu să putea apuca, fiind dezbrăcați și fără cai, căci caii le era slobozi la

păjune în nădejdea strejii. Așa împresurându-i fără veste și multă moarte făcând într-înșii, birui Ion vodă. Iară domnii amândoi de-abia au scăpat, lăsând tot în tabără și au hălăduit numai cu trupurile la Brăila.

Cându au prădat Ion vodă Țara Muntenească și au pus acolo domnu pre Vintilă vodă

Ion vodă, daca au bătut pre Pătru vodă Șchiopul și pe Alixandru vodă, s-au lăsat în goană după dânșii și au slobozit oastea în pradă, de au jăcuit Țara Muntenească mai mult di jumătate. Și puse domnu în Țara Muntenească pre Vintilă vodă și el s-au întorsu înapoi.

Când au arsu târgul Brăila Ion vodă

Daca s-au întorsu oastea lui Ion vodă din pradă de la Țara Muntenească, apucatu-s-au de Brăila, de au ars târgul cu totul, numai cetatea au rămas. Și gătindu-să ca să bată cetatea, să o ia, ci nu-i era greu a o lua, de nu-i vrea fi venit veste dindărăt, cum tătarii au intrat în țară. Ci lăsându cele streine, s-au întorsu la ale sale, ca să le apere.

Al doilea războiu, cându au bătut Ion vodă pre oastea turcească și tătărăscă

Înțelegându Ion vodă că turcii și tătarii de iznoavă s-au rădicat asupra lui, îndată au răpezit, cum mai degrab să să bulucească oastea di pre unde au fost rășchirată, dându-le știre că turcii de pre la cetăți și tătarii din Bugeac să strânsese. Pre carii daca i-au lovit Ion vodă cu oastea sa și pre aceia pre lesne i-au spart.

Cându au arsu Ion vodă Tighina și Cetatea Albă

Ion vodă, văzându atâta supărare dispre turci, umplându-să de mânie, cu foc au arsu Tighina și Cetatea Albă și multă pradă au făcut

și mulți robi și plean au scos. Décii Ion vodă, curățindu-să de vrăjmașii săi, au dat țărâi puținea odihnă, să să răsuflă. Iar cazacii nu să leniia, ci câmpii Bugeacului pururea cerca și multă pradă făcîia.

Al treilea războiu, cându au bătut oastea lui Ion vodă pre o samă de oaste turcească

Călcându cazacii câmpii Bugeacului și multă pradă făcându, au dat spre o samă de oaste turcească, ce să strânsése și mergea să lovască pre Ioan vodă fără veste. Și de sârgu au trimis cazacii la Ion vodă, de au cerșut să le trimiță ajutoriu, ca să dea războiu acelor turci. Și daca le-au trimis, pre lesne i-au biruit și i-au răsipit cu ajutoriul proaspăt. Că până a veni ajutoriul de la Ion vodă, aproape au fostu cazacii să piarză războiul de mulțimea turcilor. Ci apoi moldovénii proaspeți și odihniți, dându războiu vitejește, pre lesne i-au spart.

Al patrulea războiu cându s-au bătut Ion vodă cu turcii la Cahul, unde i s-au prilejit moarte, și groaznică, nu ca altor creștini, 7082 <1574>, iunie

Auzind împăratul turcescu, sultan Selim, de semeția lui Ion vodă și câtă pagubă i-au făcut, au gândit ca să stropșască toată Țara Moldovei și pre hainul său, pre Ion vodă, să-l prinză. Și degrabu trimisă în toate părțile, la toți sangeagii, să să găteaze de oaste și să treacă Dunărea asupra lui Ion vodă. Iară Ion vodă, daca au înțeles, cu oastea sa, cu toată, s-au pornit și au supus oastea sa suptu Tighina și au trimis o samă de oaste cu Ieremiia pârcălabul de Hotin, ca să apere trecătoarea turcilor, să nu treacă Dunărea. Ci nevoie este a opri cei puțini pre cei mulți și cei slabi pre acei tari, că trecându întâi pușcile cu inicării și cu pedestrima, să apere vasele, aciași și oastea toată au sosit. Văzându Ieremiia pârcălabul că nu-i poate opri, s-au întorsu și de sârgu au dat știre lui Ion vodă. Ci Ion vodă altă zăbavă n-au făcut, ci îndată au purces spre oastea

turceasca. Însă întâi au trimis spre Sfirciovschii cu o samă de cazaci și cu 6.000 de oameni de țară, să poată prinde limbă. Și fără zăbavă au dat pre oastea turcească, unde nu era mai puțin decât oastea moldovenească și dându-i războiu, au fugit turcii. Nici altă limbă n-au putut prinde, fără numai un turc rău rănit, de n-au putut nimica dintr-însul să înțeleagă. Décii sângur Ion vodă cu vro 600 de oameni s-au lipit la baltă, la Cahul, unde era oastea turcească și s-au suit într-un piscu de deal, să poată cunoaște câtă samă de oaste va fi de cea turcească, ci nimica n-au cunoscut, că oastea era pre văi, de nu să vedea, numai străjile în patru locuri au văzut. Și decii s-au întorsu Ion vodă la tabără.

Și acolo o samă de boieri cei mari, anume vornicul Murgul cel mare și Bilăi vornicul cel mare și Slăvilă hatmanul, văzându atâta putere de oastea turcească ce venise cu Pătru vodă, temându-să ca să nu cază în preajma vrăjmașului său, au părăsit pre Ion vodă și au fugit la turci, de s-au închinat lui Pătru vodă.

Cându s-au lovit ostile

Décii Ion vodă au împărțit oastea sa în 30 de polcuri și la tot polcul au dat câte o pușcă, era și 80 de puști hușnițe. Iară toată oastea lui era 30.000, fără prostime și adunătură ce era pre lângă Ion vodă. La începutul războiului zic că o samă de moldoveni să să fie închinat la turci și turcii i-au pus în frunte, de s-au oprit focul într-înșii, de au pierit cu totul. Décii cazacii cu focul, moldovenii cu fușturile arunca turcii, de nu să știia ce vor face. Văzându turcii pre moldoveni că vor să moară, decât să nu biruiască, cu multe meștersuguri au nevoit să-i amăgească pre moldoveni, să-i ducă asupra pușcilor. Ci văzându moldovenii meștersugurile lor, nu-i goniia mult, ce numai până da dos, că vedii că fuga lor este cu înșălăciune, că de mulțimea lor tot locul acopierisă. Décii lăsându turcii partea dispre cazaci, cu toată puterea s-au întorsu spre moldoveni și pușcile toate le slobozia într-înșii. Ci moldovenii așa sta, cum s-ar fi gătit să moară au să izbândească.

Și multă moarte s-au făcut între amândouă părțile, că nu era loc a călca pe pământu, ci pre trupuri de om. Așa mai apoi să bătiia de aproape, cât și mâinile le obosisă și armile scăpa. Acela praf să făcusă, cât nu sa cunoștiia care de care-i este, de săneate și di trăsnetul pușcilor nu să auziia dispre amândouă părțile, nici pușcașii nu mai știia în cine dau.

Décii Ion vodă au îndireptat pre ai săi dinapoia pușcilor, să să odihnească puținel și turcii așijderea. Așa stându și privind unii la alții, au dat o ploaie mare, de li s-au muiat praful. Ci nu au fost moldovenilor nici o îndemână, că pușcile li s-au muiat, de unde avea ajutor mare s-au scăpat. Ci de-a mână le-au căutat a să bate și nu putea să sprijinească de mulțimea turcilor. Mai apoi oastea tătarască proaspătă i-au lovit de le-au căutat a da dos și tătarii a-i goni și a-i arunca. Numai pedestrimea și oastea cea di strânsură au rămas și 300 de cazaci. Ce fiind și turcii osteniți, nu năvăliia.

Așa scăpându-să de oastea cea călărășască, Ion vodă ș-au dat glas cu cazacii, să să pedestrească toți, că pedestrima moldovenească, ce era adunați în dobândă decăt pre leafă, era aproape de 20.000 de oameni. Și năvălind cu dânșii însuși Ion vodă, au luat puști ușoară de la turci și legându tabăra, s-au dus înapoi și s-au tras înapoi, la un sat, la Roșcani, de s-au îngropat, unde mare nevoie avea de apă. I-ar turcii, daca s-au strânsu cu toții, cu cei de la goană, i-au încunjurat, mai nainte de apusul soarelui și toată noaptea i-au străjuit, să nu iasă dintr-acela loc. Daca s-au făcut zioă, cu toate pușcile au început a bate într-înșii, ci nimica nu le strica, că să îngropasă bine în șanțuri, unde trei zile s-au apărat.

Văzându Ion vodă că flămânzescu și mor de sete și praful încă îl împutinasă, să fugă să scape, loc nu era, doară să zboare, că coprinsese turcii tot locul, gândi ca doară cu blândețe și cu jurământu făcându cu turcii, doară să va scoate de la moarte. Începu a trimite la dânșii că să va închina, de vor trimite un om ca acela ca să-i jure lui, de ce va pohti el, că-i va face pre voie. Turcii bucuroși fură la una ca acéia, decăt arme și cu sânge, mai bine cu înșălăciune să-l dobândească. Așa decii trimiseră la Ion vodă, de-i jurară pre pofta lui, ca să-l ducă viu la

împăratul, pre cazaci să-i lase neatînși, să să ducă de unde au venit, iară de acéialaltă adunătură să-i slăboază volnici, să să ducă la casile lor, că nu va fi paguba lui, ce a împăratului, căci suntu robi împărătești.

De moartea lui Ion vodă

Văzându Ion vodă tocmala și făgăduința mare și jurământul tare de la turci că-i vor face pre voie de toate câte scrie mai sus, cum au pohtit el, s-au gătitu să meargă la pașa, în tabăra turcească și au împărțit tot al său ce au avut între cazaci și di cătră toți s-au luat iertăciune și însuș al treilea la tabăra turcească au mersu. Acolo, daca l-au dobânditu, cu multă mânie l-au muștrat și l-au dat de viu, de l-au legat de coadile a doao cămile și l-au slobozit prin tabără di l-au fărămat (atuncea zic să fie zis Ion vodă: “Caută că eu multe féliuri de morți groaznice am făcut, iară aceasta moarte n-am știut să o fiu făcut”). Mai apoi s-au lăsat la céialaltă spuză, de i-au snopit și i-au sfărămat. Văzându cazacii spre ce stă lucrul și viața lor, au silit să între iară în șanțuri, ci n-au putut, căci coprinsése turcii. Ci văzându așa, au intrat în tabără și în grămada turcească, tăindu și oborându, de au pierit până într-unul. Așa au fostu sfârșitul lui Ion vodă. Acest Ion vodă au domnit trei ani.

De prada tătarilor

Iară daca au pierit Ion vodă, tătarii s-au lăsat în pradă piste toată țara, de au robit, de n-au fost niciodată mai mare pustiitate în țară decât atuncea, că pre toți i-au coprinsu fără grijă pre la casile lor, unde până astăzi între Prut și între Nistru au rămas pustiitate, de nu s-au mai discălicat oameni.

*De domniia lui Pătru vodă Schiopul, ficiorul Mircii vodă,
7082 <1574> iunie 25 dni*

Turcii deaca ș-au dostoit inimile sale și omorâră pre Ion vodă, déderă domniia lui Pătru vodă, pre carile l-au poreclit Șchiopul și ei s-au întorsu

înapoi. Iară Pătru vodă îndată au trimis pre Bilăi vornicul de prinse scaunul Sucévii și déde véste de pace și de domnu tânăr și scoasă băjăniile pre acasă. Iară Pătru vodă în luna lui iunie 25 de zile au șăzut în scaun și pre toți i-a tras cătră sine.

Vă leato 7083 <1575> dichemvrie 18, Selim împăratul turcescu au murit, carile au împărățit 8 ani și 6 luni și au fostu băutor de vin, iară strașnic la războaie. Și pre urma lui stătu împărat sultan Amurat.

(AXINTE URICARIUL)

Iară în anii 7084 <1576> sultan Amurat trimis-au multe întunérice de oști turcești, de au trecut marea și s-au oștit asupra Vavilonului, care este la răsărit și vârtoase războaie au făcut cu haldei, ce să numescu acum cazâlbași și multă vreme s-au luptat cu dânșii și nimica nu au isprăvit și mulți turci fără samă au pierit.

Vă leato 7085 <1577> aprilie 15 răposat-au Alixandru vodă domnul muntenescu, fratile lui Pătru vodă Șchiopul și l-au astrucat în mănăstirea Ostrovul aproape de București, ce este zidită de dânsul, carile au domnit 9 ani și o lună și au rămas domniia Mihniei vodă, fiu-său.

Într-acesta an s-au arătat în văzduh stea cu coadă sau cumu-i zic unii cometha, noiembrie.

De Ivan Potcoavă, ce l-au poreclit și Crețul, care ș-au pusu nume de domnie Ion vodă, vă leato 7085 <1577>

Pre acéia vreme, fiind în al patrulea an a domniei lui Pătru vodă, oarecare un Ivan Potcoavă pe poreclă, pentru că au fostu rumpând potcoavele, iară unii i-au zis Crețul, ce s-au fostu făcând frate lui Ion vodă, răspunzându-să de moșie și de nașterea sa de la Mazoviia, de unde și Ion vodă era¹, acestu Potcoavă ș-au scos nume de domnie. Și între cazaci avându cunoștință, pre mulți au măglit lângă sine. Și vrându să vie spre țară, au vrut cu meșterșug să aibă slobozenie și de la cei mai mari și făcându scrisori cu multe peceți de la boieri și curténii din Țara Moldovei, au doară să fie

¹ de unde și Ion vodă era, adausul lui Simion Dascălul.

fostu și cu voia unora, cum zic unii, că s-au dus Crețul Potcoavă cu cărțile la voievoda Chievșchii, ce era pre acele vremi cneazul Costantin și la starostea de Bar, de le-au arătat cumu-l pohtescu boierii și țara să-și margă la moșia sa, la Moldova. Și făgădui mult să le dea, numai să-i fie întru ajutoriu. Ce starostile de Bar oaste au zis că nu i să cade să-i dea fără știrea craiului și mai cu deadinsul și pentru așăzarea păcilor. Iar craiului s-au făgăduit că-i va da știre, ca să ia învățătură.

Cându au purces întâi Crețul Potcoavă cu oaste căzăcească spre Țara Moldovei

Într-acéia vréme sfātuindu-să Potcoavă Crețul cu starostea de Bar, iată și un Copițchii oarecarile, fiind atuncea nemerit la Bar, carile venise de curând de la câmp, înțelegându de Potcoavă, s-au adunat și vorovind cu dânsul, cu multă giuruință l-au umplut Crețul, de-l va duce la domnie, la scaunul Moldovei. Décii Copițchi avându mare cunoștință între cazaci, s-au dus la dâșșii, pre unii cu făgăduințe umplându-i, pre alții cu bani ungându-le ochii, din ce au avut și el, din agonisita sa, i-au plecat și au mai lipit lângă sine pre un moldovan ce-l chema Ceapă, ce să însurasă între cazaci. Și cu nevoința lor s-au strâns 330 de cazaci și au pus hatman pre dâșșii pre Șah și au intrat în țară. Așa oblicind Pătru vodă, au strânsu țara și s-au gătit de dâșșii și luund pușcile, au ieșit să meargă împotriva lor. Auzind cazacii de aceasta, au apucat ce au putut de la margine și s-au întorsu înapoi, cruțindu-să pe altă dată, să să gătéască mai bine.

Cându au mersu ponoslu de la Pătru vodă la craiul leșescu pentru zarva ce face Potcoavă Crețul cu cazacii și cându au mersu Crețul al doilea rându lă Țara Moldovei cu oaste căzăcească și au apucat scaunul

Avându Pătru vodă greu de Crețul și de cazacii ce era cu dânsul, ca să nu între iarăși de iznoavă în țară, să prade, trimis-au cărți la

caștalanul de Halici, carile era să margă sol la împărăție, să lége pace, deci au dat știre cum cazacii s-au rădicat și vor să puie pre Crețul la domnie, de care lucru, de nu-l vor prinde și de nu vor face pace cu dânsul și de nu să vor certa ceia ce sunt cu dânsul, pacea cu împărăția nu va putea să stea. Acéstea toate au scris caștalanul la craiul.

Înțelegându craiul leșăscu de Potcoavă Crețul, cum s-au rădicat cu cazacii și face zarve și va să scoață pre Pătru vodă din domnie, îndată au scris la hatmanul și la o samă de boieri, la margine, sa puie nevoință ca să-l dobândească și pre dânsul și pre cazaci. Hatmanul, daca i-au venit cărțile crăiești, au trimis trei roate de... ¹ Boboletschii, ca să-l afle la Nemirov, că acolo se ținea mai nainte. Acolo daca au venit, l-au aflat, ci Crețul au prinsu de véste, au ieșit din târgu cu 50 de cazaci pedestri cu sinéte și au venit la un vad, unde au intrat în apă până în pântecile calului și au pus cazacii denainte. Iar Boboletschi, daca au sosit la vad după el, văzându pre Crețul că este gata a să baterea și la loc strâmtu, nu s-au apucat de război, ci s-au întorsu înapoi și aciaș Crețul după dânsul în târgu. Boboletschi la curte, iar Crețul în târgu la gazdă. Décii Boboletschi au chiebat pre mai marile târgului și i-au zis să prinză pre Crețul și să i-l dea. Iar mai marile târgului s-au lepădat de dânsul și au zis că: „Eu nu-l voiu prinde, nici ți-l apă, ci de-ți trebuiește, tu ți-l prinde”. Văzându omul hatmanului că nu foloséște nimica, dusu-s-au și au spus hatmanului. Înțelegându acéstea toate, hatmanul le-au trimis la urechile craiului, cum n-au vrut să-l dea oamenii voievodului de Braslav. Ci craiul au trimis cu ponoslu la voievodul, ca să i-l prinză și să i-l trimiță. Ci până a méрге comornicul crăiescu cu cărțile, Crețul cu mai mulți oameni, mai bine s-au gătit și au intrat în țară pre la Soroca. Acolo cumu-și-i rândul oamenilor, daca l-au vestit de domnu tânăr, mulți i s-au închinat.

¹ Loc alb în manuscris.

*Războiul lui Pătru vodă, cându s-au bătut cu Potcoavă
Crețul, carile venise cu cazacii*

Auzindu Pătru vodă cum Ivan Potcoavă ce-i zic Crețul au intrat în țară pre la Soroca cu oaste căzăcească, de sârgu s-au gătit și au ieșit cu oaste împotriva lui. Luat-au și pușcile cu sine și s-au gătit de război și au pus beșlii după pușci, dându-le învățătură, că după ce vor slobozi pușcile, să să răpază în cazaci. Ci cazacii cumu-ș sunt învățați la războiu, cându au slobozit beșlii pușcile, ei au căzut cu toții la pământu, de i-au covârșit focul. Turcii gândindu-să cum că sunt uciși toți de pușci, s-au lăsat de dânsii, așa căzacii au slobozit într-înșii focul și multă pagubă au făcut în oastea lui Pătru vodă. Și aciași oastei lui Pătru vodă au dat dosul și izbânda au rămas la cazaci. Décii cazacii s-au dus cu domnul său, Crețul, la Iași, și au apucat scaunul, noiembrie 23 de zile, iar Pătru vodă s-au dus în Țara Muntenească.

*Războiul al doilea, cându s-au bătut Pătru vodă cu Crețul
la Docolina*

Pătru vodă daca l-au bătut Crețul cu cazacii, s-au dus în Țara Muntenească și au dat știre la împărăție, cum s-au rădicat cazacii asupra lui și l-au scos din scaun. Înțelegându de aceasta împăratul, de sârgu au trimis hochimurile sale la dobrogêni și la bugegêni și la muntêni, să margă cu Patru vodă asupra Crețului. Décii Pătru vodă de sârgu grijindu-să de oaste, venitu-i-au într-ajutoriu și moldovênii giosêni. Așa décii Pătru vodă cu ajutoriul împăratului și cu a sa oaste ce au avut, s-au pornit spre Iași asupra Crețului.

Auzind Potcoavă Crețul de venirea lui Pătru vodă, s-au gătit de războiu și au ieșit înainte-i cu oastea căzăcească la Docolina. Fost-au și oaste de țară cu cazacii, că mulți să închinase. Și tocmindu-să de războiu, au pus cazacii întâi pre moldovêni în frunte, mai apoi hatmanul Șah cel căzăcescu nu i-au lăsat, temându-să să nu-i vicle-

nească moldovénii, au pus pre cazacii săi în frunte și n-au vrut pe niminea să lasă la harțu. Și apropiindu-să oastea lui Pătru vodă, văzându cazacii pre turci că aduc nainte cirezi de vaci, ca să stâmpere armele în dobitoace, n-au vrut cazacii să săgeate de departe, ce odată au slobozitu focul și în oameni și în dobitoace. Ci dobitoacile mai multă zăhăială făciia turcilor decât cazacilor, că de trăsните fugiia înapoi. Si dându războiu vitejaște, după multă nevoință a cazacilor, iată al doilea rându pierdu războiul Pătru vodă și iarăși rămasă izbânda la cazaci.

Când s-au întorsu Crețul în Țara Leșască și au părăsit scaunul și de moartea lui

Potcoavă Crețul, carile își pusese nume de domnie Ion vodă, după războiu cu noroc și de izbândă ce au făcut la Docolina, de au bătut pre oastea lui Pătru vodă, s-au întorsu la Iași. Decia văzându că nu să va putea așeza la domnie, că și din Țara Ungurească să pogorâse lui Pătru vodă oaste întru ajutoriu, au părăsit scaunul și țara și cu ai săi, cu toții s-au întorsu înapoi pre la Soroca spre Țara Leșască.

De acolo nu-și putea afla cale pre voia sa, că pre câmpu era omeți mari, pre la Nemirov să temea de hatmanul și de voievoda Braslavschii, că-l cerca să-l prinză. Mai apoi dacă au intrat în Țara Leșască, au chiebat voievodul pre Șah și i-au zis: „Voi ați făcut un lucru mare împotriva lui crai și a țărâi, să stricați pacea cu turcul. Pentru acéia să aduceți pre Crețul și să mérgeți cu dânsul la hatmanul. El îl va trimite la craiul și voi vă veți curăți de acéia vină. Și Crețul încă va hălădui, văzându-l craiul așa de folos.” Acéste cuvinte daca au spus cazacii Crețului, el fu bucuros, gândindu-să că de va mérge la craiul, îl va ajutori spre domnie. Décii s-au dus cu dânsii la hatmanul, hatmanul l-au trimis la craiul, craiul l-au dat la închisoare și peste puțină vréme i-au tăiat capul.

Cându s-au așezat al doilea rându Pătru vodă Schiopul la scaun, 7086 <1578> ghenarie 1 dni

Înțelegându Pătru vodă că Crețul au părăsit scaunul și țara și au trecut în Țara Leșască, au venit la Iași și să așeză la scaun al doilea rându.

Pre acéia vréme Pătru vodă déde mitropoliiia lui Theofan mitropolitul, carile la Ion vodă o lăsase și fugise prin munți, de frica lui.

De un Alixandru vodă, fratile Crețului, carele au apucat scaunul la Iași și au domnit o lună

Pătru vodă dacă s-au așezat la domnie al doilea rând, nu după multă vréme, ci întru același an, februarie 9 zile, 7086 <1578>, iarăși au venit Alixandru, fratile Crețului, cu oaste căzăcească asupra lui Pătru vodă. Ci Pătru vodă știind poticala ce pățisă mai nainte cu cazacii, nu s-au apucat de războiu, ci i-au dat cale dintăi. Iară Alixandru au intrat în Iași și au șăzut în scaun, februarie 9, iar Pătru vodă de sârgu au strânsu oastea turcească și muntenească și ungurească, au încunjurat pre Alixandru în curte în Iași și au bătut prejur curte, din câșlegi până la miiaze părăsemi. Iară noaptea martie 12 zile, Alixandru și cu cazacii au ieșit în curte, că n-au mai putut suferi, că și iarba și bucatile li să împutinase, și gândindu că vor scăpa, au fugit spre codru. Ce prinzându de véste oastea lui Pătru vodă, s-au pornit după dânșii și la iezerul Ciurbeștilor i-au ajunsu și pre toți i-au surpat acolo. Și pre Alixandru încă i-au prinsu, viu dimpreună cu boierii lui. Acestu Alixandru vodă au ținut scaunul numai o lună.

De niște domnișori ce venisă iar cu cazaci

De noroc era Pătru vodă cu cazacii, cum să tâmplă pururea omului de n-are odihnă, că bine de unii nu să mântuia, alții veniia asupra lui. Că într-acelaș an, după ce s-au așezat al doilea rându și al treilea rându la domnie, tot la anii 7086 <1578> iulie 27, niște cazaci cu un domnișor au venit la Nistru și ș-au pus toți capetile.

Așijdirea, curându după acești cazaci, la anii 7087 <1578> octovrie 12 zile, un Costantin iar cu cazaci veniia în țară și s-au topit toți în Nistru.

Într-acești ani au zidit Pătru vodă mănăstirea Galata în vale și nu după multă vrème s-au răsipit, care loc și până astăzi să cunoaște.

Întru aceșai anu, 7087 <1578>, în luna lui octovrie 2, când Costantin cu cazacii trecea Nistrul, iară Zborovschi cu oaste căzăcească au lovit Dașovul, de l-au arsu și l-au prădat și, multe turcoaie au robit și mult plean au luat. Mai apoi s-au întorsu înapoi, fără de nici o zmințeală.

Cându au mazilit împăratul pre Pătru vodă Schiopul, vă leatul 7088 <1579> dechevrie 2

Acest Pătru vodă ce-i zic Șchiopul, după ce au domnit 5 ani, l-au mazilit împăratul Amurat și au trimis pre un turc mare, de l-au luat din scaun și l-au trimis la Halep, la pază. Iar domniia o au dat-o Iancului vodă.

De domniia lui Iancul vodă, ce-i zic Sasul, 7088 <1580>, februar 17, vineri

Daca au mazilit împăratul pre Pătru vodă Șchiopul, dat-au domniia Iancului vodă, carile au fost de nașterea sa sas, de lége luteran. Pravoslavia nu iubiia. Décii deaca au venit în țară și au șezut în scaun, februarie 17 zile, după acéia toată nedumnezeirea și ereticia sa ș-au arătat, că lăcomie de avuție nespūsă avea, pentru care pre mulți au omorât. Mai apoi de lăcomie mare ce avea, trimisă să ia a zécea din boi în toată țara.

De un domnișor ce-i zic Ion vodă Lungul, 7089 <1581>

Iancul vodă, fiind plin de lăcomie, izvodi obicină care n-au mai fostu niciodată, de au trimis în toată țara să ia a zécea din boi, care obicei nu l-au putut suferi țara, ci s-au rădicat lăpușnéii, de s-au sfătuit ca să să dezbată de suptu mâna Iancului vodă. Și bulucindu-să, au rădicat dintre dânșii domnu pre Lungul și i-au pus nume Ion vodă și décii au purces spre Prut în sus.

Iară Iancul vodă prinzându vête că lăpușnénii s-au rădicat asupra lui, degrabu au trimis pre Bucium vornicul cel mare și pre Brut postélnicul cu oaste împotriva lor. Și timpinându-să oștile la Bolota, s-au lovit de față și dându război vitejaște dispre amândoa pârțile, pierdură lăpușnénii războiul și domnișorul încă să înnică în Prut.

Această povêste ce scrie mai sus, că s-au rădicat lăpușnénii asupra Iancului vodă, cronicariul cel lesescu nimica nu scrie, iar létopisețul nostru cel moldovenesc can pre scurt o semnează și aceasta.

Cându au pribegit boierii Moldovei prin țări streine de nevoia Iancului vodă.

Multe lucruri spurcate și nedumnezeiești făcea Iancul vodă în domniia sa, că de răotățile lui toată țara și boierii să oțărâia, că legea creștinească nu o iubiia, la avuție lacom și prădătoriu, țara cu dările o îngreuia și era om curvariu preste samă, că nu numai afară, ce nice de curtea sa nu să feriia, că jupânesile boierilor de la masa doamni sale le scotea, di le făciia silă. Acéstea toate neputându suferi boierii, mai vârtos Movileștii, vlădica Gheorghie, Erimiia vornicul, carile mai apoi au fostu și domnu și frati-său Simion păharnicul, Balica hatmanul, s-au sfătuit pre taină ca să pribegească. Cariii întâi ș-au făcut prileju cu voia lui, ca să margă să sfințească mănăstirea Suceviții și apoi cu toții au trecut la Țara Leșască, alții la turci, alții la munténi, alți printr-alte părți.

Mergându décii jalbă la împărăție de răsipa țării, i-au luat domniia și au dat-o lui Pătru vodă Șchiopul.

Când au pribegit Iancul vodă și de moartea lui, 7091 <1583>

Înțelegându Iancul vodă că l-au mazilit împăratul și domniia o au dat-o iarăși lui Pătru vodă Șchiopul, cunoscându la ce va veni mai apoi lucrul, gândi că de va mérge la turci, va avea pâră multă și mai

apoi să nu care cumva să și piară, ci s-au sfătuit să treacă în Țara Ungurească prin Țara Leșască că peste munți, pin țară, nu era puțință ca să treacă, că să temea de țărani. Și așa au ieșit din țară și trecându pre la Pocuția, i-au ținut calea Iazlovețchi și l-au dus la Liov cu toată avuția lui. Și îndată au trimis la craiul, de i-au dat știre. Craiul au scris la Sinavschiî hatmanul și la Herbortu starostea de Liov, să-i ia tot crăiescu și lui să-i taie capul. Și îndată au trimis craiul pe podscarbul lui, să-i ia toată avérea Iancului vodă, numai ficiilor și doamnii sale să le lase o parte, să le fie de hrană. Și după învățătura craiului așa au făcut și i-au tăiat capul Iancului vodă.

Scrie létopiseșul cest moldovenescu că moartea Iancului vodă au fostu cu învățătura împăratului turcescu, de i-au tăiat capul. Și au domnit Iancul vodă trei ani și șapte luni. Acestu Iancul vodă zic cum că au fostu umblându vara cu sanie de os. Așa au petrecut Iancul vodă ténchiul său, viața sa.

*A doao domnie a lui Pătru vodă Șchiopul, 7092 <1583>
octovrie 17*

După ce au mazilit împăratul pre Iancul vodă, dat-au domnia iarăși lui Pătru vodă Șchiopul, pre carile așteptându-l toți, iată au venit al doilea rându în țară și au șezut în scaun, octovrie 17. Auzindu déciia pribégii carii era fugiți pîntr-alte țări de nevoia Iancului vodă, cu dragoste s-au întorsu la domnu său, Pătru vodă. Pre carii i-au miluit iară cu boieriile lor.

*De niște cazaci ce veniia să apuce scaunul Moldovei, vă
leat 7092 <1583> octovrie 27*

De noroc era Pătru vodă cu cazacii, că în domniia dintăi nu mai avea odihnă de dânșii, acum la a doao domnie, bine nu să așezase la scaun, iată cazacii veniia să apuce scaunul, într-această lună octovrie 27 de zile. Ci Pătru vodă prinzându de véste, le-au ieșit înainte la Prut, la sat

la Munteni, cu câți oameni au putut avea într-acea dată și acolo i-au încunjurat, fiindu cazacii la strâmtoare mare, căutatu-le-au a să închina. Din carei au ales Pătru vodă o samă, carii i-au părut oameni de treabă, de i-au oprit să-i slujască, iar pre alții cu jurământu i-au slobozit.

De niște cazaci ce au prădat niște sate din sus de Tighina

Nu multă vreme după acéia au mai lovit cazacii din sus de Tighina, pre decindea de Nistru, niște sate ce să discălicase pre hotarul leșescu, turci ciutaci, moldovéni foarte mulți, carii ieșisă din țară de răul nevoilor Iancului vodă și mare moarte au făcut într-înșii și pradă și robii și cu dobândă s-au întorsu pre la casile lor.

Când au zidit Pătru vodă Galata din deal

Într-acestaș an, daca s-au așezat Pătru vodă la domnie, nu vru să lase în deșert pomana sa, carea o zidisă întâi, mănăstirea Galata din vale, care apoi să răsipisă, ci cu toată nevoița au silit și cu toată osârđiia au zidit Galata în deal, carea trăiește și până astăzi.

*Când cu prădat cazacii Tighina și o au arsu, 7092 <1584>
avgust 7 zile*

Întru acestaș an, avgust 7 zile, strânsu-s-au cazacii și fără veste au lovit la Tighina, de o au arsu și o au prădat-o și au robit pre cei tineri, fete, copii, iar pre alții, până la unul i-au tăiatu și multă dobândă au luat cu sine, neavându cine să-i oprească sau să-i gonească, ci cu pace s-au întorsu înapoi.

*De o sécită mare ce au fostu în zilele acestui Pătru vodă, de
au pierit toată roada, vă leato 7093 <1585>*

Domnindu Pătru vodă Țara Moldovei, mare sécită s-au tâmplatu în țară, de au secat toate izvoarăle, văile, bălțile și unde mai nainte prindea

péște, acolo ara și piatră prin multe locuri au căzut, copacii au secat de sécită, dobitoacile n-au fostu avându ce paște vara, ci le-au fostu dărămând frunză. Și atâta prafu au fostu, cându să scornia vântu, cât s-au fostu strângându troieni la garduri și la gropi de pulbere ca de omet. Iar dispre toamnă deaca s-au pornitu ploii, au apucat de au crescut mohoară și cu acelea ș-au fostu oprind sărăcimea foametea, că-i coprinsese pretinderea foametea.

Când s-au împreunat Pătru vodă cu Mihnea vodă, domnul muntenescu, leat 7094 <1586> avgust 15

Împreunatu-s-au Pătru vodă cu nepotu-său, Mihnea vodă, domnul muntenescu, ficiorul lui Alixandru vodă, la satu la Bogdănești pre Prut, avgust 15 zile, amândoi cu curte multă și cu gloate mari și s-au ospătat împreună cu mare cinste.

Războiul Pârvului pârcălabului de Soroca, când s-au bătut cu cazacii la Pierieslav, în zilele lui Pătru vodă, 7095 <1587>, ghenar 8

Rădicatu-s-au o samă de cazaci ca niște lupi ce suntu învățați de-a pururea la pradă, de au intrat în țară și au prădat și multe bucate au luat de la ținutul Sorociei. Iară Pârvul pârcălabul Sorociei s-au îndemnat cu hânsarii și cu alții, carii au vrut de bună voie și i-au ajunsu la Pierieslavu. Acolo cazacii vrând să nu dea dobânda, moldovenii să scoată al său, tare războiu s-au făcut într-înșii și în doao zile bătându-să, de-abia au spartu pre cazaci. Mai apoi daca i-au biruit, pre toți i-au omorât, fără numai unul zic să fie scăpat; o samă vii i-au prins și i-au trimis la Pătru vodă, pre carii i-au trimis la împărăție.

Când au făcut nuntă Pătru vodă, de au însurat pre nepotu-său, Vladul vodă, 7095 <1587> iunie 10

Într-acestaș an, în luna lui iunie, Pătru vodă făcu nuntă nepotului său, Vladul vodă, ficiorul lui Miloș vodă, de au luat fata Mircii vodă și

au chematu la nuntă pre Mihnea vodă, domnul muntenescu. Nuntă domnească au făcut cu multă chieltuială și jocuri și mulți din vecini au venit, de le-au înfrumusețat masa. Această veselie au fostu în Tecuciu.

De niște cazaci ce au prădat Dașovul, iunii

Pre acéia vréme tot în anul 7095 <1587>, fără véste au lovit cazacii Dașovul, de l-au arsu și pre mulți au tăiatu și prădându dobitoace și avére multă luundu și robindu ce le-au plăcut, s-au întorsu întregi înapoi, fără nici o zmințeală.

Războiul lui Pătru vodă, când s-au bătut la Țuțora cu niște căzaci ce venise cu un domnișor, ce-i zicea Ivan, 7096 <1587> noiembrie 23

Nu după multă vréme, ci fără zăbavă într-acestași an, toamna, au venit cazacii în țară cu un domnișor, ce i-au fostu zicându Ivan vodă, cărora le-au ieșit înainte Pătru vodă cu oaste din sus de Țuțora, noiembrie 23. Și dându războiu vitejaște dispre amândoao părțile, mulți au picat și în 26 de zile birui Pătru vodă pre cazaci și-i sili de i-au dat pre cine au avut mai mare, carile au luat plată după vina sa. Iară ceialalți să ascundea prin păduri și carii pre unde putiia și moldovénii îi goniia. Mai apoi cazacii fugându prin păduri, carii unde au putut scăpa, apărându-să până la apa Cerimușului, de s-au tras în țara lor, puțini întregi, ci mai toți răniți și pedestriți.

Cându au lăsat domniia și scaunul de bună voie Pătru vodă Schiopul și s-au dus în Țara Nemțască

Domnind Pătru vodă Țara Moldovii ca un domn vřednic, cum să cade, cu di toate podoabile câte tribuiesc unui domnu de cinste, că boierilor le era părinte, pre carii la cinste mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșia. Țărâi era apărătoriu, spre săraci milostivu, pre călugări și pre mănăstiri întăriia și-i miluia, cu vecinii de prinprejur viețuia bine,

de avea de la toți nume bun și dragoste, de nu era a zice cum nu este harnic de domnie. Judecata cu blândete și fără fățăriie o făcîia.

Mai apoi văzîndu nevoia țării, că turcii pre obiceiul lor cel spurcat și neastîmpăratu de lăcomie, trimiseră de cerea bani, să le dea mai mult decît era adetu țării, făcu sfat cu boierii, ce vor face, cum vor putea rădica și alte dări, carile n-au mai fostu. Că nu-i de aceasta, că doară nu va putea plăti această dată țara, ci este că să face obicei, carile nu va mai ieși și aceasta vor lua și altile vor izvodi, cum s-au și tîmplat. Și ș-au ales sfat aceștii nevoi, ca să să înceapă de la altul, iară nu de la dînsul. Și decii să găti să să ducă din țară, măcară că boierii cu toții apăra să nu să ducă din țară, ci să dea acea nevoie, că alții vor da și țara tot nu va hălădui. Ci Pătru vodă nici într-un chip nu vru să să apuce de acea dare și să ia blestemul țării asupra sa. Ci își tocmi lucrul înainte și la scaun lăsă boierii să păzească scaunul, până le va veni alt domnu de la împărăție.

Iară el umplîndu domniei sale 7 ani și jumătate, s-au rădicatu cu fruntea boierilor, că boierii să temură a rămânea, să nu pață ca mai nainte cu Iancul vodă, între carii au fostu Stroiciu logofătul cel mare, Ieremiia Movila vornicul și frati-său Simion păharnicul, carii mai apoi amîndoi au căzut la domnie și fratile lor Toader spătariul și Andrei hatmanul și alții mulți, carii nu să îndura de dînsul. Și au trecut pin Țara Leșască, în Țara Nemțască și acolo s-au așezat. Unde spun că când au fost dîndu bani de chieltuiala bucatilor, au fostu plîngîndu și au fost zăcîndu: „Acestea suntu lacrămile săracilor”. De acolo boierii s-au întorsu în Țara Leșască cu toții și s-au așăzat acolo, la tîrgu la Podhaeț și pre aiurea.

Și așa Pătru vodă putem să-i zicem cel Milostivu, că binile său au lipădat pentru țară, care ca acesta nu s-au mai aflat. Era domnu blîndu, ca o matcă fără ac, la judecată dreptu, nebețiv, necurvar, nelacom, nerăsipitoriu, putém să-i zicem că toate pre izvod le-au ținut, ca să nu să zmintescă. Acestu Pătru vodă au domnit întru amîndoa domniile doisprăzece ani și jumătate.

*De domnia lui Aron vodă cel Cumplit, care multă greeotate
au adus țărâi, 7099 <1591>*

După ce părăsi Pătru vodă domniia și țara, înțelegându turcii că țara este deșartă de domnu, cercară pre cine vor trimite în locul lui Pătru vodă. Ci norocul cel bun al țărâi să schimbă, că după noroc bun, iată veni și rău, ca cum ar fi de la Dumnezeu însemnat, după vreme bună și senin, să vie vreme rea și turburată, după domnie lină și blândă, să vie cumplită și amară. Aflară turcii pre Aron vodă, căruia i-au dat țara cu multă datorie, că fiind om fără suflet și umblându și alții pentru domnie, pre toți i-au umplut cu bani, luundu bani cu camătă de la turci. Așa după multă datorie și chieltuială ce împresurasă țara, ș-au scos domniia la Moldova și au venit în țară, de au șazut la scaun în anii 7099 <1591>.

Așa, după ce s-au așezat la domnie Aron vodă, nu-i era grijă de altă, numai afară de a prădarea și dinlăuntru, nu să sătura de curvie, de jocuri, de cimpoiași, carii îi ținea de măscării. Așijderea dabilile cu carile îngreuiasă țara, nu umbla numai dăbilarii singuri, ce și turci trimitea de umbla cu dăbilarii, de nu-și era țărani volnici cu nimic, muierile nu era ale lor, fétile le rușina, ce vrea să facă făcea. Dăbilarul pentru un potronic de-l vrea pârî la dânsul, nu-l judeca, ci acolo trimitea de-l pierdea. Pe boieri pentru avuție îi omora, jupânésile le siliia și domnind, nu alta, ci ciudése și minuni făcea.

Acéstea și altile mai multe făcua și să văzu că este tuturora nevăzut și urât, ci gândi ca să nu să încrează țării și lefeciilor de țară, ci trase pre leafă unguri călăreți și pedestrași și făcu pedestrașilor odăi în curte, ca să fie pururea lângă dânsul. Mai apoi văzându că de datornici nu să va putea mântui, izvodi ca să ia de tot omul câte un bou. Și așa trimisă în toată țara cu turci, de strângea și la carile nu să afla bou, lua ai cui era în satu, de la alții îi lua toți, câți avea, pentru cei ce nu avea boi, că mulți de răotăți și de dabile multe, boi nici de hrană n-avea.

Războiul lui Aron vodă, cându s-au bătut la Răut cu un domnișor, Bogdan vodă îi zicea, la anii 7100 <1592> și când au pierit Bucium vornicul și Bârlădeanul logofătul și Paos vornicul

Într-acéste răotăți și belituri ce făciia Aron vodă, de nevoie mare nemaiputându suferi țara, s-au rădicat orheienii și sorocénii cu un domnișor ce-i zic Ionașco, pre carile îl alesése dintru dânșii cap și-i puseră nume Bogdan vodă. Ce Aron vodă deaca au înțeles de aceasta, au dat știre alții țări să să strângă și el fără zăbavă au ieșit cu curtea și cu lefecii săi. Însă mai nainte, până a nu ieși din curte, au tăiat pre Bucium vornicul cel mare și pre Bârlădeanul logofătul și pre Paos vornicul, dându-le vină cum că ar fi cu știrea lor.

Décii au purces împotriva vrăjmașilor săi. Și mergându, pus-au pe Uréche logofăt mare. Și décii s-au tâmpinat oștile la Răut și dându războiu vitejaște dispre amândoa părțile, izbândi Aron vodă și bātu pre toți și pre domnișoru încă l-au prinsu, ci i-au tăiat nasul și l-au călugărit. Décii, deaca au spart Aron vodă pre viclénii săi, nici un loc nu au lăsat să nu fie plin de vrăjmășiia lui, că nu pierdea numai pre carii au fostu întru războiul acela, ce și semințiile lor, și vinovați și nevinovați.

De maziliia lui Aron vodă

Gătindu-să Aron vodă să facă mai mari vrăjmăși decăt aceasta, iată i-au venit de la Țarigradu călărași cu cărți, de i-au datu știre cum l-au mazilit împărățiia, că împăratul turcescu și sfatul, auzindu de atâta răotăte ce făcea, cu morți și cu jafuri făr' de măsură, l-au mazilit. Déciia să mira Aron vodă, cum va face să nu prinză oastea de véste și țara de mazilie, ca să nu-l omoară, că mulți era carii vrea fi bucuroși să auză una ca acéia, că le pierise părinții, altora frații, altora ficiorii, alții sărăcisă de multele răotăți. Ci pre taină au învățat pre călărași

să nu scoată cuvântu pre afară și au trimis la Iași la doamnă-sa, să să încarce și să purcează în jos. Iară pre boieri i-au învățat de au chiebat gloatle și le-au mulțămīt de slujbă ce au făcut și le-au zis să margă cineși pre acasă, gândindu că doară să vor duce și el să ia drumul spre Țarigrad.

A doao zi, părăndu-i cum să vor fi dus curténii, au încălicatu și au purces spre Iași, și ce-i păruse că să vor fi dus, ca să silească și el mai tare, să nu oblicească cineva, iată gloatle mergea pre de toate părțile. Atuncea au chiebat boierii, de le-au zis: „Crezu, eu am slobozit oastea, să să ducă cineși pre la casile lor. Dară cine-i opreaște ?” Datu-i-au a înțelege cum o samă s-au dus, iară cărora le este calea spre Iași și spre munte, aceasta li-i calea. Așa împreună au mersu până în sară, până ce au înserat. Décii noaptea, toată noaptea, au silit și nimica zăbavă n-au făcut la Iași, ci au silit spre Țarigrad. Unde mergând, l-au timpinat capigii împărătești, viind ca să-l ia din scaun și să-l ducă la împărăție.

Daca înțeleaseră toți de maziliia lui Aron vodă, nu într-alt chip, ci cum după multă furtună și vrème rea, daca văd oamenii senin și liniște, să bucură toți, așa toată țara să bucurasă.

A doa domnie a lui Aron vodă cel Cumplit

După ce au mazilit împăratul pre Aron vodă, Dumnezeu încă nu-și umplușă certarea sa deplin, că Aron vodă încă nu au fostu ajunsu la Țarigrad, domniia iară i-o au dat-o și scaunul țării, că datornicii lui, turcii, cu toții au mersu la veziriul, de au strigat pentru dânsul și de nevoia datornicilor, iară i-au întorsu domniia.

Cându au trimis Aron vodă înainte la scaun pre Oprea armașul să prinză pre o samă de boieri

Aron vodă, după obiceiul său cel rău și daca înțeleasă că i-au dat domniia de iznoavă, cumu-și era vrăjmașu și cumplitu, nu să apucă de alta, ci iarăși gândi ca ce n-au putut umplea cu rău în domniia

dintăi, să săvârșască cu a dooa domnie. Dupre cale au răpezit pre credinciosul său, pre Oprea armașul cel mare cu cărți, ca să coprinză scaunul, și cu catastif, ca pre toți, pre câți au vrut el să-i piiarză, ca să-i prinză și să-i ție la închisoare, până va veni și el la scaun.

Oprea armașul, după învățătura lui Aron vodă, de olac au venit și seara au intrat în Iași, nici aiurea au mersu în gazdă, ci la odăile dorobanților celor ungurești în curte au mersu. Și noaptea au venit la gazda lui Uréche logofătul, pre carile îl lăsase Aron vodă să păzască scaunul și i-au arătat porunca domnu-său. Iar el degrabu, auzind de numile lui Aron vodă, cum au dobândit iarăși domniia, vrându să hălăduiască de dânsul, au dat răspunsul Oprei, zicând : „Acesta lucru cu bucurie priimescu și suntu gata să slujăscu. Ci numai să fie cu taină, ca să nu știe niminea. Bine că ai venit: până vom oblici pre toți, pre câți scrie catastiful, să-i prindem, carii unde vor fi, să nu cumva smintim, să oblicească, să fugă.” Și așa Oprea s-au amăgit cu acesta sfat și s-au așezat iară la dărăbani, într-acea zi și într-acea noapte.

Când au pribegit Uréchie logofătul cel mare

Înțelegând Uréche logofătul de venirea lui Aron vodă și de porunca ce-i trimisese pre Oprea armașul, nu cuteză să-l aștepte în țară, știind câtă groază și câte răutăți făcuse mai nainte în domniia dentăi și acum a dooa oară mai de mari cazne va să să apuce.

Ci deaca s-au așezatu Oprea la odăile dorobanilor, aflându Uréche logofătul vrême și cale deschisă de a să dăpărtarea și de a ieșirea den țară, învățat-au pre gazda sa, cine va întreba a dooa zi de dânsul, să spuie că s-au dus acasă la Cârlișătură. Și așa, noaptea, toată noaptea și zioa, toată zioa, fugându, au ieșit pre la Soroca în Țara Leșască. A dooa zi seara, Oprea armașul, deaca s-au dusu la gazda lui Uréche să să sfătuiscă și nu l-au aflatu, cunoscând că l-au amăgit într-acesta chip, îndată au chiebat pre alții cari s-au tâmplat acolea și au repezitu cu cărți în toate părțile, să cuprinză marginea. Iar deaca au aflatu că

logofătul au trecut Nistrul și s-au dăpărtatu, n-au mai avutu ce face, ci s-au așăzat, de au ținut scaunul păn' la venirea lui Aron vodă. Iar Uréche deaca au trecut Nistrul, s-au dusu îndată unde era și alalți boieri pribegi strânși, de aștepta sfârșitul lucrului.

(SIMION DASCĂLUL)

De domnia lui Pătru vodă Cazaculă vleato 7101 <1593>

Scrie létopisețul cestu moldovenescu că încă până n-au fost sosit Aron vodă la scaun, iar Pătru Cazacul s-au rădicat den Țara Leșască, cu puținii pribégi, înțelegând că scaunul este deșărtu și sârguind să apuce scaunul, au intratu în țară și au apucat scaunul la Iași și au domnit 2 luni. Déciia au sosit și Aron vodă și au prinsu pre Pătru Cazacul și l-au trimisu la împărăție. Iară cronicariul cel leșăscu de această povéste ce spune că au venitu Pătru vodă Cazacul, de au apucat scaunul, nimica nu scrie.

Când s-au așezat Aronu Vodă al doilea rând la scaun, v leato 7101 <1593> meseța...

Aron vodă deaca s-au așăzatu la scaun al doilea rându

(AXINTE URICARIUL)

au pusu pe Oprea armașul logofăt mare și pre Varticu vornic mare de Țara de Giosu și pe Ghiorghie vornic mare de Țara de Sus, pe Zota postélnic mare și pe Alexe stolnicu mare și pre Iane Călugărul vistérnic mare și pre Coci comis mare

și cumu-ș era vrăjmașu, nu de altele să apucă, ci iar de asupreale a face țărâi și de dabile mari. Și întâi, cu voia lui, turcii strângea dabilele cu dăbilarii. Mai apoi nu-i putea opri și silă mare pretiutindirile făcea: lua slujitorii de țară cu sila, de le rânii la cai, bucatele fără prețu și făr' de bani le lua.

Déciia, cunoscând Aron vodă că nu va fi până în sfârșit bine, că țara scârșca, pribégii sta întinați, gândi după toată răutatea ce făcuse, să să curățească și să arate țărâi că nu este den voia lui ce s-au lucratu, ci este din sila turcilor și socoti să să agiungă cu Mihai vodă, carele domniia pre acéia vréme Țara Muntenească, ca să să dezbată de supt mâna turcilor.

Însă întâi socoti că, după atâtea răutăți ce făcuse, să să apuce să facă și vreun lucru bun, ca să nu-i vie cu osândă. Și s-au apucatu în anii 7102 <1593—1594>, de au făcutu mănăstire în țarina Iașiloru, carea să chiamă Aron vodă, pre numele domnului, unde este hramul svetii Nicolae.

Cându au venitu Lobodă cu oaste căzăceasca și au gonitu pre Aronu vodă denŕ scaunu și au arsu târgulu Iașii v leato 7103 <1594>...¹

¹ Data exactă a năvălirii cazacilor este decémbrie 1593 (la 1 ianuarie 1594, Aron vodă protestează împotriva acestei năvăliri — N. Iorga, *Acte și fragmente*, 1, p. 134), deci cronică lui Ureche se termină cu anul 1593, cu excepția unei singure informații privitoare la alianța lui Aron vodă cu Mihai Viteazul, care se raportă la anul 1594.

Restul lipsește în toate manuscrisele.

GLOSAR

Aciaș — de asemenea.

adet — obicei.

adunată (limbă ~) — compusă.

agemoglani, iamoglani — copii de casă creștini la Poarta otomană, ținstruiți pentru a intra în rândurile armatei turcești.

ai — ani.

ajoturi, a ~ — a ajuta.

alege, a ~(sfat) — a hotărî.

alegând — exceptând.

ales — mai ales.

alesătoriu — hotarnic.

amestecătură — intrigă, tulburare.

amistiu, a să ~ — a se ascunde.

amână — în mână.

apăra, a ~ — a se opune.

apărătură — apărare.

arc tare — arbaletă.

articéle — jalbe.

ascuți, a să ~ — a pândi.

astruca, a ~ — a îngropa.

astupa, a ~ — a șterge amintirea.

asupră, mai cu ~ — cu dobândă (fig.).

Băjănii — fugari.

bate, a ~ — a ataca (o cetate).

begler-bei — pașă cu trei tuiuri.

beleag — tabără de adunare și de regru pare a oastei.

belitură — jaf.

beșlii — ostași turci.

bogdani — moldoveni (turcește).

bogoiavlenie — bobotează.

brudiu — tânăr, necopt.

buluci, a să ~ — a se aduna în ordine de oaste.

busurmani — mahomedani.

Căli — plural de la cale.

can — cam,

cap, de ~ (îngrozind) — amenințând cu moartea.

cap de price — motiv de ceartă.

capete — căpetenii.

capete (de lege) — articole.

capigiu — demnitar turc însărcinat cu mazitarea domnului sau cu inau-gurarea noii domnii.

capiste — templu.

caripiți — oșteni turci.

cărtulari — cărturar.

casă — familie.

căsași — oameni de casă ai domnului ; rude.

căuta, a ~ — a fi nevoit.

cauzilieri — soldați turci din garda sultanului.

cerși, *a ~* — a cere.

certa, *a ~* — a pedepsi.

certare — pedeapsă.

cetvertoc — joi (slav).

cevlui, *a ~* — a tonsura; ritual catolic: a tăia părul din creștetul capului unui seminarist pentru a se arăta intrarea sa în tagma bisericească sau călugărească.

chelar — cămăraș.

chivernisală (a țării) — cârmuire.

chizmi, *a ~* — a alcătui, a redacta.

cineș — fiecare.

ciudėsă — lucru minunat, de necrezut.

ciudotvoret — făcător de minuni (slav).

cândai — poate.

cârma — cârmuire; (*de toată cârma* — cârmuire puternică)

comornic — cămăraș.

concenie — sfârșit (slav).

corona, *corună* — țara coroanei (polone).

covârși, *a ~* — a trece deasupra.

credință, *a lua ~* — jurământ.

crijeci, *crizeci* — cavaleri teutoni, cruciați.

cuhne — bucătărie.

cumplit — răutăcios.

curăți, *a să ~* — a scăpa.

Dabilă — dare.

dajde — tribut (turcilor).

dărăbani — v. dorobani.

derege, *a ~* — a sluji.

descăleca, *a ~* — a întemeia, a se așeza.

dezbate, *a să ~* — a se elibera.

dezmierda, *a sa ~* — a petrece.

dezmierdăciune — petrecere.

dirése — privilegii scrise.

dispărțit (de fire) — deosebit.

dni — zile (slav).

dobândă — izbândă, biruință, pradă de război.

dobândi, *a ~* — a prinde, a cuceri.

domnișor — pretendent la tron.

dorobani — mercenari pedestri la oastea Moldovei.

dostoi, *a ~* — a îndestula, a sătura.

drege, *a ~* — a sluji.

dvorba — slujbă.

dvorbitoriu — cel ce slujește.

dulceață — blândețe.

dușegubină — amendă pentru crimă.

Epitrop legii — capul bisericii.

ereu, *iereu* — preot.

Ferința — apărarea.

ficlean — trădător.

flamânziciune — foamete.

folos, *de ~* — vrednic.

fuşturi — lănci.

Gardinal — cardinal.

gâlceavă — bătălie.

gloate (de oșteni) — oaste de țară, pedestrimă recrutată din țărănime.

globnic — cel care încasa plățile de gloabă (amendă).

gol, *la ~* — loc deschis.

golit — părăsit.

gospodstvo — domnie (slav).

griji, *a să ~* — a se îngriji.

grozav — urât.

groznic — amenințător.

Hain — trădător,

hălădui, *a ~* — a scăpa, a se mântui.

halca — joc cu lancea.

harț — duel, luptă individuală.

hier — stemă, herb.

hânsari — oșteni liberi,

hochim — poruncă a sultanului.

horde — ținuturi deosebite.

hotară — moșii.

hotnog — sutaș, căpitan.

hraniță — graniță.

humenic, *gumelnic* — clucer de arie.

hușniță — bombardă,

hvală — trufie.

Ierbărie — depozit de praf de pușcă.

ijdări, *a ~* — a-și trage originea.

imbir — condiment, plantă originară din India, cu rădăcină aromatică.

iznoavă, *de ~* — din nou.

izvod — copie, origine.

izvodi, *a ~* — a traduce,

izvodi, *a ~* — a face început (a izvodit a da dalje).

Îmbălăciu — unealtă pentru treierat.

îmbuca, *a ~* — a pârl.

împărechiere — vrajbă.

împărțit (subst.) — despărțire.

împinge, *a ~* — a alunga.

împle, *a ~* — a împlini.

împotrivor — cel deopotrivă.

împresura, *a ~* — a ataca.

împreuna, *a să ~* — a se întâlni.

înaljosul — umilire, pagubă.

încălăra, *a să ~* — a încăleca.

închide, *a ~* — a cuprinde.

încleșta, *a să ~* — a însoți.

încruntat — însângerat, rănit.

îndărăpta, *a ~* — a da îndărăt.

îndelunga, *a ~* — a amâna, a prelungi.

îndirepta *a ~* — a da înapoi.

îndreptare — poruncă, privilegiu, așeză mânt domnesc.

îneca, *a ~* — a omorî.

înfărtăți, *a să ~* — a se înfrăți.

îngloti, *a să ~* — a se înmulți, a forma gloată.

îngrozi, *a ~* — a amenința.

înspăimat — înspăimântat.

întorsu — înapoiere.

întreba, *a-și ~* — a se judeca.

întunérice (de oști) — mulțime.

înțina, *a ~* (copaci) — a cresta copacii de la rădăcină, lăsându-i în picioare gata să se prăbușească.

învălui, *a să ~* — a rătăci.

învățătură — poruncă.

Joimiri — lefegii, soldați poloni în leafă.

judete — căpetenii, dregători.

Lăsa, *a să ~* de dânșii — a se repezi la ei.

leagăn (cu cai) — caretă.

legătură, *a cădea la* ~ — a fi prins în război.

limbă — popor, neam.

limbă, *a prinde* ~ — a lua prinși pentru informație.

litie — litanie, rugăciune.

lotori — luterani.

lucruri — lucrări, activitate.

Mainte — mai înainte.

marmaziu — vin.

mas — popas.

măscări, *măscării* — petreceri, chefuri.

mazili, *a* ~ — a scoate din domnie.

mergătoriu — cel ce merge.

méseța — lună (slav).

meșterșug — șiretenie, artă militară.

meșterșuguri, *a* ~ — a înșela.

mirodenie — miros.

mâglă — grămadă, movilă.

mâzdă — mită.

moșan — moștenitor.

moșie, *de* ~ — de moștenire.

moșneni — moștenitori.

mucenie — mucenicie.

mulțămită — răsplată.

muncă — chin.

mușcatin — vin.

mutaferachi — călăreți turci.

Nădejde (neavând ~) — neașteptându-se la.

naméstnic — locțiitor.

năpusti, *a* ~ (trebile țării) — a neglija.

năsálnic — puternic, sălbatic.

Nascutul — Crăciunul.

năvală — asalt.

năvrapi — oșteni turci.

neclătit — neclintit.

neîngăduință — tulburare, luptă.

nemérnic — vagabond.

némeș — nobil ungar.

némeși, *a* ~ — a înnobila.

nesămnat — nescriș.

nevăzut — urât.

nevoie, *iaste* ~ — anevoie.

nevoință — zel.

nevoitor — care se sârguiește.

nezlobiv — nevinovat.

notceagoșu — nobil în Ungaria.

Obicină — obicei.

obârși, *a* ~ — a termina.

oblici, *a* ~ — a afla.

obroc — tain în natură.

oborî, *a* ~ — a dobori.

ocină — moșie ereditară.

ocol, *ocoale* (de care) — tabără.

odăi — cazărmi.

olac, *de* ~ — repede.

olăcariu — curier.

opcop — șanțuri.

olat — provincie.

olofani — oșteni turci dintre ieniceri.

oscârbi, *a să* ~ — a se supăra, a se sătura.

oști, *a să* ~ — a porni război.

otac — sălaș de pescari.

otcârmui, *a* ~ — a cârmui.

oțărătură — conflict, ceartă.

Paici — soldați din garda sultanului sau a domnului.

părăsi, *a să* ~ — a renunța.

pășcoase (bălți) — cu pește.

pedeapsă — răutate, pacoste.

pedestri, *a să* ~ — a descăleca.

pită — hrană.

plean — pradă, prinși.

plecat — supus, vasal.

poclon — dar.

podan — supus, șerb polon.

podcomori — cămărași (polon).

podobii — calități.

podscarb ~ — vistiernic polon.

pofti, *a ~* — a cere.

poftori, *a ~* — a repeta.

pogrebanie — înmormântare.

pohodnic — cal de paradă.

pohvală — laudă, slavă.

pojivăi, *a ~* — a lua în folosință.

pol — jumătate (slav).

polata ~ — palatul.

polcu — ceata militară.

pomana — pomenire.

pomăzuit — uns (la domnie).

ponoslu — pâra.

popriște — milă, măsură de lungime.

porușnic — căpetenie militară polonă, locotenent.

poteci — trecători în munți.

poticală — pățanie, înfrângere.

potronic — monedă mică de argint.

povară (de bani) — sumă de bani de aur.

povodnic — v. *pohodnic*.

pravoslaviia — ortodoxia.

predoslovie — introducere.

prepune, *a-și* ~ — a fi bănuitor.

prepus — bănuială, îndoială.

pretitinderile — pretutindeni.

price — ceartă, conflict.

pricindu-să — luptându-se.

prileji, *a să* ~ — a se întâmpla.

primeni, *a ~* (legea) — a schimba.

prin demână — la îndemână.

pristăni, *a ~* — a ceda, a fi de o părere.

pristănire — cedare.

pristăvi, *a să* ~ — a muri.

procuratori (în Polonia) — magistrați.

proșcă — țintă.

protivnic — dușman.

puhlibuitor — pârâș, clevetitor.

pune, *a ~* (capul) — a muri.

putătorul — cărmuitorul, conducătorul.

pușcă — tun.

Răsări, *a ~ de la* — a pierde, a fi despărțit, lepădat.

risipitor (de lege) — călcător.

răsplăti, *a-și* ~ — a se răzbuna.

răsufla, *a să* ~ — a trece.

ravent — condiment, plantă originară din Tibet.

războli, *a să* ~ — a se îmbolnăvi.

roată — unitate militară.

rocoși, *a să* ~ — a se răscula.

rost — gură.

rupe, *a ~* (sfat) — a lua hotărâre.

Săciui, *a ~* (pădurea) — a tăia.

săim (și *seim*) — dieta poloneză.

samodârjeț — autocrat, singur stăpânitor.

sangeac — steag otoman.
săvârși, *a ~* — a sfârși.
săvârși, *a să ~* — a muri.
scală — port.
scălile — vămile.
scăpa, *a să ~ de* — a pierde.
scaun de judecată — instanță, sediu.
schimoși, *a să ~* (numele) — a altera.
scârbă — supărare.
scârșca — scrâșnea.
scurma, *a ~* — a scăpa,
semna, *a ~* — a însemna.
semnat — însemnat, scris.
sfadă — luptă, război.
sfeti — sfânt (slav).
sili, *a ~* — a se grăbi.
silihtari — oșteni turci.
simbriie — răsplată în bani.
sineate — puști.
sârgu, *de ~* — repede.
sârgui, *a ~* — a se grăbi.
slăbit (de ajutor) — lipsit.
slujitor — oștean.
sminiti, *a ~* — a greși, a fi în pagubă, v.
 și a zminti.
smoli, *a ~* — a unge cu smoală,
smomi, *a ~* — a momi.
socoti, *a ~* (țara) — a cârmui.
socotință — îngrijire, întreținere.
socotitoriu — comandant, guvernator.
soțați — oșteni turci, arcași.
soție — aliat, tovarăș.
spahii — feudali turci, cavaleriști.
spahiioglani — ostași turci din garda
 sultanului.

spată — spadă.
sprijini, *a ~* — a apăra, a susține, a se
 împotrivi.
stătător — statornic.
steag (de oaste) — unitate militară.
steție — provizie de oaste.
strejar — care stă de strajă.
strica, *a ~* (țara) — a prăda,
strânsură — agonisită, avere.
supune, *a ~* — a ascunde.
sveti — v. sfeti.
svezi — suedezi.

Șafar — rang boieresc polonez; cel care
 avea grijă de veșmintele regelui.
șăici — bărci.
șerb — rob.
șigubină — dușegubină, amendă pentru
 omor.
șleahță — nobilime polonă.
șlehtici — nobil polon.

Taină — loc ascuns.
temeiu — tabără principală a oștii.
tâmpina, *a ~* — a întâmpina.
tinde, *a ~* — a întinde.
tinsu (loc) — întins, șes.
tâmpla, *a să ~* — a se întâmpla.
tocmală — înțelegere, tratat.
tocmeala, *tocmeli* — așezăminte.
tocmi, *a ~* (oastea) — a pune în ordine.
tocmi, *a se ~* — a fi de acord, a se potrivi.
tocmitoriu — comandant, guvernator.
togarma — numele evreiesc al turcilor.
trăi, *a ~* (biserica) — a fi în ființă.

Țarină (a Iașilor) — moșie, teritoriu.
țénchiu — sfârșit, margine.
țiitoriu — stăpânitor, guvernator.
țâncă — cățea.

Umple, *a* ~ — a împlini.
unde — de aci, de unde, prin urmare.
uric — act de privilegiu.
urzi, *a* ~ — a începe o lucrare.

Vă leat — în anul.
vecinească (adj.) — din vecini.
vezir azem — marele vizir.
vicleni, *a* ~ — a trăda.
viteaz — cavaler feudal.

vilhvă — curaj, faimă.
virteji, *a să* ~ — a se întoarce.
voinic — oștean, soldat.
volnic — liber.
volniciia — libertate, independență.
vorovi, *a* ~ — a vorbi.
vtorago — al doilea (slav).

Zăhăială — tulburare,
zarvă — război.
zavistie — tulburare, conflict, invidie.
zminteală — greșeală, accident, v. și
sminteală.
zminti, *a* ~ — a greși.
zvori, *a.* ~ — a sluji.

REFERINȚE CRITICE

Laud osârdiia răposatului Ureche-vornicul, care au făcut de dragostea țărâi letopisețul său însă acela de la Dragoș Vodă, de discălicatul cel dintâi cu români, adecă cu râmieni, nimica nu pomenește, numai ameliță la un loc, cum că au mai fostu țara o dată discălicată și s-au pustiit de tătari. Ori că nu n-au avut cărți, ori că i-au fostu destul a scrie de mai scurte vacuri, destul de dânsul și atâta, câtu poate să zică fieștecine că numai lui de această țară i-au fostu milă, să nu rămâie întru întunericul neștiinței, că celelalte ce mai suntu scrise adăosături de un Simion Dascăl și al doilea, un Misail Călugărul, nu letopisește, ce ocări suntu.

Miron COSTIN, *De neamul moldovenilor, 1685–1691*. Reprodus din *Opere*, vol. II, Editura pentru Literatură, București, 1965, p. 11.

Însă a să ști și aceasta trebuie, mi să pare, că nu numai unii den neștiuții greci zic, cum că rumânii nu pogoară den ostașii și bunii romani, den carii s-au zis de multe ori că au lăsat Traian aici, ci din răi și hoți, carii iar romanii i-au trimis într-aceste părți de loc, ce și alții aceasta o bănuiesc. Că iată citesc létopisețul moldovenesc, carele fiind eu încă în Moldova, l-am găsit la Ioniță Racoviță, carele era comis mare, om de cinste și de socotință, care létopiseț, zic, că iaste făcut de un Ureche vornicul, om învățat să véde că au fost și om tocmit de câte să par că au scris el.

Acel dară létopiseț luundu-l (carele am pus de l-au și prepus și l-am adus aici ca să se afle și în țară) și citindu-l găsesc — însă nu știu de cine scris, de

Uréche, carea nu crez, cum și unul ce l-au prepus — acel létopiseț mărturiseste, că nu iaste zisă aceasta de Uréche vornicul, au de cine, că zice că dintr-o hronică ungurească au aflat de ijderenia moldovenilor. [...]

Acéste basne și ca acéstea într-acele moldovenesc létopiseț am văzut și am cetit de pogorârea și ijderenia, adecâte cum ar fi fost dintr-acei tâlhari și furi ce au fost adus Laslău-craiu, acela ce zice, iproci. Ci nu știu cu ce îndrăzneală și cu ce nerușinare, acela ce va fi scris întâi o va fi făcut! Că de o va fi luat din *Hronica ungurească*, care eu încă nu am văzat, nici de la altul am auzit una ca acéia, iară poate-fi pentru ca pururea și nevindecați și ungunii au stătut vrăjmași și pizmași rumânilor, și atâta cât de ar fi putut, ar li supus pe toți supt jugul lor, cum și pe mai multa parte den câți să află acum în Ardeal i-au supus și i-au făcut [i]jobagi cum le zic ei. Săvai că în Ardeal sunt și alți némiși rumâni mulți și Maramurășul tot. Iară afară dintr-acéia, mare parte și din boierimea lor încă sunt și să trag den rumâni, ce numai stăpânirea acei țări și astăzi fiind calvină și ei slujind la curte s-au calvinit, și așa tot unguni să chiamă: schimbându-și credința ș-au schimbat și numele de rumâni.

Ci dară acela ungun, au ce va fi fost, nu știu, de au băsmuit și au visat ca acélea a zice, să véde că de puțină știință și socoteală au fost. Pentru că de au fost și vrăjmaș, acelu neam de a-l face tot de tâlhari și de furi, nesimțitoriu au fost, mimic [din ceia ce-i putea sosi și veni pe urmă chibzuind, adecâte că vor râde toți și vor ocări răutatea și neștiința lui, băbești basne și nesărate vorbe la cei dupe urmă oameni lăsând în povéste, căruia multe sunt a i să zice împotrivă și a-i dovedi minciunile. Ci ca să nu fiu prea lung în vorba acestor balmăjitori, cu atâta fieștecare gânditoriu și cu minte poate cunoaște și să poate domiri, cum acéia ce au zis n-au fost, nici au putut fi, mi să pare.

Întâi că acel împărat al Râmului, la care zice că au mers Laslău-craiu de au cerșut oaste ca să scoată pe tătari și i-au dat acel fel de oameni, când să fie fost, nu-l dovedește, nice împărat ca acela, carele nici un tâlhariu, nici un fur, nici un om rău în toată împărăția lui să nu să omoară și să nu să pedepsească, nu să citește nicăiri, nici s-au auzit, nici să aude, nice poate fi, pentru că într-alt chip nimeni într-acea țară n-ar fi trăit și nici o lége, sau vreun obicei n-ar fi fost, care lucru iaste împotriva firii și a tuturor limbilor.

A dooa dar, câtă sumă de ai au împărățit acel împărat, ce au fost așa blestemat, nu bun, căce bunii și direpții au legi puse și nemișcate le țin, ca să poată sta politica și soțierea omenească, ca nici cei tari și mari să nu asuprească și să calce pe cei mai slabi și mai mici, nici cei mici să nu năpăstuiască și să ocărăscă pe cei mai mari, nici unul de la altul să răpească și să ia fără de tocmeală și fără de lege. Acum dară zic, câtă sumă de ai au stătut acel împărat, așa ca să se strângă atâta tâlhărime de multă, cât să se facă oaste ca acéia mai fără număr, de să scoață și să gonească mulțime nespusă de tătari, dupe acéste locuri ce le cuprinsése atuncea.

A treia dară, pot tâlharii și furii și carii asémenea lor sunt să ție și să așaze domnii și stăpâniri, carii cu sutele de ai să stea și să se păzească ? și mai vârtos toți, neales nici unul, tot tâlhari și oameni răi fiind, a căroră mințile și gândul tot la răpiri și la câștiguri le sunt, ce stăpânire pot tocmi ? Semnu dară iaste, dupe zisa aceluia, că din răotote și din netocmeală să ține și stă lumea, nu dintracélea să strică și să piiarde. Cum și scripturile, și toată ființa, și singure simțirile aceasta adeverează și cunoaște, cum că din neorânduială, den nedreptate și din răotote să strică și să mută împărățiile și toate. Unde dară și alte mai multe sunt a-i dovedi, cum ziși și a-i arăta neștiința acelu carele măcară va fi fost și zis acéia.

Și den tătarii ce el zise, numai că din Ardeal și din Moldova până la Crâm i-au gonit, unde să află și acum, să poate adeveri, că fără de lucru au grăit; cum și mai nainte vom vedea de acei tătari de unde sunt și cum au venit și la Crâm, unde și până astăzi șăd, ci dară să-l lăsăm la gând, cum paremia de arapi iaste. Iară cine va vrea altul, crează, căce a créde adevărul sau minciuna în volnicia omencască iaste.

Însă și moldovenii de poftesc acéia ale aceluia povestite, să ție și să crează, cum dintr-aceia ei pogoară, volnici vor fi și neamul și ijdereniia lor de la acei tâlhari și furi de vor vrea să-l mărturisească, încă în voie le va fi, doară zicând că au și cevași cale de a mai créde și așa, de vréme ce începăturii pogorării lor can de-acolo încep a-i da cap, zicând adecâte că niște păstori den Maramureș umblând cu dobitoacele lor pen munți, au dat peste o fiară, ce-i zic ei buor,

pre carea gonind-o o au trecut munții și așa ieșind în Moldova, au văzut țară frumoasă și de hrană, iproci. Apoi s-au întors la ai lor și spuindu-le de acel loc, s-au adunat mai mulți păstori și de alții, și au venit de au descălecat acolo și ca acéstea multe povestesc, carele puteți vedea în létopisețele lor, mai ales ce zic ei de dâșșii, măcară că-mi par că multe nu-s adevărate. Căci iată și aici împotrivăși grăiește cel ce au scris acel létopiset (însă nu zic de Uréche), că mai sus zicea că Laslău-craiu au scos pe tătari dintr-însa și apoi o au lăcuit ei, iproci, acum zice că o au găsit pustie pastorii Maramurășului și așa den ei întâi s-au descălecat, iproci.

Însă ce iaste acélea nu mai cerc, ci numai daca din păstori își fac moldovénii începătura, poate le zice neștine măcară și glumind (iar nu cu adevăr), că can dintr-acéia sunt. Dirept că păstorii necuvântătoarelor dobitoace, de nu toți sunt furi, iară gazde de furi tot sunt, iproci.

Iară noi într-alt chip de ai noștri și de toți câți sunt rumani, ținem și crédem, adevérindu-ne den mai aleșii și mai adevériții bătrâni istorici și de alții mai încoace, că valahii, cum le zic ei, iară noi, românii, suntem adevărați romani și aleși romani în credință și în bărbăție, den carii Ulpie Traian i-au așezat aici în urma lui Decheval, dupre ce de tot l-au supus și l-au pierdut; și apoi și ălalt tot șireagul împăraților așa i-au ținut și i-au lăsat așezați aici și dintr-acelora rămășiță să trag până astăzi românii aceștia.

Însă românii înțeleg nu numai ceștea da aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai neași sunt, și moldovénii, și toți câți și într-altă parte să află și au această limbă, măcară fie și cevași mai osebită în niște cuvinte din amestecarea altor limbl, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sunt. Ce dară pe aceștea, cum zic, tot români îi ținem, că toți aceștia dintr-o fântână au izvorât și cură.

Stolnicul Constantin CANTACUZINO, *Istoria Țării Românești*, cca 1678—1716. Reprodus din *Cronicari munteni*, vol. 1, București, Editura Minerva, 1984, p. 45-50.

Nu să află letopisețe scrisă de pământeni vechi. Ce de la o vreme, de la descălecatul lui Dragoș Vodă, târziu s-au apucat Urechi vornicul de au scris

istoriile a doi istorici leșești. Și l-au scris până la domriia lui Aron Vodă.

Apoi au mai făcut după Ureche vornicul și un Simion dascăl, și un Misail călugărul, și un Evstratie logofătul, și iar l-au scris, cât au scris Ureche vornicul, până la Aron Vodă. Numai aceștie, poate-fi, au fost oameni neînvățați, de n-au citit bine la istorii, că au defăimat pre moldoveni, scriind că sunt din tâlhari. Pentru aceasta dară nimene din scrisorile lor, nici cele ce ar fi fost adevărate, audzite sau vădzute a lor, nu le pot oamenii crede.

Ion NECULCE, *Predoslovie la O samă de cuvinte*, cca 1733—1745. Reprodus din *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955, p. 103.

Cel mai vechi cronicar cunoscut al Moldovei este vornicul Grigori Urechi; zicem cunoscut, pentru că însuși el mărturisește că înaintea sa au fost alți cronicari carii s-au ocupat cu istoria țării, lăsând deosăbite izvoade de cronice. Unele din aceste, și cele mai antice, erau scrise latinește și slavonește; vedem pre Urechi ades pomenind de *Letopisetul cel latinesc* sau *slavonesc*. Altele erau scrise și în limba românească, care, și înainte de a se declara de Vasilie vv. limbă a statului prin izgonirea acei slavone, tot se întrebuintă în scrierile literare și private. Unul din aceste letopisițe, și cel mai cunoscut, este acel pomenit de Urechi în *Predoslovie* sa și care se sfârșea cu domnia lui Petru Rareș.

Numele acestor vechi cronicari și chiar scrierile lor n-au ajuns până la noi; cel puțin nu ne sunt încă cunoscute. De chiar Grigori Urechi știm foarte puțin; atâta ne-au venit că era fiu a marelui logofăt Nistor Urechi, care cu soția sa Mitrofana au zidit, în anul 1604, mănăstirea Secul, unde ei și sunt îngropați. Anul nici a nașterii, nici a morții sale nu-l cunoaștem, și în tot cursul letopisețului său nu-l vedem pomenindu-se, dovadă ori că singur s-au ferit de o personală menționare, ori că, dedat cu totul studiilor și scrierii cronicii sale, el s-a ținut departe de întâmplările și trebile politice. Statornica sa petrecere era la satul Prigoreni, aproape de Târgul Frumos, unde este și o parte de moșie, care și în documente și până astăzi se cheamă Rediul lui

Urechi, Prigoreniilor prin încuscrire au trecut apoi către familia Neculcească; și așa această moșie au fost menită să slujească de rezidenție la doi din cei mai mari cronicari ai Moldovei.

Urechi au luat izvoarele letopisețului său în cronicile anterioare a țării, în predaniile bătrânilor, în hrisoavele domnilor și îndeosăbi în cronicarii leșești, a căror limbă, precum și cea latinească, le cunoștea. De aceasta nu trebuie să ne mirăm. Înaintea venirii domnilor țarigrădeni, limbile latină, slavonă și polonă erau tot așa de familiare boierilor, și tot ce era însemnat în societatea română, precum mai pre urmă se făcurea acea elină, în timpul fanarioților, și astăzi acea franceză. [...]

Cronica lui Urechi au slujit de urzeală tuturor cronicarilor următori. Mai întâi ea au slujit la compilațiile lui Evstratie Logofătul, Simeon Dascălul și Misail Călugărul. Lucrarea acestor s-au mărginit în copierea letopisețului lui Urechi cu oareșcare adaosuri și notiții geografice a țărilor megieșite cu Moldova.

Mihail KOGĂLNICEANU, *Notiție biografică a cronicarilor Moldaviei*, – în *Letopisețul Țării Moldovei, tom I*, Iași, 1852. Reprodus din *Opere*, vol.II, Editura Academiei Române, București, 1976, p. 454–456.

Nu datorăm influenței apusene numai primele tălmăciri și tipărituri românești și, deci, însași formația limbii noastre, literare, ci-i datorăm chiar și creațiunea istoriografiei naționale și a adevăratei literaturi române. Contactul cultural al Moldovei cu Polonia, petrecerea fiilor de boieri în Polonia sau a boierilor însșiși, mânați de bejenie, au avut înrăurire incalculabilă asupra limbii, culturii și chiar conștiinței naționale. Apariția lui Grigore Ureche și a compilatorului său Simion Dascălul, a lui Miron și Niculae Costin, a lui Ion Neculce și, mai apoi, a lui Dimitrie Cantemir, unii purtați pe la școlile Poloniei, mai toți cunoscători ai limbii latine, conștienți și mândri de originea lor romană, unii erudiți, iar alții de un însemnat talent literar, a făcut din Moldova veacului al XVII-lea și începutul veacului al XVIII-lea, sub influența culturii apusene, filtrată prin catolica Polonie,

adevăratul punct de plecare nu numai al unei culturi superioare, ci și al difuziunii limbii românești în bezna ortodoxismului slavon și grecesc. Căci influența polonă nu s-a mărginit să contribuie la crearea unei istoriografii, naționale ci a fost și un principiu de răspândire a limbii române în organismul vieții de stat.

Eugen LOVINESCU, *Istoria civilizației române moderne*, 1924.

Boierii noștri trăiau o parte din timpul lor dincolo de hotarele țării. Încă din secolul al XV-lea întâlnim, în Galiția, în afară de studenți din orașele străine, și oameni de țară, al căror nume îl cunoaștem; ei învățau, de pildă, la Stavropighia din Liov, mănăstire de cărturari legată direct de Patriarhia constantinopolitană. De câte ori frații de la Stavropighie aveau vreo nevoie, banii ieșeau și din vistieria Moldovei. Mai târziu, când pribegi din Moldova au trecut nu numai în Ardeal, ci și în Polonia, acolo și-au făcut învățătura. Toată școala lor a fost școală polonă; ei au fost, deci, studenți în limba latină, cari știau și slavonește, căci nu se puteau face boieri fără să știe această limbă. Și unul dintre boierii aceștia pribegi umblați prin școli polone, Grigore Ureche, s-a apucat să scrie istoria țării lui. A făcut-o de la dânsul: a simțit Grigore Ureche, pentru că învățase în școli din Apus, nevoia de a înfățișa în românește, întrebuițând și izvoare polone, redactate în limba latină, trecutul țării Moldovei? Sau Vasile Lupu, care în toate domeniile a îndemnat, este acela care i-a cerut învățătului boier să dea istoria Moldovei ?

În tot cazul, istoria Moldovei a lui Grigore Ureche este fără îndoială o creațiune a lui, în sensul că pentru prima dată se introduce critica istorică, pentru prima dată judecata omenească este întrebuițată pentru a se afla unde este adevărul din acele izvoare multiple care se întrebuițează deodată. Mai târziu s-au adaus și umpluturi care au făcut pe C. Giurescu să creadă că nu mai avem a face cu textul lui Ureche, ci numai cu o refacere târzie a unui Simion Dascălul. Părere care-mi pare și acuma absolut greșită, căci Simion Dascălul era un "profesor", un "om de catedră", care nu cunoștea

viața politică, iar cronica lui Ureche este nu numai o lucrare plină de erudiție, de spirit critic, ci, în același timp, și o carte de om politic, cartea cuiva care știa cum se cârmuiește țara, în spirit boieresc. Într-un studiu recent al d-lui Panaitescu, s-a arătat cât de puternic se afirmă acest spirit. De pildă atuncea când vorbește de încoronarea lui Ștefan cel Mare, el arată cum se adună țara toată; țara îl proclamă pe Ștefan; puterea lui este, prin urmare, obținută nu de la singură biruința lui, ci, înainte de toate, de la voința țării, adică a boierilor cu mitropolitul în frunte. Aceasta este o declarație oligarhică boierească în sens polon, adică în sensul intereselor clasei căreia-i aparține Ureche.

Dar, în afară de valoarea politică a cronicii lui Grigore Ureche, ea mai are o valoare în ce privește stilul. Ureche este un om de stil latin, un om de strict stil latin. Nu are decât să deschidă cineva orice pagină din cronica lui pentru ca să simtă imediat modelul care i-a stat în față. El nu se încurcă în amănunte; expunerea lui este totdeauna sigură și dreaptă: se vede disciplina admirabilă în care Ureche-și făcuse învățătura. Astfel, în descrierea luptei de la Baia — pentru a lua un exemplu — pe lângă că se simte mândria națională a boierului care nu suferă pretențiile craiului Mateiaș, pe lângă că se recunoaște hotărârea ostașului, dar în fraza aceea lungă, după ce cade răspunsul lui Ștefan cel Mare; "nu au primit" și apoi se ridică steagurile și lucesc în soare armele de luptă împotriva străinului, se distinge stilul eroic, fraza latină lungă, cu bucățile intercalate, frământarea aceea de stil care vine dintr-o lungă experiență seculară a scrisului într-una din marile literaturi ale lumii. Aici nu mai este însăilarea lui Gheorghe Ștefan, cu schimbările sintactice de fiecare moment, ci este ceva care leagă logic toate elementele frazei, găsim în gramatică tot ce trebuie pentru a pune împreună și a confunda multiplele elemente dintr-un singur bloc de structură latină. Se va vedea pe urmă ce înseamnă, pentru a doua jumătate a secolului al XVII-lea, o altă disciplină de stil, italiană de o parte, polonă de alta, când se vor studia Cantacuzino Stolnicul și Miron Costin, personalități care își permit toate capriciile, pe când aici, potrivit

cu spiritul Renașterii, originalitatea lui Ureche se supune unei discipline neînvinsă, unor norme inflexibile de guvernare a stilului, și potrivit cu normele acestea întrebunțează cu o îngrijită cumpanire toate mijloacele retorice latine.

Și de aceea la el și bucuria descoperirii originilor latine, mândria cu care se proclamă înalta noastră descendență.

Nicolae IORGA, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*. Editura Literaturii Pavel Suru, București, 1929.

În secolul al XVII-lea, cronicarii moldoveni au cunoscut umanismul în școlile iezuite din Polonia. Dar la ei nu se poate vorbi de o conștientă concepție umanistă. [...] Concepția despre om și raporturile lui cu universul n-are nimic din umanism, la cronicari. Încă legați de spiritul teologic al vremii, formați la morala creștină a ortodoxismului național, cronicarii moldoveni nu exprimă duhul Renașterii. Grigore Ureche și Miron Costin, educați în școlile de cultură latină din Polonia, n-au putut lua contact direct cu adevăratul umanism. Prin intermediul iezuiților, ei au cunoscut literatura latină, virtuțile militare și civice ale romanilor și au învățat arta scrisului de la marii lor istorici. Când, în toate istoriile noastre literare, se pomenește de influența umanismului polon asupra cronicarilor moldoveni, nu trebuie să dăm acestui fapt o însemnătate completă. Cronicarii sunt prea legați de ortodoxismul etic și politic al timpului, spre a accepta noțiunea integrală a umanismului. Formația lor spirituală nu depășește linia tradițională a atitudinii morale ortodoxe, oricâte elemente de umanism și-ar fi însușit în școlile iezuite. Ideea latinității noastre, agitată atât de mândru, în scrierile lor, este un simplu orgoliu etnic, nu o valoare spirituală. Ei au învățat de la istoricii latini să utilizeze o relativă erudiție, o argumentare logică și arta notațiunii sobre și a portretului. Mă gândesc mai ales la Grigore Ureche, ce mi se pare mai adânc influențat de istoricii romani. Modul lui de a pune pe primul plan elementul eroic al istoriei îl apropie de Titu-Liviu, povestirea lui sobră, cu atitudine detașată, amintește

narațiunea istoricilor latini, iar incontestabila artă de portretist vedește rodul frecventării istoriografilor romani. [...] Există o apreciabilă varietate, o artă concentrată și un relief de caracterizare atât de viguros, în unele din portretele de domnitori, din cronica lui, încât putem afirma cu siguranță că Ureche a cunoscut subtilitățile retoricii latine și le-a folosit cu inteligență artistică. Este de-ajuns să ne referim la celebrul portret al lui Ștefan cel Mare, dat ca exemplu de concizie și precizie de nuanțe, în toate istoriile literare. Modelul clasic al acestui portret este, cu siguranță, vestitul portret al lui Hannibal, făcut de Titu-Liviu. În câteva linii simple, Ureche a prins efigia lui Ștefan, după cum istoricul roman a gravat figura marelui pun.

Identificările pot fi continuate. [...]

Ceea ce voim să scoatem acum în evidență este ceva mai general — și anume că umanismul practicat de cronicarii moldoveni nu este o concepție etică asupra omului și a vieții, ci o asimilare de procedee estetice, de canoane retorice. În cazul lui Ureche, demonstrația noastră este, credem, valabilă, rămânând a fi adâncită și completată printr-un amplu studiu comparativ. Cei care s-au ocupat mai mult de cronicari au fost mai ales istoricii; pe ei i-a interesat, cum era și firesc, adevărul și critica izvoarelor folosite de istoriografii moldoveni; lămurii pe acest plan, cronicarii au căzut pradă filologilor, care le-au explicat lexicul și sintaxa, urmărind fizionomia limbii române la cei dintâi scriitori naționali. Studiul cronicarilor nu trebuie limitat aci. Dacă fără o bună orientare istorică și filologică nu pot fi just apreciați, fără un comentariu estetic (oricât de modest pot ei sugera) cronicarii nu-și vor justifica valoarea scriitoricească. Istoria noastră literară, făcută aproape numai de istorici și filologi, nu va ajunge o disciplină serioasă și completă decât într-o fază de evoluție modernizată, când erudiția se va alia cu simțul literar și intuiția critică a valorilor.

Pompiliu CONSTANTINESCU, *Umanism erudit și estetic*, în "Vremea", VII, 1934, nr. 352, 353, 354.

Adevărata istoriografie moldoveană începe cu Grigore Ureche, fiu al unui Nestor Ureche, boier refugiat o vreme în Polonia (prilej pentru Grigore de a învăța în școlile leșești). Spătar sub Alexandru Iliș, mare spătar și apoi vornic al Țării de Jos sub Vasile Lupu, nu mai era în viață la 3 mai 1647, când i se împărțea averea.

Cum Ureche n-a scris cronica vremurilor sale (letopisețul lui merge abia până la 1594, la a doua domnie a lui Aron-vodă), nu putem căuta la el percepția lumii în care se mișca. Slujindu-se de izvoade sărace, el e un cronicar în înțelesul larg al cuvântului, în felul boierului ce-și înseamnă pe scoarța unui ceaslov ivirea unei comete și a călugărului compiler, cu toate că în Polonia a trebuit neapărat să cunoască mișcarea umanistă și că, intelectual vorbind, el e un om cu învățătură de izvor occidental și în marginile clasei lui un spirit cu vederi înaintate. Fundamental rămâne totuși boier bun cu dragoste de țară. Tot ce se poate aștepta de la un astfel de scriitor este mireasma automatismului, harul cuvântului, care la Ureche sunt tari ca aloia. Dar găsești la el înțelepciune și acea desfacere de lucruri în duhul Bibliei, după care este răsplătă și pedeapsă. Are sensul obiectivității și nu folosește știrile care nu "se tocnesc", precum bănuiește conceptul de tradiție, de vreme ce socotește că o nație fără istorie s-ar asemana "fierălor și dobitoacelor celor mute și fără minte". Este evoluționist în istorie, în sensul biologic, admitând că orice nație (azi am zice civilizație) are o "începătură", un "adaos" și o "scădere". Bineînțeles, e providențialist. Îi descoperim chiar idei politice. "Tocmala" și "obiceiele țării" nu i se par bine așezate. Domnul judecă fără legi și după capul lui și "unde nu-s pravile, din voia domnilor, multe strâmbătați se fac". Puterile în stat sunt amestecate: "În Moldova este acest obicei de pier fără de număr, fără de judecată, fără de leac de vină, însăș pâraște, însăși umple legea". Violența în cârmuire o socotește o greșală: "Crezu, mai bine pentru dragostea decât de frică să-i slujească". Natura e mai înțeleaptă, după el, decât omul, căci niște gânganii fără minte ne învață cum se ține domnia: "cum este albina, că toate-și apără căscioara și hrana lor cu acile și cu veninul său. Iară

domnul lor, ce să chiiamă matca, pre niminea nu vatămă”. Iată niște idei foarte cumini: țară creștină, cu întocmire de legi, ferită de bunul-plac al voievodului, care trebuie să-și tempereze trufia prin învățătura providențială istorii.

În ultimă analiză toată mierea cronicii lui Ureche se reduce la cuvânt, la acel dar fonetic de a sugera faptele prin foșnitura și aroma graiului. La drept vorbind, nici nu trebuie să vorbim de Ureche, ci de limba literară de dialect moldav care apare dintr-o dată. În locul retoricei comparații, mișună metafora bine pitită. Cronicarii se cade să fie "fierbinți" pentru trecut, ca să scape (imagini de alterare) "lucruri vechi și de demult de s-au răsuflat atâta vréme de ani". Graiul nostru "dm multe limbi" este făcut (fascicol fabulos de organe animale). Obiceiele țării (văzute ca un strat geologic în răcire) "nu-s legate". Turcii "ca o negură, toată lumea acoperea". "Ce să va fi lucratu" în zilele unor domni nu se știe (așadar domnia este zidărie, lucrare). Între cele două biserici a stat (aparitie himerică) "uriciune". Iuga "au descălecat orașe pren țară", "au ales sate și le-au făcut ocoale" (scene de călărire cu opriri, de împărțeală și de târlă). Vlădicilor "le-au pus scaunele de șed dendreapta domnului, înaintea tuturor svétnicilor" (icoană bizantină). Clucerul mare este ispravnic "pre unt și pre miere și pre colacii, adecă pocloanele ce vin de la orașă", medelnicerul taie ,fripturile ce să aduc în masă" (tablouri olandeze de ospățuri). Țara e "mișcătoare și neașezată". Ștefan a luat Radulul (viziune de tabără) "toată avuția lui și toate veșmintile lui cele scumpe și visteriile și toate steagurile lui..." și "pre fiica sa Voichița". Moldovenii au "picat" "cât au nălbit poiana" (tablou floral). ".Și fu [gest acut de dezgust] scârbă mare a toată țeara." A fost odată "iarnă grea și geroasă" și vară cu "ploi gréle și povoaie de ape și multă înecare dc apă s-au făcut" (cuvintele au apăsăre de plumb și lichidități). La anul 1588 "fost-au iarnă grea, mare și friguroasă, de au înghețat dobitoace și heri pin păduri". În vremea lui Petru Șchiopul a fost secetă "și unde mai nainte prindea pește, acolo ara". "Copacii au secat de secetă, dobitoacele n-au fostu avându ce paște vara, ci le-au fostu dărământ frunză. Și atâta prafu au fostu cându să

stârnea vântu, câtu s-au fostu strângându troieni la garduri și la gropi de pulbere ca de omăt. Iar dispre toamnă deaca s-au pornitu ploii, au apucat de au crescut mohoară și cu acelea ș-au fostu oprind sărăcimea foamea.” Sub Aron Tiranul “țeara scârșca”. “După al noaolea an al domnii lui Alixandru-vodă Lăpușeanu s-au ivit Dispot” (ca o cometă, ca un semn ceresc) “carile fiind italian au fostu știind multe limbi” (minune). Pe Despot, Tomșa îl lovi cu buzduganul “și decii toată oastea s-au lăsat la dânsul... acoperindu-l mulțimea” (imagini de gloată). Acestea nu sunt propriu-zis figuri, ci noțiuni în clipa aceea când se desfac din concrete, când ideile nu și-au pierdut pieile. Adauge-se harul de a gândi prin simțuri, de a limita prin sunete foșnitoare, horăitoare, clinchetitoare lovirea, învâlmășirea, vechimea chiar a faptelor. Frazele cad ca niște brocarturi grele sau în felii ca mierea. Vorbirea cronicarului e dulce și cruntă, cuminte și plină de ascuțisuri ironice. Invenție epică Ureche nu are și să povestească propriu-zis nu știe. Dar limba ridică pe spații mici scene epice, rezezi ca niște nouri ce se desfac. Iată tabloul în negru și roșu, ca scenele de război ale lui Paolo Uccello, al luptei de la Podul-Înalt: “...i-au coprinsu pre turci negura, de nu să vedea unul cu altul. Și Ștefan-vodă tocmişă puțini oameni preste lunca Bârladului, ca să-i amăgească cu buciune și cu trâmbițe, dându semnu de războiu. Atuncea oastea turcească întorcându-se la glasul buciunelor și împiedicându-i și apa și lunca și negura acoperindu-lu-i, tăindu lunca și sfărâmându.” Iată o simplă gravură: Bogdan-vodă “au lovit cu sulița în poarta Liovului”. Lupta oamenilor lui Ioan Armeanul e o învâlmășeală găfâită, asudată: “Nu era loc a călca pre pământu, ci pre trupuri de om. Așa mai apoi să bătiia de aproape, cât și mâinile le obosisă și armile-i scăpa. Acela praf să făcusă, cât nu să cunoștia care de care este, de săneate și de trăsnetul pușcilor nu să auziia dispre amândoa părțile”.

Adevăratul dar al lui Ureche este însă portretul moral. Aci el creează, sintetizează, fiindcă izvoadele nu-i dădeau nici un model. Omul e privit sub o însușire capitală sau un vițiu sub care se așează faptele lui memorabile, într-o cadență tipică. Ștefan e un sanguinar leonin :

"Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, mânios și de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospéte omorâea fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, neleneșu, și lucrul său îl știia a-l acoperi și unde nu gândiiia, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vârâia, ca văzându-l ai săi să nu să îndărăpțeaze și pentru acéia, raru războiu de nu biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor."

Bogdan-vodă e o arătare din gravurile lui Callot: "că au fostu grozav la față și orbu de un ochiu". Ștefăniță e o copie juvenilă a moșului. Rareș e omul politic cumpătat și iscusit: "Țara și moșia sa ca un păstor bun o socotii, judecată pre dreptate făcea. Almintrilea de sfat era om cuvios și la toate lucrurile îndrăznețu, și la cuvântu gata, de-l cunoștea toți că este harnic să domnească țara." Iliăș-vodă "dinafară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuțit", având sftnici tineri turci "cu carii zioa petrecea și să dezmierda, iar noaptea cu turcoaiice curvind". Bogdan Lăpușneanu e un copil fără minte: "Numai ce era mai di treabă domnii lipsiia, că nu cerca bătrânii la sfat, ci de la acei tineri din casă lua învățătură, iubiiia glumile și măscăriile și jocuri copilărești". Iancul Sasul e un eretic bizar (umbla vara cu sanie de os) și nerușinat: "era om curvariu preste samă, că nu numai afară, ce nice de curtea sa nu să feriiia, că giupânesile boierilor de la masa doamnii sale le scotea, di le făciia silă". Petru Șchiopul era un om de treabă: "cum să cade, cu di toate podoabile câte trebuiesc unui domnu de cinste, că boierilor le era părinte; pre carii la cinste mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșiiia. Țărâi era apărătoriu, spre săraci milostivu, pre călugări și pre mănăstiri întăriia și-i miluia, cu vecini de prinprejur viețuia bine". Aron-vodă este un dement primejdios: "nu se sătura de curvie, de jocuri, de cimpoiași, carii îi ținea de măscării... Pe boieri pentru avuție îi omora; jupânesile lor le siliia și domnind, nu alta, ci ciudése și minuni făcea."

Ureche n-a avut răgaz decât să prefacă izvoadele. Dacă ar fi dus cronica

până la vremea lui Vasile Lupu, prin domniile Movileștilor, a lui Graziani și a celorlalți pe cari îi va descrie Miron Costin, cu toată experiența vieții și cu acea vecinică scrutare morală, abia atunci cronica ar fi fost extraordinară.

George CĂLINESCU, *Cronicarii moldoveni*, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București 1941, p. 20–22. Text reprodus după ediția a doua, revăzută, Editura Minerva, București, 1982, p. 14–16.

Cronica lui Grigore Ureche deschide pentru literatura noastră veche, alcătuită din texte religioase, din legende apocrife, din romane populare și din cronografe, o eră nouă; dar acest început al unui nou gen literar, singurul în care s-a afirmat originalitatea neamului nostru în veacurile trecute, constituie încă astăzi o problemă complicată.

Cronica lui Ureche în forma ei primitivă, așa cum a încercat Kogălniceanu să ne-o dea în colecția sa de *Letopisețe*, nu există. Nu numai că s-a pierdut originalul cronicii, dar nu avem nici măcar o copie directă după ea. Toate manuscrisele care au ajuns până la noi înfățișează textul lui Ureche întretesut cu interpolările adăugate ulterior de Eustratie Logofătul, de Simion Dascălul și de Misail Călugăru. După părerea răposatului Giurescu, aceste adaose ale lui Simion Dascălul sunt așa de numeroase și așa fel îmbinate în urzeala lui Ureche, încât ar fi peste putință să se delimiteze precis ceea ce constituie fondul primitiv al cronicarului boier de ceea ce este transpus de Simion Dascălul și de ceilalți. [...]

Împletind știrile aflate în izvoarele interne cu informațiile pe care le găsea în Bielski și în cosmografia nedescoperită încă, Ureche și-a scris cronica până la a doua domnie a lui Aron-vodă (1595). Ultimul capitol din cronica rămasă neterminată expune împrejurările pribegiei lui Nestor Ureche, înainte de sosirea la Iași a lui Aron-vodă, cu atâtea amănunte dramatice și în același timp precise, încât nu încape îndoială că scriitorul lor le cunoaște din amintirile bătrânului boier.

Cronica lui Grigore Ureche, scrisă se pare între 1642, data când el

ajunge vornic mare, cum semnează predoslovia, și 1647, data morții, a intrat însă de timpuriu în mână lui Simion Dascălul. În ce împrejurări nu știm. Câmpul este aci deschis ipotezelor.

Am spus mai sus că Ureche a murit fără să vadă sfârșitul domniei lui Vasile Lupu. Se poate ca puțin timp înaintea morții, să fi împrumutat cronica neterminată încă lui Eustratie Logofătul, care era al treilea logofăt în divanul lui Vasile Lupu și cu care cronicarul era în strânse legături de prietenie — "frate și prieten", cum îl numește, împreună cu alți boieri din divan, într-un document¹ din 1641. Eustratie Logofătul a adăogat și el câteva știri și apoi cronica a fost încredințată lui Simion Dascălul, ca s-o transcrie; Simion Dascălul a copiat-o, a amplificat-o și apoi, nu se știe cum, originalul lui Ureche a dispărut². A dispărut de timpuriu, fără să lase nici o urmă, fiindcă nici Miron Costin, care scrie la câteva decenii după Ureche, nu are la îndemână decât tot compilația interpolatorului. În 1670,

¹ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, III, p. 310. E o mărturie din martie 1641 prin care Gr. Ureche atestă că a văzut când Lupul din Hârlău, cu soția Simiiana și copiii vând ocina și moșia lor cu heleșteu, pe apa Crivdei, în hotarul satului Fetești, "fratelui și prietenului nostru, lul pan Eustratie biv logofăt".

² Ulterior, într-o copie interpolată de Simion Dascălul, a mai adăogat interpolări și a mai făcut câteva schimbări și Misail Călugăru. Această versiune cu interpolările lui Misail Călugăru se păstrează în patru manuscrise din Biblioteca Academiei Române, (cf. C. C. Giurescu, în *Convorbiri literare*, LIII, 1921, p. 326 și în introducerea la Grigore Ureche vornicul și Simion Dascălul; *Letopisțul Țării Moldovei*, ed. II, "Scrisul românesc", p. IV-LVIII). Succesiunea interpolatorilor credem dar că este aceasta: Eustratie Logofătul, Simion Dascălul, Misail Călugăru. Ea concordă și cu ceea ce aflăm de la Miron Costin — care intrase în Moldova la vreo patru-cinci ani după moartea lui Gr. Ureche — în *De neamul moldovenilor*, din ce țară au ieșit strămoșii lor (ed. Giurescu): "Iară cum am înțeles de câțiva boieri și mai ales din Neculai Buhuș ce au fost logofăt mare, pre acest Simeon Dascălul, Istrate Logofătul l-au fătat cu basnele lui și Misail Călugăru de la Simeon au născut, cela fiu, cestălalt nepot" (p. 5). Neculai Buhuș moare în 1667. Sau "De ar fi acmu Istrate Logofătul și fiu-său un Simion Dascal și nepotu-său un Misail Călugăru, cam s-ar apuca de această poveste cu basnele lor cele ce au scris..." Miron Costin nu văzuse însă letopisețul lui Eustratie Logofătul: "...că mi se pare, bine nu știu, că n-am văzut letopisețul lui Istrate..."

când stolnicul Constantin Cantacazino însoțește la Iași pe soția și fiica lui Brâncoveanu la căsătoria acesteia cu Gheorghe Duca, domnul Moldovei, el dobândește o copie de pe cronica lui Ureche de la marele comis Ion Racoviță, dar acest izvod este tot compilația lui Simion Dascălul.

Simion Dascălul a utilizat, în interpolările sale, izvoare diferite de acelea pe care le-a folosit Grigore Ureche. El a avut la îndemână o versiune a letopisețelor moldovenești deosebită de aceea pe care a întrebuintat-o Ureche. Izvoarele lui Simion Dascălul cuprindeau, întretele altele, și cronica lui Eftimie și mergeau până la domnia lui Vasile Lupu, după cum mărturisește el însuși. Din aceste letopisețe interne, Dascălul a luat unele știri, pe care le-a adăugat în textul lui Ureche stângaci, neîndemânatic, dând naștere la contraziceri.

Dintre izvoarele polone, Simion Dascălul nu a cunoscut pe Ioachim Bielski. Deși îl citează într-un loc în expunerea lui Ureche, totuși, din faptele pe care pretinde că le ia din istoriograful polon, se vede bine că nu l-a cunoscut, căci aceste fapte nu se găsesc la el. Simion Dascălul a avut la îndemână pentru compilația sa numai opera lui Alexandru Guagnini, *Sarmatiae Europae Descriptio*, în traducerea polonă a lui Pazskowski. Din această operă a luat toate acele amănunte pline de colorit privitoare la domnia lui Despot: falsificarea genealogiei, împrietenirea lui Despot cu Laski, încercarea lui Lăpușeanu de a-l otrăvi, fuga lui Despot în Polonia, prefacerea că e mort, simulacrul de înmormântare, răsturnarea lui Lăpușeanu tocmai când credea că a scăpat de Despot, domnia acestuia, răscoala lui Tomșa.

Simion Dascălul a mai introdus în cronica lui Grigore Ureche un capitol despre originea românilor din tâlharii de la Râm, asupra căruia vom reveni îndată.

Crescută astfel cu interpolările lui Simion Dascălul, cronica lui Ureche s-a răspândit în o mulțime de copii manuscrise.

În cronică, așa cum ne-o oferă ediția regretatului Giurescu — cea mai bună, întrucât este singura care respectă tradiția unui text și ne dă în

aceiași timp variantele din celelalte manuscrise, necesare pentru a urmări istoricul textului — se observă destul de clar două firi, două mentalități, două personalități cu totul deosebite.

O primă personalitate se caracterizează printr-o caldă dragoste de țară, printr-un deosebit simț de demnitate, printr-un spirit de măsură și claritate și printr-un fin discernământ critic. A doua personalitate se caracterizează printr-o râvnă de a se face cunoscută cu orice preț, printr-o tendință constantă de “a tinde poveștile mai larg”, cu riscul de a cădea în proximitate și incoerență chiar, printr-o totală lipsă de măsură și de simț critic.

Coexistența acestor două personalități atât de diferite în cuprinsul aceleiași cronici se relevă de la primele pagini.

Grigore Ureche este, în ceea ce privește persoana lui, de o discreție plină de demnitate; nicăieri în cuprinsul cronicii nu vorbește despre sine, nici chiar atunci când ar fi îndreptățit, când te-ai aștepta, când ai dori-o chiar. Pretutindeni el se identifică cu faptele povestite și nicăieri nu iese la iveală, nici chiar atunci când făptașii sunt persoane care i-au stat aproape de suflet, cum se întâmplă cu tatăl său Nestor, de care nu vorbește decât o singură dată. Încolo nicăieri nu vorbește despre sine și ai săi.

Simion Dascălul apare continuu în cuprinsul povestirii, mai ales când este vorba să-și asigure paternitatea adauselor sale:

"Acestea cercând cu nevoie vornicul Ureche scrie de zice... După aceia și eu... Simion Dascal, apucatu-m-am și eu pre urma a tuturor a scrie aceste povești..."

"Ce această poveste a lui Laslău craiu, ce spune că au gonit pre acești țătari, nu o au scos Ureche vornicul din letopisețul cel latinesc, ci eu, Simion Dascălul, o am izvodit din letopisețul cel unguresc..."

"Ce această poveste nu se află însemnată de Ureche vornicul, iar eu n-am vrut să las nici aceasta să nu pomenesc."

Ureche este un spirit critic. El are despre istorie o concepție pragmatică; ea trebuie să dea norme de învățătură “feciorilor și nepoților, despre cele

rele să se ferească... iară de pe cele bune să urmeze și să învețe și să se înderepteze”. Dar cine are despre istorie o asemenea concepție își dă bine seama că primele condiții pe care trebuie să le îndeplinească sunt: deplina obiectivitate în restabilirea adevărului. Grigore Ureche își dă seama de aceasta și de aceea el confruntă continuu izvoarele pământene cu cele străine, pentru ca, din noianul știrilor contradictorii, să poată culege grăuntele de adevăr pe care-l cuprind. Ureche o spune destul de limpede: "nu numai letopisețul nostru, ce și cărți străine am cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dereptate”.

Simion Dascălul este, dimpotrivă, o fire imaginativă. El e stăpânit mereu de preocuparea de a "tinde poveștile” cât mai pe larg, împletind, fără discernământ critic, fapte istorice consemnate în cronici cu materialul legendar care circula în masele populare din vremea sa și care intrase în bună parte în izvoarele pământene.

Între istorie și folclor el nu face nici o demarcație. Ba ceva mai mult: modifică datele pe care le găsește în izvoarele sale, intervertește, ca o totală lipsă de simț critic, ordinea evenimentelor, schimbă unele pasaje și adaugă de la sine lucruri care nu se găsesc în izvodul său. Așa face, de pildă, la domnia lui Despot, unde adaugă la textul lui Paszkowski că Despot "s-a mutat la alt ostrov de la Roma”. Mai departe, Guagnini amintește de un nepot al lui Despot, cel al cărui nume l-a uzurpat o slugă, viitorul domn al Moldovei. Simion Dascălul se oprește asupra detaliului morții nepotului în război și face din această împrejurare punctul de plecare pentru falsificarea genealogiei lui Despot-vodă.

Ureche este apoi stăpânit de un suflu de patriotism, care, cu toată discreția, vibrează totuși în paginile cronicii sale. El scrie împins de curiozitatea de a "afla cap și începătură moșilor, de unde au izvorât în această țară și s-au înmulțit”. El, care văzuse înflorirea istorică a Poloniei, ținea "să nu se înece anii cei trecuți și să ne asemănăm fiarelor și dobitoacelor mute”. Vorbește, în aceste simple cuvinte ale bătrânului

cronicar, ceva din sufletul neamului întreg, care în acele vremuri turburi, ajunsese să-și lămurească ființa sa etnică deosebită. Deși "cerca cu nevoită" și "cărți străine", ca să poată afla adevărul, totuși el înlătură din cronica sa știrile din izvorul polon care i se păreau exagerate și care, în același timp, jigneau mândria lui de moldovean. De pildă, scena în care Ioachim Bielski ne povestește cum Ștefan cel Mare, încolțit de turci și nevoit să ceară ajutorul regelui polon, primește să-i recunoască suzeranitatea, să depună în cortul regal steagul Moldovei la picioarele regelui polon și să îngenunche înaintea lui, prestându-i omagiul de credință, în timp ce cortul se desfăcea pentru ca oștirea adunată în Câmpia Colomeei să vadă umilirea marelui erou moldovean, este înlăturată de Ureche și redusă la atâta: Ștefan-vodă a venit la Colomea și "toate ce au avut mai de treabă au vorbit și apoi l-au ospătat pe Ștefan Vodă".

Mai înainte, la 1471, cronicarul polon spunea că Ștefan a trimis 28 de steaguri regelui polon. Ureche explică răspicat: "au trimis și lui craiu din dobânda sa, nu pentru că doar au fost datoriu să-i trimită, cum zic unii, că au fost supus leșilor, ce pentru ca să-l aibă prieten la nevoie și la treabă ca aceea, de-i va veni asupra".

Suflul sentimentului patriotic se vede la Ureche și în lumina de caldă duiosie pe care o proiectează peste figura domnilor apărători de țară și dătători de legi și datini. Sunt adevărate portrete mici, lucrate cu artă în medalion, ca bunăoară:

"Bogdan Vodă cel Grozav, feciorul lui Ștefan Vodă cel Bun (Mare), s-au pristăvit în ceasul dintâiu al nopții, în târg în Huși, nu cu puțină laudă pentru lucruri vitejești ce făcea, că nu în beții, nici în ospete petrecea, ci ca *un strejar în toate părțile priveghia*, ca să nu se știrbească țara, ce-i rămăsese de la tată-său".

Sau portretul lui Petru-vodă Rareș; "Ca un păstor bun ce străjuiește turma sa, așa în toate părțile *străjuia* și priveghia și nevoia să lățească ce au apucat, că nimica dapă ce s-au așezat la domnie n-au zăbovit, ci 90 războaie s-au apacat, și la toate-i mergea ca noroc".

Sau, în sfârșit, portretul doamnei Raxanda: “Femeie destoinică, înțeleaptă, ca dumnezeire, milostivă și la toate bunătățile plecată”; și mai ales al lui Ștefan cel Mare, de care ne vom ocupa pe larg mai jos.

În contrast cu acești mari înaintași, el știe să încondeieze și pe domnii răi, stricători de lege și de datini, dărâmători de țară. Iată, de pildă, pe Ilișvodă, flul lui Petru Rareș, pe care “firea și fața îl lăuda să fie blând, milostiv și așezatoriu, gândindu-se că va semăna tatâne-său, ci nădejdea pre toți i-au amăgit, că dinafară se vedea pom înflorit, iar dinlăuntru lac împuțit, că având lângă sine sfetnici tineri turci, cu care ziua petrecea și se desmierda, iar noaptea cu turcoaice curvind, din obiceiul creștinesc s-au depărtat; în vedere se arăta creștin, iar noaptea în slobozie mahmetească se dedese”.

Sau chiar portretul lui Bogdan Lăpușneanu, fiul doamnei Ruxanda, pe care ni-l înfățișează cu contrastele lui: “Cum și era blind și cucernic, așa tuturora arăta direptate, de se vedea că nimica nu s-au depărtat de obiceiul tatâne-său. Nici de carte era prost. La călărie sprinten, cu sulița la halca nu pre lesne avea protivnic, a săgeta din arc tare nu putea fi mai bine. *Numai ce* era mai de treabă domniei *lipsia*, că nu cerca bătrânii la sfat, ci de la cei tineri din casă lua sfat și învățătură. Iubia să auză glume și măscării și jocuri copilărești. Mai apoi lipi de sine leși, de-i era și de sfat și de a batere halca cu sulița, răsipind avuția cea domnească.”

Zbucnește în aceste ultime portrete durerea unui mare patriot din divanul Moldovei, care vedea cum se risipește țara lăsată de Ștefan cel Mare și Sfânt: “scăderea care se vede că au *venit* în zilele noastre”.

În adausele lui Simion Dascălul, demnitatea sentimentului național este amortită. Râvna de a “tinde poveștile mai pe larg” este la el așa de puternică, încât îl orbește și îl face să admită și să încorporeze până și o legendă ungrească, falsă, tendențioasă, despre descendența noastră din tâlharii scoși din temnițele Romei.

Aceste două temperamente atât de diferite pe care le întrezărim în corpul compilației se răsfrâng — cum de altfel este și firesc — și în structura stilistică a cronicii.

Stilul lui Simion Dascălul este de multe ori întortocheat, plin de repetiții, neclar. Iată, de exemplu, o probă din *Predoslovie* chiar:

“După aceia și eu care sunt între cei păcătoși Simion Dascăl, apucatu-m-am și eu pre urma a tuturor a scrie aceste povești, ce într-ânse spune cursul anilor și viața domnilor, văzând și cunoscând că scriitorii cei mai de demult, care au fost însemnând aceste lucruri ce au trecut, s-au săvârșit, și pre urma lor alții nu vor să se apuce, văzând noi aceasta, că se părăsește această însemnare, socotit-am ca să nu lăsăm acest lucru nesăvârșit <să> nu se însemneze înainte, carele mai nainte de alții au fost început pre rând însemnat până la domnia lui Vasilie Vodă, ca să nu ne zică cronicarii altor limbi c-am murit și noi cu scriitorii cei din ceput, sau că doară suntem neînvățat...”

În acest exemplu — aș putea cita întreaga predoslovie — se vede bine fraza lungă, greoaie, întunecată, încărcată de incidentale, plină de repetiții, ca o urzeală în care firele neorânduite bine încep să se încâlcească.

Stilul lui Grigore Ureche se caracterizează, dimpotrivă, printr-o concizie și precizie într-adevăr clasice; este un stil lapidar; pare că e săpat în piatră, ca o pisanie de biserică. Citez ca exemplu — fiindcă predosloviea este prea cunoscută din liceu — portretul lui Ștefan cel Mare :

"Fost-au acest Ștefan Vodă om nu mare de stat, mânios și de grab a vărsa sânge nevinovat; de multe ori la ospețe omora fără giudeț. Amintrelea era om întreg la fire, neleneș, și lucru său îl știa a-l acoperi, și unde nu gândea, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vâra, ca văzându-l ai săi să nu îndărăpțeze, și pentru aceia rar rășboiu de nu biruia, și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-se căzut jos, se rădica deasupra biruitorilor..

Iară pre Ștefan Vodă I-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mânăstire în Putna, care era de dânsul zidită. Atâta jale era, de plîngea toți ca după un părinte al său, că cunoștea toți că s-au scăpat de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui până astăzi îi zic Sfântul Ștefan Vodă, nu pentru suflet, ce este în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fost

om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carele nime din domni, nici mai înainte, nici după acela, l-au ajuns.”

Este cel mal clasic portret din literatura noastră veche. Nu lipsește nimic din ceea ce trebuie pentru a ne evoca dinaintea ochilor portretul, mai ales sufletesc, al marelui voievod; și totuși nici un cuvânt de prisos. Nimic nu se poate adăuga și nimic nu se poate suprima fără a-i distruge farmecul literar. De remarcat în același timp cu câtă obiectivitate Grigore Ureche, care avea un adevărat cult pentru Ștefan cel Mare, recunoaște, alături de marile calități ale domnului, și defectele; alături de părțile de lumină, și cele de umbră (“mânios, degrab a vărsa sânge nevinovat... la ospețe omora fără giudeț”). Dar aci stă marele lui meșteșug de artist în ale scrisului că, după o scurtă trăsătură fizică, înșiră repede defectele, pentru a așeza apoi calitățile într-o gradație ascendentă care culminează în apoteoză (“...Sfântul Ștefan Vodă, nu pentru suflet, ce este în mâna lui Dumnezeu... ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carele nime din domni, nici mai înainte, nici după aceia, l-au ajuns”).

Deși Stilul lui Ureche este de o precizie lapidară, totuși limba cronicii nu este lipsită de un pitoresc al ei particular. Aci însă nu se mai pot face distincții nete între Ureche și Simion Dascălul, fiindcă în unele părți amândoi au transcris aproape verbal izvoare interne, care nu ne mai stau astăzi la îndemână, iar, de altă parte, limba lor e creația colectivității moldovenești de la jumătatea veacului al XVII-lea, abia modelată de cărturari. Lăsăm la o parte aspectul ei fonetic și morfologic — nu pentru că, fiind de esență filologic, îi socotim neinteresant din punctul de vedere al formării limbii literare (dimpotrivă, ne-ar interesa să știm și în ce măsură limba textelor coresiene a mlădiat scrisul marilor cronicari moldoveni) — dar pentru că nu numai originalul lui Ureche s-a pierdut, ci și din prelucrarea lui Simion Dascălul nu avem decât copii târzii, care nu ne dau în această privință, cu precizia de care avem nevoie, textul autentic.

Lăsând deci la o parte această latură a ei, limba primei cronici moldovenești — creată de un popor de boieri și de țărani a căror viață se

împletea intim cu a naturii — nu se ridicase încă până la concepte abstracte. Dar este o limbă plină de vigoare, care păstrează frăgezimea naivă a imaginilor sugestive formate în plin contact cu viața satului, ca de pildă: “Țara Ardealului înconjurată cu munți și cu păduri cum ar fi *îngradită*”; “În vremea lui Petru Vodă Schiopul au fost seceta mare și unde prindea mai înainte pește, acolo ara plugul”; “au descălecat orașe în țară”; “le-au împărțit hotare în țara sa”; sau din priveliștea frământărilor naturii: “cum se ridică o *negură întunecată și se răsipește așa și Petru Rareș se curățește de scârba ce-i zăcea la inimă*”; “păgânii, care în toate părțile *fulgerau și trăsneau* cu armele lor”; “oștile s-au vârtejit”; ori luate din viața păstorească: “*ca niște lupi gata spre vânat ca sa înece oaia neslobivă*”; sau Petru Rareș “ca un păstoriu bun *grija de oile sale*”; sau, în sfârșit, imagini din viața stupilor de albine: “Turcii ca un roi de albine înconjoară mânăstirea”, “Petru Șchiopu blând ca o matcă fără ac”; “de s-ar învăța cei mari... cumu-i albina, că toate-și apără cășcioara și hrana lor cu acele și cu veninul său, iară domnul lor, ce să cheamă matca, pre nimenea nu vatămă, ci toate de învățătura ei ascultă”; sau amintind interioare duioase de familie: “ales un om ca acela — hatmanul Arbore — *ce au crescut Ștefan Vodă pre palmele lui*”.

Asemenea imagini și multe altele, evocând aspecte de viață plugărească, de păstorit, de albinărit, de interioare de viață patriarhală, de luptă între puterile naturii, stilizate în structura limbii, o înflorează cu un colorit dulce, ca alțițele discrete de pe țesăturile țărănești.

Dintre adausurile făcute în cronică lui Ureche, unul a provocat o adevărată furtună de indignare în Moldova secolului al XVIII-lea. Este capitolul privitor la “ijderenia moldovenilor, de unde sunt ei de au venit pre aceste locuri”. Capitolul ar fi fost tradus, după cum pretinde autorul însuși, dintr-un letopiseț unguresc, până acum nedescoperit. Se începe cu: “scrie letopisețul cel unguresc” și sfârșește cu: “Ce această poveste a lui Laslău craiu, ce spune că au gonit pre acești tătari, nu o au scos Ureche vornicul din letopisețul cel latinesc, ci eu, Simion Dascălul, o am izvodit

din letopisețul cel ungiuresc, care poveste o am socotit pre semne ce arată că poate fi adevărată.” [...]

Interpolarea are câteva trăsături caracteristice care o apropie de legenda păstrată într-o versiune a vechilor anale moldovenești, copiată în Rusia și cuprinsă în colecția de cronici rusești cunoscută sub numele de *Voskresenskaja létopisi* (vezi p. 56: invazia tătarilor; ajutorul cerut de regele ungar Vladislav de la Râm; trimiterea unui ajutor alcătuit din râmlienii ortodocși; înfrângerea tătarilor și colonizarea râmlienilor ortodocși în părțile Crișanei și ale Maramureșului). În acea legendă însă lipsește nota infamantă a tâlharilor din temnițele Romei. Prin această notă infamantă și prin alte amănunte, interpolarea lui Simion Dascălul se apropie de legenda pe care a cules-o, chiar pe vremea lui Vasile Lupu, din mediul ciangăilor din Moldova, franciscanul Marcus Bandinus, trimis de scaunal apostolic să cerceteze parohiile catolice din Moldova.¹

Personalitatea acestui ciudat adnotator nu ne este cunoscută. În afară de o notiță scurtă, asupra căreia vom reveni îndată, păstrată de un copist aproape contemporan, nici unul din scriitorii noștri vechi nu ne dă lămuriri despre el, și nici în documentele vremii, câte au ajuns până la noi, nu e pomenit.

Din adnotările sale se poate deduce că venea de peste munți, din regiunile în care era cunoscută limba ungară. În legenda asupra căreia ne-am oprit adineaori, el mărturisește că “eu, Simion Dascălul, o am izvodit din *letopisețul cel ungiuresc*”. Deși un letopiseț ungiuresc cu astfel de elemente nu s-a descopierit până acum, totuși faptul că legenda e scoasă dintr-o cronică ungiurescă pare a-i confirma nu numai caracterul ei tendențios (românii se trag din tâlhari), ci și etimologiile cu caracter ungiuresc. Povestind, de exemplu, “ijderenia moldovenilor”, după ce arată că Laslău a alungat cu ajutor primit de la Râm (Roma) pe tătari, până i-a trecut apa Siretului, continuă textual :

¹ V. A. Ureche, *Codex Bandinus, Analele Acad. Rom., ș. II, t. XIII, Mem. s. ist., 1893-1894*, p. 130, 307.

“Acolo Laslău craiu, stând în țărmarile apei, au strigat ungurește: *seretem, seretem*, ce se zice românește: place-mi, place-mi. Mai apoi dacă s-au descălecat țara, după cuvântul craiului, ce au zis *seretem*, au pus numele apei Siretul.”

În același timp, interpolatorul se vedește a fi și un bun cunoscător al obiceiurilor ungurești. Povestind, mai departe, cum Laslău craiul, întorcându-se biruitor din războiul cu tătarii, în ziua de lăsatul secului, a cerut voie de la vlădicii săi să-l lase trei zile să se veselească cu doamnă-sa și cu boierii adaugă: “și așa l-au blagoslovit de au lăsat sec marți cu toată curtea sa, *care obicei se ține la legea lor și până astăzi, de lasă sec marți în săptămâna postului celui mare dintâiu*”.

Dacă, în sfârșit, mai ținem seamă și de faptul că interpolatorul era familiarizat și cu obiceiurile ungurești din Maramureș foarte vechi, atestate în decretul Sf. Ștefan (... “care semn trăiește și până astăzi la Maramureș, de se cealuiesc pregiur cap...”), atunci poate că nu suntem departe de adevăr când presupunem că acest român ardelean era din părțile Maramureșului. Maramureșul, care ne-a dat, în secolul al XVI-lea, începuturile literaturii, ne-a trimis și mai târziu cărturari. Chiar în vremea lui Vasile Lupu și a lui Grigore Ureche, trăia la curtea boierului Pătrașcu Ciogolea din Calafendești (sudul Bucovinei), ca dascal de copii, un asemenea cărturar maramureșean, care ne-a lasat un frumos centom hrisostomic, cu prilejul înmormântării japăneșei Sofronia, soția nefericitului boier.

Printre cărturarii care treceau în Moldova se va fi aflat probabil și acest dascal Simion. Dintr-o notiță pe care ne-a păstrat-o un copist aproape contemporan, se pare însă că el nu se bucura de prea multă stimă între boierii moldoveni, căci iată ce ne spune notița :

“Acest Simeon Dascal, ce el se numește aici, mai mult se vede că au amestecat și au turburat istoria decât au lucrat cevași pentru Ureche vornicul, carele au scris acestea, a vesti că e domn învâțat și înțelept, iar acesta și neștiut și slab la minte, precum și Todorașcu Cantacuzin vel vist, în Moldova și alții, bine cunoscând pe acela, mi-au mărturisit că de multă neștiință și de minte puțină era acel om, precum iar el iese și aici că <ce>

au fost se arată și pe lângă altele face și aceasta, că ale altora le face ale lui, adecă ce au scris Ureche el zice că au scris.”

Interpolarea lui Simion Dascălul privitoare la obârșia românilor din tâlharii Romei a stârnit o profundă indignare între cărturarii moldoveni din a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Nicolae CARTOJAN, *Grigore Ureche*, în *Istoria literaturii române vechi*, vol. II, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, p. 144–153.

Un studiu lingvistic asupra letopisetnului lui Ureche este îngreunat de anumite împrejurări speciale: nu avem an manuscris autograf al cronicii, nici măcar o copie care să nu fi trecut prin filiera mai multor copişti succesivi, care sunt adesea și interpolatori și compilatori. Manuscrisele cele mai bune ale cronicii sunt copii de la începutul secolului al XVIII-lea, câteva decenii după scrierea cronicii. În cazul special al cronicii lui Ureche, cele mai bune manuscrise, cele folosite de toți editorii pentru edițiile lor, pentru că sunt singurele complete și copiate îngrijit, se datoresc unor copişti munteni. Cele câteva manuscrise moldovenești ale cronicii lui Ureche sunt lacunare și copiate după un arhetip neglijent redat de un scrib fără multă știință de carte. Ca atare ele nu pot folosi ca bază a unei ediții. Totuși studiul limbii lui Ureche nu este ca neputință. Mai întâi cei doi copişti munteni care au copiat manuscrisul datorit lui Axinte Uricarul din Moldova, grămatic învățat și conștiincios, sunt și ei scriitori de manuscrise foarte conștiincioși, care și-au permis foarte mici schimbări în text. Fonetica este cea care a avut ceva mai mult de suferit; a fost eliminat în cele mai multe cazuri: dz moldovenesc, gi pentru j; s-au păstrat însă, în genere, forme nediftongate ca: sară, să margă. Lexicul moldovenesc a fost păstrat de toți copişti, cu foarte rare excepții, și formează o mare bogăție pentru studiul limbii.

Din tezaurul culturii latine, cu care a intrat în contact în școlile din Polonia, Ureche a păstrat foarte puțin în cronica sa. Fraza de construcție latină, care apare într-o formă moderată în *De neamul moldovenilor* a lui

Miron Costin și mai acută în *Istoria ieroglică* a lui Dimitrie Cantemir, nu se întâlnește la Ureche. Din textul letopisețului său abia se pot culege câțiva termeni latini cu evident caracter savant: *oceanu, gardinalii (cardinalii), cometha, eretic, corona*. Mai accentuată este influența limbii slavone, limbă folosită pe vremea cronicarului în biserică și în cărțile religioase. Sunt în letopiseț cuvinte și chiar expresii întregi în slavonește: *nacazanie silnim* (învățătura celor puternici), *tij, i pol* (și jumătate), *mesița, dni*. Cuvintele de origine slavă care derivă din limba bisericii și nu din limba poporului sunt destul de frecvente: *hvala, a poftori, otcârmuia, ciudese, jărtăvnic, pomăzuit*. Cu toate acestea Ureche nu este legat nici de limba studiilor sale clasice și nici de limba bisericii. Caracteristică îi este tendința de a se dezbăra de limba greoaie a cărților religioase și de a crea un stil narativ istoric având la bază limba vorbită de popor. Față de limba traducerilor din cărțile bisericești și chiar față de limba mitropolitului Varlaam care, în *Cazanii*, se dovedește încă supusă regulilor frazeologiei slavone, limba lui Ureche reprezintă un mare pas înainte spre închegarea limbii literare românești. Lexicul predominant moldovenesc și topica frazei, care poate și uneori stângace — să nu uităm că Ureche nu avea în urma lui o tradiție literară românească — dar niciodată retorică sau afectată ca a cărților bisericești, dovedesc eforturile cronicarului de a da ideilor sale o expresie cât mai apropiată de limba poporului: “Și de acolo multe luund și lipindu de ale noastre, potrivit vremea și anii, de au scris acest letopiseț, cările de pre la multe locuri de nu să vă fi și nemerit, gândesc că cela ce va fi înțeleptu nu va vinui, că de nu poate de multe ori omul să spuie așa pre cale tot pre rându, cela ce vede cu ochii săi și multe smintește, de au spune mai mult, au mai puțin, dară lucruri vechi și de demult, de s-au răsuflat atâta vreme de ani? Ci eu, pe cum am aflat, așa am arătat.”

Observațiile de mai sus ne duc către concluzia că, oricât ar fi fost de cult, Ureche rămâne legat de obârșia sa moldovenească și populară, de care boierii, în privința culturii, nu se desfăcuseră pe vremea aceea.

Fraza lui Ureche este construită, ea are un anume ritm obținut în genere prin mijloace simple, ca de exemplu repetarea unor substantive sau adjective cu același sens, care, pe de o parte întăresc ideea și pe de alta dau ritm frazei: “s-au scăpătu de mult bine și de multă apărătură”, “iarnă grea și geroasă”, “chizmindu și însemnând și pre scurtu scriind”, “au aflat cap și începătură”, “iarăș de sârgu scade și se împutinează”, ”mai pe largu și de agiunsu scriu”. De asemenea sunt de remarcat antitezele: “răsăritul este începător, apusul va să să înalțe”, “cela ce ceartă nedireptatea și înalță dreptatea”. Așadar întâiul cronicar al Moldovei a fost un scriitor popular, dar un scriitor cu stil studiat. Ureche nu povestește sec faptele, înșirându-le pe ani ca un analist, ci le ilustrează, le învie prin comparații, unele simple, fără multă originalitate: “ca un leu ce nu-l poate îmblânzi niminea” (Ștefan când pornește la război), altele dovedind că acest cronicar din secolul al XVII-lea vedea ideile abstracte în imagini, ca un artist: creșterea și decăderea Moldovei sunt ca un puhoi de ape de primăvară — “cum se tâmpla de sârgu de adaoge povoiul apei și iarăș de sârgu scade și să împutinează, așa s-au adaos și Moldova... de s-au de sârgu lătit și fără zăbavă au îndireptatu. Țăranii cuprind calea oștirii polone în Codrii Cozminului: “...coprinsese ca cu o mreață calea”. Teama de dușmanul său, pentru Ștefan Lăcustă, era “...ca o ghiată la inima lui Ștefan vodă”, iarăș o împrejurare abstractă explicată cu o figură concretă. [...]

Istoricii medievali, acei care erau literați și nu analiști, folosesc adesea dialogul — deși, fiind vorba de persoane din trecut, sunt obligați să redacteze el cuvintele personajelor lor — ceea ce le dădea putință să caracterizeze anumite figuri istorice prin propriile lor cuvinte în stil direct. Petru Rareș fugăr întâlnește niște oameni simpli în munți, trece cu ei prin straja ungurească. Straja întreabă: “Ce oameni sunteți ?” Ei au zis: “Suntem pescari”. Când Petru Rareș se întoarce în Moldova, în a doua domnie, și boierii care-l părăsiseră se roagă de iertare, Petru le spune: “Fiți în pace și iertați de greșalele voastre, câte mii-ați făcut oarecând...” Iară ei cu toții strigară: “în mulți ani să domnești, ca pace”, și iarăș ziseră: “Bine ai venit

la scaunul tău, domnul nostru cel dintâi”. Dialogul subliniază jocosia boierilor vicleni care se schimbă după putere, lingușind pe domnul care fusese trădat de dâșșii. Și cuvintele în vorbire directă ale lui Alexandru Lăpușeanu: “De nu mă vor, eu îi voiu pre ei și de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dâșșii și tot voiu merge, ori cu voie, ori fără voie”, sunt cuvintele tiranului, căruia puțin îi pasă de voia poporului asuprit; cinismul lui reșese mai limpede din cuvintele ce i se atribuie, decât dacă ar fi stigmatizat de cronicar.

De observat că însăși introducerea în povestire a dialogului și a vorbirii directe este un procedeu de literat și nu de istoric.

Câteodată Ureche, pentru a sublinia un pasaj, se adresează direct cititorului, atrăgându-i atenția. Vorbind de Ștefan cel Mare, de faima sa, care atrage la dânsul pe prieteni și pe cei slabi, Ureche se îndreaptă spre cititor și-i spune: “Iani socotește că suptu un copaciu bun câți să adăpostesc sau câtă laudă își adaoge, nu numai purtătorul, ce și țara.” Sau vorbind de cârmuirea oamenilor din Moldova feudală, care este mai prejos de a albinelor: “Iani, de s-ar învăța cei mari de pre niște muște fără minte cumu-ș țin domniia, cum este albina, că toate-și apără căscioara și hrana lor cu acile și cu veninul său.”

Unele imagini de evocare a Moldovei eroice în lupta pentru libertate împotriva turcilor rămân în literatura noastră printre cele mai de preț pagini ale vechii literaturi române. Despre Valea Albă, unde mulțimea turcească a cotropit oastea Moldovei lui Ștefan, Ureche spune: “Și atâta de ai noștri au pierit, cât au înălbit poiana de trupurile de a celor pieriți, până au fostu războiul.” Ureche n-a trăit vremile luptei de la Valea Albă, a știut însă într-o singură frază să evoce acea mare tragedie a țării lui în lupta împotriva robiei.

Când Ștefan bate pe turci la Podul Înalt, cronicarul spune cu mândrie: “...pre toți i-au tăiatu, unde apoi mâgle de cei morți au strânsu.” Când Mateiaș Corvin se îndreaptă spre Baia. schimbarea drumului său este explicată printr-o imagine plastică: “ ...socotind ca să nu rămâie vreun

unghiu nepipăit de dânsul”. Nici o ușoară ironie nu lipsește uneori din paginile lui Ureche; la Codrii Cozminului anumiți moldoveni nu urmăresc pe dușmani, ci se dedau la prădarea carelor părăsite. Cronicarul nu-și arată indignarea, ci se mulțumește cu o ironie: “Ci și acei puțini ce ieșisă din codru n-ar fi scăpatu, de nu s-ar fi încurcatu ai noștri în carele crăiești și tn carele altor boieri, de le-au datu vreme, de au ieșit.”

Unele cugetări, care nu sunt obișnuitele cugetări inspirate din cărțile bisericii — așa de frecvente la scriitorii vechi — ci constatări asupra firii omenești, se întâlnesc sub pana acestui cronicar moldovean: “de multe ori unde pierde omul nădejdea, de frică mai apoi să întoarcă în vitejie”; un proverb popular îi servește pentru a caracteriza pe Iliăș Rareș turcicul: “dinafară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuțit”.

În sfârșit, portretele lui Ureche vădesc pagini de adevărată măiestrie literară a scriitorului. Portretul lui Ștefan cel Mare este e o pagină clasică a literaturii noastre; “Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, mândios și de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospete omorâea fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, neleneșu și lucrul său îl știa a-l acoperi și unde nu gândii ai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși să vâraia, ca văzându-l ai săi, să nu să îndărăpteaze și pentru aceia raru războiu de nu biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor”.

De observat că aceste portrete nu sunt reproducerea textului unui contemporan al lui Ștefan sau al epocii descrise în letopiseț. Cronicarul întruchipează personajele letopisețului său după datele desprinse din mărturiile scrise ale vremii și, ceea ce este mai interesant, din tradiția populară, folosind faima lor transmisă din generație în generație.

Nu numai portretul lui Ștefan cel Mare împodobește paginile acestei cronici, ci și altele, mai de puțină popularitate. Iată portretul lui Bogdan cel Tânăr Lăpușneanu: “Nici de carte era prost, la călărie sprinten, cu sulița la halca nu pre lesne avea potrivnic, a săgita din arc tare nu putea fi

mai bine. Numai ce era mai di treabă domnii lipsiia, că nu cerca bătrânii la sfat”. Sau al lui Petru Șchiopul: “...domn vrednic, cum să cade, cu de toate podoabile câte trebuiesc unui domnu de cinste, că boierilor le era părinte, pre carii la cinste mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșia. Țării era apărătoriu, spre săraci milostivu, pre călugări și pre mănăstiri întăria și-i miluia, cu vecinii de prinprejur viețuia bine, de avea de la toți nume bun și dragoste...”

Aceste portrete nu sunt convenționale, potrivite cu orice model; ele reies din aprecierea cronicarului, din analiza firii și a faptelor fiecărui domn al Moldovei, reușind ca într-un stil concis, lapidar să exprime trăsăturile caracteristice ale personalității fiecărui voievod.

Nu este de mirare că numeroși scriitori români s-au inspirat din episoadele letopisețului lui Ureche, aflând în rândurile cronicii izvor de inspirație pentru nuvele, poeme, piese de teatru. Din cronica lui Ureche și-a luat Costache Negruzzi subiectul pentru idei din cele patru tablouri (afară de al treilea: *Capul lui Moțoc vrem*) ale nuvelei istorice Alexandru Lăpușneanu.

Poemul lui Vasile Alecsandri, *Dumbrava Roșie*, pornește de la legenda din cronica lui Ureche asupra dumbrăvii care ar fi fost arată de către prinșii poloni înjugați la plug, iar drama *Despot Vodă* a aceluiași scriitor, deși mai liberă în urmarea izvorului său decât nuvela lui Negruzzi, derivă în chip firesc din capitolele lui Ureche și din adaosele lui Simion Dascălul după cronica polonă a lui Paszkowski, Printre sursele de inspirație ale lui Barbu Delavrancea pentru trilogia istorică: *Apus de soare*, *Vișorul* și *Lucașfărul* se numără și cronica lui Ureche. Delavrancea introduce însă în actul ultim al piesei *Apus de soare* narațiunea medicului venețian Ieronim de Cessena, transmisă prin Leonard de Massari, episod care nu se regăsește în letopisețul lui Ureche. În special ultima piesă a trilogiei, *Lucașfărul*, urmează foarte de aproape povestirea pribegiei lui Petru Rareș în munți și în Transilvania după relatarea atât de colorată din cronica lui Ureche, care la rândul său reproduce o narațiune slavonă contemporană.

Cronica lui Ureche nu este deci numai un izvor pentru istorici, ci o operă literară, un izvor de bogată inspirație pentru scriitorii români, aceasta

datorită nu numai faptelor pe care le consemnează, dar și felului în care sunt evocate.

P. P. PANAITESCU, *Introducere* la ediția Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955, p. 27-31.

Ca operă literară, cronica scrisă aproximativ o jumătate de secol mai târziu după trecerea ultimelor evenimente consemnate, începe printr-o expunere săracă, dar se însufletește pe măsură ce înaintează în timp, ajungând în ultima parte dramatică. Deși Ureche nu e un retor, și nu pare a avea invenție epică, nici imaginație plastică, el știe să scoată maximum de efect din raportarea nudă a știrilor, aproape fără comentariu.

Letopisețul debutează cu legenda întemeierii Moldovei, extrasă din vechile anale pământene, scrise la curtea lui Ștefan cel Mare. Povestirea, simplă, izbuteste să realizeze în câteva linii un panou sugestiv. [...]

Întâiul domnitor, Dragoș, a stat în scaun numai doi ani și a murit, semn de "neășezare", deduce cronicarul, pentru urmași. Demonstrația e făcută prin simpla înșirare a acestora, ca într-un pomelnic, sau cum sunt enumerate în Biblie semințiile. [...]

Mai mult de 46 de ani (după socoteala cronicarului) din istoria Moldovei, izvoarele fiind cu totul insuficiente, sunt expediați în acest mod. Chiar domnia lui Alexandru cel Bătrân este expusă, din aceleași motive, sumar, dându-ni-se doar câteva amănunte asupra aducerii moaștelor lui Ioan cel Nou la Suceava și asupra sinodului de la Florența (1432), la care Moldova ar fi fost reprezentată prin Grigore Țamblac. Lupta moldovenilor cu cavalerii teutoni la Marienburg (1422) este zugrăvită cu mai multă mișcare. [...]

Domnia lui Ștefan se bucură de cel mai mare spațiu în cronică și sunt vizibile eforturile lui Grigore Ureche de-a o înfățișa cu alte mijloace decât cele obișnuite.

Monarhia absolută, cu concentrarea autorității în mâinile domnitorului, nu mai convenea în secolul cronicarului, dar lupta pentru neatârarea

țării era încă necesară și se cuvenea subliniată în vremea lui Ștefan cel Mare. Știm că Ureche acorda istoriei un sens educativ. Tocmai figuri de eroi ca aceea a lui Ștefan puteau fi date ca exemple demne de urmat, și această grijă pare să fi stăpânit pe cronicar. Decât insistând asupra eroismului lui Ștefan, el atribuie domnitorului intenții pe care nu le-a avut. Intervenind și atitudinea sa boierească, ostilă autorității centrale, Ureche consideră că Ștefan “nu cerca să așaze țara”, ci era “om războinic” de dragul de a face războaie, chiar lacom de a cuprinde “ce nu era al lui”. Ștefan avea inima aprinsă “de lucrurile vitejești” și când nu purta lupte i se părea că “are multă scădere”. Așadar, în concepția cronicarului, Ștefan umbla după glorie “ca un leu ce nu-l poate îmblânzi nimenea”, fiind prototipul viteazului, ca Ahile, și nu ceea ce a fost în realitate: un apărător al independenței Moldovei. Această viziune “eroică”, influențată de Renaștere, reprezintă un mod individualist de a privi istoria, prin personalități sau “oameni mari”, lăsând în umbră masele.

Se amestecă totdeauna explicații de ordin teologic, superstițios, caracteristice istoriei de tip feudal. Astfel, în războiul de la Râmnic cu Țăpăluși, a umblat deasupra, călare și înțarmat, sfântul mucenic Procopie, “fiindu într-ajutoriu lui Ștefan vodă și dându vâlvă oștii lui”. De asemenea, în lupta cu polonii din Codrii Cozminului, s-a arătat “călare și înțarmatu ca un viteazu” sfântul mucenic Dimitrie.

Victoria de la Podul Înalt a fost o fericită coincidență între voia lui Dumnezeu și aceea a oamenilor. Turcii au fost cuprinși de o negură “de nu să vedea unul cu altul”. Ștefan i-a atras cu “buciuene și trâmbiți” în lunca Bârladului, unde “pre toți i-au tăiatu”, de au adunat apoi grămezi de leșuri, “mâgle de cei morți”.

Lupta din Codrii Cozminului s-a dat tot cu concurs divin și cu ingeniozitatea domnitorului, care a avut grijă în prealabil să creșteze arborii la rădăcină, lăsându-i în picioare pentru a-i prăbuși la timp asupra dușmanului. [...]

Privite în total, paginile despre Ștefan cel Mare, deși conțin unele scene

epice, sunt nesatisfăcătoare față de ce știm astăzi, lui Ureche îi revine totuși meritul de a fi fost primul biograf al marelui domnitor. Către sfârșit, curiozitatea noastră e recompensată printr-un portret moral clasic, un scurt panegiric și câteva imagini meteorologice, figurate apocaliptic, ca pentru a potența pierderea ireparabilă suferită de creștinătate prin moartea apărătorului ei. [...]

De la Ștefan cel Mare înainte, izvoarele înmulțindu-se, povestirea este mai animată și cronicarul mai îndrăzneț în caracterizări, mai amănunțit în descrieri și mai larg în narație, oferind reflecții, portrete, tablouri, schițe de nuvele. Despre fiul lui Ștefan, Bogdan, ne spune că era “grozav la față și orbu de un ochi”, ambițios incoercibil. Refuzându-i-se mâna principesei Elisafeta, sora lui Alexandru Iagellon, a lovit singur cu sulita în poarta Livoului și a luat clopotul mitropoliei din Rohatin. Bogdan în ospete nu petrecea, “ci ca un strejar în toate părțile priveghiia, ca să nu știrbească țara ce-i rămăsese de la tată-său”. Ștefan cel Tânăr (Ștefăniță) moștenise impulsivitatea tatălui său, “era om mândros și pre lesne vărsa sânge”. A tăiat pe Arbure hatmanul “pe carile zic să-l fie aflat în viclenie, iară lucrul adevărat nu să știe”. Din contra, Petru Rareș, “ca un păstoriu bun ci străjuiește turma sa, așa în toate părțile străjuia și priveghiia și nevoia ca să lătască ce au apucat”.

Pentru domnia lui Petru Rareș, cronica lui Ureche e mai bogată decât cea oficială, a lui Macarie, și cum știrile nu se află nici în Bielski, se presupune că provin din letopisețul moldovenesc al lui Eustratie Dragoș, care el însuși va fi avut la îndemână o relațiune internă contemporană mai întinsă, nedescoperită până acum. Aici se povesteau în special peripeziile pribegiei lui Petru în Ardeal, cum a trecut munții travestit cu comănac pe cap, cum a fost ospătat de niște pescari, cum a dormit la casa unui nobil, cum jupâneasa acestuia i-a pregătit un leagăn cu cai și o gardă de 12 voinici înarmați, cum alt boiarin ungar i-a dat un leagăn cu 6 cai, cum domnița Elena, soția lui Petru, a scris apoi din Ciceu carte sultanului, slobozită pe zăbrea și dusă la Țarigrad, cum, în fine, sultanul a trimis șase soli la Ianoș crai ca să dea drumul lui Petru.

Delavrancea, în *Apus de soare, Viforul și Luceafărul*, a zugrăvit pe Ștefan cel Mare, Ștefăniță-vodă și Petru Rareș luând ca punct de plecare cronică lui Grigore Ureche. [...]

Evenimentele și figurile de domnitori care se succed au atras pe scriitorii de mai târziu și meritul lui Ureche este de a fi oferit în cronică schițele mai tuturor operelor literare ce se puteau imagina. Nuvela *Alexandru Lăpușneanul* de Constantin Negruzzi este în linii mari schițată de letopiseț. Întâmpinat de solii lui Tomșa, Lăpușneanul rostește cuvintele memorabile: “De nu mă vor, eu îi voi pre ei și de nu mă iubesc, eu îi iubesc pre dânșii și tot voi merge, ori cu voie, ori fără voie”.

Scena măcelului celor 47 de boieri este ea însăși o pagină de nuvelă:

“Alixandru-vodă dăca s-au curățit de toată grija denafară și au adus pre doamna sa Ruxanda și pre fii săi din Țara Muntenească, au vrut să să curățească și de vrăjmașii săi cei din casă, pre carii prepusease el că pentru vicleșugul lor au fost scos din domnie ș-au învățatu cu taină într-o zi lefecii săi, pe carii au avut streini, de i-au supus în curtea cea domnească, în Iași. Și i-au chieamtu pre obiceiul boierilor la curte, carii fără nici o grijă și de primejdie ca aceia negândindu-să, dăca au intrat în curte, slujitorii, după învățatură ce au avut, închis-au poarta și ca niște lupi într-o turmă fără-de nici un păstor au intrat într-înșii, de-i snopii și-i junghii, nu numai boierii, ce și slujitorii. Nici alegea pre cei vinovați, ci unul cu altul îi punea suptu sabie, cădea mulțime, dipre zăbreale săriia afară, de-și frângiia picioarele. Și au pierit atuncea 47 de boieri, fără altă curte, ce nu s-au băgat în samă.”

De reținut amănuntul că un pretendent, Ștefan Mâzgă, venise să ia domnia însoțit de haiduci, “păstori și altă adunătură”.

Excelentă pagină de nuvelă este și epilogul cu moartea lui Lăpușneanu:

“Zic unii că și moartea lui Alixandru-vodă au fost cu înșălăciune, că el mai nainte de moartea lui, văzându-să în boală grea ce zăcuse și neavându nădejde de a mai firea viu, au lăsat cuvântu episcopilor și boierilor, de-l vor vedea că este pre moarte, iară ei să-l călugărească. Deacii văzându-l ei leșinându și mai mult mort decât viu, după cuvântul lui, l-au călugărit și

i-au pus nume de călugărie Pahomie. Mai apoi, dacă s-au trezit și s-au văzut călugăr, zic să fie zis că de să va scula, va popi și el pre unii. Mai apoi episcopii și boierii înțelegându acesta cuvântu și mai cu denadinsul Roxanda, doamnă-sa, temându-să de un cuvântu ca acesta, carile era de a-l și creaderea, știind câtă groază și moarte făcuse mai nainte în boierii săi, temându-să doamnă-sa să nu pață mai rău decâtu alții, l-au otrăvit și au murit.”

Figura lui Despot-vodă, intrată în drama istorică a lui V. Alecsandri, apare individualizată întâi în cronica lui Ureche. Domnia aventuroasă a lui “Heraclu Vasilicu” a fost prevestită de un semn:

“Pre aceaia vreme (în 1558) fost-au iarnă grea, mare și friguroasă, de au înghiețat dobitoace și heri prin păduri.”

Despot “s-au încleștat cu o samă de evangheliți (că el încă n-au fost pravoslavnic) și s-au făcut ficioru de domnu”. Ajuns domnitor, lingușea pe boieri, momindu-i “cu cuvinte dulci... să le facă bine mai mult decât vor pofti ei”. A umplut cu bani gurile vrăjmașilor, până s-a consolidat, iar după aceea, “puse pre țară greotăți mari, bisearicile dezbrăca, arginturile le lua, de făcea bani și altile câte nu au zis țara că va vedea”.

Simion Dascălul adaugă cum că oastea lui Laski, venită în sprijinul domnitorului, a fost gonită după uciderea lui de țărani cu “îmblăcie și cu coase”.

De altfel, Ureche însuși notează că Mircea Ciobanul voia să cuprindă Moldova tocmai profitând de “împărechierea ce era între călărași și între pedestrași”, adică de conflictul dintre boieri și țărani. Conflictul s-a accentuat în timpul domniei lui Ion-vodă Armeanul. Ureche e mai obiectiv cu acesta decât Azarie, recunoaște că era “de minte ascuțit, de cuvântu gata și... harnic, nu numai de domnie ce și altor țări să fie cap mai mare”, totuși nu-i iartă exacțiunile, “beliturile”, “fără dumnezeire” ce a făcut, morțile groaznice date îndeosebi călugărilor și boierilor. De aceea, Ureche, conform concepției sale, crede că dezmembrarea trupului lui Ion-vodă cu două cămile, în bătălia de la Cahul, a fost o pedeapsă venită de sus.

Lupta între moldoveni și turci este viu zugrăvită, cu mare admirație pentru vitejia moldovenilor:

“Ci moldoveanii așa sta, cum s-ar fi gătit să moară au să izbândească. Și multă moarte s-au făcut între amândoa părțile, că nu era loc a călca pre pământu, ci pre trupuri de om. Așa mai apoi să bătiia de aproape, cât și mâinile le obosisă și armele scăpa. Acela praf să făcusă, cât nu să cunoștia care de care-i este, de săneate și di trăsnetul pușcilor nu să auziia dispre amândoa părțile, nici pușcașii nu mai știa în cine dau.”

Domnitorul, văzând că nu are pe unde fugi, decât dacă ar zbura, s-a predat, iar cazacii s-au luptat mai departe, “de au pierit până într-unul”.

Figura lui Ion-vodă Armeanul a fost reconsiderată în spirit democratic întâia oară de B. P. Hasdeu, în cunoscuta sa monografie *Ion-vodă cel Cumplit* (1865).

Ajutorul cazacilor a fost de folos și lui Ivan Potcoavă, poreclit așa “pentru că au fost rumpând potcoavele”, deși alții îi ziceau Crețul, originar din Mazovia, prezumat frate al lui Ion-vodă, care era fiul lui Ștefan (Ștefăniță). Lupta lui Ivan Potcoavă cu Petru Șchiopul la Docolina a intrat în *Șoimii* și *Nicoara Potcoavă* de Mihail Sadoveanu. Ureche o descrie ca pe lupta lui Por cu Alexandru cel Mare :

“Și apropiindu-să oastea lui Pătru-vodă, văzându cazacii pre turci că aduc nainte cirezi de vaci, ca să stâmpere armele în dobitoace, n-au vrut cazacii să săgeate de departe, ce odată au slobozitu focul și în oameni și în dobitoace. Ci dobitoacele mai multă zăhăială făcia turcilor decât cazacilor, că de trăsните fugiia înapoi. Și dându războiu vitejește, după multă nevoiță a cazacilor, iată al doilea rându pierdu războiul Pătru-vodă și iarăși rămasă izbânda la cazaci.” [...]

Grigore Ureche n-a avut răgazul să ducă letopisețul până la zi. Cu scrutarea morală de care era capabil, ar fi lăsat fără îndoială memorii de o valoare literară cu mult deasupra celei a cronicii rămase de la el.

Cele mai bune manuscrise ale lui Ureche sunt de la începutul secolului al XVIII-lea și se datoresc unor copişti munteni. În aceste condiții studiul

limbii și stilului cronicarului este dificil, pentru că trebuie reconstituit, operație totdeauna arbitrară. Stilul individual se poate cel mult presupune, calitățile lui principale fiind proprietatea și conciziunea, calități ce caracterizează opera istoricului latin Tacit.

Alexandru PIRU, *Grigore Ureche*, în *Literatura română veche*, Editura pentru Literatură, București, 1961, p. 114-134.

Înainte de a putea afirma ceva despre sistemul asociațiilor — vorbim de cele intenționate —, este necesar să înțelegem cărui tip imaginativ aparține scriitorul, prospectând, pe cât se poate, zonele atinse de închipuirea lui, în special acelea, fără de știre atinse, pe când se străduia să reproducă onest evenimente.

Imaginația sa, constrânsă să se înfrâneze mereu, resimțindu-se de pe urma izbirii numeroaselor praguri și a multiplelor îngrădiri specifice domeniului exact al istoriografiei, ni se dezvăluie puțin și poate fi prețuită aproximativ.

Adunate, imaginile presărate ici-colo, la mari distanțe în text, sub chipul modest al comparației (figură intenționată), țâșnind, în schimb, la tot pasul, dintre formațiunile bizare ale limbii timpului, alcătuiesc, cu sprijinul firesc și compensatoriu al imaginației noastre de cititori, o lume săracă de icoane primitive. Imaginile par, toate, inspirate de contactul cu un mediu auster, fără pretenții, toate poartă amprenta unei ambiante românești rudimentare.

Absența tradiției literare și, în general, a celei spirituale, condiția de deschizător de drum fac imposibilă identificarea vreunei înclinații spre abstract. Imaginația cronicarului nu poate scăpa de sub impresia persistentă a lucrurilor din jur, de ambianta concretă a gospodăriei, a faptelor zilnice, nu-și poate slobozi aripile din strânsoarea limitativă a universului ortodox. Nimic nu probează, sub acest aspect, faima de cărturar a autorului, și cu atât mai puțin a unui cărturar — cum s-a zis adesea cu exaltare — umanist, căci mult mai convingător ar fi fost, din acest punct de vedere, un univers

asociativ subtil și livresc, decât sărăcăcioasele și dezolant de puerilele observații relative la originile poporului și ale limbii române, ori cele copiate, foarte probabil, dintr-un atlas geografic, referitoare la Ardeal, la Polonia și la Turcia. Este poate umanist cronicarul numai cât îl atinge aripa gândirii ortodoxe. În fond, el rămâne un barbar înzestrat cu spirit justițiar.

Câteva direcții rămân prioritare și asociativitatea cronicarului se exersează parcă mereu pe anumite făgașe. Le ilustrăm mai jos cu câteva exemple, rămânând să verificăm, cu o altă ocazie, într-un studiu care să angajeze cea mai interesantă problemă a cronicii — starea metaforică a cuvintelor — dacă și cu cât se diversifică universul imagistic al autorului, în cazul în care exploatăm virtuțile, pentru noi poetice, ale limbajului său obișnuit. Mai înainte, însă, să observăm că felul cum sunt descrise și povestite unele fapte istorice, relatarea lor adică trădează un anumit contact uman, prin însăși alegerea cuvintelor, prin recurența unora din ele, printr-un anumit unghi particular de abordare a evenimentelor.

Cavalerii lui Matei Corvin, loviți prin surprindere, “în toate părțile rătăcicia”, ca niște vietăți golașe, căzute din cuib, “de-i vâna țării în zăvoaie...”. Dacă oamenii săi erau, cum se bagă de seamă, vânați (nu “prinși”), însuși craiul “rănit de săgeată foarte rău”, hălăduind pe poteci spre Ardeal, e asimilat de autor, în involuntară viziune, cu fiara atinsă, târându-se, beteagă, printre gonași.

Urmărirea unui corp de oaste în retragere trezește, de la sine, imaginea unei goane vânătoarești. Ureche se află sub dominația acestei viziuni — un veritabil etimon imagistic —, care îl preface pe Ștefan, pe câmpul obișnuit al relatării, când un cititor priceput al jocului înșelător de urme lăsate de vânat (“simțindu decia Ștefan vodă că craiul n-au luat urma pre unde venise, ci spre codru, îndată au trimis...”), când într-un soi de fiară, primejdioasă sub apatia ei părelnică (“Mai apoi socotiră să nu cumva zădărarăscă pre Ștefan vodă, să le fie a strica pacea...”).

În același fel, un domn abil (Despot Vodă) pare — în expresia comună,

deloc intenționată a cronicarului — un împlânzitor de bestii neliniștite: “pre boiari cu cuvinte dulci îi împlânzia...”.

Vânătoarea cu șoimi este sugerată de expedierea în pradă a unor pâlcuri de cavalerie turcă: “așa au slobozit năvrapii săi de au prădat toată Țara”.

Vultur de stâncă, pribegitul Pătru Rareș își veghează de sus urmăriitorii, “lăsându-să ca să poată ceva odihni deasupra mănăstirii, în munte...”.

Turcul își epuizează victima în felul ursului (“că vrăjmașul lor și a toată creștinătatea, turcul le stă în spate...”), și are gesturi de pescar (“și asupra volniciei tuturor întinde mreșile sale ca să-i cuprinză”). Alteori, hultan, el atacă în picaj: “Mal apoi s-au lăsatu la ceilaltă spuză de i-au snopit și i-au sfărâmatu”. De aceea, vigilenți ca vietățile dușmănite ale pădurii, “domnii Moldovei pururea să aibă urechi deschise despre turcu...”.

Toate aceste exemplificări, la care, în mare parte, am apelat și în alte capitole, sunt adunate aici cu intenția ca, prin numărul lor mare, să facă să se deconspire impulsurile dominante, reperele stabile ale imaginației cronicarului.

Exprimarea, în aceste fragmente, este nefigurată, din punctul de vedere al epocii, și figurată fără intenție, din punctul nostru de vedere.

Imagini vânătoarești apar, însă, și cu intenție, prin cele câteva comparații ale autorului, confirmând precăderea înclinației lui plastice. Plutind în aerul ei aparent convențional, comparația “ca un leu gata spre vânat” poate fi luată totuși în seamă. Fiind pricinuită de temperatura sufletească a lui Ștefan, este plauzibilă și pertinentă. Pe lângă aceasta, observată în adâncime, comparația evocă încordarea de felină în atac, forța ei plastică aparținând nu imaginii statice a leului, ci atitudinii de arcuire, febrilă de dinaintea saltului. Ar merita ca imaginea să fie adusă aproape de altele referitoare la Ștefan (de exemplu cele care fac din el o fiară ce nu trebuie zădărnă), într-un efort de precizare și revizuire a portretului marelui domnitor, prin consemnarea impresiei lăstate de el urmașilor.

O a doua comparație animalieră (“Închis-au poarta și ca niște lupi într-o turmă fără nici un păstoriu, au intratu într-înșii, de-i snopiia și-i giunghia...”), este astăzi integral convențională. Nu tot așa era pe vremea lui Ureche,

când imaginile nu se iveau ca auxiliare expresive ori purtând intenția unor efecte pur estetice, ci sub imperiul emoției, exact ca în folclor; episodul măcelării boierilor este narat cu groază alunecată în oroare și nedumerire.

Comparația trădează o zonă imaginativă adiacentă — câmpul vizual domestic. Comparația vânătoarească înfățișează, în cronică, faza de exces imagistic, pentru că, de regulă, aici efortul expresiv și imaginația asociativă nu sunt cu nimic diferite de ale povestitorului popular, adică poartă mereu, într-un chip sau altul, amprenta rusticității.

Se află la Ureche destule modeste comparații — ne vine greu să le socotim ca atare — care divulgă structura psihică și universul accesibil cronicarului. Iată comparația apărută prin simplificarea carnației unei parabole: “Iani socotește că supt un copaci bun, câți să mistuiescu, sau câtă laudă își adaoge nu numai purtătoriul, ce și țara, când năvăliia la dânsul și la țară și domnii cei striini, ca să-i ducă la domnie...”.

Câteva evocă implicit obiceiuri, ocupații domestice, punctele de sprijin ale imaginației cronicarului în sfera cotidianului: “multă oaste leșască au pierit, unii de oșteni, alții de țărani, ce le cuprinsese ca cu o mreajă calea...”.

“Derept aceia îi zic Țara peste munte, căci iaste încungiuirată de toate părțile cu munți și cu păduri, cum ar fi îngrădită”.

Altele decurg din cutele sufletului colectiv, din spiritualitatea rurală închisă în cicluri, supusă, milenar, riturilor, dominată de ideea patriarhală a familiei: “Ce moldovenii așa sta cum s-ar fi gătit să moară”, “că boiarilor le era părinte, pre carii la cinste mare îi ținea”. [...]

Este, oare, funciарmente populară sintaxa narativă a lui Ureche ori se află ea sub pecetea retoricii umanismului târziu, contactat, în tinerețe, în Polonia? Chestiunea, pusă în termeni disjunctivi, ni se pare irezolvabilă, mai ales în faza actuală de cunoaștere a limbii literare, a ceea ce limitează popularul de cult în epocă. În locul soluțiilor tranșante, să facem operația înțeleaptă și incomparabil utilă de a inventaria tipurile de fraze narative.

Trebuie spus de la început că numeroase, foarte numeroase fragmente din cronică recomandă o sintaxă evoluată; maturitatea ei se distinge în

flexibilitate, în puțința adaptării la cadențele materiei și în libertatea soluțiilor topice. Și în primul rând în adaptabilitate, căci este reconfortant să simți și apoi să stabilești diferențe între fraza ideologică și cea narativă după cum evoluezi în text de la comentariu la obișnuita expunere de evenimente. Prea puțin din simplitatea frustă, utilitaristă a parataxei populare, foarte departe de somptuoasa desfășurare a frazei costiniene.

Reiterarea copulativului și al epicii populare, iar, în variantă scrisă, obositoarea reluare a aceluiași în proza neculciană nu există în prima cronică a țării, unde dominantă e eficiența și caracteristică e uluitoarea limpezime a expunerii. Și nu este, aici, ticul verbal al povestirii, reminiscență a stereotipiei persuasive a basmelor. Pentru că nu este diseminat în tot locul, apariția lui repetată într-un pasaj posedă un potențial psihologic, obligă să-l luăm sub observație stilistică.

În general, *și*, în coordonare, aflat la început la nivelul complex al frazei, coborând, apoi, progresiv și din ce în ce mai rapid, la verigi sintactice inferioare, suportă o interpretare intensiv-cumulativă. Pierderile catastrofale îi suscită cu regularitate stranie o astfel de construcție cronicarului. Trebuie să revenim la trei exemple remarcabile, fructificate de noi pe alte laturi:

"Iar Ștefan vodă, miercuri 24 de zile a aceștii luni, au dobândit cetatea Dâmbovița și au intrat într-înșea și au luat pe doamna Radului vodă și pe fiică-sa Voichița au luat-o și e doamnă și toată avuția lui și visteriile și veșmintele lui cele scumpe și toate steagurile lui";

"Au luat Ștefan vodă cetatea Teleajănelui și au tăiat capetele pârcălabilor și muierile lor le-au robit și mulți țigani au luat și cetatea o au arsu";

"Și mulți den boiarii cei mari au picat, și vitejii cei buni au pierit, și fu scârbă mare a toată țara și tuturor domnilor și crailor de penpregiur, deaca auziră că au căzut moldovenii supt mâna păgânilor."

Intensitatea rezultată se află la același nivel, însă există nuanțe: în primele două exemple, enumerarea se face cu spaimă crescândă, în al doilea, cu strângere de inimă până la înăbușire.

Dacă nu poate intra în discuție asimilarea simplității și stereotipiei

sintactice populare cu tiparul sintactic al cronicii, ne rămâne să constatăm ce grad de rafinament atinge în frazare autorul. Un amănunt neînsemnat de redactare, și anume o turnură particulară în formularea unui pasaj, ne-a fost suficient pentru a abandona imaginea unui practicant al expunerii oarbe iresponsabile. A nu-ți uita, neonorați, într-un cotlon al frazei, determinantii, a constrânge fraza să finalizeze, recurgând, pentru aceasta, la *un repetitio* discursiv ca și cum relatarea rarefiată prin dictare ar fi cerut-o, sunt mărturii suficiente pentru atestarea unui anumit grad de vigilență compozițională și sintactică a cronicarului :

“Ci *pân-a să strânge* oastea lui Ștefan vodă și *pân-a-i veni* ajutoriu, că și Laslău, craiul ungurescu, fratele lui Albertu, încă i-au trimis 12 000 de oameni de oaste și cu dânșii pre Birtoc, voievodul Ardealului, ce era cuscu lui Ștefan vodă, și de la Radul vodă încă i-au venit ajutoriu oaste muntenească. Ci *până a să strânge* oastea toată launloc, Albertu crai au purcesu cu oastea de la Coțmani și au lovit la Șipinti.”

Probând, întâi, existența unui anumit scrupul sintactic, suntem slobozi să extindem, din aproape în aproape, investigația. Odată demonstrată varietatea în registrul frazelor narrative, ea s-ar constitui ca argument al conceperii lucide a șirului sintactic. Astfel, exemple de concentrare narativă sprijinită pe puterea de contragere a gerunziilor, pe scuturarea determinărilor superflue se află în multe locuri. [...]

Sintaxa cronicarului poate fi explicată, mai curând, prin fenomenele obișnuite de autostereotipare în procesul redactării, de adeziune la tipare comode, în fine, admitem chiar că prin anume infiltrații de subconștient ale stilului istoriografic latin, decât prin cunoștințele sale retorice asimilate și aplicate consecvent. Dacă există, totuși, un anume control al sintaxei, turnurile retorice ale frazelor sunt înșelătoare, ele sunt egale cu hazardul sau pot fi motivate, când intervine repetiția, pur și simplu, printr-o penurie sinonimică: “Și cu vrerea lui Dumnezeu pierdură leșii războiul și fu izbânda lui Ștefan vodă și *multă* oaste leșască au pierit și pre *mulți* i-au prinsu în robie. Și *multă* caznă făcea moldovenii...”.

Mult mai profitabilă, în sensul determinării unei tipologii sintactice, ar fi interpretarea psihologică a topicii și a caracteristicilor frazării. O asemenea interpretare ține seama de conjunctura momentului, de psihologia redactării. De exemplu, credem că se poate stabili un fel de *regulă a primului impuls*. Cercetată cu ochi profesionist, topica micilor segmente sintactice (care, la scară, reproduce pe cea a marilor unități) pare a fi determinată de forma particulară de exprimare a majorității povestitorilor și, în general, a tuturor celor care, formulând iute și direct, renunțând a-și mai supune textul unui control riguros, nu operează, constant, retușuri, nu verifică totdeauna adresele determinării, pe scurt, *nu elaborează*.

Se revelă, în diverse jocuri ale redactării rămase, la primul jet, consecințele topice ale unei puternice tendințe de grupare din fugă a cuvintelor în propoziții, după importanța noțiunilor conținute, într-o străduință lăuntrică (neconștientizată) de a transmite rapid și eficient esențialul.

Cuvintele purtătoare ale informației cheie (nu neapărat importante și sub raport gramatical) și, pentru că aparțin unei opere istorice, purtătoare a știrii, sunt împinse de un resort imanent în prima poziție. Strămutări de cuvinte se produc constant în virtutea acestui "principiu" ordonator intern: "Așijderea și *muntenilor* nu numai *nevoie și groază* le făcea, ce și *domnii* le schimba și, *pre cine vrea ei*, primii. *Pre ardeleni* nu-l lăsa să să odihnească, ci *pururea* le făcea nevoie, și *cetăți* câteva, le luase".

Topica aceasta întoarsă, așezând la vedere avuția semantică, este cu adevărat topica obișnuită; cea indicată ca obiectivă, astăzi, în gramatici, intervenind prin excepție la el, constituie, în chip paradoxal, o abatere expresivă.

Obișnuită să alunece în acest tipar specific, fraza poate să ajungă la obscurități de felul: "în Țara Leșască de multe ori au intrat și multă pradă și izbândă au făcut (n. n., moldovenii), *den câmpi tătarâi i-au scos*"; ceea ce în transpoziție modernă înseamnă "i-au scos pe tătari din câmpii".

Alteori, în același fel, se nimeresc ambiguități sugestive: “de au slăbit *caii* turcilor *cei gingași*”, “Iar giudecata *celor* cu strâmbătăți *de la margine*, să să facă de îmbe părțile”.

Odată pornite, construcții care se cereau continuate, în accepția noastră, într-un singur fel, își abandonează traiectul obișnuit pentru a continua pe calea laterală, deschisă de cuvântul esențial, primul venit în minte în clipa de dinaintea formulării: “Decia Ștefan vodă gătindu-se de mai mari lucruri să facă, nu cerca să așaze țara.”

Parantezele îl fură uneori pe Ureche, dar ele nu au caracterul organizat, metodic, de edificiu supraetajat al profesionistului întru digresiune Costin, ci sunt precizări spontane, contrastând cu lapidaritatea restului, invite din dorința de a spune pe nerăsuflăte cât mai mult și încadrate, de aceea, stângaci:

“Așa pierzând pușcele, lăsând steagurile, *carile toate le-au adunat Ștefan vodă*, și ei, cine cum au putut, în toate părțile s-au rășchirat”;

“Ștefan vodă, lăsând inema cea neprietenească și întorcându-se către datoriia cea creștinească, s-au împăcat cu craiul leșăscu și mare legătură au făcut, *nu că doară s-au temut de puterea lor, care să ispitise și războiul făcuse și cu turcii, de atâtea ori i-au și biruit, și cu alți megiiși de penpregiur având sfadă, niciodată nu s-au plecat*, ci pentru să cunoască toată creștinătatea că n-au fost despre dânsul începătura, că n-au rădicat el armele asupra lui craiu, ce craiul fără cale și fără știre au venit asupra lui, *unde și acolo s-au întorsu cu rușine*, mai apoi ca să arate că mai mult poate să strice el lui craiu, decât craiul lui Ștefan vodă, au intrat de i-au arsu târgurile și i-au robit podarii”.

Atras uneori în cursă de câte un cuvânt care, odată scris, aduce cu și de la sine lanțul său de determinări, cronicarul, zorit ca totdeauna când narezăză să-și isprăvească mesajul, își urmează, fără ezitări, noul stăpân, fără să încerce să convertească structura acceptată la cea părăsită sau invers, operând doar mici ajustări. Rezultă, în consecință, în cazul rar, fraze acceptabile (1), iar în cazul tipic, construcții șubrede, cu echilibru precar,

anacolutice, în privința cărora, spre a le da de cap, trebuie să ai în vedere sensul global al informației (2):

1) “Mai apoi văzând Mateiaș crai *volniciia* lui Ștefan vodă că nu o poate supune, strângând multă oaste a sa...”;

(2) “Déciiia trecând craiul spre țara sa, pre multe locuri i-au lovit ai noștri, ales pre craiu, că mazurii, întorcându-să să dea războiu și să apere pre craiu și pre cei scăpați dentr-acel pojar, au dat asupra lui Boldur, vornicul cel mare, pre carele îl trimisese Ștefan vodă împotriva acei oști leșăști ce veniia într-ajutoriu craiului, și mare moarte au făcut într-înșii”. Exceptând formulistica introducerilor din unele pasaje, recurența unor construcții narative tipice și conservarea normelor minime ale limbii române, putem vorbi de o topică imprevizibilă, neasemuit de modernă. Spiritul cititorului nu se poate odihni pe itinerarii atât de accidentate; de unde și senzația de obstacol pe care o ai în fața cuvintelor din cronică, personalitatea intrinsecă a acestora.

Topica spontană a frazei narative a autorului implică o mare libertate, de la care se poate învăța. Componenții, în strânse raporturi de determinare, ai unei fraze se văd adesea izolați de mari alunecări sintactice — propoziții sau părți de propoziție: “...de multe ori sălăuda Mateiaș crai că câte războaie face Ștefan vodă cu puterea lui le face și de subt ascultarea lui face izbândă și vrând de ce se făliia ca să arate că-i adevărat, au trimis...”.

Dislocările nu sunt accidentale în cronică:

“și socotea toate *semnele* câte să făcuse *rele* că au fost lor de arătare...”;
 “că va fi sfârșitul lor rău și amar”;

Și au învățat cu taină într-o zi *lefecii* cari i-au avutu *striini* de i-au supusu în curtea...” ;

Inversiunile, de asemenea. Iată una suavă: “Văzând Pătru vodă pre *credincioasă* sluga sa, *mult* s-au bucurat”.

Repetată pe parcursul frazei, inversiunea o înviează ritmic, căci cuvintele, aduse — peste altele — în față, își atrag și accentul de atenție: “*acolo* au mersu Ștefan vodă și *plini* s-au întorsu pre la casele sale”.

În capitolele de istorie propriu-zisă, în care dominantă este transmisiia eficientă a știrilor, redactarea, care este în jet, se face în funcție de un soi de analizator instantaneu al importanței fiecărui cuvânt în finalizarea mesajului; acesta din urmă se poate modifica, în jocul psihic al asociațiilor, chiar pe parcurs, cu redistribuirea de rigoare a cărămizilor construcției, de unde rezultă o topică pentru noi imprezibilă, care este, de fapt, o topică spontană. Ea este ușor de confundat cu topica latină liberă.

Topica spontană reprezintă și ea o sursă de suspens epic.

Eugen NEGRICI, *Narațiunea în cronicile lui Grigorie Ureche și Miron Costin*, Editura Minerva, București, 1972, p. 109-113, 139-141, 143-147.

Dat fiind că Simion Dascălul își declină numele la anumite interpolări mai mari, M. Kogălniceanu, atunci când a publicat cronica lui Ureche, în 1852, a separat toate adăugirile pe care el le socotea ca fiind ale lui Simion Dascălul, într-un apendice al letopisetelor. Textul propriu-zis al cronicii a fost atribuit de editor lui Grigore Ureche. M. Kogălniceanu reia, în fond, teza mai veche a cronicarilor români din generațiile imediat următoare aceleia a lui Ureche.

Mai târziu însă, pe măsură ce s-au descoperit noi manuscrise și pe măsură ce ele au început să fie studiate, cronica a fost atribuită întâi lui Nestor Ureche, tatăl cronicarului (de către B. P. Hasdeu, Aron Densusianu), apoi din nou lui Gr. Ureche (de către Ștefan Orășanu, I. Bogdan, N. Iorga, P. P. Panaitescu etc.).

Spre deosebire de predecesorii săi, Constantin Giurescu consideră ca autor principal pe Simion Dascălul. Un amendament aduce acestei teze Constantin C. Giurescu, după apariția lucrării lui P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin* (Buc., 1925). Constantin C. Giurescu consideră că letopisetul în chestiune are doi autori: Grigore Ureche și Simion Dascălul, sub numele cărora istoriograful modern chiar publică textul în cele trei ediții îngrijite de dânsul.

În ciuda argumentelor lui Constantin C. Giurescu, teza mai veche, după care autor ar fi numai Gr. Ureche, continuă să fie susținută de un număr mare de specialiști (P. P. Panaitescu, I. C. Chițimia etc.). Discuțiile cu privire la problema paternității cronicii au fost redeschise în timpul din urmă (1960), cu prilejul apariției ediției a doua a cronicii lui Ureche (1958) sub îngrijirea lui P. P. Panaitescu. Constantin C. Giurescu își reafirmă punctul de vedere mai vechi. Recent însă, întemeindu-se pe studiul aprofundat al izvoarelor externe ale cronicii lui Ureche, I. C. Chițimia a adus dovezi de netăgăduit în favoarea paternității lui Gr. Ureche asupra cronicii. [...]

Dacă analizăm însă conținutul declarațiilor personale ale lui Simion Dascălul, caracterul interpolărilor sigure datorate lui și natura izvoarelor indiscutabile folosite de el, vom constata că problema determinării unor cazuri de limită, adică a unor pasaje care pot fi atribuite, în egală măsură, lui Simion Dascălul și lui Grigore Ureche, nu e cazul să se mai pună.

În toate declarațiile pe care le face la persoana întâi singular, Simion Dascălul se dovedește arogant, lăudăros, superficial, un om care vrea să pară mai mult decât este. Aproape de fiecare dată se scoate în evidență în opoziție cu Grigore Ureche. De exemplu, referindu-se la documentarea cronicii, afirmă că Grigore Ureche scrie "mai mult din cărțile străinilor, decât din "izvoarele noastre", pe când el, Simion Dascălul, se bazează pe un număr mai mare de izvoare și va relata "toate pre rând". Grigore Ureche afirmase că "letopisețul moldovenesc", pe care-l folosește ca izvor, merge până la domnia lui Petru Șchiopul, pe când el, Simion Dascălul, a aflat un "izvod de-nceput" până la domnia lui Vasile Lupu ș.a.m.d.

Interpolările sigure ale lui Simion Dascălul, mai ales cele marcate de el ca atare, sau dublează unele capitole ale textului inițial, sau conțin relatări cu totul nesemnificative. Astfel, după ce Grigore Ureche arată că "de la Râm ne tragem" și vorbește, de răsipirea țării dintâiu", Simion Dascălul adaugă două capitole succesive: "De ijderăniia moldovenilor..." și "De descălecarea Maramureșului". Aici, întemeindu-se pe un izvor străin ("unguresc", zice autorul interpolării), neidentificat până acum, și confun-

dând epoci istorice destul de distanțate, Simion Dascălul susține că românii sunt descendenții tâlharilor trimiși de împăratul Romei (care anume, nu se precizează) lui Laslău, craiul maghiar, în campania acestuia împotriva tătarilor, tâlhari care s-au stabilit apoi în Maramureș. Într-un alt capitol, plasat tot în preambulul letopisețului ("O poveste den predoslovia letopisețului cestui moldovenescu, ce într-însa spune că iaste făcută țara den doao limbi, de rumâni și de rusi..."), Simion Dascălul expune o povestire despre Iațco prisăcarul, interesantă ca document de literatură artistică, dar fantezistă sub raportul informației istorice. Capitolul privitor la domnia lui Despot vodă conține de asemenea o declarație a lui Simion Dascălul despre intervenția sa în cursul acestui capitol. Intervenția s-ar întemeia, după spusele lui Simion Dascălul, pe versiunea poloneză a cronicii lui Al. Guagnini datorită lui M. Paszkowski. Analizând textul cronicii în lumina izvoarelor poloneze, I. C. Chițimia arată că, și de data aceasta, avem a face cu un truc al lui Simion Dascălul: "considerăm că Ureche l-a cunoscut pe Gwagnin și foarte probabil Simion Dascălul nu l-a cunoscut, însușindu-și comentariile lui Gr. Ureche". Intervenția lui Simion Dascălul s-ar putea reduce aici la încurcarea expunerii și la introducerea unor afirmații necontrolate.

Dacă analizăm caracterul acestor interpolații mai ample, datorite în mod sigur lui Simion Dascălul, observăm că acesta este lipsit de spirit critic, e de rea-credință și mistifică adevărul istoric. Este foarte probabil ca povestea "de ijderenia moldovenilor" să plece de la unele evenimente din istoria Ungariei, care însă, prin tradiția orală și prin amplificări ulterioare, să fi ajuns la răstălmăciri grosolane ca aceea din interpolarea lui Simion Dascălul. Pe de altă parte, este cu totul improbabil ca Simion Dascălul să fi cunoscut un letopiseț intern mai dezvoltat decât "letopisețul moldovenesc" folosit de Grigore Ureche, în sensul că mergea până la domnia lui Vasile Lupu. Este aproape imposibil că acest letopiseț, dacă a existat, să nu fi fost cunoscut și să nu fi fost citat de Ureche. Relevăm aci și faptul că pentru perioada 1587—1594, în relatarea căreia Grigore Ureche folosește

tradiția orală, nu se întâlnește nici o interpolare sigură a lui Simion Dascălul.

Un ultim argument ni-l furnizează Miron Costin, care, menționând că pentru perioada până la domnia lui Aron vodă există letopisețul lui Grigore Ureche, declară în mod categoric: "iară de la Aron vodă scris nu să află, nice de altul, nici de Ureche vornicul" motivând această lipsă, imediat în continuare, astfel: "ori că l-au împiedicat datoriia omenească, moartea, carea multe lucruri taie și să să obârșască nu lasă, ori că izvoadele lui s-au răsăpitu, ce va hi mai scris și de la Aron vodă încoace". Reținem, din aceste declarații, că la data când s-a apucat Miron Costin să-și scrie cronică, în Moldova, versiunea cunoscută public a cronicii lui Grigore Ureche ajungea până la a doua domnie a lui Aron vodă, Miron Costin pune însă și ipoteza întreruperii expunerii lui Ureche prin moartea autorului, dar și posibilitatea existenței unei continuări a cronicii, continuare care, prin risipirea manuscrisului, s-a pierdut.

Dacă acest letopiset "până la domniia lui Vasilie vodă" nu este o născocire a lui Simion Dascălul, pornită din orgoliu, atunci trebuie să admitem ipoteză mai nouă a lui I. C. Chițimia și mult mai verosimilă că "însuși originalul lui Ureche mergea până la domnia lui Vasile Lupu", dar "mâna copistului a înlemnit înainte de a termina copierea". Copistul — e vorba de Simion Dascălul — a ajuns cu copia la titlul capitolului consacrat lui Lobodă, în felul acesta, afirmația din prefața lui Simion Dascălul că Ureche mergea cu expunerea până la Petru Șchiopul, iar continuarea până la domnia lui Vasile Lupu îi aparține lui, lui Simion Dascălul, constituie o altă inducere în eroare a uzurpatorului paternității lui Ureche asupra cronicii.

Documentarea pe care o folosește Simion Dascălul este, deci, discutabilă. Pe de o parte, pentru domnia lui Despot vodă, nu e sigur că Simion Dascălul consultă cronică lui Guagnini, dar e foarte probabil ca lui să i se datoreze anumite intervenții care contrazic sau încurcă versiunea lui Grigore Ureche. Pe de altă parte, Simion Dascălul face referiri la izvoare imaginare, născocite de el (letopisețul unguresc), ca să pozeze în cărturar doct, bine documentat. Toate celelalte adăugiri care au fost atribuite sau pot fi atribuite

lui Simion Dascălul sunt de proporții foarte reduse, sunt absolut nesemnificative, lipsite de importanță și nu presupun o documentare specială. E posibil deci ca autorul acestor intervenții să nici nu fie Simion Dascălul. Dacă ne limităm însă numai la interpolările sigure, sărăcia documentării în contradicție cu declarațiile emfaticе ale interpolatorului și lipsa de spirit critic a lui Simion Dascălul sunt evidente. [...]

Coroborând declarațiile personale ale lui Simion Dascălul, care însoțesc interpolările sale principale, cu analiza critică a interpolărilor respective, rezultă că, în fond, intervențiile lui Simion Dascălul se reduc numai la texte confuze, care "amestecă" și "turbură" istoria, după expresia adnotatorului anonim, și că de alte intervenții el nu a fost capabil.

Nu este exclus însă ca între aroganța și caracterul de uzurpator al lui Simion Dascălul, pe de o parte, și faptul că la scurt timp după moartea lui Grigore Ureche a dispărut orice urmă a versiunii originale a cronicii acestuia, să existe o strânsă legătură. E posibil ca Simion Dascălul să fi intrat în posesia manuscrisului cronicii imediat după moartea lui Ureche, în orice caz înainte ca manuscrisul să fi putut fi copiat și difuzat în afara familiei cronicarului. Punându-și în aplicare planul său ascuns, Simion Dascălul s-a înarmat cu câteva informații suplimentare și a început să transcrie textul, completându-l acolo unde considera el că e necesar sau unde dispunea de material în plus. Presupunem că, odată terminată operația, Simion Dascălul a avut grijă să distrugă originalul. În orice caz, el a pus în circulație numai versiunea interpolată. Simion Dascălul, așa lipsit de inteligență cum era, și-a dat seama că, dacă un contemporan al său ar fi confruntat versiunea originală a cronicii cu cea interpolată, el, Simion Dascălul, s-ar fi compromis definitiv.

După toate probabilitățile, Simion Dascălul a realizat această versiune a sa între 1654 — 1660.

Se crede că Simion Dascălul, interpolatorul cronicii lui Ureche, este unul și același cu Simion "dascălul" (sau secretarul) boierului Gavril

Costache, care era mare spătar și cumnat al lui Miron Costin. Acest Simion "dascălul" apare într-un act de cumpărare scris la Iași, în 1669, alături de Constantin Cantemir, viitorul domn, și Velicico Costin. Dacă identificarea corespunde realității, trebuie să admitem că Simion Dascălul era cunoscut în familia Costineștilor și în aceea a Cantemireștilor. În această ipoteză, noi suntem înclinați să presupunem că evaluarea intervențiilor lui Simion Dascălul de către Costinești ar putea avea la bază și elemente greu de precizat în prezent, fără documente scrise.

Autograful versiunii lui Simion Dascălul și primele rânduri de copii după versiunea lui nu se mai păstrează astăzi.

Liviu ONU, *Tradiția manuscrisă și problemele editării cronicii lui Grigore Ureche*, în *Critica textuală și editarea literaturii române vechi*, Editura Minerva, București, 1973, p. 151-152, 154-158, 160-161.

Orice istorie viitoare a literaturii noastre (dacă lăsăm la o parte pe acelea de uz instructiv didactic) va trebui să țină seama de reforma unghiului de vedere realizată de G. Călinescu. Rămâne istoricului literar de mâine să găsească și metoda (a lui G. Călinescu este tot aceea tradițională) de a trata literatura dinspre prezent spre trecut, răsturnând și efectiv cronologia. A începe o istorie cu Grigore Ureche și a o sfârși cu prozatorii actuali implică o inocentă ipocrizie: căci noi citim pe Grigore Ureche după ce am citit pe prozatorii actuali. Memoria noastră culturală încărcată de patru secole de literatură nu mai poate vedea în Grigore Ureche pe cronicarul naiv pur și simplu și, în cronică, banalele interpolări ale unui Simion Dascălul. "Interpolările" sunt de fapt cu mult mai multe și de altă natură: citit astăzi, Grigore Ureche se încarcă de toată semnificația culturii ce desparte veacul al XVII-lea de al nostru, peste letopisețul lui așternându-se straturi succesive de proze, romane și istorii. Chiar de-am voi, nu-l mai putem citi cu un ochi nealterat.

Nicolae MANOLESCU, *Locul lui Călinescu*, în *Teme*, 2, Edutra Cartea Românească, București, 1975, p. 107-108.

Originalitatea cronicii lui Ureche, noutatea ei față de izvoarele care-i stau la bază e dată în primul rând de limba în care este scrisă, limba națională vorbită în acel moment de poporul a cărui istorie se cerea fixată în memoria colectivității etnice. Într-o ordine mai clară și mai concretă a lucrurilor, această originalitate constă în coroborarea și *interpretarea* informațiilor de care se putea dispune atunci, cu tendința permanentă de a strecura observația morală. Moralizarea — în înțelesul major al cuvântului — se face din unghiul de privire al umanistului cu respect pentru adevăr: “ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dreptate”. Dar și din acela al iubitorului de țară și de neam: “Laud osârdia răposatului Ureche vornicul, carele au făcut de dragostea țării letopisețul... cât poate să zică fiecine că numai lui de această țară i-au fost milă, să nu rămâie întru întunerecul neștiinții...”¹ Abstracție făcând, un moment, de arta în sine a primului prozator român, frumusețea cronicii mai stă și în ținuta ei etică înaltă, de aristocratică demnitate spirituală, în măsura cu care patriotismul se exprimă strict între marginile adevărului. Literatura română din secolele următoare, prevestită în caracteristicile ei fundamentale de cronica lui Ureche, nu va abunda totuși în opere care să întrecă cu mult probitatea etică a primilor noștri istoriografi. Abia în două locuri din cronică se găsește nimerit a se tăcea: când nu se menționează, după Bielski, jurământul omagial al lui Ștefan cel Mare față de regele Cazimir al IV-lea Jagello, în 1468, la Colomea (pentru că, pe drept cuvânt, cronicarul socotește că la mijloc era un tratat de alianță de la egal la egal, impus de împrejurări, numai formal un act de vasalitate din partea domnului moldovean și faptul că în campania din vara și toamna anului 1497 împotriva invaziei polone condusă de Ioan Albert, Ștefan ar fi avut în ajutor două mici corpuri de oaste străine, cum informa același izvor leșesc.

Acestea fiind zise, moralizarea conferă cronicii un anume stil, o ținută, caracteristice, cum am avut deja prilejul să observăm în câteva rânduri. Nici una din faptele relatate nu rămâne fără comentariul participativ al

¹ Miron Costin, *Opere*, p. 242.

scriitorului, altfel spus, judecata de valoare. Acest lucru nu vine în sensul știrbirii valorii estetice a operei, ca la moderni, întâi pentru că scriitorul nu poate fi suspectat de rea-credință, și în al doilea rând, din pricină că depărtarea în timp a estompat complet omul individual, în favoarea unui prototip în care ne recunoaștem. Astfel, noi înșine suntem tentați a face o observație ca aceasta, aflând că întemeietorul Moldovei a domnit numai doi ani :

“Pre acesta semnu dintăiași dată ce să arată domniia, fără trai, să putea cunoaște că nu va fi așezarea bună între domniia Moldovei, ce cum fu pre scurtu viața domnului dintăi, așa și domnii ce vor fi înainte adesea să vor schimba și între domnia Moldovei multă neașezare va fi”.

Pasajul mai este apoi grăitor și din punctul de vedere al scriitorului reacționând în felul său specific față de dese schimbări de domnie la care asista în vremea lui. Voind a moraliza cu orice preț, deoarece cartea nu avea alt scop decât a fi un “izvod” care “să rămâie feciorilor și nepoților, să le fie de învățătură“, cronicarul face gestul bătrânesc al opririi în loc, pentru ceea ce el numește “nacazanie”, “învățătură” sau “certare”. Evident, acum, după trecerea timpului atât de îndelungat, aceste “certări” și-au pierdut orice utilitate practică imediată. Ele s-au încărcat însă de farmecul vechimii, introduse fiind prin câte un: “Iani socotește...”. “Aicea să socotim...”, “Nacazanie silnim, adecă certarea celor puternici...” etc., sugerând clătinarea din cap care însoțește dojana mai blândă ori mai aspră, totdeauna susținută de fapte. Acum fraza curge în volute impecabile, ca de la amvon, mai atrăgătoare chiar decât în *Cazania* contemporanului mitropolit Varlaam, constrângerile omiletice nefiind în acest caz obligatorii. [...]

Invocarea voinței divine, care hotărăște de mai înainte mersul lucrurilor, nu este neapărat făcută în spirit pedant creștin, ca la scriitorii religioși, ori ca în *Învățăturile lui Neagoe*, ci în termenii mai obișnuiți în limba obștii, unde providența se confundă cu fatalitatea ciobanului din *Miorița* și din atâtea alte împrejurări ale vieții de toate zilele. Așa se comentează lupta

dintre Despot vodă și Alexandru Lăpușneanu, care avusese loc la Verbia, în 18 noiembrie 1561. Stilul cazaniilor vine numai să șlefuiască fraza unde este vorba de soarta cea schimbătoare:

“Zic unii că și acolea să fie fostu războiul cu viclenie, că cela ce pierde, fiește cându nu vai să afle vina sa, ci mută la altul, iară acestea de la Dumnezeu sunt tocmite ca nimica să nu fie stătătoare pre lume, ci toate de răsipă și trecătoare: pre cei de jos îi suie și pre cei suiți îi pogoară, ca să fie de pildă și de învățătură noao, să cunoaștem că nu avem nimica pre lume, fără numai lucruri bune”.

Cum se vede, mai ales din citatul produs imediat mai sus, conciziunea și tendința moralizatoare duc la formulările apodictice, la maxime, o altă trăsătură a stilului lui Grigore Ureche și a stilului cronicăresc în genere. Iată o serie de asemenea maxime, împrumutate sau făcute ad-hoc; “Că mai bine iaste a să apăra de turci de după părețile altuia decât de după al său”, ziceau leșii, plănuiind înscăunarea lui Alexandrel (1449, martie-octombrie; 1452—1454), vasalul lor, în locul lui Bogdan al II-lea, tatăl lui Ștefan cel Mare. “Celui fricos și înspăimat, știindu-și moartea de-a pururea înaintea ochilor, nici un loc de odihnă nu-i, nici inima de războiu”, se spune despre boierii care au încercat un complot împotriva lui Ștefăniță (1517—1527), nepotul lui Ștefan cel Mare. “Ci sfatul, măcară câtu-i de bun, un lucru ce iaste din voia lui Dumnezeu nu să poate schimba”, este gândul fatalist în legătură cu inutilitatea consiliilor pe care Petru Rareș le auzea din gura boierilor de divan, în 1538, când este nevoit să părăsească tronul și să fugă peste munți. “Că turcul bucurosu-i pe fiește carele să-l priimească, numai să i să plece și să-i dea bani”, e reflecția prilejuită de împrejurarea că același Rareș a trebuit să mituiască pe mai marii turcilor [...]

În sfârșit, verva retorică a moralistului atinge punctul ei de vârf în *Nacazanie, adecă învățătură și certare celor mari și puternici*, care urmează imediat paragrafului unde se povestește omorârea celor 47 de boieri de către Alexandru vodă Lăpușneanu. Începând prin a denunța obiceiul local de a omorî fără judecată și a vărsa sânge nevinovat, pentru că cei ce părăsc

sunt tot cei care “umplu legea”, și continuând cu întrebările retorice de rigoare: “Dară cui nu-i iaste urât a muri ? Cine n-ar pofti să viețuiască ? Plece-le lor viață ? Alții încă nu o ar lepăda. Crezu mai bine pentru dragoste decât de frică să-i slujească“. Cronicarul revine des la ticul său preferat, de bătrân amator de parabile și apologuri :

“Iani, de s-ar învăța cei mari de pre niște muște fără minte, cumu-ș țân domniia cum iaste albina, că toate-ș apăra cășcioara și hrana lor cu acile și cu veninul său. Iară domnul lor, ce să chiamă matca, pre niminea nu vatămă, ci toate de învățătura ei ascultă.”

În pasajul de mai sus e conținut chiar nucleul concepțiilor politice și sociale ale marelui boier Ureche, care ar fi voit ca domnul să conducă țara după sfatul boierilor. Ele vor fi însușite aproape întru totul de Costin și de Neculce. Deocamdată, observăm meșteșugul scriitorului de a se face înțeleș în chipul cel mai plastic cu putință, prin compararea statului cu stupul de albine, anticipare spontană a teoriei fiziocrațiilor din secolul imediat următor, s-ar zice, în frunte cu medicul și economistul francez François, Quesnay, teorie împărtășită, cum prea bine se știe, de Eminescu.

Urmează apoi, în chipul cel mai firesc, o serie de considerațiuni ieșite parcă din pana lui Machiavelli, care atrăgea atenția principilor de modul cum trebuie ținut seama de psihologia supușilor. Tonul discursului tinde spre maxima peremptorie, cu neputință de contrazis, într-un fel de crescendo verbal. [...]

Se înțelege, într-o asemenea carte și la timpul când ea a fost scrisă nu poate fi vorba de niște reguli de compoziție aplicate ca atare, chiar dacă autorul nu este complet străin de așa ceva. Simplu detot, el își propune respectarea strictă a cronologiei domniilor țării Moldovei, *tăind* lucrarea sa exact la mijloc, după domnia lui Ștefan cel Mare, spre a face loc descrierilor neamurilor și țărilor de prin prejur, fiindcă așa “se cade”. Însă de ar fi fost numai atât, Ureche n-ar fi depășit cu nimic stadiul hronografelor de tipul celor slavonești, ori ca acela al lui Mihail Moxa. Scriind o cronică independentă, în sensul că nu i-a fost comandată,

impusă, de vreun patron, cum se întâmplase cu letopisețele lui Macarie, Eftimie și Azarie, cum e cazul, în bună măsură, cu cronicile muntenești, cea a Cantacuzinilor și cea a Bălenilor, el înțelege să interpreteze *liber* faptele, astfel încât limba în care scrie *cristalizează* în chipul cel mai firesc, conferind operei o structură, o coerență organică, asemeni unui fenomen al naturii.

De ar fi să apreciem lucrul din punct de vedere strict cantitativ, statistic-numeric numai, vom observa proporția justă a acordării numărului de pagini cuvenit importanței fiecărei domnii în parte, excepție făcând paragrafele interpolate, îndeosebi cele referitoare la domnia lui Iacob Eraclid Despotul, datorate lui Simion Dascălul. Astfel, lui Ștefan cel Mare i se acordă, cum e și firesc, numărul cel mai mare de pagini, 30 după ediția cu care lucrăm, lui Bogdan Orbul, 8, lui Ștefăniță, 4, lui Petru Rareș, 12, fiilor acestuia, Iliș și Ștefan, numai câte una, lui Lăpușneanu, 6, lui Ion vodă Armeanul, 10 etc. Totul este rezultatul unui bun-simț care-l împie pe scriitor la aceste aprecieri convenabile.

De tot interesul este să băgăm de seamă cum, din când în cind, și anume atunci când i se pare că s-a extins prea mult într-un domeniu ce s-ar fi cuvenit atins numai în treacăt, își ia seama prin câte un “Ci de acestea destulu-i, ci la ale noastre să ne întoarcem”, frază cu care se încheie considerațiile în legătură cu conciliul de la Florența. Sau:

“Ci de acestea a tătarilor destul am pomenitu, ci iarăși de altile să arătăm, că multe am avea a scrie de dânșii, că de multe ori am păți și nevoie de cătră dânșii și nu numai noi, ce toate țările, câte-s prin prejurul lor, mai apoi să nu ne arătăm istoriei de lucrurile altor țări”.

Așadar, bunul-simț, mai exact spus, simțul proporțiilor și al coerenței, al necesității păstrării în subiect îl fac pe scriitor să nu se întindă disproporționat asupra unor chestiuni străine. Mărturisirea ca atare a “temerii” devierii de la subiect ține însă de tendința spre oralitate a stilului. Nu altfel trebuie interpretate asemenea *gesturi*, de fapt semne de segmen-

tare compozițională, la Creangă. Liber și independent, în chipul cel mai natural, Ureche povestește istoria țării sale, după cum liber de orice constrângeri, în chipul cel mai firesc, Creangă povestește istoria copilăriei lui. Deosebirea dintre cele două opere e numai de subiect, esența, semnificația lor, literar-estetică, măcar în mare, rămâne aceeași. Iată-l pe Creangă luându-și seamă că s-ar putea depărta de subiect, într-un moment când i se întâmplă să se lătească totuși prea mult vorbind de importanța împrejurimilor Humuleștilor, cu mănăstirile și locurile de pelerinaj ale vlădicilor, ale fețelor boierești de mare vază, chiar ale domnitorilor. [...]

Cum s-a observat, “nacazaniile”, “învățăturile” sau “certările” care urmează cu regularitate capitolelor mai importante sunt ele înseși un element de *reglare* a compoziției, moralizări bătrânești și popasuri retorice ivite sub condei din necesitatea organică a creării unui ritm cât mai variat și armonios al expunerii, nemonoton, oglindă a mișcării spiritului autorului. Le vom întâlni la aproape toți cronicarii, deseori în forme mult mai puțin sobre, prin comparație cu Ureche, făcute din muștrări vehemente și din invocări profetice, adevărate ieremiade, unele puse în scenă cu meșteșug, cum ar fi cazul la Neculce, de o pildă.

Dar fiindcă veni vorba de oglindirea mișcării sufletului scriitorului în vulturile operei, văzută în desfășurarea ei compozițională, mai bine zis, de mișcarea sufletului colectiv în prima carte în care limba română se realizează în scris, datori suntem a observa un alt element de coerență, cu atât mai interesant, cu cât el se manifestă absolut spontan, izvorât fiind din mentalitatea epocii. E vorba de menționarea de către cronicar, la intervale anume, a *semnelor premonitorii*, care anunță sau însoțesc evenimente istorice importante, cum ar fi cutremurele de pământ, ivirea unei comete ori vreun alt fenomen astronomic, apariția fantomei câte unui sfânt, în vis sau aieva, mai ales menționarea fenomenelor meteorologice ieșite din comun, cum ar fi iernile grele și geroase, ploile potopitoare,

verile secetoase, când mor vitele și pier fiarele din codri. Am arătat mai înainte cum, între altele, menționarea unor semne, “iarnă grea și geroasă”, ori “ploi grele și povoai de ape”, ține de ceea ce prin convenție ne-am permis să numim *rama* portretului lui Ștefan cel Mare, cronicarul înțelegând să sublinieze importanța evenimentului morții voievodului prin arătarea participării providenței. Căci, el, Ureche, asemeni tuturor contemporanilor săi, este un providențialist în gândire și în simțire. Noi modernii găsim într-o asemenea pagină numai prilej de contemplare a ceea ce s-ar numi *corespondențe* ale condiției umane în cosmos. În opera lui Shakespeare — dar nu la vremea compunerii ei, ci în epoca romantismului și a neoromantismului care se numește simbolism — s-a făcut descoperirea “atmosferizării” prin semnele rău sau bine prevestitoare care acompaniază viața și faptele omului, așa cum în epopeile clasice planul supranatural al desfășurării acțiunii comentează, mergând paralel, planul real al întâmplărilor omenești, ori ca în tablourile lui El Greco, unde de fiecare dată registrul de jos, terestru, are o replică deasupra, supranaturală. Nu altfel se explică, în fond, prezența naturii, la romantici și la simbolisti, ca fundal și acompaniament al vieții omului, exemplul cel mai concludent fiind atât de neștiut și nebănuț de mulți *modernul* Sadoveanu, scriitor de esență populară-tradițională, rapsod, ivit însă în plină epocă simbolistă.

Astfel, între primul și cel de al doilea război al lui Ștefan cel Mare cu Radu cel Frumos, se face însemnarea foarte laconică a unui cutremur :

“Într-acelaș an [6979 = 1471, n. n.], avgut 29 fu cutremur mare de pământu peste toată țara, în vremea ce au șezut domnul la masă, la prânzu”.

(De notat faptul că Ureche se abate într-o măsură de la izvorul slavon, *localizând* evenimentul, legându-l de realitățile istoriei Moldovei. Căci în *Letopisețul anonim* se vorbește de un cutremur care s-a întâmplat în toată lumea, făcut să coincidă cu șederea la masă a... țarului¹.

¹Sadoveanu citește atent cronică la Ureche și, adăogând impresii personale directe de la un cutremur din 1934 (vezi Profira Sadoveanu, în Note, vol. 13, Opere, p. 1033),

Propoziția imediat următoare din cronică informează, parcă fără nici o legătură cu cea de mai înainte, cum că, “Vă leato 6980, au adus Ștefan vodă pre Maria de Mangop, de au luat luiș doamnă“. Iată însă că sub anul 6985 (= 1477), cinci ani mai încoace, după relatarea bătăliei de la Valea Albă, vine paragraful intitulat “Răspunsul altor semne”, cu rapel foarte clar la cel de mai înainte: “Într-aceiaș an, dichemvrie 19, pristăvitu-s-au doamna Maria ce era de la Mangop”.

Deosebit de caracteristice pentru modul de gândire al epocii, dar și pentru modul de constituire în general a miturilor, în conștiința colectivă, ca și în artă, ne apar notațiile referitoare la aparițiile unor sfinți războinici ajutând pe Ștefan cel Mare în bătălii. Astfel, în războiul de la Râmnic, contra lui Basarab cel Tânăr zis și Țepeluș, în 1481, 8 iulie, când domnul muntean era secondat de un puternic detașament turcesc condus de pașii Alib-eg și Skenderbeg, un sfânt Procopie, călare și înarmat, fu zărit plutind ca o fantomă deasupra oștirii moldovene, “dându vâlvă“ luptătorilor lui Ștefan. [...]

Apelul la tradiție, prin acel “zic să să fie arătat” ipotetic, precum și nu mai puțin ipotetic “ci iaste de a-l și credere acestu cuvântu”, indică din

construiește *atmosfera* din primul capitol din cea de a doua parte a trilogiei *Frații Jderi, Izvorul Alb*, publicată în 1936. Data e păstrată, 29 august, ziua “Tăierii Cinstiului Cap al lui Ion Botezătorul”, precizează Sadoveanu în plus. Vodă stă la masă, bucuros de știrea pe care i-au adus-o soli trimiși anume să pețească pe Maria de Mangop. Descrierea cutremurului e făcută, se înțelege mai în amănunt, cu arătarea înfricoșării seimenilor ieșiți în grabă de la odăile lor, în frunte cu căpitanul Hrăman, cu arătarea stăpânirii de sine a voievodului muștrând pe vitejii speriați numai dintr-atât etc. Inserarea faptului nu are alt scop decât crearea impresiei de epocă, o dată cu un fel de potențare a misterului pe care semnul ar putea să-l poarte cu sine. O reminiscență eminesciană vine să se adauge de asemeni sub pana prozatorului modern. Iată un mic fragment:

“Al doilea val al cutremurului scutură pământul a doua oară cu mai multă putere și mal îndelung decât întâia oară, cu aceleași detunete subpământene. În cornul dinspre răsarit al Cetății, turnul numit al Nebuisei își lepădă în râpă o aripă, cu mare sunet, și clopotul lui dădu zvon prelung, atins ca de zimții unei aripi a Demonului.” (*Op. cit.*, p. 355.) În *Melancolie* de Eminescu: “Și străveziul demon, prin aer când să treacă / Atinge-n cet arama cu zimții-aripei sale, / De-auzi din ea un vaer, un auit de jale”.

nou tendința de laicizare a povestirii, dată cu impresia de diversificare compozițională, de vreme ce izvorul slavon informează numai pe un ton apodictic și sec, de carte de rugăciuni. [...]

Cu menționarea apariției unui sfânt, de astă dată Dimitrie, se încheie și povestirea campaniei de la Codrii Cosminului, la 1497. Tradiția orală e invocată din nou, însă într-o frază foarte apropiată de cea referitoare la sfântul Procopie, ca un leitmotiv. [...]

Același Sfânt Dimitrie se mai arată, în vis, și sângerosului Lăpușneanu, înspăimântându-l și cerându-i să-i ridice biserică la Pângărați, forma aceasta de a nota remușcările tiranului pentru fărădelegile săvârșite și mod specific de a explica într-un fel faptul că totuși a zidit și el biserici, nu din evlavie, ci de frică. [...]

Dacă moldovenilor, la Codrii Cosminului, le venea în ajutor un sfânt, în tabăra polonă se arătau numai semne rele. “Cuprinși de atâta nevoie”, leșii încep a cârți împotriva craiului Ioan Albert, la început pe ascuns, apoi pe față, învinuindu-l că pornise războiul “fără cale”, dovadă semnele de rău augur, ce se iveau la tot pasul, prevestind pieirea și “concenia” lor. [...]

Moartea episcopului Macarie de Roman, cronicarul slavon, ori venirea la tronul Moldovei a aventurierului Iacob Eraclid Despotul sunt prevestite de alte fenomene meteorologice ieșite din comun.

“Pre aceia vreme fost-au iarnă grea, mare și friguroasă, de au înghețat dobitoacele și hieri prin păduri”.

O asemenea însemnare mai e făcută, cum spuneam, și din punctul de vedere al agriculturului autohton, cum era și descrierea secetei din vremea lui Petru Schiopul. Nu mai puțin însă ele *vârstează* fundalul pe care evoluează expunerea generală, o contrapunctează asemeni unui comentariu-acompaniament, *ritmează* fluxul povestirii, în fine, tulburările din timpul domniei aceuiași Petru Schiopul, pricinuite de venirea cu oști în Moldova a lui Ivan Potcoavă Crețul, fratele lui Ion vodă Armeanul, par a fi anunțate de ivirea unei comete :

“Într-acesta an s-au arătat în văzduh stea cu coadă sau cumu-i zic unii cometha, noiembrie”.

Această tendință de a pune istoria și faptele oamenilor în corespondență

cu divinitatea și mișcările cosmosului e cauzată de concepția providențialistă, dar, totodată, și populară a cronicarului. Ea nu se produce sistematic, deliberat, ci are un caracter cu totul spontan, de ar fi să privim lucrurile sub aspectul stilistic. Supranaturalul nu e gândit a avea o funcție estetică precisă, ca în epopeile clasice. Cu toate acestea, efectul pentru cititorul modern rămâne oarecum același, de vreme ce, cum s-a văzut, imitatorii procedeelor shakespeariene la noi, în primul loc Delavrancea, au utilizat semnele premonitorii menționate în cronică și au construit atmosferizări de epocă dintre cele mai sugestive.¹

Ajunși la capătul tuturor acestor considerațiuni, vom conchide că lucrarea lui Grigore Ureche, ca operă de artă a cuvântului, este mai puțin rodul unor eforturi dirijate anume de către scriitor spre un asemenea scop și incomparabil mai mult rezultatul cristalizărilor spontane ale formelor limbii naționale, prilejuite de împrejurări istorice, sociale și culturale

¹ Ion Budai-Deleanu este însă primul scriitor român care intuiește posibilitatea construirii unui plan supranatural al acțiunii epopeii sale plecând de la cronică lui Ureche. Povestind lupta lui Vlad Țepeș cu turcii, poetul introduce la un moment dat strofa:

“Atuncea, spun că și-n văzduh să văzură
Cereștii călărași în văstmânte
Albe, în strălucită-armătură,
Mergând muntenilor înainte
Și hărțuind ca sabii de para
Pintre păgâneștile ciopoară.”

Se înțelege, Budai-Deleanu este perfect conștient de valoarea procedurii în ficțiunea artistică, de vreme ce cunoștea, de o pildă, acest pasaj din *Gerusalem liberata*, VIII, 84, 1-4 (reprodus ca atare de Florea Fugariu în comentariile la excelenta ediție din col. “Lyceum”, Ed. Tineretului, 1969, vol. II, p. 30, de unde am citat și versurile de mai jos):

“E fama che fu visto, in volto crudo
Ed în atto feroce e minacciante
Un alato guerrier tener lo scudo
De la difesa al pio Buglion davante.”

specifice, ca și de faptul că autorul, având a se referi la timpuri revoluate față de epoca sa, nu pomenește nimic despre sine. Tocmai de aceea, prin caracterul ei profund popular și național, această primă carte în limba patriei ne apare a fi dat tonul întregii literaturi române viitoare, mai ales a prozei. Vechimea și calitatea de unicat, originalitatea, altcum spus — accentuată mereu cu trecerea anilor, în anume chip subiectiv, cum am încercat să demonstrăm — atrag interesul cititorului cultivat filologiceste, cu deosebire, interesul rafinatului iubitor de autentic, dar și al oricărui intelectual cât de cât fin și în curs de perpetuă instruire, dornic a-și contempla propriu-i suflet în ea ca într-o oglindă. Aceasta pentru că letopisețul lui Grigore Ureche este primul document, oficial și solemn, al existenței și afirmării spiritului românesc în istorie.

Ion ROTARU, *Întâia realizare a limbii române în faza cultă. Cronica lui Grigore Ureche, în Valori expresive în literatura româna veche*, Editura Minerva, București, 1976, p. 128-132, 138-146.

Din constatarea diferențelor între cronica lui Grigore Ureche și cea a lui Macarie (pasaie referitoare la aceleași evenimente) s-a tras concluzia că Grigore Ureche n-a cunoscut cronica lui Macarie (P. P. Panaitescu). Mai plauzibil este că a cunoscut-o, dar nu l-a influențat, pentru că el avea o cu totul altă înțelegere a rostului cronicarului. El nu vrea să se afle doar

Ancorarea în spațiul românesc, prin utilizarea tradiției cronicărești locale, se vede mai ales din autocomentariul poetului *Țiganiadei*. În spirit iluminist, *Apistos* este pus să judece strofa respectivă în acești termeni: “Ce basnă! Și pentru ce ? dacă fără această ajutorință Vlad vodă putea să biruiască. Apoi Dumnezeu putea să ajute într-al chip ă...î nicăieri nu să află scris de aceasta.” Replica vine însă prompt din partea lui *Evlaviosu*, de unde se vede clar că Buđai se gândește chiar la paginile din cronica lui Ureche comentate de noi anterior: “Întâi: Scriptura învață și în Vietile sfinților arată că arătări de acest felii a sfinților au fost nu o dată. A doao: s-află și la cronica Moldovei de aceste.” Mai înainte, în *Cântecul IV*, apariția Sfântului Spiridon și a altor sfinți înarmați provoacă notele lui *Apologhios*, ce nu mai lasă nici o îndoială cu privire la sursa de inspirație: “Și ce rău au scris poetul aici ? Toate cu cuviință... Că au vrut să ajute sfinții creștinilor, acesta nu-i nimic rău, căci asemenea tâmplări sunt și la Biblie, unde împotriva necredincioșilor ajută îngerii. Ba se află și la cronicile noastre, unde zice că lui Ștefan vodă celui Bătrân au ajutat un călăreț sfânt mergând asupra oștilor.”

“scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dreptate”. În comparație cu Macarie este un puritan (al genului, se înțelege) care vrea să facă istoriografie pilduitoare și nimic altceva. Ficțiunea (“basne și povești”) este exclusă programatic, împreună cu vorba poleită inutil. Replica față de tradiția moldoveană este tranșantă și de aici vine nemulțumirea exprimată la începutul *Letopiseșului*; “scriitorii dentăiu n-au aflat scrisori, ca de niște oameni neașăzați și nemernici, mai mult proști decât să știe carte. Ce și ei ce au scris, mai mult den basne și den povești ce au auzit unul de la altul”. Se vede clar dezideratul unei pozitivări a genului, ceea ce impunea și folosirea codului lingvistic cel mai ușor de mânuit.

Exista, așadar, o *tradiție* istoriografică în Moldova (Ureche citează foarte des “*letopiseșul moldovenesc*”), într-una din limbile considerate sacre în Evul Mediu și față de care cronicarul simte nevoia să ia atitudine. Nu completările informative (masive) sunt principalul aspect al acestei replici, ci schimbarea instrumentului lingvistic. Este cert că scrierea unei istorii a țării în limba “vulgară” contravenea normelor cărturărești din epocă și autorul se simte dator să dedice un capitol acestei limbi, căreia îi subliniază ilustra înrudire cu latina.

Publicul virtual se restrânge prin renunțarea la o limbă folosită încă, în acea vreme, în tot răsăritul european. Cronicile în slavonă puteau fi citite de la Țarigrad până la Moscova. Restrângerea ariei de răspândire este compensată de creșterea numărului real de cititori și de *influența* exercitată. Publicului virtual îi ia locul un public real. Fenomenul este întâlnit și în culturile celorlalte popoare răsăritene. “Desuniversalizarea” culturii din Răsăritul Europei a avut drept efect principal vitalizarea tradiției existente, prin individualizare națională. În planul istoriografiei, schimbările au fost vizibile: renunțarea la deschiderea *letopiseșului* “de la facerea lumii”; renunțarea la clișeele retorice bizantino-slave (s-au creat astfel premisele pentru apariția altora); creșterea numărului de cititori și a ecoului stârnit de fiecare scriere; tendința națională, individualizatoare, devine dominantă, în locul tendinței creștine universalizatoare.

Este posibil ca o compilație (nu sinteză) a cronicilor slavone ale Moldovei să se fi făcut înainte de Ureche; argumente s-au adus în sprijinul ipotezei, care nu poate fi însă acreditată în lipsa probelor documentare. Bazându-ne pe textele de a căror existență nu ne îndoim, putem afirma că Grigore Ureche *încununază tradiția scrierilor nefictive* (Macarie și urmașii lui cultivau hiperbola, nu ficțiunea). Consemnarea din primele letopisețe (lipsită de detalii informative) o întâlnim încă la Ureche, la care enumerarea tradițională, de răboj. revine adeseori, cuantele informative (și nu comentariul, ca la Miron Costin) fiind dominante. Dar tradiției analistice i se adaugă paranteza, glosa, digresiunea (toate ținând fie de tentația monografică, fie de finalitatea etică a scrieri), anticiparea, tentația anecdotică. Își fac loc — timid în comparație cu Miron Costin sau Ion Neculce — interpretarea faptelor, portretul, caracterizarea. [...]

Inaugurarea tradiției istoriografice românești de către Ureche este doar aparentă. În realitate, el *revitalizează o tradiție seculară*, fiind, în cadrul ci, cel mai important inovator. El se raportează în permanență la tradiția existentă, luând atitudine față de ea. Este vizibil, de altfel, că în cronica lui *informația externă s-a grefat pe un izvor intern*, căruia i se acordă, de regulă, ultimul cuvânt. [...]

Materialul strâns este organizat și dozat. Grigore Ureche este primul la noi care știe să renunțe la unele informații pe care le posedă și să se oprească la timp: “Ci de acestea destulu-i”. Această dozare a materiei este foarte importantă, pentru că ea duce la conservarea genului tradițional al istoriografiei. Caracteristic literaturii medievale culte este că fiecare autor vrea să scrie nu o carte, ci Cartea. De aici, caracterul aglutinant, enciclopedic “avant la lettre” al scrierilor (*Roman de la Rose*, *Învățăturile lui Neagoe Basarab*), care nu se mai încadrează în limitele unui singur gen. Grigore Ureche se păstrează strict în limitele istoriografiei medievale (este ultimul la noi care o face cu talent), tentația monografică apărută deja la el, fiind în general reprimată și lăsată să se manifeste doar în pasaje puține și oarecum parazitare.

În ciuda pecetei medievale, semne ale epocii culturale noi sunt vizibile la Grigore Ureche. El pune problema *autorității cărturărești*. Nu mai găsim atitudinea religioasă față de cuvântul scris, și tocmai în pasajele de critică apodictică (“iar de au și însemnat, n-au știut ce au scris”) trebuie văzut cel mai important simptom de laicitate. El face o critică lucidă a izvoarelor pentru că nu mai crede într-o singură carte (prin asta s-a detașat de mentalitatea cărturarului medieval, adoptând atitudinea de sorginte renascentistă). Este vizibilă, de altfel, mândria cu care corectează sau amplifică informația oferită de izvoarele consacrate. [...]

Ceea ce frapează la Grigore Ureche este acuratețea genului. În general, el separă pildele de epic, iar detașarea de hagiografie este evidentă în viziunea asupra lui Ștefan cel Mare. Prin această acuratețe, *Letopisețul* său îmi pare exemplar pentru tradiția cronicărească din Moldova. La Miron Costin, tentația monografică va fi mult mai des manifestată, iar la Neculce va triumfa subiectivismul autorului. Grigore Ureche este adevăratul clasic al istoriografiei moldovene, care nu începe cu dânsul. La Miron Costin apare conștiința separării genurilor; iar la Neculce istoria narată este mult mai procustian filtrată de povestitor; în ambele cazuri, profitul pentru literatură e cert. Ureche însă rămâne clasicul primului gen laic din cultura noastră. Meritele-i în această privință sunt cu atât mai mari cu cât ele n-au fost evidențiate de evoluția urmașilor, el sintetizând în chip deliberat o tradiție și realizând apoi saltul calitativ. [...]

În legătură cu stilul lui Grigore Ureche s-a vorbit insistent despre concizie, precizie, economie de mijloace. Lapidaritatea, spontaneitatea ș. c. l. nu sunt calități absolute, ci relative. Stilul lui Grigore Ureche este lapidar în comparație cu al lui Miron Costin sau Neculce, dar prolix în comparație cu al *Letopisețului anonim al Moldovei* sau cu al pisaniei bisericii din Războieni. Mai mult chiar, stilul părții a doua a *Letopisețului* său este prolix în comparație cu acela din prima parte; modificarea cantității informației a produs modificări în stil. De aceea, corolarul firesc în analiza stilului îmi pare un text contemporan *Letopisețului*, text în care

idealul preciziei este implicat: Pravila lui Vasile Lupu (*Carte românească de învățătură*, 1646).

Cât despre spontaneitatea lui Grigore Ureche, ea este creația noastră. Cronicarul ne apare drept spontan deoarece avem impresia că noi nu mai suntem. El folosea cu naturalețe ceea ce noi supunem rezervei culturale. Numai în acest sens este spontan (cum îl tratează, abuziv, Călinescu). Dar spontaneitatea lui este mult mai îngrădită decât a noastră (o dovadă în acest sens sunt numeroasele repetiții, șabloane, asociații, stereotipe etc.) de prejudecățile vremii și, în plus, de instrumentul lingvistic nemlădiat îndeajuns. Grigore Ureche metaforiza mult mai mult decât noi, desigur. Dar cine conceptualiza în Moldova înainte de Cantemir ?

Categoriile amintite fiind rezultatul unei relații, în fiecare abordare a unui scriitor trebuie să precizăm termenul de comparație. În cazul lui Ureche putem lua, succesiv, mai mulți referenți: predecesorii, contemporanii, urmașii imediați (până aici comparăm aproape exclusiv modul de folosire a limbii; mai departe, apărând intenționalitatea artistică, referentul influențează serios interpretarea cronicii), proza romantică de inspirație istorică, proza modernă. Necesara pozitivare a demonstrației este asigurată în acest caz și confuziile mari evitate. Există însă pericolul ca exegeza să devină o simplă (și cam facilă) raportare a textului la altceva. Concluziile pot fi obiective, dar numai în cadrul relației amintite.

Un criteriu ceva mai general-obiectiv, produs de Roland Barthes, ar fi prezența sau absența figuralității. Foarte rară la Grigore Ureche, ea devine din ce în ce mai prezentă, mergând spre estetica prețioșilor la Miron Costin și mai ales la Nicolae Costin și Dimitrie Cantemir. Gradul zero al scriiturii, teoretizat de criticul francez, este discursul alb, absența figuralității. Altfel spus, este "scriitura neutră", lipsită de ecouri temperamentale și de judecăți (evaluări); o scriitură servind exclusiv ca instrument. Teoria lui Barthes am preluat-o doar vag și cu precizarea că la Grigore Ureche folosirea stilului "alb" se face în virtutea intenției informative, și nu ca artificiu stilistic (precum în *Ciuma* lui Camus).

La începuturile culturii române culte, Grigore Ureche ocupă un loc paradoxal între limbă și literatură. Nu este, în cronica sa, numai “harul cuvântului”, cum credea Călinescu, dar nici intenționalitatea literară încă n-a apărut. Se poate vorbi la acest autor de un “clasicism” în modul de folosire a instrumentului lingvistic. Nu depistăm în cronica lui intenția folosirii cu eleganță a instrumentului lingvistic, nici prezența ornamentului îndelung căutat. Găsim, în schimb, o uluitoare restrângere a funcțiilor limbajului, reduce, practic, la aceea comunicativă. Limbajul are la el o simplă valoare funcțională, spre deosebire de Macarie (care scrie cu “vorbe în aur împletite”) și Miron Costin sau Dosoftei, căutători de ornamente eufonice.

Impresia de lapidaritate vine tocmai din lipsa detaliilor și a nuanțelor, cărora Ureche nu le acordă niciodată o exagerată importanță. Semnalând neconcordanța între două izvoare informative, Ureche retează scurt discuția: “Ci oricum au fostu, tot să tocmescu că izbânda tot au fost la Ștefan vodă, iară lui Petru voda tot să află că i-au tăiat capul”. Laconismul este alteori rezultatul implicării cauzalității în propoziția (nu fraza) informativă: “Ci curundu vreme murindu, Jicmontu craiul pre urmă n-au umplut făgăduința”. Deseori, timp relativ lung este comprimat într-o singură frază: “Și decii ș-au luat doamnă din țară și au făcut pre Ștefan vodă cel Tînăru”.

Se pune întrebarea: în ce măsură lapidaritatea este deliberată sau rezultată involuntar ? La Ureche, sobrietatea stilistică este rezultatul austerității temperamentale și, implicit, comunicative. Dar tocmai din lipsa “artei” vine o crâncenă expresivitate. [...] Acestei austerități stilistice i se potrivesc, normal (pentru că ea este urmarea unui trai auster), greutatea neobișnuite, calamitățile naturale în primul rând. Paragraful dedicat secetei din 1585 este antologic. [...] Va fi avut Ureche intenția literaturizării ? Greu de crezut. Impresia de literatură vine din suprapunerea perfectă a unui stil pe materia de relatat, adaptarea ideală a instrumentului lingvistic la faptele narate. [...]

Din acordarea unei valori funcționale exclusiv comunicative limbajului

decurg caracteristicile stilului lui Grigore Ureche. Departe de a fi rodul unui efort deliberat, sobrietatea stilului (lapidaritatea), este, la el, austeritate lingvistică. [...]

Faptul că își reprimă relativ repede comentariul faptelor narate nu indică nicidecum neparticiparea afectivă a autorului. G. Călinescu scria: “Cum Ureche n-a scris cronica vremurilor sale nu putem căuta la el percepția lumii în care se mișcă”. Acel *cum* introduce o cauzalitate numai aparent corectă. Căci vocea auctorială este ușor depistabilă în multe pagini (cele care nu sunt transcrieri sau traduceri ale cronicilor mai vechi), perspectiva fiind dinspre prezent spre trecut.

Estomparea vocii auctoriale se face de către autorul însuși în virtutea normelor nescrise ale tradiției cronicărești. Dar această voce — care, urmărită cu finețe, ar conduce la depistarea interpolărilor — își face loc, cu timiditate, e drept. Să urmărim câteva dintre manifestările ei. Cea mai evidentă este obiectivarea oscilațiilor temperamentale: invectiva, exclamația și mai ales ieșirile pamfletare. Iată rânduri în care putem vedea posibila origine a pamfletului laic românesc: “Albertu craiul uitându prieteșugul tătâne-său ce avea cu Ștefan vodă și nu făcea oaste împotriva păgânilor, carii în toate părțile fulgera și tuna cu trăsnetul armelor sale, vărsând sângele creștinilor și stropșindu volniciia tuturor, înmulțindu legea lui Moamet cea spurcată, ci gândi ca să-și arate vitejia asupra Moldovei, socotindu că pre lesne o va supune, știindu că de multe ori să ajutoria Moldova de la craii leșăști, ca de la niște vecini de aproape, spre toți vrăjmașii”. [...]

Vocea auctorială se manifestă cel mai pregnant în critica izvoarelor (omisiunile fiind uneori polemice: dintre știrile pe care Ie-a găsit în mod cert în cronicile poloneze, dar *n-a vrut să le citeze*, amintim descendența românilor din tâlharii Romei și îngenuncherea lui Ștefan la Colomeea); este de asemenea implicată în evocarea pilduitoare, tendențioasă deci. O mai depistăm ușor în idealul legislativ (Ureche dovedindu-se un polonofil lucid), ca și în ideologia proboierească sau în manifestările sentimentului național (paginile ilustrative sunt cele dedicate românilor transilvăneni).

O excepție de la propria-i normă narativă face autorul în lunga enclavă informativă așezată după prezentarea domniei marelui Ștefan. Sunt date informații cu privire la originea și obiceiurile popoarelor din jurul Moldovei. Dacă originea etnică este expusă compilându-se izvoare livești, prezentarea obiceiurilor popoarelor este rodul *observațiilor directe* ale autorului. Nu mai poate fi vorba în acest caz de lipsă a “percepției lumii în care se mișcă”. Trebuie să acceptăm numai că această percepție n-o găsim exclusiv în genul memorialistic. [...]

“Percepția lumii în care se mișcă”, evidentă în prezentarea obiceiurilor popoarelor de primprejur, este mai clară încă în pasajele de insolită memorialistică din cronică. Despre invaziile tătarilor în Polonia scrie un om care le-a văzut; starostia Rohatinului, pomenită în cronică, fusese arendată de Nestor Ureehe, tatăl cronicarului. Aluzii la prezent găsim peste-tot, autorul apelând frecvent la cunoștințele cititorilor săi. [...]

O manifestare importantă a vocii auctoriale este opțiunea cronicarului (evidentă în ciuda neexprimării): “Au obiceiai leșii, nu ca grecii, după sfadă și după price, daca-i vor împăca (judecătorii, n. n.), nu va ținia pizmă, ci la nevoia lui ca dreptu un frate să va pune”.

Reliefarea vocii auctoriale ajută la sublinierea contribuției personale a lui Grigore Ureche, atrăgătoare cu atât mai mult cu cât istoria narată făcea oricum textul interesant. Dramatismul unor relatări precum uciderea de către Lăpușneanu a celor 47 de boieri nu are nevoie de artificii scriitoricești, dar o cronică n-ar putea trăi din juxtapunerea unor atari relatări, din simplul motiv că nu se întâlnesc la tot pasul.

Mircea SCARLAT, *Postfață* la Grigore Ureche: *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Minerva, seria “Arcade”, București, 1978, p. 200-204, 208, 211, 213-216.

Letopisețul se deschide cu justificarea moralistului, pentru care menirea scrierii “rândulul și poveștii țărâlor” este să rămână “feciorilor și nepoților să le fie de învățătură” și continuă sub semnul nemulțumirii provocate de “neășezarea” — cauză, între altele, a perpetuării unei tiranii fără stavilă în această țară unde “nici legile, nici tocmeala pre obicei bune nu-s legate, ci

toată dreptatea au lăsat pre acel mai mare”. Sublinierea că voia domnilor trebuie să placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba țării, “care obicei până astăzi trăiește”, trădează, mai mult decât iritarea marelui vornic, faptul că trecutul îndepărtat e scrutat în aceste pagini din perspectiva prezentului. Interesează, astfel, nu atât caracterul inevitabil fragmentar al reconstituirii — îngăduitor reproșat cronicarului — cât mai cu seamă istoria văzută sub specia exemplarității faptelor sale. Asupra răstimpului 1359—1594 se îndreaptă privirea unui om al veacului al XVII-lea interesat să descifreze semnele devenirii ulterioare a neamului moldovenesc. Departe de a face simplă compilație, Ureche pune ordine în izvoarele utilizate, ca să nu rămână ceva neconsemnat ori “smintit”, deoarece prea des scriitorii care au însemnat viața domnilor și lucrurile lor “nu au știut ce au scris”; adnotează știrile și impune un punct de vedere, pentru ca să nu se poată spune că “au fost adormit și neînvățat și nestrăbătut cu istoria”. Glosând pe marginea domniei scurte a lui Dragoș, reține semnul ce-o arată “fără trai” și generalizează profetic că “între domnia Moldovei multă neașezare va fi”. Provizoratul vieții evocate în letopiseț are multiple cauze: țara este așezată în calea răutăților, pământul ei trebuie apărat de știți și gothi și di către alți vecini și limbi ce era prinprejur, tătarii o pradă, turcii o “stropșesc”, bântuie foametea mare și lăcustele multe, în “văzduhul neastâmpărat” se ivesc semne strălucitoare cu chip de om sau stele cu coadă, iernile sunt “goale și ghețoase” cu “omeți mari și ger”; este “multă neîngăduință” și “mare zarvă”, cazne groaznice și vărsări de sânge nevinovat, s-au strâns “o grămadă de răotăți și răsipă asupra Moldovei”. Într-o “țară mișcătoare și neașezată” atitudinea firească a oamenilor este lupta iar virtutea esențială vitejia. Modelul eroic absolut, impus de cronicar, este Ștefan cel Mare; “înhierbântat de războiu”, acesta nu încearcă să “așaze” țara, dar, fapt important, “toate cu noroc i-au venit”, încât pentru “lucrurile lui cele vitejești” rămâne unic în istoria Moldovei. Episoadele narate au totdeauna un caracter reprezentativ și monumental: ele sunt acțiuni răsunătoare, gesturi sau vorbe menite să rămână în amintirea oamenilor. Ștefan cel Mare din cronica lui Ureche

întruchipează aspirația de libertate a țării, tot așa cum ansamblul picturii exterioare a epocii — și *Cavalcada sfinților militari* de la Pătrăuți (1487) și *Aseidiul Constantinopolului* de la Humor (1535) sau *Judecata de apoi* de la Voroneț (1547) — reprezintă o simbolică invocare a divinității pentru salvarea Moldovei de cotopirea străină. Pandantul literar al acestor teme cu pronunțat substrat aluziv din iconografia vremii este reprezentat de portretul celebru al lui Ștefan cel Mare, adevărată lecție oferită de autor contemporanilor săi. Ștefan este "purtătorul de biruință" căruia urmașii încearcă să-i semene în strădania de priveghere a țării. Bogdan, Petru Vodă, Alexandru Lăpușeanu domnesc în conformitate cu testamentul politic al lui Ștefan cel Mare, străjuiesc și se nevoiesc "ca să lățească ce au apucat", luptă pentru "pace în toate părțile și așezarea țării". După moartea marelui voievod, Ureche intercalează în textul cronicii câteva paragrafe dedicate țărilor vecine. Intenția acestui lung excurs istoric, geografic și politic se vedește nu peste mult, în 1538, când asupra lui Petru Vodă au venit și Suleiman împăratul turcesc și muntenii și sultanul cu tătarii împreună și hatmanul Tarnovschi cu oastea leșească și, peste toate, și dinlăuntru moldovenii sunt slabi și plini de viclesug. Momentul oferă un sugestiv rezumat al situației Moldovei de după Ștefan cel Mare când nimic din viața țării nu se mai ridică la altitudinea morală a episodului bătăliei de la Valea Albă. Un alt Ștefan domnește după 1540, dar "cu gheață la inima lui"; Iliș înșeală nădejdea tuturor "că dinafară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împutit", în zilele lui, Dumnezeu lasă atâta "certare" încât copacii, viile, pomii "secase de geruri mari"; Ion Vodă îi covârșește pe toți cu "vrăjmășia și morți groaznice ce făcîia"; domnia se obține greu, "pre unii cu făgăduința umplându-i, pre alții cu bani ungându-le ochii", dar se pierde lesne, încheindu-se intempestiv cu mazilirea și pribegia prin țări străine. Cronica lui Ureche face parte din familia formelor narrative nefictive, dezvoltate adică din documente punând la contribuție amănuntele găsite acolo și accentuând, stilistic vorbind, detaliul caracteristic. Farmecul scrierii este dat, în primul rând, de mulțimea acestor amănunte — opțiuni de lectură prin care scriitorul izbutește sa învingă complexul netrăirii efective a vremurilor evocate. Din ingenioasa lectură a izvoarelor și

amalgamarea detaliilor găsite acolo, într-un context ce poartă amprenta personalității inconfundabile a cronicarului, capătă contur și atribute de realitate vie, intens colorată, aproape un sfert de mileniu din istoria Moldovei. Luptele vitejești ale lui Ștefan cel Mare — “lovit cu o pușcă în gleznă la cetatea Chiliei” — desele amestecături și neîngăduințe ale unor oameni ce se “osârbesc” și, noaptea, “taie ațile cortului asupra dușmanilor”; “lucrarea” din zilele domniei de altădată dintre care unii “blânzi și cucernici, nici la carte proști, iubind glumele și măscările”, iar alții “groaznici și mari vărsători de sânge”, unii extravagani și “de ciudesă”, “au fost umblând vara cu sanie de os”, alții “băutori de vin iară strașnici de războaie”; viața țării, pustiită de secetă în timpul lui Petru Vodă, covârșită de vrăjmășia și morțile cumplite făcute de Ion Vodă, împresurată de multă cheltuială și datorie sub Aron Vodă, înseninată la mazilirea acestuia. [...] Constrângerea lucrului pe spații mici nu atrage după sine pericolul scufundării în mărunta materialitate a detaliilor. Monotonia, rezultând din simpla înșiruire prin acumulare succesivă, este evitată de cronicar prin introducerea perspectivei. Ureche nu compilează pur și simplu; în lectura lui, istoria devine prilej de meditație: despre orânduiala lumii în care lucrurile sunt astfel tocmită “ca nimica să nu fie stătătoriu, ci toate de răsipă și trecătoare” dar deopotrivă, despre obligația omului de a opune implacabilei treceri “lucrurile bune”, adică paza moșiei, voința de “adăogare” a țării, jertfa de la Valea Albă, râvna cronicarilor și, totodată, despre datoria lui de a se împotrivi asupririi și nedreptății, sperând. Aici, în paginile letopisetului, nădăjduind “să se dezbată de supt mâna turcului”.

Doina CURTICĂPEANU, *Grigorie Ureche*, în vol. colectiv *Scriitori români*, seria “Mic dicționar”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, pe 456-458.

De o modestie, în ceea ce privește propria-i persoană, care îi caracterizează întreaga viață și activitate, Grigorie Ureche nu caută cătuși de puțin să-și afirme, prin citații repetate, numeroasele surse de informație pe care le utiliza, încât identificarea completă și precisă a tuturor acestora întâmpină serioase dificultăți, mai ales că intervențiile ulterioare ale

adnotatorilor cât și ale copiștilor au amplificat, voit sau din simplă neștiință, lipsa de precizie cu care aceste izvoare fuseseră indicate în manuscrisul original al lui Grigore Ureche.

Munca înversunată, în foarte multe cazuri deosebit de competentă, a rândurilor succesive de cercetători care și-au pus priceperea și cunoștințele în slujba limpezirii numeroaselor puncte obscure pe care le prezintă *Letopisețul*, a condus, în cele din urmă, la clarificarea, în cea mai mare parte, a problemei izvoarelor folosite de Grigore Ureche.

Astăzi, în urma tuturor acestor cercetări, sursele de informație ale cronicarului se pot sistematiza în următorul tablou general:

izvoare interne — în limba slavonă (sau română), așa-numitul “letopisetț moldovenesc”; izvoare polone — în limba polonă;

— în limba latină ;

izvoare generale — în limba latină;

scrierile bisericești — în limba slavonă ;

tradiția internă nescrisă — din surse de familie; — din diverse alte surse (“dzic”). [...]

În ceea ce ne privește, opinăm: a) *pentru inexistența unui letopisetț moldovenesc în limba română înainte de Grigore Ureche și b) pentru folosirea de către cronicar a letopisețelor în limba slavonă*, puncte de vedere pe care le-am expus și susținut încă din 1968 și 1969¹, cu unele argumente noi, personale, și pe care le-am reluat în 1976.²

Cu privire la problema existenței — de fapt, a inexistenței ! — “letopisețului moldovenesc” al lui Eustratie logofătul, fără să mai revenim pentru a sublinia slăbiciunea argumentului “Miron Costin”, infirmat chiar de către cronicar, ținem să adăugăm, la tot ce s-a spus, încă două linii. Mai întâi, însuși P. P. Panaitescu, susținătorul tezei existenței acestui

¹ D. Velciu, *Ion Neculce*, București, Editura Tineretului, col. „Oameni de seamă”, 1968, p. 168; idem, Marginalii la lucrarea “Valoarea istorică a tradițiilor consemnate de Ion Neculce” de prof. Const. C. Giurescu, în “Studii, revistă de istorie”, tom 22, 1969, nr. 5, p. 983.

² D. Velciu, *Miron Costin și Grigore Ureche. Confruntare peste timp*, în “Limbă și literatură”, 1976, vol. 1, p. 72-74.

letopiseț, a arătat că Miron Costin obișnuia să citeze, drept izvoare pentru lucrările sale, cărți pe care nu le văzuse, nu le citise și le știa numai din auzite (ex. cronica lui A. Bonfini, despre care știa numai din discuțiile cu Panaiotaki Nikussios), după cum cea mai mare parte din trimerterile sau citațiile sale, din diferiți autori, în *De neamul moldovenilor*, se sprijină pe ceea ce găsisese în lucrarea lui Laurențiu Toppelin, *Origines et occasus Transsylvanorum*, Lyon, 1667, fără să fi mers direct la lucrările autorilor respectivi. În al doilea rând, pentru a pune într-o lumină cât mai clară lipsa de garanție a afirmațiilor lui Miron Costin, în privința lui Eustratie și a letopisețului lui, ni se pare suficient să amintim că în faimoasa sa diatribă el alătură celor doi (Eustratie și Simion), sub aceeași gravă învinuire, și pe... “Misail Călugărul”, despre care, indiferent care îi va fi fost adevărata identitate, se poate afirma cu certitudine că nu a avut nici un fel de amestec în această complicată și confuză chestiune a originilor neamului.

În aceeași ordine de idei, socotim, însă, util să reactualizăm părerea noastră cu privire la inconsistența unei argumentări “pro Eustratie logofătul” pe seama afirmațiilor lui Ion Neculce din *Predoslovia* cronicii sale și din unele mențiuni cuprinse în *O samă de cuvinte*, temeuri invocate, mai ales, de către I. Șiadbei și Const. C. Giurescu. Mai întâi un lucru evident: dacă un astfel de letopiseț, în românește, nu fusese cunoscut de Miron Costin, trăitor în Moldova începând din 1652 (la 7 ani, numai, după moartea lui Grigore Ureche), cum l-ar fi putut cunoaște Neculce, care se putea interesa despre o asemenea lucrare cu circa 60 de ani mai târziu ? [...]

Principalul izvor polon folosit de către Grigore Ureche a fost *Kronika Polska* (Cronica Poloniei), a lui Joachim Bielski, publicată, în limba polonă, la Cracovia, în 1597, sub numele tatălui său Martin Bielski. Acesta din urmă scrisese o cronică mai largă, *Kronica wszystkiego swiata* (Cronica lumii întregi), apărută, prima dată, în 1550, la Cracovia. Joachim a cules din lucrarea tatălui său toate datele privitoare la Polonia, le-a prelucrat și îmbogățit substanțial, mai ales după cronica în limba latină a lui Martin Kromer (*Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum*, Basel, 1558),

ducând istoria Poloniei până la anul 1586; în memoria tatălui, a publicat noua operă sub numele acestuia. Bielski — fără să i se precizeze prenumele — este indicat nominal în cronică de 6 ori, dar utilizarea *Cronicii Poloniei* este mult mai largă, putând fi localizată, în cronica lui Ureche, până la anul 1582.

Primul care a identificat pe Bielski, citat de Ureche, ca fiind Joachim iar lucrarea utilizată — *Kronica Polska*, a fost, încă din 1884, monografistul cronicarului, bucovineanul I. G. Sbiera¹.

Studiul comparativ detaliat, care a scos în evidență măsura largă în care Ureche l-a folosit pe Joachim Bielski și modul în care a preluat de la acesta știrile privind Moldova, l-a realizat, în 1925, P. P. Panaitescu, care a tradus părțile corespunzătoare din cronica polonă, punând în paralel textele celor doi cronicari.”²

Câștigurile certe de informație pe care le aduce studiul lui P. P. Panaitescu sunt numeroase și importante. Se dovedește, fără putință de tăgadă, că Ureche l-a folosit pe Joachim Bielski și că nu a luat nimic din opera lui Martin Bielski; că lucrarea a fost cunoscută și utilizată de Ureche direct în limba polonă, dovadă fiind reminiscențe certe ale formelor de nume proprii și ale unor termeni din polonă, precum și unele greșeli de traducere ce se explică numai prin utilizarea directă a textului polon. Astfel, se găsesc la Ureche nume ca Piotru (nu Petru) Jicmont (nu Sigismund), Miahil (nu Mihail), Micolai (nu Nicolae), Zofia (nu Sofia) etc.; termeni ca podcomori (=cămăraș), comornic (=vameș), podscarbul (=svistiernic), caștelanul (=castelan) etc., preluați direct din textul polon al lui Bielski; cuvintele, în polonă, “Grotowie dwa” (= Grot, doi frați), din Bielski, Ureche le traduce prin “doi frați *Grotovi*”, scăpând din vedere că *owie*, la el *ovi*, reprezintă terminația de plural în polonă și nu mai trebuia adăugată numelui propriu

¹ Ion Sbiera, *Grigoriu Ureche*, p. 41-47.

² P. P. Panaitescu, *Influența polonă*, p. 20-29, 38-47 și anexa 1 (p. 134-191), în care se pun în paralel pasajele (traduse) din Bielski cu cele din cronica lui Ureche.

Grot, și altele¹. Comparația strânsă, pe care o îngăduie punerea în paralel a celor două texte, arată că datele din Bielski au constituit izvorul principal extern cu care cronicarul a completat ceea ce lipsea din izvoarele interne; Bielski este, fără îndoială, unul din acei “striini” “carii au fost fierbinți și râvnitori, nu numai a sale să scrie” ce și cele striine să însemneze”. Deși a tradus, fără modificări, foarte mult, se constată că Ureche nu se folosește servil de izvorul său, operând deseori reduceri dacă pasajul se lungeste prin date care nu interesează Moldova, dar — ceea ce este deosebit de important — el modifică uneori textul cronicarului polon sau lasă nefolosite date ale acestuia atunci când textul în cauză nu corespunde vederilor sale, afectând prestigiul Moldovei și demnitatea domnilor ei.

De asemenea, P. P. Panaitescu a demonstrat că textul lui Joachim Bielski a fost folosit în exclusivitate de Grigore Ureche, fiind necunoscut lui Simion Dascălul, care îl citează, totuși, de două ori!

Lămurirea modului în care cronicarul nostru a utilizat *Kronika Polska*, a lui Bielski, este una dintre nu prea numeroasele probleme ce se pot considera, în prezent, pe deplin rezolvate, soluția propusă și demonstrată de către P. P. Panaitescu fiind, astăzi, unanim acceptată de către toți cercetătorii de specialitate. Se impune, însă, o rezervă — o singură rezervă — față de modalitatea de rezolvare a lui P. P. Panaitescu: “letopisețul latinesc”, sursă sub care apar, în cronică, unele informații ce provin, în mod sigur, de la Bielski — afirmă P. P. Panaitescu — reprezintă, în *toate cazurile*, greșeli ale copiștilor de manuscrise, în loc de “letopisețul leșesc” sub care, în mod normal, această lucrare polonă este numită în cronică lui Ureche. Rezolvarea propusă de P. P. Panaitescu, în aceste cazuri, nu este cea mai sigură și nici singura posibilă, încât clarificarea acestei dualități, *leșesc-latinesc*, existentă în manuscrisele cronicii, a dat ocazia la interpretări numeroase și contradictorii. [...]

După încheierea ultimului capitol din larga expunere a domniei lui

¹ *Ibidem*, p. 41-44; vezi și același, *Introducere* la ediția cronicii. 1958, p. 37-38.

Ștefan cel Mare, Ureche întrerupe cursul istoriei Moldovei și introduce un capitol compact în care prezintă popoarele vecine Moldovei: *Povestea și tocmala altor țări, ce suntu pinprejur cum nu să cade să nu pomenim, fiindu-ne vecini de aproape. Intră în această expunere, ca subcapitole: Întâi, cumu-i Țara Leșască, De Împărăția Tătărăscă și de obiceiul lor și cât loc coprinde Țara Tătărăscă, De împărăția turcilor și de începutul lor și de adaosul lor, în ce chip s-au început și s-au înmulțitu și s-au lățitu la atâta mărire și cinste și tărie și Pentru Țara Ungurească de Jos și Ardealul de sus vom să arătăm, fiindu-ne vecini de aproape și cum au avut și ei crăie mare ca și leșii. Sunt — fiecare, în parte, din aceste subcapitole — expuneri condensate, armonic construite, prezentând popoarele respective sub aspect istoric, geografic și etnografic, întemeiate, evident, pe informație livrescă, nu lipsite, însă de numeroase notații și caracterizări rezultând din observația directă și cunoștințele cronicarului. Bogăția și varietatea informațiilor a împins pe cercetători la încercări de identificare a sursei. [...]*

Concluzia lui I. C. Chițimia, la care subscriem, este că, de fapt, Grigore Ureche n-a folosit o singură lucrare pentru acest bogat capitol din cronică, ci că el— având, probabil, un *vademecum* în *Atlasul* lui Gerhard Mercator — și-a dezvoltat expunerea, adăugând, la fiecare subcapitol, date din alte lucrări ce abordau tema respectivă. Este posibil ca Ureche să fi avut la îndemână, între altele, un corpus de izvoare în limba latină de tipul colecției lui Ioannis Pistorius, *Polonicae Historiae Corpus*, apărută la Basel, în 1582, în trei volume, lucrare ce era recomandată și în școlile polone ale timpului. Colecția lui Pistorius cuprindea cam “tot ce-l interesa în primul rând pe Grigore Ureche” : cele două opere ale lui Martin Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum* și *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et republica Regni Polonici*, Matei Miechowita, cu *Chronica Polonorum* și *De duabus Sarmatiis*, fragmente alese din Piccolomini (despre Polonia, Prusia, Lituania), Al. Gwagnin, cu *Chronographia totius Poloniae, Lituaniae, Livoniae, Mazoviae*, Pomponius Mela, cu *Sarmatia*, comentat de Vadianus, H. Schedel (fragment din *Liber Chronicarum*) și altele.

Ca om al timpului său, Grigore Ureche nu poate face abstracție de literatura bisericii, *Scriptura*, amintită sub numele de “Scrisoare”, *Psalmii* lui David proorocul, din care citează de două ori (psalmul al 7-lea și al 33-lea), viețile sfinților, concret despre *Viața lui Ioan cel Nou*, ale cărui moaște au fost aduse de Alexandru cel Bun de la Cetatea Albă la Suceava.

Arătam anterior că, după anul 1587 — ultima dată calendaristică completă fiind 7096 [= 1587] noiembrie 23” (lupta lui Petru Schiopul cu cazacii la Țuțora) — cronica se desfășoară într-un alt “stil”, întreaga relatare fiind lipsită, de acum înainte, de precizia izvoarelor scrise pe care cronicarul își întemeiase documentarea.

Este evident că, începând de aici și până la sfârșit, sursa lui Grigore Ureche au constituit-o informațiile directe, transmise, prin *tradiție orală*, până pe vremea cronicarului, punctate, ici și colo, de datări generale — numai anul — pe care autorul cronicii le putea găsi sau reconstitui din documentele de cancelarie ale timpului.

Pentru că între personajele principale ale acestei ultime etape a cronicii îl aflăm chiar pe tatăl cronicarului, marele logofăt Nistor Ureche, este foarte probabil, așa cum opinează, în consens, majoritatea cercetătorilor, că de la acesta, martor activ al evenimentelor, din povestirile lui, a reținut și înscris Ureche, în cronică, partea ultimă a celei de-a treia domnii a lui Petru Șchiopul și domniile lui Aron Tiranul și Petru Cazacul. Caracterizarea atât de binevoitoare, ca domn și ca om, a lui Petru Șchiopul, sub care și-a început Nistor Ureche cariera dregătorească — poate fi, aici, și influența letopisețului slavon de curte, pe care l-a putut folosi cronicarul — precum și amănunțele, singulare prin natura lor, privitoare la ascensiunea și mai ales la tribulațiile lui “Ureche logofătul cel mare” nu mai lasă nici o îndoială asupra inspiratorului principal al acestor ultime capitole de cronică.

Deosebit de *tradiția de familie*, în cronica lui Ureche, în textul ce-i aparține cronicarului cu certitudine, distingem, ca sursă de informație, și *tradiția populară*, sub care socotim că putem încadra legenda privitoare la Dumbrava Roșie, știrile despre zidirea, de către Ștefan cel Mare, a unor

mănăstiri și biserici, ca Badeuți și Războieni, în legătură cu care nu se găsește nimic în letopisețele slavone păstrate¹, amănunte anecdotice, ca prinderea de către un popă, într-o căpiță de fân, a cneazului Dimitrie Wisnowiecki, pretendent la tronul Moldovei, sau eroice, ca lovitura dată cu sulița de Bogdan al III-lea în poarta Liovului. De asemenea, din aceeași sorginte provin, fără îndoială, mențiunile că în lupta de la Râmnic, împotriva muntenilor, moldovenii au fost ajutați de sfântul Procopie iar în cea din Codrul Cosminului de sfântul Dimitrie, precum și diverse informații introduse de cronicar prin “zic”, “zic unii”, cum este, de pildă, întreaga relatare privind boala și călugărirea lui Alexandru Lăpușeanu, precum și otrăvirea lui de către doamna Roxanda.

Urmărirea, identificarea și delimitarea izvoarelor utilizate de Grigore Ureche în cronica sa ne îngăduie să afirmăm — contrar unor opinii, între care și P. P. Panaitescu, ce căutau să îngusteze orizontul cronicarului — că acesta a fost, realmente, unul din cei mai culți boieri moldoveni ai primei jumătăți a secolului al XVII-lea, că el a stăpânit un bogat și variat material documentar, intern și, mai ales, străin, de limbă polonă și latină, pe care l-a utilizat cu un ascuțit discernământ. Având în față, drept unic obiectiv, constituirea unei istorii a Moldovei, în spirit național, pentru uzul compatrioților săi, străin de orgoliul îngust de autor, care îl ridică atât de mult deasupra mărunțului Simion Dascălul, neinteresat să-și evedențieze numele și cultura prin citirea bogată și repetată a autorilor folosiți, el a luat din fiecare atât cât a socotit util pentru scopul urmărit, lăsând deoparte, cu bună știință, ceea ce ar fi putut atinge demnitatea țării și a poporului din care făcea parte și tot ceea ce i se părea iluzoriu și superfluu pentru nivelul intelectual, de atunci, al moldovenilor. Punerea față în față a bogăției materialului documentar ce i-a trecut prin mână, așa cum a putut fi, pe larg, depistat, cu parcimonia și sagacitatea cu care acest material a fost

¹ Știrile despre zidirea celor două biserici putea să le dețină Ureche direct din pisanile respective, pe care, în peregrinările, oficiale sau pentru treburi personale, prin țară, avea prea bine posibilitatea să le cunoască.

introdus în cronică, descoperă, alături de marele cărturar, ceva încă mai însemnat: un mare caracter. Omul, așa cum l-am cunoscut din parcurgerea vieții, se suprapune într-un tot al cărturarului, scriitorului.

Dumitru VELCIU, *Grigore Ureche*, Editura Minerva, București, 1979, p. 271-272, 282-283, 294-295, 301-302, 304-307.

Ca istoric, Ureche are intenția expresă de a descoperi și transmite adevărul. În viziunea sa, Moldova fusese o țară puternică, cu legi și moravuri bune, a cărei decădere a fost cauzată de nesocotirea vechilor obiceiuri, de abuzurile și cruzimile celor puternici (autohtoni sau străini). Îndurerat, cronicarul se adresează și direct celor socotiți vinovați, în capitole speciale — *Nacazanie silnâm (Certarea puternicilor)* —, arătând cauzele răului, condamnând energic trufia și violența. Dincolo de prejudecățile clasei boierești, străbat sentimentele umaniste, dragostea de țară, de bine și de adevăr. Relevarea permanentă a pedepselor date de justiția divină celor care se abat de la regulile dreptății ilustrează atitudinea sa moralizatoare.

Ideologia cronicarului este o sinteză de tradiție boierească și cultură umanistă. Considerând boierimea drept forța activă stabilă și cea mai importantă a țării, Ureche va judeca istoria în funcție de acest criteriu. Ceea ce se împotrivesc intereselor clasei sale este criticat, în timp ce referințele defavorabile acesteia sunt ocolite. Concepției teologice despre natura și etica umană i se vor adăuga ideile umaniste. Plecând de aici, Ureche abordează mai larg materialul istoric, emite considerații teoretice care îi permit o perspectivă asupra istoriei Moldovei, superioară cronicarilor anteriori. Umanismul istoriografiei latine și polone devine model de atitudine față de trecut, apreciat și de cronicarul moldovean ca un tezaur de învățături. În acest sens, cronica are scopul de a eterniza întâmplările trecute și de a educa generațiile viitoare.

Scriere istorică, *Letopisețul...* este și o operă cu virtuți literare. Exceptând câteva părți, modul principal de expunere este narațiunea, o narațiune simplă, liniară, cu puține amănunte și divagații, ceea ce o apropie de epicul

pur. Ureche izbutește astfel să se obiectiveze și să relateze senin evenimente tulburătoare. În unele locuri, narațiunea devine mai nuanțată, supusă unei anumite compoziții, cu scopul stimulării atenției cititorului și al evidențierii finalului. În acest sens, sunt sesizabile pasaje narrative autonome, de interes literar. Totuși, dominant rămâne caracterul neelaborat al narațiunii, dar de un neașteptat efect. Pasajele descriptive lipsesc în cronica propriu-zisă, sobrietatea și economia exprimării, nelăsând loc decât unor termeni cu funcție de determinanți. Până și în realizarea portretelor autorul folosește mai degrabă însușirea de trăsături. Portretele domnitorilor, cu lumini și umbre, sunt acumulări de însușiri esențiale, subordonate unei caracteristici definitorii, și duc la crearea unei adevărate tipologii umane. Intervin și elemente subiective care fac portretele mai vii, mai pregnante. Reprezentativ pentru puterea și modul de caracterizare al lui Ureche este portretul lui Ștefan cel Mare, devenit celebru prin concizia și forța lui expresivă. Folosind o topică specială, expresii nude, directe, autorul imprimă imaginilor o deosebită energie, creând senzația de măreție și solemnitate. Construit ascendent, portretul merge spre apoteoză, în final domnitorul crescând uriaș în dimensiuni (“să ridica deasupra biruitoarelor”). Impresia de covârșitoare personalitate este atenuată de proiectarea sfârșitului pe fundalul tulburărilor sociale și cosmice care au însoțit dispariția voievodului. Ureche avea un simț al excepționalului, care l-a dus și la realizarea altor efecte artistice. Caracterul deosebit de elocvent sau memorabil al spuselor vreunui personaj îl face să redea indirect dialoguri sau afirmații, apropiind planul acțiunii de timpul prezent. Momentele de mare tensiune psihică, generate de unele evenimente, sunt exploatate cu artă. La acestea se mai adaugă diferitele intervenții directe — interogații, exclamații, ironii, diatribe. Ureche nu folosește recuzita stilistică obișnuită, cu atât mai puțin retorica de tip Manasses, ceea ce contribuie la caracterul frust, realist al operei sale. Stilul *Letopisețului...* are un farmec specific, sporit și de coloratura arhaică. Caracterul oral este dat, mai cu seamă, de stereotipia

narațiunii (în genul basmului): folosirea unor clișee expositive și a anumitor formule fixe, precum și modalitatea populară de a lega și explica faptele. Frazarea și topica generează o anume ritmicitate și armonie. Simplitatea generală a frazei, reducerea comunicării la termenii strict necesari conferă stilului concizie și proprietate. Lexicul folosit este plastic și expresiv, determinând și el caracterul arhaic al formei, devenit un element estetic. Aceste trăsături asigură fluiditatea și savoarea limbii, a cărei puritate o conservă Ureche, mai puțin influențat de lexicul și topica textelor religioase și istorice. *Letopisețul...* este prima operă originală cu caracter literar scrisă în românește, marcând și începutul istoriografiei în limba română. Prin ea, Ureche contribuie la formarea limbii literare și se înscrie în istoria culturii între primii istorici și scriitori români. Cronica sa a fost un model și un îndemn pentru cărturarilor care au urmat: Miron și Nicolae Costin, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, stolnicul Constantin Cantacuzino. Răspândită prin numeroase copii și prelucrări, inclusă în diferite scrieri istoriografice, opera lui Ureche reprezintă o însemnată valoare culturală și literară, care a creat o puternică tradiție. În literatura noastră modernă influența ei s-a manifestat mai cu seamă asupra lui C. Negruzzi și V. Alecsandri, B. Delavrancea și M. Sadoveanu.

Constantin TEODOROVICI, *Grigore Ureche, în Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Editura Academiei Române, București, 1979, p. 874-875.

Din chiar condiția asumată de cronici, istoriile lui Grigore Ureche și Miron Costin detașează anume calități literare. “Decupajele” evidențiază arta portretistică sau narativă, dar calitatea unificatoare, dominantă literară a cronicii întregi, nu a unor părți ale ei, rămâne nenumită procedând numai astfel. Fidelitatea față de anumite aspecte înseamnă, într-o oarecare măsură, lectură infidelă Cărții, care nu poate fi alcătuită numai din capitole percepute prin “compartimentare” (memorialistica, narațiunea etc.), fiind

și un flux continuu, o *viziune* dincolo de discontinuitatea diviziunilor. “Nici una din părțile textului — enunța I. M. Lotman un principiu arhicunoscut — nu poate fi înțeleasă fără să-i definim în prealabil funcția. Considerate izolat, aceste părți nici nu există: toate calitățile și profilul determinat al fiecăreia din ele este un produs al raportării — prin comparație sau opoziție — la celelalte părți” (*Lecții de poetică structurală*). Esențială este valoarea artistică a ansamblului. Practica izolării fragmentelor (portrete, nuclee narrative, descrieri) afectează principiul fundamental al scrierii. Valoarea unui fragment din cronica lui Ureche se descoperă printr-o raportare comparativă sau de opoziție a duratei și accentului, deci prin observații asupra ritmului. Ureche scrie o partitură muzicală simplă, fără figuri dificile, Miron Costin — o muzică barocă.

La Ureche durata narațiunii, intensitatea tonului, trăsăturile portretistice sunt organizate prin subordonarea lor ritmării, receptării unei alternanțe relativ regulate a unor evenimente ca date constituite: acțiunea formatoare a cronicarului e de marcă a timpilor, a stereotipiei faptelor. “Harul cuvântului”, automatismul lexical (G. Călinescu) provin din automatismul actului însemnării, de tipul plăcerii boierului de a deschide ceaslovul pentru a nota ivirea cometelor, plăcere a cărei manifestare nu se reduce la cuvântul “tare ca aloia”. În modul neașteptat de apariție a evenimentelor, istoria se repetă. Identitatea repetărilor obligă la consemnarea uniformizantă. Miron Costin “are lungă respirație epică, simțul sublim al destinului uman, pateticul meșteșug de a se opri din când în când să răsufle de greutatea faptelor și să le contemple de sus” (G. Călinescu): este comentatorul unor evenimente care nu există decât prin complicitatea lui. Ritmul presupune evenimentele evidente, comentariul apasă pe constituirea lor.

Există în cronica lui Ureche fragmente în care tirania datării se simte mai mult decât orice altceva din comunicare. Preciziunile sunt nu de puține ori surprinzătoare: Ștefan își strânge slujitorii și în 1470, “februarie 27 dni”, “au arsu Brăila în săptămâna albă, marți”; indicația ultimă este

marca existenței faptului resimțit numai prin această precizie de jurnal, paradoxală prin îndepărtarea de eveniment. Faptul declarat ca existent are mai mare greutate decât desfășurarea lui. Am putea identifica și fragmente care au alura unui comentariu politic, dar funcția lor e alta decât aceea de a dezvolta o explicație sau de a remarca subtilități politice, cum se întâmplă la Miron Costin. Când sunt mai ample sunt așezate întotdeauna după un fapt încheiat și au, fără excepție, un caracter sentențios (“Nacazanie, adevă învătătură și certare celor mari și puternici” urmează momentul uciderii boierilor de către Lăpușneanu). Ceea ce rămâne e “cearta” asupra unui fapt împlinit contrariu învătăturii, a cărei sentențiozitate nu face decât să rotunjească faptul. Înclinarea spre judecata categorică nu este a unui comentator. Sentințele nu comentează, ci hotărăsc.

La Miron Costin faptele nu sunt considerate cu sfințenie încheiate. Datarea de foarte multe ori finală, este împlinirea unei desfășurări, încununarea comentariului când acesta a “cristalizat” evenimentul. În relevarea confruntării dintre Gașpar-vodă, pe de o parte, iar pe de alta complotul, Bethlen Gahor, boierii, în speță Bucioc, Schimni-aga și Schinder-pasa (cap. VIII), cronicarul știe tot, simte și comentează subtilitățile. El are puterea miraculoasă, similară celei a diavolului șchiop al lui Lesage, de a suprima “acoperișul” simulării. Preciziei de jurnal a datării de la Ureche îi corespunde la Costin un fel de comentariu la zi. Ureche întoarce filele, care par uneori de agendă istorică, Costin zăbovește asupra fiecăreia. Pentru a se face înțeles, știe să târăgăneze. La rădăcina unui fapt se găsește un labirint de subtilități care vor cauza evenimentul; el are cauze și repercusiuni și ele sunt voalalte. Fraza întortocheată cu mult mai multe subordonări decât la Ureche (care o face uneori numai din coordonări) urmează îndeaproape cauzalitatea labirintică știută de Costin la rădăcina lucrurilor. E limpede că având știința amănării, a împlinirii târăgănite a evenimentului nu se mai simte atât de mult greutatea faptului ca dat,

împlinit, iar cu un asemenea fel de a fi al actului nu se mai poate constitui ritmul, fie el și lent. Nu se mai simte măsura, fiind prea mare valoarea unui timp. Textul cronicii lui Costin nu ascultă de o calitate de dincolo de fiecare capitol, ci chiar de felul târăgănat al scrierii și înțelegerii istorico-politice. Preocuparea acută e comentariul pentru Costin, iar pentru Ureche evenimentul ritmat cu altul. Costin face cronică politică. "O cronică scrie numai cineva pentru care e important prezentul" — era de părere Goethe într-una din reflecțiile sale. Cel mai bine se vede acest lucru la Miron Costin. Grigore Ureche pare să se precipite spre prezent, cu teama că n-o să poată ajunge până la domnia lui Vășile Lupu (s-ar putea să fie aceasta drama secretă a scrisului său). Costin are un pronunțat spirit practic, în cronica lui Ureche se simte înclinația spre metafizic. Conform reconstituirilor din documentata monografie a lui Dumitru Velciu despre primul nostru cronicar, Grigore Ureche nu avea ambiții politice. Scriind, stătea cu fața spre veșnicie: faptele se încrustează de neșters, întru eternitate. E atras de șirul datelor istorice și nu-și poate ridica privirea de pe curgerea heracliteană a râului.

Pentru Ureche un fapt se întâmplă de cele mai multe ori din rațiuni foarte evidente, neadmițând comentariul; uneori este explicabil prin firea morală a omului: că a "intrat zavistiia între Ștefan-vodă și între Radu-vodă" se datorește faptului că "domnul muntenesc, spre obiceiul firei omenești, de ce are, de aceea pofteste mai mult". Altă dată Ștefan se războiește "socotindu că si inimile voinicilor în războaie trăindu să ascut și truda și osteneala cu care să diprinsese iaste a doao vitejie"; "Roman-vodă, ficiorul lui Iliăș-vodă, neputându răbda atâta nedumnezeire a unchi-său, s-au vorovitu cu o samă din curtea domnească și au prinsu pe unchi-său, pre Ștefan-vodă, și i-au tăiat capul și s-au apucatu Roman de domnie". Ispita tronului e în repetate rânduri cauza nemenționată a confruntărilor. Lapidaritatea însemnării este mijlocul prin care evenimentele date, transmise în esențialitatea lor, detașază ritmul. Semnul existenței prădărilor,

ucidărilor, întronărilor nu e repercusiunea sau desfășurarea lor, căci faptul este îndepărtat, s-a risipit: ceea ce a mai rămas e semnul datei; puterea cronicarului este una verbală: numirea actului. Astfel se explică accentul verbal și coordonările, narațiunea lineară (Eugen Negrici), acestea nerisipind puterea nici unui verb. Grupul declarativ este o secvență ritmică. Cronicarul încrustează, dar plăcerea lui e să simtă ritmul încrustărilor. Cronica lui Ureche sugerează automatismul actelor istorice, repetarea lor aproape identică. El nu scrie atât despre anume domni cât despre persoane care fac automat ce s-a mai făcut de atâtea ori. Cometa se ivește mereu la fel. Ureche nu este stăpânit de simțul personalității, ci de actele care se întâmplă inevitabil, aproape identic: un domn urmează altuia, un război e primul, al doilea, al treilea etc., incursiunile de pradă s-au mai întâmpnat. Astfel, ceea ce constituie farmecul cronicii lui Ureche nu sunt faptele în sine, luate izolat, chiar dacă esențiale, ci viziunea temporală a succesiunii lor. Ea degajă pentru timpul de până la a doua domnie a lui Aron-vodă un ritm al istoriei noastre.

Anul 1359 este începutul domnilor cu Dragoș, care “dacă au domnitu doi ani, au muritu. [...] Pre urma lui Dragoș-vodă, au stătut la domnie fiiu-său, Sas-vodă și au ținut domniia 4 ani și au murit. După moartea lui Sas-vodă, au ținut domniia fiiu-său, Lațco-vodă 8 ani. Pre urma lui Lațco-vodă au domnit Bogdan-vodă 6 ani. După domnia lui Bogdan-vodă au domnit” etc. Rândurile acestea au aspectul consemnării biblice a indivizilor unei spițe cu menționarea numărului de ani de viață. Chiar domnia de 32 de ani a lui Alexandru cel Bun există numai în câteva rânduri, puține față de numărul anilor de domnie. Cronica lui Ureche începe sub semnul modalității din “Cartea Facerii”: în locul spițelor biblice, există spițele noastre domnești. Oprirea la un fragment, la un fapt al cronicii e rămânerea pe părți de timp sau, în cazurile mai fericite, pe timpi ai ritmului, de unde nu se mai simte măsura. O astfel de consemnare lapidară nu este rezultatul unui “program”: puținătatea informațiilor detaliate obligase la aceasta.

Există însă într-un loc o mărturisire care ne face să credem că o oarecare asumare a conciziei nu poate fi tăgăduită. Scriind despre prădarea Țării Secuiești de către Ștefan cel Mare, cronicarul notează: “ci de această poveste cronicarul cel leșesc nimica nu spune. [...] Iară letopisețul nostru, măcară că scrie cam pe scurt, însă le însemnează toate”. Felul acesta al scrierii ar putea fi deci considerat nu numai o alegere instinctivă a cronicarului în spiritul notațiilor despre primii domni, Ureche având plăcerea de a urma înșirarea automată a actelor istorice așa cum o putea simți o fire medievală. Ureche receptează istoria, iar nu politica. (Convențional, să considerăm istoric evenimentul consacrat social, împlinit, iar devenirea, creșterea lui din ostilități relativ neînsemnate să o considerăm drept politică.) De la începutul cronicii a fost intuit semnul instabilității: după doi ani de domnie, Dragoș moare: “pre acesta semnu dintăiași dată ce să arată domniia fără trai, să putea cunoaște că nu va fi așezarea bună“, domnii “adesea să vor schimba”. Evident că aceasta nu putea fi decât rezultatul viziunii asupra evoluției istorice, dar Ureche avea să fixeze semnul deselor schimbări de domnie dintru început, ca un avertisment că el astfel va “citi” istoria noastră; și citind astfel nu se putea să nu observe stereotipia evenimentelor.

Miron Costin constatare cu părere de rău că numai într-un anume fel sunt cunoscute evenimentele, fața lor ascunsă nefiind evidențiată: “Că letopisețele cele streine lucrurile numai ce-s mai însămnate, cum sunt războaiele, schimbările, scriu a țărilor megiiășe, iară cele ce să lucrează în casa altuia deamănuntul, adecă lucruri de casă, n-au scris” (*Predoslovie adecă voroava către cetitoriul*). Este clară optarea lui Costin pentru dezvăluirea culiselor și este explicabilă prin apropierea de timpul despre care scrie. La Ureche tronul și câmpul de luptă sunt esențiale. Tronul apare nedefinit, pe o scenă în aer liber, unde urcă sau de unde coboară domnii jucând mereu la fel: sunt constrânși de un principiu preexistent. Principiul dramatic nu e atât al individualităților, cât al ritmului. Domnii

nu își asumă un destin. Ei ies oricum, implacabil, din domnire: furtunos și imprevizibil ca Ion-vodă, printr-o moarte obișnuită ca Alexandru cel Bun, o moarte “cu mare laudă” ca a lui Ștefan cel Mare etc. Realitatea acută pare a fi aceea a ieșirilor din scenă, care încheie bătând tactul. Costin pregătește foarte mult intrările în scenă, individualitățile există mai mult în aspirația pentru domnie, prin uneltirile ce întreprind. Individualitatea se manifestă îndeosebi prin felurite tertipuri politice. Plăcerea lui Costin și arta lui stau în descoperirea abilităților, în “demontare”, în demascarea personajelor (să ne amintim numai de relieful deosebit pe care îl capătă Gheorghe Ștefan ca uneltitor). Personajele nu exemplifică o caracterologie sau alta în genere, simplificator, ci un anume fel de inteligență politică. Personajul lui Costin e politic, sprijinit de profilul său moral; nu e sancționat atât de divinitate cât de propria-i inabilitate. În viziunea lui Ureche, Ștefan Tomșa (lovindu-l cu buzduganul pe Despot), doamna Ruxandra (care-l otrăvește pe Lăpușneanu), turcii (care-l omoară într-acei fel groaznic pe Ion-vodă cel Viteaz) etc. împlinesc mersul implacabil al istoriei; ele nu par a fi acte eminentamente politice, fiind secvențele unui dinamism al istoriei, ale unei viziuni omogenizante.

Cu mijloacele conciziei, prin portretizarea din mers (exceptând figura statuară a lui Ștefan cel Mare), cu constituirea, între datarea inițială și accentul final pe ieșirea din scenă a personajelor, a unor secvențe ritmice, cronică lui Ureche bate tactul timpului istoric; comentariul pătrunzător al lui Costin verifică, teatral sau discursiv, abilitățile politice.

Ion SIMUȚ, *Grigore Ureche și Miron Costin. Ritm istoric și comentariu politic*, în *Diferența specifică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 6-11.